

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

P. ELIASSEN

KONGEAAEN

ELLER

DEN GAMLE GRÆNSE

II. HALVBIND

**GRÆNSEN FRA 1864. GAMLE DANSKE
TOLDERE FORTÆLLER. GRÆNSEN UNDER
VERDENSKRIGEN. GENFORENINGEN**

MED KORT OG BILLEDER

KONGEAAEN

P. ELIASSEN

KONGEAAEN

ELLER

DEN GAMLE GRÆNSE

MED KORT OG BILLEDER

KONRAD JØRGENSENS BOGTBYKKERI, KOLDING
MCMXXVI

Med nogen Ængstelse begyndte jeg for adskillige Aar siden at indsamle Stoffet til denne Bog. Paa Forhaand var jeg klar over, at Opgaven var meget vanskelig. Og naar jeg nu afslutter Bogen, erkender jeg, at Emnet langt fra er udtømt, hverken for den ældre eller den nyere Dels Vedkommende, og vist næppe *kan* udtømmes. Nogle Læsere vil maaske mene, at jeg kunde have sparet Arbejdet for den ældre Dels Vedkommende og henvist til S. Alkærsigs udmærkede Undersøgelser; men da jeg fandt flere ældre Oplysninger og et Par fortræffelige Kort, som burde frem, og desuden netop ønskede Kongeaagrænsen belyst i sin Helhed, blandt andet for derved at fremdrage Paralleller, begyndte jeg Emnet fra de ældste Tider.

Ogsaa den nyere Del af det ret store Tidsrum kunde være langt udførligere behandlet, men da jeg dertil skulde bruge en Række officielle Rapporter, som endnu ikke er indsamlede, langt mindre tilgængelige, nøjedes jeg med en Indsamling af Beretninger fra den nulevende Slægt, idet jeg stadig ikke vovede mig længere ud, end jeg med Sikkerhed kunde bunde.

Mange vil spørge om et Register, men da Bogen kun hist og her nævner Personnavne og et Stedregister er mindre fornødent, er der ikke medtaget Register.

Jeg retter sluttelig en hjertelig Tak til Carlsbergfondet, til den Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse og til de tre til Kongeaanen grænsende Amter, Haderslev, Ribe og Vejle,

som har støttet dette Arbejde og muliggjort historiske Undersøgelser, Reproduktion af Kortmateriale og Bogens værdige Udstyr saavel som talrige Rejser, og endelig min hjertelige Tak til de Hundreder af Fortællere, som i Breve eller mundtligt har ydet Bidrag til Bogen. En særlig Tak til Redaktør Carl Nielsen, Rødding, som paa mine Vegne har indsamlet en betydelig Del af Stoffet fra Haderslev Vesteramt og Ribeegnen til Afsnittet »Den sidste Smuglertid«.

En Del Materiale vil engang ad Aare, naar Diskretionshensyn tillader det, blive overgivet til det kgl. Bibliotek.

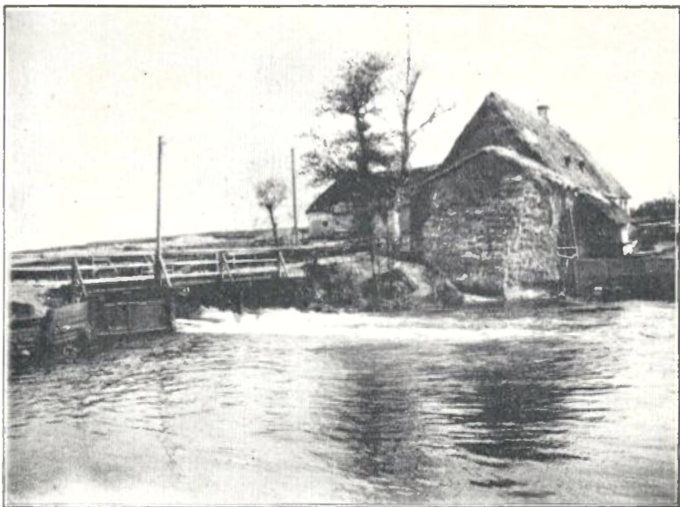
Maatte denne Bog blive modtaget med det samme Sind, som den er skrevet, og frenkalde yderligere Materiale, helst det, som ellers vil gaa tabt, naar Døden har gjort sin Høst blandt den nulevende Slægt.

Kolding, i Decbr. 1926.

P. ELIASSEN.

INDHOLD

	Side
Fortale	5
Indledning	9
Den mærkelige Grænse	11
Da Tolden kom	19
Galgen ved Grænsen	26
Toldsteder	30
Vadstedriderne (med Kort over Foldingbro).....	32
»Friheden«	41
Brogede Billeder	48
Grænsestrid	62
Da Toldskellet skulde befæstes (Kort fra 1727 over den østlige Del af Landskellet).....	69
Toldere og Smuglere (Kort over Gredstedbro 1727).....	76
Jens Jensens Historie	102
Veje og Overgange	109
En vanskelig Tid og dens Følger	117
Tiden indtil Kvægtoldens Ophævelse (Kort over Kongea ca. 1830)	127
En Række Smuglerhistorier	137
Kampen for Toldgrænsens Flytning fra Kongea ..	163
Kildesteder og Henvisninger til foranstaaende ...	181
Grænsen efter 1864.....	185
»Vi befaler paa Grænserne at oprejse de præjsiske Ørne«	200
De gamle Grænsegendarmers fortæller	211
Fra Verdenskrigens Begyndelse	227
Den første Smuglertid	241
Flygtninge	264
Under Krigens Gang	296
Fra den sidste Smuglertid	308
De store Dage	349
Kildesteder og Henvisninger	359

•Knagemøllen• ved Kongeaa.

Ved enhver Grænse vil der sagtens være en Rigdom af Myter og Historier om Begivenheder, der har fundet Sted i Fortiden, om Kampe og Overfald, om Toldere og Smuglere, om Flygtninge og Forfølgelser, Ret og Uret. Ogsaa ved Kongeaa og Kolding Fjord, som fra gammel Tid udgjorde en mærkelig og skæbnesvanger Grænse inden for det danske Folk, er der en Sum af Historier fra en fjernere og nærmere Fortid, som fortjener at fremdrages og belyses. Ganske vist kan de i Storslaaethed langt fra maale sig med tilsvarende Beretninger fra virkelige Folkegrænser. Kongeaa dalen er intet Roncevalles, og ingen Roland har her stødt i Hornet og svunget sin Dyrendal. Den er kun et almindeligt dansk Engdrag med en langsomt flydende Strøm, som ved Tidens Ugunst kom til at skille Jyder fra Jyder, og Kampene her førtes kun af jysk Almue,

snart med List mod forhadte Toldafgifter, snart med Sejghed og Lune mod tyske Afspærringsbestræbelser. Denne lille Bog, som kunde have været langt udførligere, indeholder kun Smaahistorier, mest om Toldere og Smuglere, men Kampen mellem de to Parter drejede sig ikke sjældent om Liv og Død. Nogle af Historierne er derfor af en vis Spænding, og da man ved, at den gamle Toldgrænse ved Kongeaa og Modsætningsforholdet mellem de administrative Myndigheder paa begge Sider af det ulykkelige Skel efterhaanden trak dette dybere i det danske Folkelegeme, saa Skellet til sidst kunde blive en Statsgrænse, vil dette sikkert bevirke, at Historierne ikke blot vil blive læst med et Smil, men tillige med Følelsen af, at det drejer sig om Begivenheder, der har været af dyb Alvor for vort Folk.

En Del af Emnet har været behandlet tidligere paa mange Steder og af mange Forfattere, men da der her for en væsentlig Del er fremdraget nye Kilder og da Fremstillingen er ført op til Nutiden med Verdenskrigen og den lykkelige Flytning af Grænsepælene, vil Bogen forhaabentlig have sin Berettigelse og blive læst med Overbærenhed.

Den mærkelige Grænse.

Kongeaaen er kun et af de mindre Vandløb i Jylland, baade med Hensyn til Længde (ca. 9 Mil) og Afvandingsareal (ca. $8\frac{1}{4}$ Kvadratmil), men allerede i Oldtiden var den saa kendt, at den i Sagaerne slet og ret kaldes for »Aaen« og Landet syd for tager Navn derefter som Landet »sønden for Aaen« (*Jyris sunnen á*). Knyttingsaga¹⁾ og Snorre²⁾ kender »Skotborg Aa«, Aaens oprindelige Navn, thi Navnet »Kongeaa« opstaar i Virkeligheden først op mod Aaret 1700³⁾.

Skodborg Aa havde i gammel Tid paa sit Løb forskellige Navne. Den øvre Del af Løbet, mellem Bastrup og Vamdrup, kaldes paa gamle Kort for Staved Aa⁴⁾. Efter at Aaen vest for Vamdrup Kirke havde oplaget Afløbet fra Søgaard og Bønstrup Søer og havde passeret Stedet, hvor nu Vamdrup Vandmølle ligger, fik den Navnet Skodborg Aa, medens den ved sit Udløb i Vesterhavet hed Vilslev Aa eller Vils Aa⁵⁾.

Fra Tider, der er ældre end al dansk Historie, dannede Skodborg Aa Herreds- og Sysselskel ligesom saa mange andre Vandløb her i Landet. Mange danske Videnskabsmænd mener, at Syslerne er opstaaet af Smaariger i Oldtiden. Aaen har da paa en Del af sit Løb dannet Skellet mellem de tre sydligste og de øvrige 12—13 jyske Smaariger. Da den sydlige Del af Jylland blev et Jarledømme og Jarlen her ligesom

Jarlerne østen for Øresund fik et Len som Underhold mod at forsvare Landet mod indtrængende Fjender, blev formodentlig de tre sydligste jyske Sysler, Barvid, Ellem og Isted, henlagt under hans Forlening. Det maa være disse tre jyske Sysler, som af den engelske Konge Alfred den Store (død 901) efter Nordmanden Ottars Beretning kaldes »Sillænde« eller i en endnu ældre Beretning⁶⁾ (Aar 815) »Sinlændi«, det betyder »det store Len«^{*)}, hvilket vel er det ældste Navn paa Slesvig. Da Jarledømmet senere gik over til et Hertugdømme, som jo først hed »Hertugdømmet Jylland« og forlenedes til danske Kongebørn, begyndte en ulykkelig Udvikling, der mægtigt styrket af fremmed Egennytte og dansk Ufornuft skar dybere og dybere denne Grænse midt igennem det danske Folk.

Flere slesvigholstenske og tyske Forfattere har i sin Tid udmalet⁷⁾, hvorledes »en Havbugt« oprindelig har skilt Slesvig fra Jylland og hvorledes Skodborg Aa ogsaa i Middelalderen var en bred Strøm helt til Københoved, hvor Købmændenes Skibe kunde finde Læ bag et »Hoved«, hvilket altsaa skulde have givet Københoved dets Navn. En Del af disse Paastande er gendrevet af Professor Johannes Steenstrup⁸⁾, men synes stadig at gaa igen i populære Fremstillinger, særlig næret af Navnet Skibelund. Navnet Skibelund har dog næppe noget med Skibe at gøre, og det samme Stednavn findes da ogsaa andre Steder midt inde i Landet (Skibelund i Agerskov, Skibelund i Nustrup osv.), hvor der aldrig har sejlet Skibe. Navnet Københoved er formentlig opstaaet af et gammelt Mandsnavn »Köpi« (sammenlign Købelev paa Lolland). Der

*) »Sin« betyder »stor«. Det samme Ord findes i »Syndflod«, den store Flod.

er ganske vist i Skodborg Aa fundet gamle Baade af udhulede Træstammer, men de tyder ikke paa nogen »Skibsfart«. En saadan Baad opbevares i Museet paa Koldinghus. Den blev fundet i Juni 1896 i Aaen 7—800 Alen øst for Skodborghus gamle danske Toldsted af Lærer H. Chr. Nissen, Skodborghus. Baa-den er af Egetræ og bestaar af en udhulet Stamme, 4 Alen 14 Tommer lang, 18 Tommer bred paa Midten, 14 Tommer ved Enderne og 9 Tommer dyb. Paa Midten er den forsynet med et 6 Tommer bredt Sæde. Det drejer sig altsaa om en Baad, der ikke har kunnet bære mere end højst een Mand. Forøvrigt er det vel et Spørgsmaal, om den Slags Baade er saa særlig gamle. Fra andre Steder i Landet oplyses, at saadanne Baade, lavede af udhulede Træstammer, har været i Brug til et Stykke ind i det 19. Aarhundrede, da de for Eksempel anvendtes som Færgebaade ved Randsfjord mellem Fredericia og Vejle⁹⁾.

At Skodborg Aas Brede ikke i Oldtiden har været stort større end nu, fremgaar blandt andet deraf, at der hist og her, baade sønden og norden Aaen, ligger Kæmpehøje næsten helt ud til Vandløbet.

Har Skodborg Aa end fra de ældste Tider været Syssel- og Herredsskel, saa spores dette Skel ikke stærkt i Folkemaalet. Derimod findes der paa en sydligere Linie (Haderslev-Ribe) en ret væsentlig Dialektforskil. Norden for denne Linie siger Befolkningen »a« om sig selv, sønden for »æ«. Nord for Linien falder Sproget i alt væsentlig sammen med Vestjysk, medens det syd for gaar over i det slesvigske. Gennem Kortene over Broncealderens Gravhøje kan det paavises, at der i Broncealderen, over 400 Aar før vor Tidsregning, har været stærkt befærdede Veje, der førte over Aaen

i Retning mod sydøst. Nogen virkelig Grænse har Skodborg Aa altsaa ikke dannet¹⁰).

Længere mod øst, hvor i Følge troværdige Sagn den store Farrisskov strakte sig fra Skamlingsbanke langt ind i Landet — en tysk Forfatter oplyser, at et ældgammelt kæmpestort Træ, »Farriskonge«, stod ved Farrisgaard i Jels Sogn¹¹) — har der i Oldtiden og i den ældre Middelalder været større Naturskel end ved Skodborg Aa.

De dybe Skove syd for Kolding i Forening med Skodborg Aa har sikkert bestemt den gamle Herreds- og Sysseigrænse, der fulgte Kolding Fjord og et Stykke af Kolding Aa til Sest Mølleaa, langs den sidste ind gennem Hylkedalen, i nogle Bugter igennem dybe Skove over »Riglandseg« og »Staved Led« til Skodborg Aa, som den fulgte den lange Vej til Vesterhavet.

Snart er der dog ved Kolding kommen betydelige Forskydninger. Den lille Købstad trængte til Udvidelse og fik i Middelalderen en Bymark sønden for Aaen¹²). Marken hed Brændkær og kom ved Pantsættelse 1427 og paafølgende fuldstændig Indløsning dermed ind under Kolding Byfred, hvorved den retsligt udskiltes fra Sønderjylland. Det næste, Kolding erobrede, var et Par af de Sest Marker, Stejlebjerg og Husmers Toft, og endelig lagdes hele Sest Sogn 1566 ind under Andst Herred og Ribe Stift.

Da de store Forhandlinger mellem de hertugelige og kongelige Raader førtes i Kolding 1575—76 (den saakaldte »Kolding Afsked«) paastod de hertugelige Sendemænd, at baade Brændkær Mark og Husmers Toft stadig laa under Sønderjylland, men de kongelige Raader svarede afvisende, at disse Marker laa inden for Kolding Byfred, som var stadfæstet af Kong Chri-

stian I., der baade var dansk Konge og slesvigsk Hertug, saa Grænsen aldeles ikke gik til Kolding Sønderbro. De slesvigske Sendebud var meget ivrige efter at fastholde Grænsen ved Kolding Aa. Blandt andet klagede de over, at Kongen nylig havde anlagt en Bro over Aaen østligere end Kolding Sønderbro. Denne Bro laa ikke langt fra den nuværende Nybro. Kongen svarede i et Brev til Hertugen, der maaske har anset Broen for en ny Udfaldsport mod Sønderjylland, at han havde lagt den nye Bro paa sin Kongevej til sin egen Bekvemmelighed, men ikke til Hertugens Skade, »for at Vi, naar Vi ønsker at besøge Eders Naade selv eller i anden Hensigt vil tage Vejen ud af Byen, ikke skal fare igennem Byen, men kan drage over denne Bro«¹³. — Paa det gamle Kort over Kolding fra Frederik II.s Tid ses Broen som en Vindebro¹⁴. Men efter den Tid vogtedes der nøje over, naar der kom Gesandtskaber fra Hertugen til Kolding, at de aldrig modtoges eller aftakkedes paa Kolding Bro, men ved Byfredens sydligste Grænse, »Ledet paa Bjergene«¹⁵.

Grænsen fra Kolding Fjord til Skodborg Aa blev ikke lettere at udrede efter at Sest Sogn i 1566 var lagt under Kongeriget. Den gik derefter østfra langs Kolding Fjord til Brunebjerg, derpaa sønden om Brændkær Mark til »Krathuset« ved den nuværende Haderslevvej og følgende Sogneskillet mellem Vonsild og Sest indtil Hjarup Sognegrænse, hvor Linien traf den gamle sønderjyske Grænse. I Frederik II.s Tid afmærkedes dette Skel med »Fløjer«, der baade viste Grænseskillet for Hertugdømmet og for Kongens Vildtbane. Det var høje, statelige Træpæle, der øverst bar Kong Frederiks kronede Navnetræk (F S) og en Vejrfløj. I denne Skikkelse stod de endnu i 1670, thi da

omtales i en Tingbog¹⁶ »de Fløjer, som staar mellem Sest Mark og Vonsild Mark, Hjarup og Ødis Mark og gør Skel mellem Haderslevhus Len og Koldinghus Len og imellem Holsten (!) og Judland«. Senere blev disse Pæle ombyttede med Vildtbanesten, men de mindes endnu paa Stedet, idet Navnet »Fløjbjerg« utvivlsomt skriver sig derfra. Gaarden »Riglandseg« (der er mange Former af Navnet, 1584: Reklandseg, paa hosføjede Kort fra 1727: Rette Lands Egge) laa paa et skarpt Hjørne, og man antog i alt Fald tidligere, at Grænseskellet havde givet Gaarden Navn.

Om Forholdet nu havde været saaledes, at alt nord for denne Linie var kongerigsk, medens alt syd for Linien var slesvigsk, saa havde Grænsen været let nok at finde ud af, men saaledes var det langt fra. Ribe By og Ribe Birk sønden for Skodborg Aa har altid hørt til Nørrejylland, ligeledes talrige andre Besiddelser baade paa Vesterhavsøerne og paa Fastlandet. og Dronning Margretes store Handeler, navnlig med Limbækkerne, bragte adskillige Kvadratmil sønden Kolding Fjord og Skodborg Aa til Kongerigets Grund. Skinkelsborg Len, der hørte til Limbækkernes Gods paa Østkysten, blev 1442 lagt til Fyn (Hindsgavl). men kom atter 1480 under Hertugdømmet. Derimod blev Dronning Margretes Erhvervelser paa Vestkysten, de senere saakaldte Riberhuser Enklaver, for stedse lagt ind under Kongeriget. Paa den Maade laa der 8—9 Kvadratmile kongerigsk Jord sønden for den slesvigske Grænse.

Mange Steder sønden for Kolding Fjord og Kongeaa laa slesvigske og kongerigske Gaarde ind imellem hverandre. I Koldinghus Jordebog for 1573 finder man opført Gaarde i Meng, Anslet og Binderup, og i samme

Jordebog fra 1593 nogle Ejendomme i Skartved, Bjært Sogn. Andre Gaarde i Østeregnet staar opført i *Riberhus* Jordebog, saaledes i 1593—94 flere Gaarde i *Hejls*. Paa den anden Side laa der til 1864 en slesvigsk Enklave i Sest Sogn (Skovdrup).

Ser man Strækningen længere vesterpaa, da laa der i Skodborg Sogn flere kongerigske Enklaver. Et tysk Militærkort¹⁷ fra 1849 viser, at fire Stykker af Skodborg Sogn hørte »til Jylland«. Der var endnu i Mands Minde i Skodborg Sogn to Sognefogder, den ene for den slesvigske Del i selve Sognet og i Bastrup (der jo ellers kirkeligt laa til Vamdrup Sogn), og den anden for de kongerigske Ejendomme, der havde deres Herredsfoged i Holsted, medens de slesvigske søgte deres Ting i Rødding. Ogsaa i de andre Sogne vestpaa var der to Sognefogder, i Lintrup, i Hjortlund, i Kalslund osv., stadig en kongerigsk og en slesvigsk Sognefoged. Ofte laa en Gaards Stuehus paa kongerigsk Grund, medens Udhusene laa paa slesvigsk, eller omvendt. Saaledes var det Tilfældet med Rødding Højskole¹⁸. En Gang i 1850erne var det københavnske Blad »Fædrelandet« blevet forbudt i Hertugdømmet, og Højskolens Forstander, Sophus Høgsbro, var meget ked af at skulle undvære Bladet, da hans Bolig i Højskolens daværende Hovedbygning laa paa slesvigsk Grund. Men i Elevbygningen, der laa paa kongerigsk Grund, boede Læreren J. L. Knudsen (Forfatteren Jacob Knudsens Fader). Høgsbro fik ham til at holde »Fædrelandet«, og Høgsbro kunde jo nu gaa over Gaardspladsen og læse Bladet i Elevboligen!

Der findes Eksempler paa, at et Hus var bygget paa flere Distrikters Grund, saa Beboeren kun behøvede at gaa ind i en anden Stue for at være under

en anden Øvrighed. At disse forvirrede Forhold gav Anledning til Forviklinger og Lovtrækkerier, enten det nu drejede sig om Toldsager, Jagt- eller Skovvæsen, Skattespørgsmaal eller Retsforhold, er selvsagt. Sagen bør nævnes her i Forbindelse med Grænseforholdene, men kan andetsteds findes udførligt behandlet¹⁹.

Langs med den mærkelige Grænse ved Kolding Fjord og Skodborg Aa laa der paa begge Sider fra ældgammel Tid en Række Borge. De fleste Steder er nu kun Voldpladserne tilbage (Fovslet, Drenderup, Brænore, Vamdrup osv.), men hist og her — Tvedsgaard ved Kolding Fjord og flere — er ogsaa Voldstedet helt jævnet. At en Del af disse gamle Borge engang har haft strategisk Betydning og er blevet opført i Forsvarsøjemed med Henblik paa Grænsen, kan der vel ikke være Tvivl om, men man kender lidet eller intet til den Rolle, de har spillet. Dog ved man med Sikkerhed, at den første Opførelse af Koldinghus er en direkte Følge af Broderstriden mellem Abel og Erik i det 13. Aarhundrede, og at det ældgamle Skodborghus var belejret i Sommeren 1368 af Hertug Henrik af Sønderjylland, Grev Gerts Forbundsfølge.

Da Tolden kom.

Knytlingsaga fortæller, at det var en tysk Fyrste, der viste Hertug Knud Lavard Vejen til Penge gennem Toldafgifter i Havnene. Tyskeren var klar nok over, at i Begyndelsen vilde Folk se skævt til en saadan Skat, men mente dog, at det nok vilde gaa, dels fordi de tyske Købmænd, som Tolden særlig gik ud over, var vant til saadanne Toldafgifter i deres Hjemland, dels fordi Knud Lavard var saa folkekær²⁰.

Denne Beretning om den første Told i Danmark, der vel altsaa skulde være indført i Aarene efter 1120, er næppe fri Fantasi. Og efter at Barnet var lyst i Kuld og Køn herhjemme, trivedes det saare. Hundrede Aar efter Knud Lavards Mord træffer man Told og »Sise« alle Vegne, og selvfølgelig var der ogsaa kommen en Udførselstold paa alle de jyske Heste og Stude, der fra en langt ældre Tid vandrede sydpaa fra de jyske Græsgange. At Stude- eller Øksenhandelen er ældgammel, ses blandt andet deraf, at Øksendriften sydpaa endog har givet Navn til et Kirkesogn (Øksenvad).

Udførselstolden blev i Middelalderen ikke betalt ved nogen bestemt Grænselinie, men i de gamle Byer *Kolding* og *Ribe*. Begge Steder spillede Toldindtægterne en stor Rolle i Kongens Regnskab, hvilket ses af Valdemar Sejrs Jordebog fra 1231, og selv om man

ikke kan se, hvor stort et Antal Heste og Øksne der omsattes paa Markederne i Kolding og Ribe, kan man dog af det samlede Beløb skønne, at det maa have drejet sig om mange Tusinder om Aaret.

Markederne i Ribe var i Middelalderen Vor Frue Fødselsdag den 8. September og en Tid Vor Frue Dag i Fasten, den 25. Marts. Hertil kom senere et Sct. Hans Marked. I Kolding var der et Sct. Olufs Marked den 29. Juli og et Mikkels-Marked. Efter Kong Hans' og hans Raads Overvejelse 1490 — man mærker gennem Ordene Sagens Vigtighed — blev dette sidste Marked henlagt til Sct. Francisci Dag, den 4 Oktober, og siden skulde det »stande 3 Dage derefter som sædvanligt er«. Selve Helgendagen handledes der ikke, men Dagen fejredes med Bøn. Dagen efter blev Markedet »indblæst« med Trompetstød og har vel formet sig som et Marked i Almindelighed.

I alt Fald oprindeligt var Markederne i Ribe de største, og det synes, som om Ribemarkederne har haft et bestemt Opland i Sønderjylland. Det hedder nemlig 1491, at Hvidding, Frøs og Kalslund Herreder skulde søge Torv og Marked i Ribe som af Arilds Tid.

I 1475 havde Kong Christian I udstedt en ganske mærkelig Forordning, hvori det hedder, at indenlandske Mænd ikke maa udføre Varer til Tyskland, men Handelen skal forbeholdes de tyske Købmænd. Jyderne maatte kun drive deres Heste og Stude til Kolding og Ribe, »ikke længere sønderud af indenrigs Mænd«. Forbudet blev gentaget 1477, og samtidig indskærpedes, at Bønder skulde sælge til Købstadmænd og ikke direkte til de fremmede Opkøbere²¹, noget, der vanskeligt har kunnet overholdes. Forbudet mod, at inden-

rigske Mænd førte deres Kreaturer længere sydpaa end til Kolding og Ribe, lod sig da heller ikke opret-holde. En saadan Ordning var jo alene umulig i Krigs-tider. Da Kong Hans laa i Strid med Lübeckkerne i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede, kunde en tysk Opkøber vanskeligt byde Landet nogen Garanti for, at Kreaturerne ikke gik til Lübeck. Det var i saa Henseende bedre at have et paalideligt Løfte fra en af Landets egne Undersaatte, og man ser da ogsaa, at Kong Hans har givet Købstadmænd i Danmark Lov til at udføre Kreaturer mod at garantere for, at de ikke blev solgt til Landets Fjender. Paa den Maade synes det mærkelige Forbud at være ophævet, men et blev ved at staa fast: *I Ribe og Kolding skulde Tolden betales for de jyske Heste og Kreaturer.* Udførselstolden var dengang ikke stor, 2 Skilling pr. Hest eller pr. Hoved, saa det næppe har været fristende at smugle. Handelsfolkene har vel heller ikke kunnet undvære de vigtige Eksportmarkeder i Ribe og Kolding. Har der været Smuglerier dengang — og hvorfor skulde Smugleriet ikke være ligesaa gammelt som Toldpaalæg — saa skjuler de sig i Historiens Mørke. De røbes ikke af de sparsomt opbevarede Papirer. Men da Kong Christian III under de mange udenlandske Forviklinger i 1542 paa Herredagen i København paa-lagde Adelen i Danmark stor Skat, gav han ogsaa Toldskruen en Omgang. At der krævedes en stor Told (Indførselstold) af det nye Tyskøl, som Landets Borgere sølede i »til daglig Overflødighed og Forsøm-melse udi deres Embeder og Bestillinger«, var jo kun rimeligt. Og samtidig forhøjede Kongen Udførselstolden paa Kvæg og Heste til det *lidobbelle*. Den »liden gamle Told« var 2 Skilling af hver Hest eller Okse, men

nu blev den forhøjet til 20 Skilling. Man fatter, at baade Borgere og Bønder fra dette Øjeblik satte Smugleriet i Værk for Alvor.

Kong Christian kunde ikke være uvidende om Smuglernes Færd. Som oftest opholdt han sig jo paa Koldinghus i de følgende Aar og var altsaa Begivenhederne ved den slesvigske Grænse paa nært Hold. Det var ogsaa fra Koldinghus han udstedte sit aabne Brev Midfaste Søndag 1545 — har der været en særlig Begivenhed hin Søndag, siden den fromme Mand brød Sabbatens Hellighed? — hvori det hedder:

»Eftersom Os er forekommet, at mange, baade indlændiske og udlændiske Købmænd, Herremænds-Bud, Bønder og anden Almue, over Isevad, Falkevad, Astrup Møllevad (Ejstrup Møllevad) og igennem Gieldballe, Hieredrup (Hjarup), Klechbæk (Klebæk) og andre ulovlige Vadesteder og Veje imellem Kolding og Ribe udfører og driver Heste og Øgføl, Øksen, Køer, Korn, Flyttelæs og andet Gods og dermed forkrænker Vor og Kronens Told, da befales, at alt skal udføres over Kolding og Ribe under Straf som for andet Tyveri«²².

Enkelt af Navnene paa de ulovlige Vadesteder er fordrejede i Kongens Kancelli og kan nu kun delvis genkendes.

Et blot og bart Forbud kunde dog ikke klare det, der skulde mere til. Et Par Aar efter, 1547, var det nødvendigt²³ at formane Lensmændene i Ribe og Kolding til at have god Indseende med, at »Kongens Told, Sise og Sagefald ikke forkrænkedes eller under-sloges«.

Tolden holdt sig ikke stadig paa samme Højde. I Christian III.s sidste Levetid gik den atter noget nedad for paany at stige under Frederik II, der endog satte

Øksen- og Hestetolden op til en saadan Højde, at hans Moder, Enkedronning Dorothea paa Koldinghus, følte sig kaldet til at protestere i Befolkningens Navn. Hun skrev²⁴, at siden Tolden for Stude var sat op til 3 Daler pr. Stk., var alle bleven bange for at købe Øksnene for den store Tolds Skyld. »Den, der tidligere købte 500 Stykker, tør nu ikke vove at købe 100, og saa beholder Bønderne deres Kvæg, og der kommer ikke mange ud af Landet. Altsaa bliver den almene Mand pengearm og kan ikke komme paa Fode Hvis man kunde blive staaende ved den almindelige gamle Told, vilde Studene gaa ud af Landet i flokkevis og vor kære Søn vilde have Fordel ved Tolden og de almene Undersaatter have stor Nytte og Bedring ved de mange Penge. Nu ved den store Told vil vel kun nogle af de rigeste, for hvem Tolden ikke er for høj, have Fordel, men den jævne Mand vil svækkes, og dette vil være helt skadeligt for vor Søn. Derfor beder jeg, at Deres Naade til eget Bedste vil overtænke Sagen og afskaffe denne store Told. Vi gør det ikke for vor egen Skyld, thi vi har frit Toldbrev for vore Øksne . . . «

Den høje Told skulde betales i de klingende Joachimsthalere, i samme Mønt som Studehandlerne formodentlig fik deres Betaling sønderoppe. Forøvrigt betalte de først deres Told paa Tilbagevejen, og forskellige Koldingtoldere kom ved dette Kreditsystem i slem Forlegenhed, thi det synes som om Tolderne skulde bære Ansvar for Kreditten.

At der nu blev smuglet, er næsten en Selvfølge, og et kongeligt aabent Brev af 1. Januar 1567 nævner forskellige af Smuglernes Drivveje, Ejstrup Møllevad (Kolding Aa), Hjarup, Skanderup og Klebæk (en Gren

af Nagbøl Aa, der falder i Kongeaaen). Ofte blev Smuglerierne udført ganske aabenlyst, idet Kreaturerne fra Markederne i Kolding blev drevet »de søndre Veje« ad Ribe til, og Ejerne foregav da, at Tolden skulde betales i Ribe, men naar Studene var naaet et Stykke ind i Landet, blev de naturligvis drevet sønderpaa. Der var ogsaa Drivveje længere vesterpaa, men de nævnes ikke enkeltvis.

Var Studehandlerne ikke ærlige med Tolden, saa kunde heller ikke Kongen rose sig af Aabenhed. Da han det ovenfor nævnte Aar yderligere paalagde en Daler i Told udover den sædvanlige Afgift, fik Tolderne Befaling til at tie dermed, indtil Handelsmændene kom paa Toldstedet med deres Stude²⁵. Tolderne skulde, hvis de vilde undgaa Kongens Vrede og Unaade, holde dette »stille og aldeles uformeldet«, et daarligt Eksempel for ærlige Købmænd og nærmest virkende som en Opfordring til dem om at være mindre hæderlige en anden Gang.

Lensmand Axel Viffert paa Riberhus fik i Foraaret 1570 Ordre til at flytte en Gaard fra Gredsted By ned til Gredsted Bro, og Lensmanden paa Skodborghus, Hans Rantzau, skulde udlægge en Gaard ved Foldingbro til Riberhus for en anden lige saa god Riberhus-Gaard. Fæsterne paa de to Gaarde skulde paase, at hverken Øksne, Heste eller andet udførtes uden Bevis for, at der svaredes Told paa Toldstedet i Ribe. Studehandlerne skulde altsaa, før de drev over disse Broer, hente en Toldseddel i Ribe og forevise den for Opsynsmændene. Et Par Aar efter, 1572, ansattes en lignende Opsynsmand i Nagbøl, Tulle Iversen, der blev fri for at svare Fæsteafgifter af sin Gaard til Skodborghus mod at passe godt paa, at ingen Heste eller Krea-

turer blev drevet over de ulovlige Vadesteder mellem Kolding og Skodborg. Som en rigtig Embedsmand fik han Lov til at anholde Smuglerne med deres »Gods«. — Endelig udgik der 1574 Breve til Otto Galskiøtt til Plovstrup, som af Kongen fik Forleningsbrev paa en Gaard i Plovstrup med en øde Jord kaldet Egebæk Mark, og et Bol ved »*Foldinge Bro*« uden Afgift, men mod at have Opsyn med, at ingen Øksne eller Kvæg uddrives over Aaen, som løber mellem Kolding og Skodborg (!), uden at der bliver svaret Told af dem. Smugleriet foregaar, hedder det i det ene af Brevene til Hr. Otto, særlig om Natten.

Hvorledes Studehandlerne skulde bevise i Foldingbro, at det var deres Hensigt at fortolde Studene i Ribe, forklares i en Befaling fra 1579 saaledes²⁶: Da det gaar meget uskikkeligt til med Oppebørslen af Told ved Foldingbro, skal alle, der vil føre Øksne, Køer, Fæ, Heste, Øg og Foler over her, først fortolde det paa Skodborg Slot og fremvise Slotsfogdens Toldseddel for Bromanden ved Foldingbro. Slotsfogden paa Skodborghus skal saa hvert Aar gøre Tolderen i Kolding Regnskab for Tolden. Men om denne Ordning er traadt i Kraft er vel tvivlsomt. Med Aaret 1580 indtraadte der nemlig en stor Forandring paa Skodborghus, idet det gamle kongelige Slot ved et Mageskifte for stedse gik over i Privateje.

Galgen ved Grænsen.

Allerede i det forhen omtalte aabne Brev af 1545 (Side 22), befaledes det, at Smuglerne skulde straffes *som for andet Tyveri*, og Frederik II befalede²⁷ 1561, at den, der hemmelig uddrev Øksne af Riget, skulde have forbrudt sine Øksne og straffes som for andre stjaalne Koster, det vil altsaa sige ved Hængning, da baade Varernes Værdi og den besvegne Told altid vilde overstige den halve Mark, som efter Jydske Lov var Grænsen mellem Galgefugle og Tremarksmænd. Det varede da heller ikke længe, før Straffen ved Hængning bragtes i Anvendelse for en Smugler.

Den 25. Oktober 1574 afsendtes der fra Skanderborg et kongeligt aabent Brev²⁸ til Lensmand Vincens Juul paa Koldinghus, hvori det hedder, at mange, baade indlændiske og og udlændiske, drog udenom Kongens almindelige Toldsteder og over »den mellem Skodborg og Kolding løbende Aa« og andre forbudte Steder og derved underslog Kongens Told. Kongens Paabud — af 1561 — agtedes kun ringe, fordi der ikke holdtes strengt over det. Saaledes havde nogle Købmænd fornylig tvertimod Forbudet uddrevet Øksne over ovennævnte Aa, hvorved en af Købmændene var greben paa fersk Gerning og ført til Koldinghus. Vincens Juul fik nu Befaling til at lade Købmanden stille for Retten i Kolding, tage Dom over ham og uden

al Naade lade ham staa sin Ret (det vil sige hænge) for at andre deri kunde se sig i Spejl. Da en af Kongens Undersaatter har ledsaget Karlen (denne synes altsaa enten at have været en hertugelig Undersaat eller en Udlænding) over Aaen, skal der tages Borgen af ham, at han vil blive til Stede, indtil Kongen løsgiver ham af denne Borgen. For Fremtiden skal Lensmanden uden Naade og Forbøn lade alle straffe, der driver udenom Kongens Toldsteder. Men paa det Sted, hvor Gerningen har tildraget sig, skal Lensmanden *straks lade rejse en dobbelt Galge og lade slaa paa samme en Oksehud med Horn!*

Det oplyses ingen Steder, hvor Galgen har staaet, men det maa formentlig have været i Nærheden af Kolding, eftersom Smugleren sad arresteret paa Koldinghus. Naar et enkelt Sted paa den gamle Grænses østlige Del (se Kortet fra 1727) kaldes »Tyvehullet«, er det mere end sandsynligt, at her har Galgen staaet. Maaske har der været flere Galger. Tanken om Galgen ved Grænsen har gennem Syn eller Sagn holdt sig i Aarhundreder. Hvorledes skulde Tolderen i Ribe ellers i 1701 finde paa at sige²⁹, at nogle Folk vil »stjæle« (smugle), omend »Grænsen blev med 100 Ryttere besat og 1000 Galger stod derhos«. Denne Tolder har hørt Historien om Galgen ved Grænsen. I gammel Tid hed en paagreben Smugler »en Kongens Tyv«. Om den dobbelte Galge kan det tilføjes, at det var en Galge i to Etager. At blive hængt »i den højeste Galge« betragtedes som en skærpet Form for Hængning³⁰.

Langt det nemmeste var det dog at undgaa Hængningen ved at slaa Smugleren ihjel med det samme. Det gjorde Claus Hønborg, der senere blev Herreds-

foged i Elbo Herred. Manden, som Claus Hønborg dræbte omkring 1565, hed Hans Christensen. Drabet blev begaaet, da Hans Christensen ikke vilde sige Besked om noget Kvæg, som han drev forbi Kongens Toldsted (Kolding?), og endnu 1579 maatte Frederik II tage Claus Hønborg og hele hans Slægt i sin Beskærmelse mod den dræbtes Slægt og Venner³¹. Man mærker bag denne Historie Befolkningens Sammenhold mod Tolderne og dens Sympati med Smuglerne, et Forhold, der først i vore Dage tildels har vendt sig.

Ogsaa ude paa Vestkysten dømte man Smuglerne til Galge og Gren. En vis Niels Lønborg, der 1584 havde uds muglet 4 Stude, blev 1588 paa Ribe Ting dømt til at hænges³². Hængning anvendes langt ind i det 17. Aarhundrede som Straf for Smugleri. Kolding Raadstueprotokol nævner et Eksempel fra 1636. En Krøbling, Søren Krabbe fra Linnerup ved Silkeborg, havde uds muglet en Hest over ulovlige Vadesteder ved Kolding og solgt Hesten ved Immervad Kro, der ligger ved den gamle Drivevej i Sønderjylland. Han blev grebet og dømt fra Livet. Smugleren paaberaabte sig Hertug Ulrik, og det synes, som om han har faaet kongelig Hjælp, thi han benaadedes paa den Betingelse, at han »ikke herefter har Samkvem med skarnagtige Mennesker enten ved Nat eller Dag«. En lignende Sag forekommer ved samme Ret 1639, da en Smugler, der sad fængslet paa Koldinghus, maatte vandre i Galgen, men han havde foruden Smugleriet mange andre Synder paa sin Samvittighed, thi han havde ogsaa møntet falske Penge og skudt Dyr i Kongens Vildtbane, saa han kan egentlig ikke tælles med. Endelig skal nævnes, at 1653 blev Laurids Mortensen Bøgvad, vistnok hjemmehørende i

Kolding, nedskudt af en Strandrytter i Koldingegnen »formedelst Toldens Forridelse og Underslæb«. Han blev betragtet som Tyv og hans Gods konfiskeret og solgt. Broderen fik Lov til at jorde Smuglerens Lig (det skulde vel egentlig være blevet hængende i Galgen?) mod at betale 26 Rigsdaler for Tilladelsen dertil. En Dreng fra Taagelund, der havde hjulpet Smugleren med at drive, slap for at blive hængt, men hans Far maatte betale 4 Rigsdaler for ham⁹⁹.

Galgen som Straf for Smugleri rykkede i Baggrunden med Forordningen af 20. Februar 1661, da Straffen for Smugleri fastsattes til: For første Gang den halve Boeslod og senere den hele Boeslod, derefter som for andet Tyveri. Desuden skulde Godset selvfølgelig konfiskeres.

Toldsteder.

De faste Toldsteder ved den gamle Grænse var — bortset fra Bestemmelsen fra 1579 for Skodborg-
hus — i den ældste Tid kun to, i *Ribe* og *Kolding*. Tolden var for Kongeriget, til Trods for Snyderierne, gennem lange Tider en »Guldgrube« eller »saa stor som et Sølvbjerg om Aaret«, som det hedder i gamle Beskrivelser. Baade i *Ribe* og *Kolding* gav de store Markeder Anledning til, at der byggedes »Forstæder«. I *Ribe* laa Forstaden i den nordøstlige Del af Byen, og her havde de driftige Studehandlere deres mange Øksenstalde. I *Kolding* laa Forstaden sønden for Aaen og udenfor Sønderport. Udførselstolden af Heste og Stude skulde formodentlig betales, før end de *Koldingkøbmænd* fik Lov til at føre dem til deres »Stalde og Spiker« i Byens Forstad.

Naar Tolden var betalt, enten i *Ribe* eller *Kolding*, og Hestene eller Studene vandrede videre sydpaa, maa man ikke tro, at Studehandlerne var forskaanede for videre Toldafgifter, selv om disse ikke var store. I *Haderslev* betaltes der en »Passagetold« ved Sønderbro, den samme Bro, som ses i Byens Vaaben. Lignende smaa »Told«-Afgifter betaltes en Tid i *Neder Jerstal* og i »Toldsted« ved *Jordkjær*, i *Bov*, og paa Vestkysten i *Roager*, *Brøns* og *Øster Gasse* eller *Ulmølle* i *Skærbæk Sogn*, de fleste Steder ved Over-

gange over Vandløb og maaske til Vedligeholdelse af Broer. En Told, der betalles ved Toldstedgaard i *Toftlund*, kaldes i Amtsregnskaberne for Haderslev Amt »Kongelig Majestæts Smaatold«. Tolden nævnes før og efter Aaret 1630. I mange Aar var *Præsten* i *Toftlund*, *Slange*, *Tolder* her. Tolden har ikke indbragt store Beløb. Et enkelt Aar indbragte de smaa Toldsteder *Neder Jerstal*, *Toftlund*, *Roager* og *Brøns* tilsammen 23 Rigsdaler 19 Skilling. Tolden i *Neder Jerstal* var dog fra Nytaar 1733 til Udgangen af 1738 bortforpagtet til en *Osewald Jantzen* for 39 Rigsdaler Kurant aarlig, men ogsaa her er der Smuglerier. Han klager over, at Folk med Kvæg, Korn og alle Slags Købmandsvarer drager udenom ham⁸⁴. Der har været lignende smaa Toldsteder helt ned til *Kalegat* i *Dannevirkevolden*, ved *Rendsboig* osv.

De smaa sønderjyske Toldsteder skal i Forbigaaende nævnes her, fordi det var paalagt i alt Fald enkelte af dem at føre Toldbøger til Brug i de Tilfælde, hvor det drejede sig om at komme paa Spor efter Smuglerier ved den jyske Toldgrænse.

Vadstedriverne.

Naar om Aftenen Solen er gaaet ned, rider der 2 Mand fra Kolding, bøjer bag om Stejlbjerg og sætter Kursen mod Sest og videre vestpaa. I Sadelhylstrene har hver af dem 2 ladte Pistoler, som nok kan gøres behov, thi de to Ryttere er de af Befolkningen inderligt forhadte Vadstedriver, som staar under den Koldingtolders Kommando. Deres Paaklædning er Læderbukser og Camisol : en lang Frakke uden Krave, knappet højt i Halsen og med en enkelt Rad Sølvknapper. Selv om deres Løn kun er ringe, kan de da ikke for deres egen Anseelses Skyld være tarveligere klædt end jævnt velstaaende Folk.

Og samtidig med, at disse Vadstedriver gaar paa Jagt efter Smuglere helt ud til Skodborg, rider Ribetoldersens 2 Udridere ud. De foretager først et lille Slag mod Farup, Hillerup og Gredstedbro, og saa sætter de Kursen østpaa for at mødes med deres Kolleger i Skodborg.

Det var under Kong Christian IV, at der indførtes saadanne 4 Vadstedriver, 2 hos Tolderen i Kolding og 2 hos hans Kollega i Ribe, thi det gik alt for vidt med Smuglerierne, og Regeringen har vel haabet, at den ringe Løn skulde skærpe Vadstedrivernes Aarvaagenhed, thi for at faa Raad til Føde og Klæder skulde de overvejende leve af, hvad der kunne komme

ind ved at konfiskere Smuglergods, i Reglen Heste og Kreaturer, men undertiden ogsaa andre Varer, der smugledes *ind* i Landet. Af og til kunde de gøre store Kup. Saaledes fangede de den 10. Oktober 1645 8 Heste, som var udført over de forbudte Vadesteder. Ejermændene var som sædvanlig rendt deres Vej. Hestene takseredes af 4 Koldingborgere til 2—10 Rigsdaler Stykket. Den 8. August 1650 var der udmeldt Vurderingsmænd til paa Koldinghus at taksere 23 konfiskerede Heste og Hopper, og disse indbragte ved Salg 247 Rigsdaler. Dette er kun nogle enkelte Tilfælde. De indkomne Beløb fordeltes noget forskelligt. I »Kolding Afsked« hedder det, at hvad Tolderne fra Ribe og Kolding konfiskerede i Haderslev Amt, skulde de have en Trediedel af, medens to Trediedele skulde indbetales paa Haderslev Amtstue. Et Aarhundrede senere hedder det i dansk Lov, at Vadstedriderne skal have Halvdelen af, hvad de konfiskerer, medens Dommeren og Kongens Kvæsthus skal have hver en Fjerdedel. Man havde paa den Maade ved at gøre Dommeren interesseret vistnok sikret sig tilstrækkeligt imod, at Dommeren tog Smuglerens Parti. En Formalitet skulde dog iagttages, før de konfiskerede Heste eller Stude solgtes, de skulde nemlig — baade i Ribe og Kolding — først opaaes ved alle Byporte, om der ikke meldte sig nogen Ejerman, og da disse nok skulde holde sig borte, om de da var sluppet heldigt væk, var der jo ikke stor Sandsynlighed for Indvendinger, med mindre Dyrene var stjaalet.

Der var i det 17. og 18. Aarhundrede meget faa Broer over Kolding Aa og Skodborg Aa, men desto flere Vadesteder. Over Skodborg Aa var der kun Bro ved Gredsted og Folding. Det sidstnævnte Sted blev

Broen ganske vist afbrændt i den svenske Fejde 1643—44, men da Fjenden var ude af Landet, blev den opbygget af Myndighederne i Haderslev, der forpagtede den ud til en Mand, og hver Helgaard i Malt Herred skulde svare en Skæppe Byg aarlig til Broens Vedligeholdelse. Til Gengæld var de fri for Bom- eller Bropenge, der af alle andre maatte svares med et lille Beløb. Ved det andet svenske Indfald 1657 blev Broen dog atter afbrændt. Den blev nu genopbygget efter Freden af en Løjtnant Søren Dover, der boede paa den søndre Side, men den gode Søren var saa ivrig med Bropengene, at han i Sommeren 1663 jagede sin »Degen« i Siden paa en uskyldig Mand og derpaa maatte flygte⁸⁵.

Over Kolding Aa, som jo forøvrigt slet ikke var paa Grænsen, men som kun benyttedes som ulovligt Overgangssted, var der foruden Kolding Bro en Tid kun en Bro ved Vranderup for at Beboerne kunde komme tørskoede til deres Sognekirke, Harte, der ligger nord for Kolding Aa, men 3 Aar efter at Vranderup i 1714 var lagt til Seest Sogn, søgte og fik Toldbetjentene Tilladelse til at afbryde Broen⁸⁶, fordi de mente, at den blev misbrugt. Vilde Folk køre over Aaen, saa kunde de køre uden om over Kolding, selv om det var lidt langt.

Mellem de to Aaer i Skanderup og Vamdrup Sogne var der slet ingen Naturhindringer for Smuglerne, og her var det, at de navnlig søgte hen, saafremt de vilde helt tørskoede over.

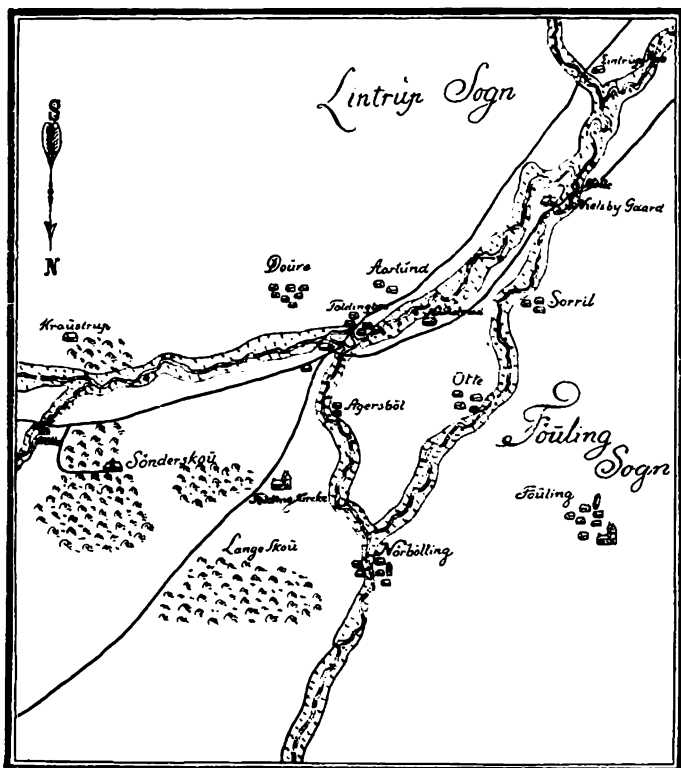
Foruden Vadstедriderne var der paa dette Stykke en Tid ansat en Mand, der kaldtes Toldinspektør. I 1668 hed han Carsten Hansen og boede i Bastrup, altsaa paa den søndre Side⁸⁷.

Vadstedriderne havde Lov til at arbejde paa begge Sider. De maatte konfiskere Kvægdrifter hele 3 Mil sønden Kongerigets Grænseskel³⁸. Grunden til, at de arbejdede fortrinsvis om Natten hervede og om Dagen norden Skellet, var den naturlige, at sønden Skellet skulde Smuglerne søges om Natten og i den tidlige Morgenstund, medens man norden for Skellet lettest traf dem og deres Kvægflokke om Eftermiddagen og hen mod Aften.

Der er en Mængde Historier, der røber, hvor forhadte Vadstedriderne var. Paa Fastelavnsmarkedet i Kolding 1654 blev Christoffer Vadrider hugget i Hovedet med en Degen af Jens Knudsen Glad af Skanderup³⁹. En Januarnat 1660 listede 2 Mænd sig ind i Huset til Niels Sørensen Vadrider i Kolding, kaldet »Sorte Niels«, bankede ham og slog Huller i Hovedet paa ham. Hans Pistoler slog de i Stykker, baade Stok og Piber og det hvide Stenkrus, som de knuste, har de vistnok brugt til at slaa i⁴⁰. Men det ses ogsaa, at Sorte Niels har været paagaende nok. En Markedsdag trængte han saaledes uden videre ind i Koldingkæmnerens Stald og tog en Hest, som han aabenbart mente at kunne konfiskere⁴¹.

Naar Vadstedriderne arbejdede Nord for Skodborg Aa, brugte de naturligvis ethvert Middel til at opspore de forestaaende Smuglerier. I 1699 var 2 Vadstedridere paa Vej til Skanderborg Marked for at se, hvem der købte Kreaturer til Udsmugling. Undervejs mellem Bøgeskov og Asbo mødte de en Mand, der drev med 6 Stude, 5 sorthjelmede og en graahjelmet. Studene var mærket med Bogstavet N, og Mærket var tydeligt nok, for det var en halv Alen bredt. Den ene af Vadstedriderne, Jens Jensen Kjær, spurgte

Driveren om, hvor han var fra. Han svarede: »Sønderfra!« Og det var rigtigt, det kunde de høre paa hans »søndrede« Maal og se paa Snittet af hans Klæder. Det viste sig for Resten, at han var fra Brøns. Vadstedriderne delte sig nu. Den ene red videre nordpaa, og den anden, Jens Kjær, vendte om og red ubemærket ad Foldingbro til. Da han kom derned, var der ingen af de 6 Stude kommen over der, men derimod en Vogn, som de formodede Ejere sad paa

Kort over Foldingbro 1727 (Syd vender opad).

og som var indmeldt der til Jylland og nu var bleven udmeldt igen. — Jens Kjær red nu til »Skidenkro« og satte sin Hest ind. I en Baad kom han tilbage til Nielsbygaard, og her fandt han ved Møllehuset de mærkede 6 Stude, som med meget Besvær blev beslaglagt, skønt Nielsbygaards Ejer Mads Termansens Kone, hos hvem Jens til at begynde med vilde købe Brændevin for 1 Skilling, erklærede, at Kreaturerne var Gaardens egne. Sagen kom til Proces og faldt ikke ud til Fordel for Mads Termansen, men Harmen mod Vadstedriderne var stor. Da de samme to Toldere kort Tid efter atter var oppe ved Asbo, blev de overfaldet af et Par Karle fra Skodborg, der tog deres Vaaben fra dem, nemlig et Par Pistoler, en Kaarde med Gehæng og desuden og Pisk, en Kappe og et Bidsel. Pistolerne blev fyret af i Luften og Kaarden halvt knækket, og navnlig gik det ud over Jens Kjær, der blev slaaet i Hovedet med Driverkæpene, saa han faldt af Hesten. En af Driverne, der denne Gang havde 14 Stude med sig, raabte, at alle Vadstedridere var Skælmer. Man burde slaa dem ihjel som Hunde og lade dem ligge, saa Hundene kunde æde dem. Ordene viser ikke blot det indgroede Had til Toldernes Udsendinge, men ogsaa Tidernes Raahed.

Dette Overfald⁴² gav Anledning til, at Ribetolderen og formentlig ogsaa Tolderen i Kolding fik 2 Vadstedridere mere, altsaa 4 hver. Men allerede September 1701 beder Tolderen i Ribe, der hedder Jeppe Pedersen Enholm, om flere Folk. Han faar saa 2 Vadstedridere mere i Drivetiden. Han udtaler forøvrigt⁴³ om Vadstedriderne, at »de formaar lige saa lidt at tjene vores Negotie (Handel) som en liden Dreng, der skulde kunne opholde woldløbendis Hester«. Det er ogsaa

ham, der skildrer Situationen i de malende Ord, som er anført foran, om de 100 Ryttere og de 1000 Galger.

Vi havde i disse Aaringer her i Landet en underlig Ordning med visse Toldsatser. Tobakstolden var bortforpagtet til private Folk, og disse holdt ved Toldgrænsen deres egne Toldkarle. En af disse, Herman Prahl, var Natten mellem 25. og 26. Juli 1703 gaaet ud for at opsnuse nogle Smuglerier ved Næste Bjerrum (Indre Bjerrum) ved Ribe. Han fik akkurat samme Medfart som Vadstедriderne, idet han blev overfaldet af 2 Personer, der gennempryglede ham, men de genkendtes og maatte møde bagefter paa Korsbrødregaard i Ribe og svare til deres Gerninger⁴⁴. Lignende Pryglerier fandt Sted i Kolding med Hensyn til Tobakstolderne.

Flere Gange gjorde man Tilløb til faste Toldere ved Skodborg Aa. Saaledes blev der i 1712 ansat en vis Hans Lauridsen Holst paa Kjeldbjerg⁴⁵, den tidligere Ridefoged paa Sønderskov, med Ordre til, »at han skal angribe eller gribe lade ikke aleneste Heste og Øksen, men endog hvis Købmandsvare, som over Aaen frem og tilbage uden Told- eller Passerseddell ind- eller udgaar dog at han ikke selv (!) begaar noget Toldsvig, ej heller er Medvider, at sligt begaas«. Den sidste Mistanke er sikkert mere berettiget end den Mand, der ansatte ham, Toldinspektør Krøger i Kolding, drømte om, thi Hans Holst havde, efter hvad flere Sager i Tingbogen tyder paa, ikke nogen særlig heldig Karakter.

Hører man Tale om mange Overfald paa Vadridere, saa er der forøvrigt ogsaa talrige Beretninger om, at disse kunde optræde meget egenraadigt. I Eftersommeren 1691 trængte de Ribe Vadridere ulovligt ind

i »Ødelen« (Kostalden) hos Hans Andersen i Hjortlund⁴⁶ og tog 2 Køer, som de mente Bonden havde smuglet over fra den nordre Side. Hans mødte faa Dage efter paa Frøs Herreds Ting og skaffede sig Hjemmelsmand til den ene Ko og Dagen efter paa Kalslund Herreds Ting Hjemmelsmand til den anden. Ved saadanne Lejligheder gik det vist ikke alt for ærligt til, og man forstaar godt Herredsfogden, der paa særlig indtrængende Maade »advarede flittigt mod Mened«. Der er vistnok svoret mange falske Eder i saadanne Sager, da Befolkningen opfattede Studetolden som en stor Uretfærdighed. I Toldsager hed det sig, at man »havde en Ed fri«!

Fra samme Tidsrum fortælles der følgende om Toldernes Brutalitet: 5 Toldbetjente overfaldt den 31. Januar 1706 paa en Kirkegaard i Ribe en Borger af Byen, kløvede hans Hoved og gav ham mange andre Saar, ja traadte hans Blære itu. Begivenheden vakte en saadan Opsigt, at den fandt Vej til Datidens Aviser, og Biskop Jens Bircherod indførte omhyggeligt Tildragelsen i sin Dagbog. Han tilføjede i denne, der som bekendt foreligger trykt i Uddrag, at »3 af disse slemme Mordere blev straks paagrebne og fængslede, men 2 undkom«.

Et andet, alvorligt Sammenstød, der dog denne Gang til at begynde med var et Overfald paa Tolderens Folk, skete i Vejen gamle Kro Aftenen mellem 13. og 14. April 1738. 3 Vadstedridere fra Kolding, Hans Knudsen, Anders Pedersen og Niels Becher, var til Stede. De blev ifølge Malt Herreds Tingbog overfaldne af Kromanden, Hans Nielsen, der slog dem med Stokke og Staver og pudsede en hel Del Folk paa dem. Det saa ud til, at man vilde

myrde dem. Til sidst tog Anders Pedersen sin Pistol og fyrede den af. Han ramte Kromanden i venstre Side under Hoften, og Skuddet var dødeligt. Ogsaa Becher skød, men synes ikke at have ramt. De 3 Toldere trak sig tilbage i forholdsvis god Orden. Da de bagefter hørte, at Kromanden var død kort efter Skuddet, flygtede de. Før Flugten talte de dog alle med Tolder Rachlev i Kolding, og Niels Becher erklærede for sin Part, at han ikke flygtede, fordi han var skyldig, men for at undgaa Vidtløftighed og Arrest.

Vadstedriderne blev i 1760 afløst af 10 Kontrollører, der var bosiddende langs Skellet.

»Friheden«.

Under et Marked i gamle Dage kom det let til Skænderi mellem Markedsgæsterne, og fra Skældsord til Haandgribeligheder var der ikke langt. De langskæftede Økser, som mange af Bønderne i Jylland støttede sig til som Stokke, kom let til at tale deres blodige Sprog, men det var farligt at slaas i *Ribe*, thi efter den strenge Riber Ret kostede Drab Livet for Drabsmanden og et Saar med skarpe Vaaben en Haand.

»Bi til vi er kommen over *Tved Aa*, sagde de gamle før os«, hedder det i Frøs Herreds Tingbog fra 1691. Efter slesvigsk Ret kunde man nemlig slippe med Bøder.

Mundheldet, som nu for længst er glemt, minder om den Tid, da de Frøs og Kalslund Herreders Bønder efter gamle Kongebud søgte deres Torv og Marked i *Ribe*. Men der kom de Tider, da de helst kørte uden om *Ribe* og søgte andet Steds hen. I *Ribe* opstod der Besværligheder med Told og Akcise, som var Sønderjyderne imod, og de store Markeder i *Kliplev* og *Tønder* virkede mere dragende. Ingen af de sønderjyske Købstæder havde Akcise.

Hen mod Slutningen af det 17. Aarhundrede begynder Myndighederne i *Ribe* for Alvor at klage over de fortvivlede Forhold. Stiftamtmand F. E. von Speck-

han, der var ansat her fra 1683, vidste ingen Besked, hverken om, hvor Toldgrænsen var, eller om Frøs og Kalslund Herreder havde særlige Privilegier.

Nogle af hans Breve vil bedst oplyse, hvor stor Forvirringen var.

Den 6. August 1684 skriver han⁴⁷ til Rentemester Brandt:

»Saasom hidtil i langsommelig Tid skal have været brugeligt, at baade Bønder og andre, som bor i Kalslund og Frøs Herreder, har nydt den Frihed, at de, der havde Kvæg at sælge, uddrev det til Tønder, Kliplev og andre Markeder sønden Ribe, saa skete det uden Modsigelse, naar de blot først angav det paa Toldboden i Ribe og betalte 6 Skilling af hvert Stykke, men Tolderen her i Ribe siger, at dette ikke længere kan passere uden nærmere Ordre. Jeg derimod plages daglig af bemeldte Herreders Indbyggere, der beraaber sig paa deres gamle Friheder og formoder derved at forblive«.

Den 22. August samme Aar foreligger der et bestemt Tilfælde, og Stiftamtmanden skriver til Rentekammeret, at nogle Bønder af Fol Sogn, Obbekær By, paa Vejen til Løgumkloster Marked er bleven grebet af Vadridere sønden Flads Aa ved Gjelsbro. De havde ikke angivet Kreaturerne i Ribe, men mente de havde gammel Ret til at føre Kreaturerne sydpaa uden nogen Angivelse. Bønderne paaberaabte sig »Kolding Afsked«. Stiftamtmanden slutter med et rimeligt Krav: »Skal Kolding Afsked være af nogen Kraft her i Amtet, maa Stiftamtmanden da ikke faa en Afskrift«?

Kolding Afsked, der nu er trykt flere Steder⁴⁸, siger intet bestemt om Toldens Størrelse, men det hedder i Paragraf 30, at »efterdi det findes tidt, at Tolden

fordrives paa begge Sider, skal det dermed saaledes holdes, at naar nogen af fyrstelig Naades (Hertugens) Undersaatter paagribes, som har fordrevet kongelig Told, da skal de derfor straffes af kongelig Majestæt. Og naar nogen af kongelig Majestæts Undersaatter fordriver den fyrstelige Told (altsaa i Toftlund, Toldsted osv.), skal de derfor straffes af Hans fyrstelige Naade, indtil saa længe, at Hans kongelige Majestæt og fyrstelig Naade kan udi Fremtiden gøre en anden Ordning derpaa.

Kort efter, den 6. September 1684, har Stiftamtmanden fra Rentekammeret faaet Opfordring til at fremkomme med Forslag til en Ordning. Han skriver da angaaende den Frihed, som Beboerne af Kalslund og Frøs Herreder paastaar at have:

»1. Friheden rejser sig derudaf, at den Aa, som kommer fra Vesterhavet (!) og gaar tæt sønden Vilslev By østerad igennem Gredsted og Folding Broer, langs Skodborg og Faarkrog og andre Byer, har hidtil været Skilsmisse mellem Nørre- og Sønderjylland.

2. Kalslund og Frøs Herreder, som ligger imellem bemeldte Aa og den Aa, som gaar fra Vesterhavet igennem Ribe langs Gram og videre østerad, har altid holdt sig til, at formedelst de laa over Grænserne, skulde de have samme Frihed som andre udi Fyrstendømmet Slesvig, der ligger sønden Ribe.

Friheden, som de tilholder sig, bestaar i:

1. At en Del af dem i mange Aar uhindret har drevet til Markeder sønden Ribe deres Fæ, som de selv havde opdraget, og ikke givet til Told i Ribe uden 2 à 3 Skilling Lybsk af Stykket.

2. At en Del, som det faldt mest belejligt, har

draget den nærmeste Vej til Markederne uden nogen Angivelse for Ribe Toldsted.

3. At naar nogen Bønde i bemeldte saakaldte »Frihed« udskiber — som ofte er sket — det Fæ, som han angiver at være født og opdraget udi »Friheden«, eller og han afhænder samme Fæ til nogen Borger, som det udskiber eller lader udskibe, da passerer det for 2 Slettedaler Told af Stykket, medens andre giver 2 Rigsdaler (1 Slettedaler 4 Mark, 1 Rigsdaler 6 Mark)

4. At bemeldte Bønder, som prætenderer (foregiver) at ligge i »Friheden«, fører deres Korn og Fedevarer over andre Vadesteder omkring Ribe ind i Fyrstendømmet, enten kongeligt Forbud sker eller ikke«.

I Virkeligheden lavede Bønderne i »Friheden« — paastod Stiftamtmanden — en hel Svikmølle. De solgte deres Opdræt sydpaa uden Told. Bagefter drog de over i Nørrejylland og købte Kvæg »til deres Avls Fortsættelse«, listede Kreaturerne over ved Vilslev, Plovstrup, Skodborg eller Faarkrog, og saadan blev de ved.

Men hvis der ved Flads Aa, altsaa ved Gram, blev bygget et lille Hus til en Vadrider eller Tolder, saa kunde Smugleriet standses Tolderen i dette Hus kunde saa passe paa, at ingen kom over, før de havde løst Toldseddelen paa Toldboden i Ribe. Stiftamtmand von Speckhan vilde altsaa have lagt en fast Toldgrænse — der var jo hidtil ingen — sønden om Frøs og Kalslund Herreder eller *reelt have lagt disse to Herreder ind under Kongeriget*, saa at alle ned til Flads Aa var undergivet ens Ret »baade med Told, Markers Drift samt Korn- og Fedevarers Forhandling«.

Toldstedet ved Gram blev dog ikke til Virkelighed.

Der kom 1689 en Forordning om, at Beboerne i Frøs og Kalslund Herreder, »som hidtil har uden Vor sær allernaadigste Bevilling tilholdt sig en Frihed at give en Trediedel mindre i Told af hver Okse, som de selv udfører, end andre, skal sig herefter forholde paa lige Maade som andre Vore Undersaatte eller Fremmede«.

Bønderne i de to sønderjyske Herreder gav dog ikke tabt, men fik det kun endnu sværere, idet man greb til strenge Kontrolbestemmelser. Allerede længe var Ribes og Koldings Kreaturer »indbrændte« med et Stempel hvert Foraar, naar de sloges paa Græs — i begge Byer var der »Sviegader«, som formentlig havde Navn efter denne Indbrænding*) — og naar denne Indbrænding blev foretaget i hele Tolddistriktet, kunde Kontrollen lettes. Det befalede da 1689, at alle Heste og Kreaturer paa begge Sider af »Vadestederne mellem Kolding og Foldingbro« skulde brændemærkes to Gange om Aaret, og der skulde optages en nøjagtig Fortegnelse over Besætningerne. Døde et Kreatur eller solgtes der et, skulde det meldes til Tolderne! Da gjaldt det om at have Sagerne i Orden. Var Tolderen, der optog Fortegnelsen, skødesløs, kunde Kreaturets Ejer komme til at betale en stor Mulkt. Man har fra Hvolbøl paa Koldingegnen en troværdig Beretning om en Gaardejer, der en Gang kom til at betale en stor Bøde, fordi Tolderen i sit Register ikke havde noteret, at en af Gaardejerens Heste havde en hvid Fod.

»Vadestederne« mellem Kolding og Foldingbro er en noget svævende Angivelse, men paa Østkysten

*) Indbrændingen skete paa Hornene, og naar Kreaturerne i Kolding kom tilbage fra Søndervang, og Tolderne ikke i Mørkningen kunde se Brændemærket, *folte* de sig til det paa Hornene.

hørte 4 kongerigske Sogne sønden for Kolding Aa ind under dette Begreb, nemlig Sest, Skanderup, Hjarup og Vamdrup, og fra nu af kom disse Sogne til at hedde »Friheden«, akkurat ligesom den vestlige »Frihed«, nemlig de sønderjyske Herreder Frøs og Kalslund, hvor Optællingen og Indbrændingen ogsaa skulde gennemføres. Hestene skulde »brændes« paa Hovene og Køerne paa Hornene.

Man kan tænke sig hele det Postyr, som Optællingen og Brændingen forvoldte de ulykkelige Beboere.

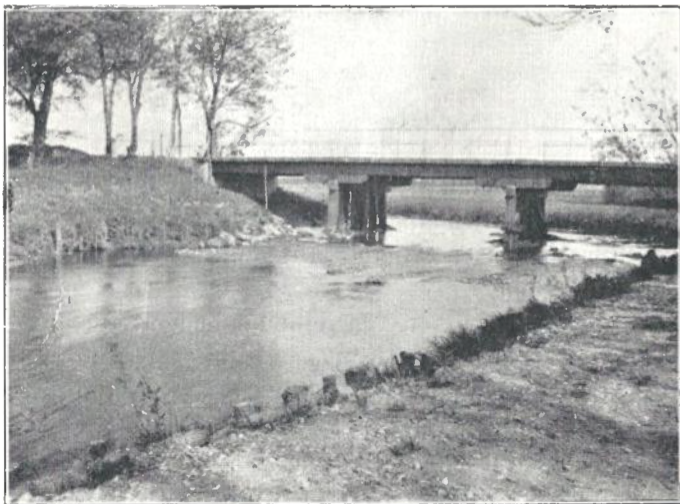
Men trods de drakoniske Bestemmelser, der for Resten skærpedes yderligere ved en Forordning 1701, var Myndighederne baade paa Stedet og i København endnu langt fra klar over, hvor langt deres Magt strakte sig. Stiftamtmanden von Speckhan i Ribe, der synes at have været en dygtig Embedsmand, bliver ved at plage Rentekammeret for at faa klar Besked over Stillingen. Han skriver endnu saa sent som 31. Marts 1696:

»Der bor mange Slags Undersaatter i de to Herreder, baade Folk under Riberhus og Fæstere under Haderslevhus samt de saakaldte Grev Rantzau-Tjenere. De slesvigske Tjenere holder dog stadig paa deres gamle Ret til at drive deres Kvæg sydpaa saa meget de vil uden overhovedet at betale nogen Told. Riberhus's Undersaatter har, naar de kom gennem Ribe med deres Kvæg, i gammel Tid betalt 4 Skilling og senere 6 Skilling Dansk for Stykket. Oprindeligt var det kun Skrerverpenge, men siden blev det kaldt »den lille Told«.

Stiftamtmanden bønfalder stadig (paa tolvte Aar) om en Kopi af Kolding Afsked, som baade han og Tolderne kunde søge Efterretning af.

Hidtil har der ingen fast Toldgrænse været, men kun et Grænsedistrikt. Efterhaanden samler Toldgrænsen sig om Skodborg Aa og Kolding Aa. Nu er det, at Navnet »Kongea« dukker op. Det opstaar i Folkemunde som et naturligt Navn paa den Aa, hvor Kongens Told skal betales. Det nævnes ikke i nogen Forordning fra dengang. Første Gang, Navnet Kongea anvendes⁴⁹, er i en Tingbog fra Gørding og Malt Herreder for 1698.

Det er nærmest en ren Tilfældighed, at Aaen ved Gram ikke fik Navnet Kongea i 1684. Navnet Kongea anvendes nu hyppigt i Stedet for Skodborg Aa, men da Kolding Aa i 1727 ved Lov fastsattes som Toldskel, kaldtes ogsaa denne Aa for Kongea. Da Toldgrænsen flyttedes sydpaa 1851, mistede Kolding Aa sit højt klingende Navn, medens Skodborg Aa beholdt det og nu maa siges at have Eneret paa Navnet.

Foldingbro.

Brogede Billeder.

Klingende Sølvdalere løb som en jævn Strøm ned i de store jernbundne Toldkister i Kolding og Ribe, men at dømme efter Toldernes Klager rislede mindst lige saa stærk en Strøm udenom og ned i Smuglernes Lommer. Hvis dette Indtryk er rigtigt, saa maa Snyderierne have været meget store.

Historikeren J. A. Fridericia har gjort en Gennemsnitsberegning af den aarlige Indtægt af Kronens Told og Sise i Danmark i de tre Aar 1652—55:

Kolding 20,435 Rigsdaler, Ribe 17,404 Rigsdaler, København 11,474 Rigsdaler, Helsingør 3176 Rigsdaler o. s. v., ialt 103,295 Rigsdaler. *Tolden ved Landegrænsen i Jylland* indbragte altsaa over en Trediedel af hele Danmarks Toldindtægter.

Da Ribe og Kolding var saa vigtige Byer for den danske Told, indtog Tolderne her i disse Aaringer en tilsvarende Stilling. Det var en Slags Overtoldere, der skulde indgive deres Regnskaber direkte til Rentekammeret, ja Koldingtolderen, Borgmester *Morten Panck*, havde tilmed et vist Opsyn med Tolderne i de fleste jyske Byer, idet deres Regnskaber skulde passere ham.

De store Smuglerier, der i det 17. Aarhundrede foregik over Landegrænsen mellem Kolding og Ribe, havde to Centrer, det ene ved Kolding og det andet ved Ribe.

Det første Sted var godt nok kendt fra Frederik II's Tid, ind mellem Skodborg Aa og Kolding Aa. Atter og atter omtales dette fortrinlige Smuglersted. En Gang imellem lykkedes det at gribe en Smugler og hans vandrørende Smuglergods, men selv efter Paagribelsen kunde det ske, at Synderen slap fri paa Grund af foregiven Troskyldighed — eller uforfalsket Fiffighed i Forbindelse med de omboende Bønders Hjælpsomhed. Lærerne kan selv bedømme, hvilken af Delene der raader i denne Historie, som fortælles i Tingbøgerne⁵⁰:

»Den 15. Oktober 1645 mødte Slotsfoged Jacob Johansen af Koldinghus paa Kolding Byting paa Kongens og hans Husbond, Lensmand Mogens Billes Vegne, og fik et Tingsvidne af 8 Dannemænd. Han spurgte Jacob Nielsen Skrædder, Borger i Kolding, hvor han havde faaet de to Stude, som hos ham her for Retten var til Stede (der var Retsforhandling under aaben Himmel) og som han er kommen over ulovlige Vadesteder med ved Hvolbøl om Natten den 30. September.

Jacob Skrædder sagde, at han kom drivende med Studene paa denne Side Gejsing og vilde til Kolding med dem, men det blev mørkt, Natten gik ham paa og han blev forvildet paa Vejen, saa han vidste ikke,

hvor han kom hen, førend han kom til Gelballe. Her raabte han paa en Mand ved Navn Iver Iversen og spurgte ham, hvad det var for en By, og beklagede sig, at han var dreven vild om Natten med 2 Stude, hvorfor han bad, at han maatte lade Studene staa der om Natten, indtil det blev Dag, at han da kunde leje en Mand, som kunde vise ham den rette Vej ud til Kolding.

For Retten fremstod Iver Iversen og vidnede under Ed, at det forholdt sig som Jacob Skrædder havde sagt, det var Guds Sandhed.

Endvidere fremstod for Retten Anders Mikkelsen, barnefødt i Skanderup, og svor, at Jacob Skrædder kom til ham i Gelballe om Natten hen imod Dag og beklagede sig, at han var drevet vild med 2 Stude og derfor bad ham om at gaa med sig og drive Studene til Kolding. Jørgen Jensen Stub af Skanderup vidnede det samme. Jørgen Stub havde spurgt, hvor han havde faaet Studene, og Jacob havde svaret, at han havde faaet den ene Stud af sin Fader, og den anden havde han købt af sin Svoger.

Faderen, Niels Petersen af Øse Sogn, Skads Herred, gav sin Søn Jacob Skrædder Hjemmel for en sort-hjelmet Stud, som han havde givet ham, og Svogeren, Chr. Knudsen af Øse, hjemlede ham til en sortstjernet Stud, som han havde solgt ham.

Fire Mænd fra Vardeegnen vidnede, at de havde ejet Studene før de to sidstnævnte, henholdsvis opdraget dem som Kalve.

Man hører aldrig mere om disse to Stude. Jacob Skrædder har vistnok faaet Lov til at beholde dem, og Vadstedriderne blev narrede.

Havde Befolkningen glemt Smuglerstedet ind mellem de to Aaer, hvor Folk tørskoet kunde drive Studene

over Toldskellet, saa blev den mindet derom ved Pesten i Kolding 1654. Denne hæslige Sygdom bortrev i Løbet af det nævnte Aar 358 Mennesker af Kolding Rys Befolkning, og Folk søgte langt uden om Kolding, Kreaturhandlerne og Købmændene selvfølgelig ogsaa, baade dem, der vilde betale Told, og dem, der vilde snyde, og som nu havde et udmærket Paaskud. Da Kongen erfarede, at man under Henviisning til Pesten drog uden om, lod han Lensmanden paa Koldinghus beordre til enten selv eller ved andre at lade Tolden oppebære »i Sest eller Vranderup, hvor Vejen gaar forbi«. Dette Toldsted er dog bleven ophævet straks efter Pestens Ophør, men det bidrog til at fæstne Stedet i Smuglernes Hukommelse.

I Viborgarkivet opbevares en meget interessant lille Bog, hvori Præsten i Vonsild, Provst Ryde, har optegnet, hvad han om Søndagen vilde oplæse fra Prædikestolene i sine to Kirker, Vonsild og Dalby. Ogsaa han kendte, hvad der foregik i de tætte Skove mellem Fovslet og Hjarup, Sest og Vonsild, og Søndagen Cantate 1682 dundrede han fra Prædikestolen imod dem, der løb hans Gærder ned. Han udtalte til Menigheden i Vonsild:

»I, Vonsild og Sests samtlige Grander, Eder giver jeg til Kende, at jeg mig ganske frasiger den nørre Moosgærde, som jeg haver hidtil i 16 Aar gærdet, af Aarsag, at jeg ikke samme kan for arge Nattegængere og Ransmænd (tør vel sige *Kongens Toldsvigere!*) holde vedlige. I Gaar Nat brød de Staverne op og lod Heste og Bæster igennem fra Sest. Dette maa dog undersøges og straffes. Jeg er ikke skyldig at holde Lyset om Natten for de Sesters Ross- (Heste) og Studekøbere! Gud ad-

vare og straffe dem for Jesu Christi retfærdige Doms Skyld. Amen!«

Vi griber i Flæng en Smuglerhistorie fra samme Sted fra 1701. Der var i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede i Vonsild en ivrig Smugler, som hed Jes Degn. Degn af Stand tjente han de fleste Penge ved anden Næring. Sammen med Husfogdens Fuldmægtig, Hans Tobiesen i Haderslev, drev han nemlig Studehandel, og for at kunne tjene noget paa denne Handel skulde Studene selvfølgelig smugles ud fra Nørrejylland.

Tolderen i Kolding, Hans Lund, passede nøje paa, men som ene Mand kunde han jo intet udrette. En Dag hørte han, at nu var der atter drevet en stor Flok ud af Landet over Sest. I 6 Dage havde Vadriderne og Tolderen selv snuset omkring, men kom ikke paa Spor efter Studene. Og dog havde man faaet Vished for, at Jes Degn paa sidste September Marked i Skanderborg havde købt nogle Stude for 17—18 Rigsdaler Parret. Man havde ogsaa mødt ham drivende med Studene mellem Nørre Stenderup og Viuf, men ingen Stude var fortoldede paa Kolding Bro.

Endelig havde Tolderne Held med sig. Under deres Ridt sønden Toldskellet fandt de i Vonsild Skov 36 Stude, som ikke var klippede paa Ørerne eller brændemærkede. Tolderne spurgte Fævogteren, Laust Jessen, hvor Studene var kommen fra. Ja det var da Jes Degn, der var kommen drivende med dem og havde sagt, at han skulde passe Studene, der tilhørte Hans Tobiesen i Haderslev.

»Men er Du vis paa, at Studene er sunde og raske?«

Jo, det vidste han, for det var godt jysk Kræ, der var købt paa sidste Skanderborg Marked. Der havde de ham; og i en Fart fik de den stakkels Hyrde til at

samle Studene og drive dem til Kolding, hvor de blev lukket inde i Søren Haars Gaardsplads.

Retten blev sat paa Toldkammeret paa Sønderbro, hvor Hyrden maatte give Forklaring. Egentlig vidste han slet ingenting udover det, han havde sagt, og selv det, at det var jyske Stude, kunde han jo ikke vide med Bestemthed, men havde Grund til at tro, at de var købt paa Skanderborg Marked.

De Mænd, der havde mødt Jes Degn mellem Vejle og Kolding, kunde ogsaa kende et Par af Studene, en rigtig Bonde glemmer ikke let et Kreatur, som han har taget i Øjesyn: »En havde været sort med en hvid Stjern i Panden og en anden var sorthjelmet med en Plet omkring det højre Øje, men de andre, som var ensfarvede, røde, graa eller hjelmede, kunde de ikke egentlig kende, da de ikke havde tænkt, at de skulde komme til at vidne derom«.

Jes Degn var forhindret i selv straks at møde, men han hørte snart, hvad der var sket. Det var allerede rygtedes, hvad han hos Smeden i Vonsild havde sagt om Hyrden:

»Han skal faa en Ulykke. Jeg skal bringe ham til at dingle i Galgen, eller i Bremerholms Jern«!

Noget lignende sagde han, da Stævningsmændene kom: Han fik vel Hyrden i Tale, siden han havde været falsk og angivet Studene. Paa Retsmødets første Dag sagde han til to af Vidnerne:

»Gud forlade Jer for, hvad Fortræd I har ført mig i. I Gaar var der Købmænd ved Studene, nemlig Christian fra Fovslet. Han vilde have købt en Snes af dem for 22 Rigsdaler Parret. Saa kunde de have klippet de andre og været uden Skade og ført dem bort«.

Den næste Dag mødte Jes Degn og Hans Tobiesen

fra Haderslev. Studene var naturligvis ikke smuglet ind. De var købt i Egnen hos mange forskellige Mænd. Og Jes Degn havde disse Mænd med sig, og en for en stod de frem og erklærede, at de havde solgt Stude til ham. De beskrev omstændeligt hver for sig, hvorledes de Stude, de havde solgt, havde set ud, og Degnen fremkom med en skriftlig Klage over Toldernes Fremfærd: Hvor kunde de fordriste sig til enten af egen Indbildning eller af vrang Beretning at fratage hans Hyrde i Vonsild nogle Stude eller tvinge ham til at drive dem til Kolding? Og hvor kunde de fordriste sig til her i Kolding at forlede Hyrden til at gøre Ed, hvilket han ikke var pligtig til uden ved sit eget Værneting. Hyrden kunde jo da heller ikke vidne Jes Degn sin Mund fra. Degnens Ord var da lige saa gode som Hyrdens.

Saa spurgte Dommeren, om Jes Degn vilde gøre Ed paa, at Studene ikke var smuglet ud fra Jylland.

Nej, det faldt ham aldrig ind at gøre Ed undtagen for sit eget Værneting. Men han havde en Attest fra alle de Vonsild Mænd undtagen aleneste Hans Tinglev.

»Vil de da gøre Ed her«? spurgte Dommeren.

»Nej, men for deres Værneting, naar Sagen indstævnes der.«

Dommeren fattede nu Degnens Snuhed. I Kongens Forordning stod, at i Toldsvigssag skulde der falde Dom inden trede Solemærker. Og naar Vidnerne ikke vilde sværge, fattede han godt, at de bare var tilsagt for at gøre Husfogdens Fuldmægtig en Tjeneste uden dog derved at ville vove deres Sjæls Salighed. Endelig var der ogsaa en Bestemmelse om, at en Smuglerisag fra Slesvig skulde paadømmes ved en af Købstædernes Retter, i Ribe eller i Kolding.

Dommen lød paa, at Jes Degn bevisligt havde været til Marked i Skanderborg og ikke havde faret som

Degn, men som en Købmand og en Pranger. Ved Hyrdens og flere andres Vidnesbyrd var det bevist, at Studene var kommen fra Skanderborg Marked. Jes Degn kunde ikke vise Seddel for, at de var fortoldede i Ribe eller i Kolding, de eneste Toldsteder ved Grænsen. Det hed sig ogsaa i Loven, at »aldeles ingen Drift eller Førsel med nogen Slags Kvæg maa være tilladt sønden eller norden for Aaerne mellem Kolding og Ribe uden Attest medfølger.« Ellers kunde Kvæget let sammendrives eller blandes. Studene blev derefter konfiskerede til Fordel for Tolderne, og Degnen i Vonsild eller Fuldmægtigen i Haderslev mistede de 400 Daler, som de var værd. Hvorledes Degnen holdt sine pæne Løfter til Hyrden, melder Historien intet om. Men Jes Degn opgav ikke Smugleriet. I Tyrstrup Herreds Tingbøger genfinder man ham indviklet i andre Smuglersager, som han forfølges for af den senere Tolder i Kolding, Jens Riis, og det er mange Aar efter. Da er det ganske vist ikke Stude, det gælder, men Salt og andre Købmandsvarer.

Man lægger lidt Mærke til, at det er en slesvigsk Embedsmands Fuldmægtig, der besviger Tolden. Men sligt er slet ikke sjældent at træffe: I 1726 lod Borgeren Hans Gydesen i Haderslev og Ritmester Henning von Ahrensdorf paa Stougaard udsmygle 82 Stude, som Tolderne fandt i en af Rytterkoblerne paa Haderslevhus Ladegaard's Mark. Tolderne bad Generalguvernør Revenfelt om at sætte en Vagt ved Studene. Han satte en Underofficer og 6 Mand dertil, men ved at narre Soldaterne med, at Kreaturerne skulde vandes, fik man dem drevet hen bag et Dige, og her ombyttede man det store gode Kvæg med nogle smaa Græsøksne. Og Manden for dette Bedrageri var *Amtsinspektør Bentzons Søn*⁵¹.

Side om Side med Smugleriet gaar Klagerne over

Toldernes Overgreb. Da Tolder Hans Lund i Kolding var død, optog to af hans iltre Sønner Jagten efter Smuglere, vel mest fordi der kunde være Fortjeneste derved. Det lykkedes dem ogsaa at gribe en Del Kvægdrufter. De trængte engang ind i en Gaard i Vonsild⁵² og »anstillede sig noget uhøfligt«. Derefter jog Gaardens Folk dem ud paa Gaden og gav dem nogle Hug. Da Brødrene fik Hjælpetropper, nemlig deres afdøde Faders Broder, Klokker Salomon Lund, og endog deres Moder, blev der raabt efter dem. Mange unge Folk var paa Gaden den Dag, da det netop var Søndag, og der blev raabt efter dem, ja endog kastet Stokke eller Sten efter dem. »Det lader sig vel anse af alt«, hedder det i den Koldinghus' Amtmands Kopibog, »at nogen Forseelse er der paa begge Sider«.

Man maa ikke tro, at Forholdene var bedre paa den vestlige Del af Grænsen. Forordningen af 1668 røber straks »adskillig Vndersleff ved Riibe Toldsted«. Det hedder, at Kongen fornemmer »med ikke ringe Mishag det idelige store Underslæb (Smugleri), baade med Heste, Øksne, Køer og andet levende Kvægs Overdrivelse over Folding og Gredsted Broer, saavel og adskillige Varers Indførsel til Lands og til Vands udi Vores Købstad Ribe«.

Naar man i »Drivetiden« saa de store Studeflokke vandre ind i Ribe, skulde man ikke tro, at lignende Flokke vandrede uden om, thi det var ikke Smaating, der kom den lovlige Vej. Det var navnlig Hollænderne, der kom med deres jyske Opkøb⁵³. Saaledes passerede 1685 den 26. Februar Hollænderne Lucas van der Woyen af Brabant med 168, Lambert Tymhuisen med 194 og Peter Hagen van Hardewig med 172 Øksne. Dagen efter kom deres Landsmand Hans Steen med

845 Øksne, osv. De kom aabenlyst og frejdigt, lod Studene antegne hos Bromanden norden Foldingbro overensstemmende med Forordningen af 8. Februar 1668, og da Broforpagteren sønden for Foldingbro (der var to Broer) forlangte først 1 Skilling for Stykket og derefter en »Diskretion«, fordi man passerede hans Bro, følte de sig oprørte. Skulde der være 2 Toldere i Foldingbro? De klagede til Stiftamtmanden over den begaaede Uret, men samtidig snød de Toldvæsenet alt, hvad de kunde. Paa hemmelige Steder var der kommen andre Studeflokke over Aaen, og endnu før de naaede Ribe, blev de drevet vesterpaa ud til Stranden, hvor Hollændernes Skibe laa med Bør for Hjemlandet. Hollænderne kaldes oftest »de hollandske Sømænd«. Mange af Hollændernes Stude saa aldrig Ribe paa nært Hold, endsige Toldkarlene. Der blev drevet alskens Humbug med Antegningssedlerne fra Bromændene. Sedlerne vandrede fra Studeflok til Studeflok, kun Skælmerne fattede hvordan, og for dog nogenlunde at faa Orden i Sagerne, ansattes 1675 en Mand i Farup, hvor Hovedvejen vel dengang har gaaet. Han skulde tælle Studene, og Hollænderne og deres Drivere skulde gøre Holdt i Farup, hvor kongelig Majestæts Tavle hang⁵⁴.

En kort Tid har der været Bromænd baade ved den store Bro i Varde og ved Grødstedbro, men Kontrollen hjalp ingenting.

De værste Smuglere var vel dog nok Landets egne Beboere, baade dem, der boede i »Friheden«, og dem, der kom langt nordfra. Udsmuglingen af Kreaturer ved Ribe tog Fart, navnlig efter at Brigader Geersdorf til Kærgaard i 1697, endnu uden at oppebie kongelig Tilladelse, begyndte at holde 2 aarlige Markeder i Vilslev⁶⁵ til stor Forargelse for Ribe Borgere, der ikke vilde lade

sig berolige med Forsikringen om, at der i Huset ved Gredstedbro stedse i Markeds- og Drivetider var Toldere fra Ribe til Stede for at forhindre Smugleri og at intet skulde komme over Aaen ved Vilslev, hverken nord- eller sydfra, uden Konfiskation. Kan være, at alt, hvad der blev udtappet eller holdt fal ved Markeder i Vilslev, lovedes købt i Ribe eller i den privilegerede Fæstekro ved Gredstedbro, Ribe var ikke til at stille tilfreds, thi Borgerne vidste godt, at det atter vilde gaa ud over Byen.

Blandt Smuglerne i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede finder man en Thybo ved Navn Jacob Bruerholdt, der handlede med Heste. Han plejede at holde til i Tømmerby og opererede derfra⁶⁶. Et Par Toldkarle fandt ham der i 1711, men fik en frygtelig Medfart. Den ene af Tolderne blev grebet i Haaret og Øret og »rusket og tusket«, saa han troede, hans Liv havde Ende. Hans Kollega løb sin Vej, stærkt forfulgt af nogle af Beboerne, navnlig en Kvinde. Baade Jacob Bruerholdt og hans Folk var bevæbnede med Kaarder, og Jacob slog paa sin og sagde: »Her er for I Hundsfotter!«

Et Par andre Thyboer, Brødrene Anders og Chr. Clemmensen, arbejdede omkring 1714 paa Egnen. De var fra Søndbjerg paa Thyholm og drev ogsaa Hestehandel. De var mere forsigtige, idet de i Reglen handlede med Egnens Folk nord for Kongeaaen og lod dem om Smuglingen⁶⁷.

I mange Tilfælde anvendtes ganske unge Mennesker og Børn til Smugleriet. En 17-aarig Pige, Anna Jacobsdatter af Terpager, og et Barn, Anna Thomasdatter, blev i 1710 lejet til at drive Køer over Kongeaaen. Først drev de nogle Køer til Sejstrup Vejle, men undervejs kom der en Mand til dem og fik dem til at drive

Køerne tilbage mod Terpager, der maa altsaa have været Ugler i Mosen. Da Faren var overstaaet, blev Køerne drevet over Aaen vesten for Ribe til Høgsbro, og det fik Pigerne hver 8 Skilling for. Grunden til, at man har faaet Børn og helt unge Mennesker til Smugleriet, synes at være, at de i værste Tilfælde kunde undskylde sig med, at de ikke vidste, hvad de gjorde⁵⁸.

Ved visse Lejligheder var Bommen ved Gredstedbro opbrudt og Smuglerne passerede frit. Ved Foldingbro blev Visitøren, Hans Lauridsen Holst, i 1716 ilde tilredt af Junkeren fra Sønderskov, Løjtnant Albret Scheel Due, der først skød hans Hund en Nat, da han kom ridende, og da Holst kom løbende ud, slog ham og derefter affyrede et Skud Hagl mod ham⁵⁹. Det oplyses ikke, om Grunden til Overfaldet er Hævn for Angivelse i en Smuglersag. Et er sikkert, nemlig, at Junkeren lejlighedsvis handlede med Stude. Junkeren forsvandt fra Sønderskov en Tid efter for at undgaa Retsforfølgelsen.

— — —

Tolderne synes ikke at have haft stor Evne eller Lyst til at gribe ind i den store *Varesmugling*, der fra Udlandet eller sydfra foregik ind i Landet. Naar man finder noget derom i Tiden omkring 1700, er det altid i Forbindelse med Mistanke for Heste- eller Kvægsmugling. Rider en Karl paa en Hest med 8 Alen Vadmæl, saa anholdes han for Hestens Skyld⁶⁰, men Tøjet nævnes naturligvis ogsaa, idet der er baade Ind- og Udførselstold paa Uld. Præsten i Farup, Jørgen Jørgensen, vilde i 1682 udføre noget Honning og 2 Tønder Mjød, og samtidig vilde hans Sognebørn til Klipleve med nogle Stude. Det hele blev grebet af Tolderne, men da Varerne kom fra »Friheden« eller fra Kalslund Herred, maatte Myndighederne pænt levere Varerne tilbage⁶¹.

Mjøden var bleven fordærvet, og de maatte saa erstatte den, »saafremt Straf skal undgaas«.

Maaske en af Grundene til, at Tolderne tager noget varsomt paa Varesmugling, er, at en Konfiskation ikke er saa lønnende som ved Heste og Stude. At de ikke har haft Øje for Varesmuglingen, er umuligt. Den blev drevet i stor Stil langs hele Grænsen. Ogsaa Hollænderskibene deltog deri. De hollandske Sømænd satte saaledes Smuglervarer i Land paa Generalmajor Joachim Schacks »Stavn« i Lille Darum 1675. Stiftamtmanden skriver⁶² til Generalmajoren: »Jeg er vis paa, at Generalmajoren ej gerne i sin Absence (Fraværelse) vil se og fornemme, at hans Tjenere bedriver noget Underslæb til kongelig Majestæts Tolds Forkrænkelse«.

Talrige Varepakker køres ind i Ribe og Kolding, gemt under Halm eller Tørv, og 1696 gives der Befaling til, at Bønderne omkring Ribe ved Herredstingene og fra Prædikestolene⁶³ skal advares paa det kraftigste mod denne Trafik. Man truer med, at ikke blot Smuglervarerne, men ogsaa Heste og Vogne, der fører dem, skal konfiskeres, foruden anden tilbørlig Straf efter Loven.

I Koldingegnen var det vel endnu værre, skønt Byen dog kun til een Side stødte op til slesvigske Egne. Men mellem Vonsild og Sest, i Tyvehullet, og andre Steder i de dybe Skove vandrede Smuglerne i Gaasegang ad skjulte Stier med Tobak, Sæbe, fransk Brændevin og andet Smuglergods i Tønder paa Skuldrene. Og Skibene, der lagde ind til Kolding Sønderbro, listede ved Bleghaven, paa Smør- eller Trindholmen eller andre Steder Tønder og Kasser i Land. Ogsaa ude paa Fjorden foregik der meget, som var i Strid med Loven. Det meddeles kort efter Aaret 1700, at der smugles Stude over Fjorden. I 1704 indberetter Chefen for Soldaterne

i Egnen mellem Fredericia og Kolding, at Skærbæk Bys Beboere laaner Soldaterne deres Baade, som farer frem og tilbage »udi en og anden fordægtig Handel«. Amtmanden paa Koldinghus befaler derefter Sognefogden, Jep Clausen i Børup, at han straks ved 2 Mænd ved Skærbæk Grandestævne giver Ordre til, at ingen efterdags maa understaa sig at laane nogen Rytter sine Baade⁶⁴.

Endelig er der det ældgamle Kneb, der ikke blot er kendt i Ribe og Kolding, men hele Landet over, at gemme kostbart Smuglergods inden i billige Toldvarer. En uskyldig udseende Salttønde kan godt rumme Tobak eller Sukker. Endnu billigere er det at bruge Tvebakstønder, idet en Tønde udenlandske Tvebakker kun koster 16 Skilling i Told, medens en Tønde Salt koster 64 Skilling. I saadan en Tvebakstønde kan dyre Silkevarer eller lignende kostbart Gods udmærket være gemt. I Førstningen gaar det meget let med at smugle Varerne ind paa den Maade lige for Øjnene af Tolderne. der selv maa sætte deres Stempel paa Tønden. Senere er dette Fif saare kendt. Det røbes i alt Fald i Forordningen af 28. Juni 1666, og Digteren Ambrosius Stub kender godt Knebet, thi i et af hans Vers⁶⁶ hedder det:

I sige nok: De hente Viine;
her slap en Ladning ind i Fior;
de kaldte alle Sorter fiine,
og sagde: Mængden den var stoer.
Men Fanden troe de Oxehoveder!
Der var ej Vün i alle tætte Fade,
en Deel var fyldt med Plyds og Fløieler,
ja alle Slags, Fabrikerne til Skade.

Grænsestrid.

Det var uundgaaeligt, at Toldskellet uddybede Modsætningsforholdet mellem Jyder og Sønderjyder. Meget var forskelligt sønden og norden Aaen og Fjorden — undtagen Sproget og Landsfyrsten. Lov og Ret plejedes paa forskellig Maade, og Appellinstansen var vidt forskellig. Herrederne nord for Aaen og Fjorden appellerede til Viborg Landsting og Herrederne syd for til Glückstadt, til »Landgerichten« — som Bønderne kaldte det — hvor Sproget var Tysk. Mønt, Maal og Vægt var forskelligt, og først og fremmest var Embedsmændene syd og nord for Aaen forskellige i Tankegang og Sprog. Myndighederne i det slesvigske bekæmpede ofte ganske direkte det, som deres Kolleger nord for bestræbte sig for. Et Samarbejde blev efterhaanden vanskeligere og vanskeligere, og Toldskellet gjorde det ikke bedre. Til sidst kunde det ikke undgaas, at Modsætningsforholdet paavirkede Befolkningen hist og her, saa den ene Part tog sig til Rette paa den anden Parts Bekostning. Mest direkte mærkede man det vel i Grænsestridighederne, thi den Slags forekom ret hyppigt.

Der gaar det Sagn, at Skodborghus en Gang har hørt til Skodborg Sogn, men at Herremanden paa Skodborghus blev vred paa de slesvigske Myndigheder og hjalp Aaløbet til at bryde sig Vej sønden om Slottet, saaledes at dette herefter kom til at ligge nord for Aaen,

saa det hørte til Kongeriget. Dette er kun et Sagn og har absolut intet paa sig, thi Skolborghus har altid hørt til Kongeriget⁶⁶, men lignende Meninger har virkelig engang gjort sig gældende, nemlig, at Aaløbet kunde flytte Tilhørsforholdet fra nord til syd eller omvendt. En Mand i Lintrup hævdede engang, at han havde Ret til et Stykke Engjord, som ganske vist tidligere havde ligget under Kongeriget, men som Aaen nu gik norden om. Da Engstykket laa ud for hans Jord, tilegnede han sig ganske roligt Afgrøden. Sagen fremgaar af Tingbøgerne⁶⁷.

I Aaret 1676 mødte Ejeren af Nielsbygaard, Mikkell Pedersen, paa Malt Herredsting og anklagede en Mand i Lintrup, Anders Andersen, eller vel rettere hans Svend, Iver, og hans Døtre Maren, Karen og Mette for *Ran*. De havde nemlig i Højbjergningstiden samme Aar bjerget og bortkørt Afgrøden af 2 Holme ved Skodborg Aa, Museholm og Svanholm, som hørte under Nielsbygaard. Anders Andersen i Lintrup paastod ganske frejdigt, at disse Holme tilhørte ham, *fordi Aaen gik norden om dem*, men Nielsbygaardmanden mødte med en Udskrift af Malt Herreds Tingbog af 1538, hvorefter Holmene hørte til Nielsbygaard. For Resten var de to Holme nu af Aaen skaaret i tre, da der gik Vand igennem Svanholm fra den østre Ende til den vestre.

»Hans Hansen Østergaard i Aabølling vidnede, at i de 30 Aar, han kunde mindes, da løb Vandet som nu, og aldrig havde han hørt, at andre end Nielsbygaards Ejere havde befattet sig med disse Holme«.

Endnu Aaret efter føres der Vidner i denne Sag: »Stod Mikkell Pedersen paa Nielsbygaard paa Tinget og tilspurgte de Godtfolk, som havde Enge ved Skodborg Aa, *om Aaen var allesteds Retsskel imellem Engene*.

Saa fremkom velfornemme Mand Niels Jessen i Askov, Forpagter paa Estrup og Skodborghus, og der-til svarede, at til Skodborghus Hovedgaard ligger Eng paa den søndre Side, og velfornemme Mand Isak Skovrider havde et Stykke Eng paa den nordre Side, og de gjorde hverandre Ret dermed i alle Maader. Dernæst fremstod Søren Haar i Askov, Iver Jepsen i Maltbæk og Niels Jensen i Tobøl og tilstod, at mange Steder her ved Aaen har de paa denne Side og de paa den søndre Side igen Eng, som er landgroet, og hver nyder dog sit ubeskaaret i alle Maader — hvorefter Mikkel Pedersen var Tingsvidne begærende. *

Sagen har selvfølgelig ogsaa været til Ting i Frøs og Kalslund Herreder, men her er de bevarede Tingbøger ikke gamle nok til at belyse den videre.

Stridighederne ved Skodborg Aa opstod ofte over *Aalegaarde*. Nord for Københoved havde 2 Mænd i Københoved og nogle Askovfolk i 1696 lavet en Aalegaard. De var bleven enige om, at de skulde fiske i Fællesskab. Aftalen lød paa, at Københovederne skulde have Fangsten een Nat og Askovfolkene den næste Nat og saa fremdeles. Men nu havde Københovederne en Nat haft en saa glimrende Fangst, at de vilde blive ved, og da Askovfolkene indfandt sig for at afløse dem, tog Karlene fra Københoved til deres langskæftede Økser og truede dem til at vige, og en Proces blev nødvendig. Selvfølgelig blev Tjenestekarlene fra Københoved dømt, men de gode Mænd fra Frøs Herred sønden Aaen mødte slet ikke ved Malt Hereds Ting, saa det er ikke godt at vide, om Erstatningen for Fiskene og for Processens Omkostninger nogensinde er bleven betalt⁹⁸. En Stævning nordfra brød Sønderjyderne sig slet ikke om at efterkomme, og omvendt var det maaske paa samme Maade med Nørrejyderne.

Stridighederne ved Grænsen skyldtes ikke saa sjældent de Dragoner, der sønden for Aaen var indkvarterede og som optraadte med en Magt og Myndighed, der spotter enhver Beskrivelse. En Mand fra Sønder Holsted, Hans Thomsen, kom i det tidlige Foraar 1702 kørende over Foldingbro. Han skulde til Skodborg, men først leverede han det Brokorn til Foldingbros Vedligeholdelse, som Malt Herreds Beboere var pligtige til i Stedet for at betale Afgift. Efter at have angivet sin Vogn, for at han kunde faa Lov til at komme ind igen, kørte han videre. I Skodborg hentede han et Par gamle Hjul, som var bleven »sløvet« (forsynede med Jernringe). Endvidere havde Kromanden i Skodborg Vesterkro foræret Hans Thomsen en gammel Bjælke, som havde ligget i 40 Aar, og to smaa Stykker Træ som til Bislinger. Han brød sig ikke selv om Træet, men det kunde jo altid bruges i Hans Thomsens træfattige Egn. Endelig gav en Kone i Skodborg ham ogsaa en Skæppe Aske med tilbage til Konen i Foldingbro. Asken var naturligvis Bøgeaske og brugtes til Vask i Stedet for Sæbe.

Da han kom tilbage, blev han overfaldet af Dragonerne, der tog Hestene og slog det ene af Vognens Hjul i Stykker. Hestene blev ført til Københoved, og det holdt haardt for Bonden fra Sønder Holsted at faa dem igen. Dragonerne betragtede naturligvis Træet som Udbyttet fra et Skovtyveri.

Da Bondemanden nu stævnede de to Dragoner, der havde overfaldet ham, og Stævningsmændene kom til Københoved, tog Fændriken her en Kæp. Han sagde paa sit Tysk: »Wat sägst die Kerls, die Lumpenhunde?« og slog den ene Stævningsmand i det ringeste 6 Slag, hvorefter han spærrede ham inde i Københoved i halvanden Time, før han gav ham løs. Den anden

af Stævningmændene havde straks taget Flugten, da han saa Kæppen⁶⁹. Man kan ingen Steder finde, at disse Dragoner har faaet deres Straf. Et er sikkert, slige Tilfælde hørte til Dagens »Orden«.

Selv langt ude i Kolding Fjord kunde der komme Grænsestridigheder. Herom findes følgende Historie:

I Juli Maaned 1754 viste der sig i Kolding Fjord 4 saakaldte »Springhvaler«, det vil sige Delfiner. Fiskerne i Strandhuse saa dem en Lørdag Aften og den paafølgende Søndag Morgen. De jagede efter dem paa den søndre Side af Fjorden helt over mod Stenderup Strand, og det lykkedes dem at faa de muntre Krabater dræbt, hvorefter de slæbte dem til Strandhuse og huggede Spækket af dem. Nu var det i den varme Tid af Aaret, og slige Varer har jo ikke godt ved at staa sig. Man lod Trommen gaa i Kolding, og Spækket blev solgt ved offentlig Auktion for 37½ Rigsdaler. Ret appetitligt var det ikke, og Auktionsgæsterne maatte holde sig for Næsen paa Grund af Lugt. Lugten maa have været stærk og Vinden nordlig, thi Stanken trængte over til Amtmanden i Haderslev, Friedrich von Klingenberg, der som tidligere Hofmand havde en meget fin Næse, han havde nemlig været Kammerherre hos Dronningen. Amtmanden skrev til Amtmanden paa Koldinghus, .L. W. Bülow, ligeledes en gammel Hofmand, og klagede over, at Springhvalerne var fangede paa Haderslevhus Amts Grund. Han antydede, at de endog kunde komme ind under Begrebet Strandingsgods, thi Fiskerne havde drevet dem saa langt op, at de var komne paa Grund. Selvfølgelig krævede han Erstatning for dette Overgreb. Der veksledes en hel Del Skrivelser mellem de to Embedsmænd, men Sagen blev nok afgjort ved en Skrivelse fra v. Bülow, der oplyste, at

Strandhusefiskerne havde Lov til at fiske paa begge Amters Grund. Det var vist ogsaa tvivlsomt, om de fire Delfiner kunde anses som »Vrag«, saa der kunde forholdes med dem »efter den af Deres Velbaarenhed allegerede (anførte) Lov«. Selv om saa var, saa maatte Fiskerne have Ret til saa meget deraf, som de kunde føre bort i deres Baade. Forøvrigt havde en Fisker fra Strandhuse for 30 Aar siden fanget en Hvalfisk paa Haderslev Amts Grund og bragt den her til Amtet uden at levere samme eller en Del deraf tilbage⁷⁰.

Den ret store Korrespondance om denne Sag synes dermed at være afsluttet.

— —

Tolderne ved Grænsen fik i Tidens Løb mange Hverv udover deres Hovedbestilling. I 1681 maatte Folk vende deres Lommer ved Toldskellet eller i Tolddistriktet for at vise, hvad Penge de medførte, hvad enten de saa kom nordfra eller sydfra. Tolderne skulde nemlig have Opsyn med, at der ikke indførtes fremmed Smaamønt eller udførtes dansk »grov Mønt«.

I 1702 var Grænsen fuldstændig spærret for *flygtende Bønderkarle*. Frederik IV havde jo givet Befaling til Oprettelsen af den saakaldte Landmilit, og efter Forordningen af 31. December 1701 skulde der udskrives dygtige Karle til Dragoner. De maatte ikke løbe deres Vej sønderpaa, før Udskrivningen havde fundet Sted, »det være sig Rytterbøndernes eller Hustruers Brødre, Sønner, Tjenestekarle eller voksne Drengene eller hvem det og være kunde« under største Straf paa Ære og Velfærd. Kongens Toldere og Toldbetjente skulde passe paa ved Skellet og paagribe Desertører, som skulde føres til Ribe⁷¹. Ogsaa den sædvanlige Udrejse af Mænd og Kvinder, der foregik

hvert Aar fra Nørrejylland, helt oppe fra Thy og Mors, ved St. Hansdagstider til Slesvig eller til Ejderen og Ditmarsken, skulde midlertidig standses. Der var ogsaa mange unge Folk fra Jylland, der plejede at begive sig til »den liden By Højer, hvor der altid ligger Fartøjer færdige, som sejler paa Holland, Hamborg eller andre Steder«.

At der alligevel paa Trods af alle strenge Befalinger i det 18. Aarhundrede løb en Mængde Folk over, enten for at tjene i det slesvigske eller for at udvandre til Holland, Datidens Amerika, foreligger der Vidnesbyrd nok om⁷².

Da Toldskellet skulde befæstes.

Der var kommen en ny Tolder til Kolding. Han hed Andreas Rachlow og fik sin Ansættelse her 1725. Navnet klinger noget fremmed, men har vist sin Oprindelse fra den lille sjællandske Landsby Raklev i Holbæk Amt.

Den nye Tolder saa straks, hvor umuligt det var at forhindre Smugleri, selv om baade han og hans Folk passede nok saa godt paa. Til sidst fik han den Ide *at rejse et mægtigt Dige* i Skellet mellem Nørre- og Sønderjylland og desuden ligefrem *befæste Kongeaaen*. Tolderens lange Skrivelse, der nu ligger i Rentekammeret (Rigsarkivet⁷³), er ganske interessant, og til Trods for den snørklede Stil og de mange Fremmedord, hvormed den er pyntet, fortjener den at kendes i sin Helhed:

Stormægtigste Monark! Allernaadigste Arvekonge og Herre!

Siden Deres kongelige Majestæt allernaadigst behagede mig ved Kolding Toldsted Tjenesten som Tolder at conferere (overdrage), har jeg, saa højt min Ed og Pligt mig dertil forbinder, med største Vindskibelighed allerundanigst søgt Deres Majestæts Interesse at befordre og den over Landskellet alt for meget i Svang gaaende Toldsvig og Underslæb ved Udpraktisering af

Heste, Kvæg og andet deslige at hævme, og alligevel at jeg derunder har været saa lykkelig ved udstillende gode Kundskaber og alvorligt gjorte Anstalter at attrappere (paagribe) adskillige og bragt det, de har med at fare, til Told og Konfiskation, saa har jeg dog alt for sildig erfaret, at mange er echapperede (undslupne) med det, de har ved Borg og Laan tilpraktiseret dem, og saaledes er ikke alene Deres Majestæts Interesse noteret, men endog mange Rytterbønder og andre Deres Majestæts Undersaatter ved dem, der ved sligt Tyveri og bedrageligt Væsen gør et dagligt Haandværk, bragt om deres (narrede).

Mine allerunderdanigste uforgribelige ringe Tanker gaar derhen, at samme kunde prekaveres (forebygges) ved Landskellens Opkastelse. Alene som det er en Post, der er af Importance (Vigtighed) og hvorunder flere end een kan bedst eftertænke og proponere, hvad Deres Majestæts høje Interesse er beforderlig og al sliq Skade til Forekommelse, haver jeg i allerdybeste Underdanighed skullet solicitere (ansøge) Deres Majestæts allerunderdanigste Ordre til de af Deres Majestæts betroede Mænd og Betjenter i Egnen paa begge Sider som Deres Majestæt dertil allernaadigst vil ordinere, at de med Konduktør Themsen af Fredericia tilligemed Tolder Schanch og mig, hvorvidt det var praktikabelt et Dige af 4 Alens Dybelse og Højde langs med Aaen at opkaste og tillige overveje, ved hvad Mandskab samme Arbejde i Sommerens belejlige Tid var at fuldføre med videre tjenlige Forslag derved da ske kunde, thi ligesom det var muligt, at Deres kongelige Majestæt ved Vildbanen ved Vordingborgske Distrikt saadan et Dige med god Effekt fik fuldført og opkastet, haaber jeg og, at det her ske kan ved den Bekostning,

som ved Tider og med Toldens rigtige Erlæggelse igen kunde indhentes.

Gud glæde Eders Majestæt og det høje kongelige Hus, hvorom til min Død sukker

Deres kongelige Majestæts
 allerunderdanigste tro Betjenter

A. Rachlow.

Kiøbenhavn, den 2. Juli 1726.

Dateringen synes at antyde, at den gode Tolder har overrakt sit Andragende personlig. Kongen har interesseret sig stærkt for Andragendet, thi der blev virkelig nedsat en stor Kommission, der skulde overveje, hvorledes man skulde »befæste« Skellet. Hovedmanden i Kommissionen var Stiftamtmand Gabel i Ribe.

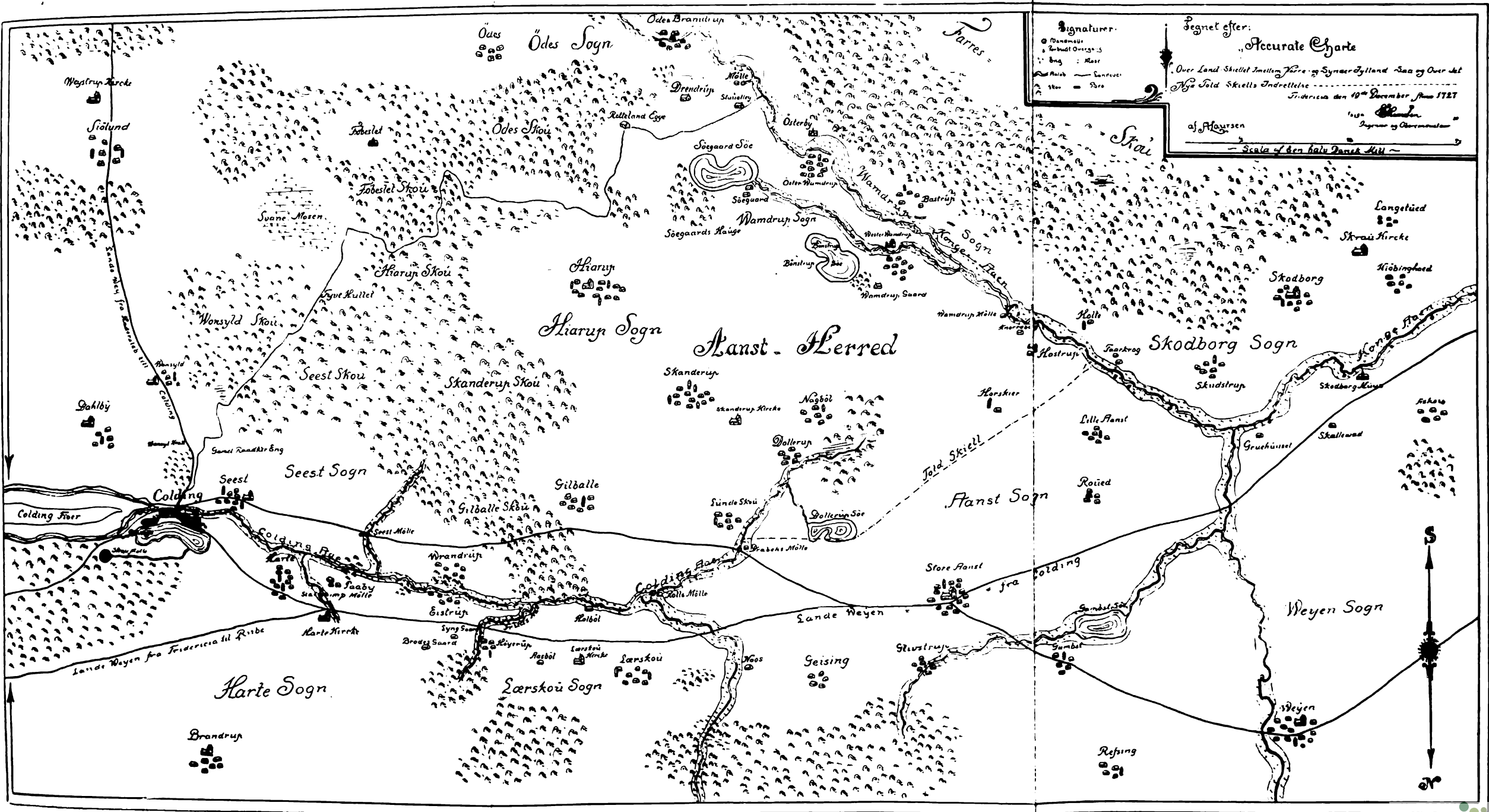
Allerførst lod man optage et Kort over hele Toldgrænsen. Dette udførtes⁷⁴ af »Ingeniør og Oberkonduktør« Themsen i Fredericia, der lavede et »Accurate Chartre over Land-Skiellet imellem Nørre- og Sønder-Jylland«.

Det interessante Kort⁷⁵, som her aftrykkes delvis, er som talrige gamle Kort tegnet med Syd *opad*. Det er yderst interessant i topografisk Henseende, selv om det ikke er ganske »accurate« med Hensyn til Maal. Som Toldkort røber det, hvor vanskelig Stillingen var for Grænseopsynet, thi hvor der er anbragt en Stjerne ved Kongeaaen, er der et mere eller mindre hemmeligt Vadested: »Alle de forbudne Passager over Kongeaaen lige fra Lille Aanst og ud til Wilslef Aa-Munde, som med Heste og Qvæg kan overdrives, saa vidt man har kunnet erfare, er med smaa røde Kors her paa Teigningen marquerede, som gør udi alt 35 Passager«.

Kommissionen rejste langs hele Grænsen og holdt

derefter Møder, navnlig et vigtigt Møde i Foldingbro. Det var oprindeligt Meningen foruden Diget og den store Grøft, som Tolder Rachlow havde foreslaaet, at uddybe Kongeaaen og forsyne Bredderne med Pæle og Faskiner. Der skulde over Aaen kun være 6 Overkørsler med Broer. Ved alle Broerne skulde der bygges Brohuse, hvor der skulde ansættes Bromænd. Det var en Vanskelighed, at Beboerne i Haderslevhus Amt flere Steder ejede Enge paa den nordre Side og omvendt. Man foreslog for ramme Alvor, at der skulde *fremtvinges Mageskifte*, saaledes at Beboerne sønden Aaen ikke havde alt for meget at gøre norden Aaen og omvendt. Hvis Beboerne ikke kunde enes om et saadant Mageskifte, maatte de køre uden om over den nærmeste Bro.

Det store Dige og Grøften, som Rachlow havde foreslaaet, opgav man. Erfaringerne fra Vordingborg Rytterdistrikt havde vist, at et saadant Dige ikke var til megen Nytte. Naar Smuglerne kom drivende med Studene, var de gerne temmelig mandsstærke, og hvor stor Grøften end var, kunde de let kaste den efter og drive Kreaturerne over, og hvad angik Diget, da behøvede Smuglerne ikke at lave stort Hul i det for at komme igennem. »Hvor to Stude bryder igennem, følger de andre af sig selv«. Endelig var der Uddybningen af Kongeaaen og Breddernes »Forsætning« med Tømmer. Noget saadant lod sig vel gøre i Kolding Aa, men ikke i den store Kongeaa. Navnlig helt ude vestpaa vilde et saadant Arbejde være forgæves, idet Tømmeret ikke vilde kunne modstaa Vandets Magt. Endelig vilde det være uoverkommeligt at forsyne Kongeaa med Tømmer. Dertil var den altfor lang og bugtet. Der var »nogle Tusinde Bugter og Krum-

ninger«. De skulde da rettes, og gravede man i en lige Linie, vilde man gaa alle Lodsejerne for nær. Endelig var det foreslaaet, at der langs Kongeaaen skulde bygges 32 Huse til Bevogtningsmandskabet. Husene skulde ligge ret tæt sammen, en Fjerdingsvej mellem hvert Hus, og det var Meningen, at der skulde bo Soldater eller Pensionister i Husene, to Mand i hvert. Men Stiftamtmand Gabel udtalte sin store Mistro til saadanne Folks Ærlighed. »Man har Eksempel paa, at slige Folk mere har søgt deres egen Fordel end Deres Majestæts, og mellem de mange vil der sagtens findes een, som profiterer af Lejligheden til Deres Majestæts Skade«.

Et var Kommissionen enig om, nemlig at der mod Øst maatte laves *et nyt Toldskel*. At afmærke det gamle Landskel som Toldgrænse vilde ingen Nytte være til. Kom Smuglerne først over Kolding Aa, vilde det være let at komme igennem Landskellet. Resultatet af Kommissionens Undersøgelser var, at *Kolding Aa* skulde være Toldskel omtrent ud til Drabæks Mølle og derfra skulde der afmærkes en Toldgrænse over til Kongeaaen. Til Pælene skulde der fæstes Tavler med Paaskrift, at dette var det rette Toldskel. Da det muligvis kan interessere Egnens Beboere at faa en nærmere Angivelse af, hvor Pælene senere nedrammedes, aftrykkes her Stiftamtmand Gabels Brev⁷⁶ om de enkelte Pæle:

»Den første Pæl paa en Knude mellem Nyhauge og Eskjær paa Nagbøl og Dollerup Mark ovenfor den Bæk, som er til Drabæks og Rolles Mølle . . . Den anden Pæl nedsat 700 Skridt syd for den første i Linie mellem Lejrskov Kirke og Horskjærgaard. Den tredie

Pæl nedsat ved Vester Vamdrup Horslykke ungefær 400 Skridt fra den anden i lige Linie med den første og fornævnte Horskjær. Den fjerde Pæl nedsat i Sydøstkanten af bemeldte Horslykke nordøst for Horskjær. Den femte Pæl udi Horskjær Mose, sønden for og ungefær 300 Skridt fra Horskjærgaard. Den sjätte Pæl nedsat ved Hafdrup Mark i Sønderkanten af Horskjær Mose. Den syvende Pæl nedsat paa Rughøj paa Hafdrup Mark og den ottende Pæl nedsat ligeledes paa Hafdrup Mark i Holm Moseende norden for Holte By imellem Hafdrup og Faarkrog ungefær 50 Skridt norden for Kongeaaen, som ellers kaldes Skoldborg Aa. Disse foranførte Pæle, som herefter for rette Toldskel skal holdes og agtes, er saa vidt muligt sat i lige Linie med Lejrskov Kirke og Rughøj. Dette bekræftes under min Haand og Signet. Actum Aastederne den 15. Martii 1728. *C. C. v. Gabel.*◄

Den kongelige Plakat om det nye Toldskel udstedtes 29. Okt. 1727 og blev underskrevet paa Rosenborg.

Mange andre end Embedsmændene spekulerede i Toldsnyderierne, ikke blot Smuglerne, men ogsaa Folk, der tilbød at paatage sig at standse Smuglerierne. En Person ved Navn Niels Jensen Vammen havde saaledes tilbudt Kongen⁷⁷ at fange alle Smuglerne. Blandt de Betingelser, han krævede, var, at det blev forbudt Folk at drive med Kvæg om Natten to Mil nord eller sønden for Toldskellet. Tilbudet blev ikke modtaget, da det, som Kong Frederik IV bemærker i Voteringsprotokollen »mere hensigter til Projektistens egen end til Vores Interesse«, men man mærkede sig alligevel Mandens Forslag om Færdsel med Kreaturer om Natten, idet Plakaten under Straf af Konfiskation forbyder

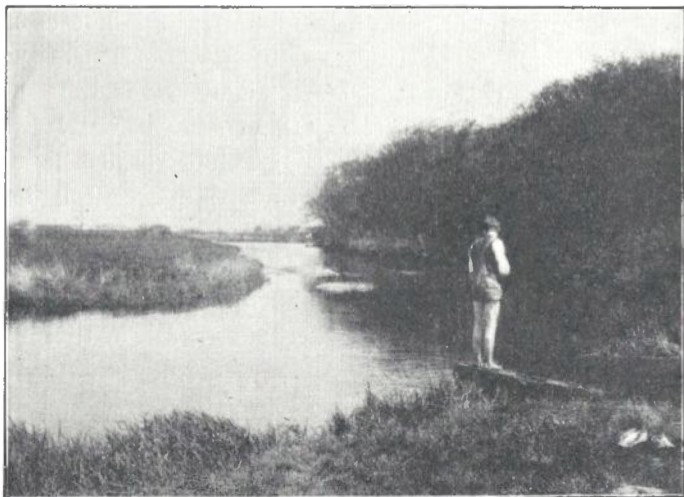
at drive med Kreaturer om Natten (fra en Time efter Solens Nedgang) 1 Mil nær Grænsen, paa begge Sider. Helt op til vore Forældres Tid gjaldt denne Bestemmelse. Var en Smugler først ude af dette Grænsebælte paa ialt to Mil, saa kunde ingen Tolder standse ham.

Efter at den nye Toldlinie var trukket, opstod der ogsaa paa Østkysten en »Frihed«, idet næsten hele fire Sogne under Kongeriget, Sest, Hjarup, Skanderup og Vamdrup, kom til at ligge sønden Toldskellet. Samtidig fik vi en Toldskels Aa mere, og fra nu af til 1851 kaldes ikke blot Skodborg Aa, men ogsaa Kolding Aa for »Kongeeaa«.

Navnet »Kongeeaa« findes ofte anført paa ældre Kort i Stedet for Kolding Aa, men helt ubestridt var denne Anvendelse af Navnet dog ikke. Da Kong Christian VIII i 1840 paa en Rejse i Jylland var i Kolding, 3. Juli, var der ved Sønderbro rejst en Æreport, hvorpaa der stod:

»Hvor Kongeeaaens Bølger rinde,
skal Drot i Hjærtet Troskab finde«.

Denne Anvendelse af Navnet »Kongeeaa« blev af en Indsender i Bladet »Ribe Stifts-Tidende« mødt med Protest, og der udspandt sig en livlig Polemik, om Kolding Aa med Rette kunde kaldes Kongeeaa. En Koldingborger, som forsvarede Anvendelsen af Navnet, henviste til Jonges Udgave af Holbergs Geografi, men Ribeborgeren protesterede mod at citere Holberg i denne Forbindelse. (Se Jonge Side 797).

Parti ved Jested Mølle.

Toldere og Smuglere.

Man fik ikke stort ud af Retssagen mod Borgeren Hans Gydesen af Haderslev. Som altid i saadanne Sager var Vidnerne »haardnakkede«, det vil sige, de vilde intet røbe. Paa dette Punkt hang Bønderne sammen som Ærtehalm, og skønt Sagen i Virkeligheden var klar nok, kunde intet lovformeligt bevises. Der maatte tages haardere fat, om man skulde komme Smuglerne til Livs. Oven i Købet haanede man Tolderne for deres Magtesløshed.

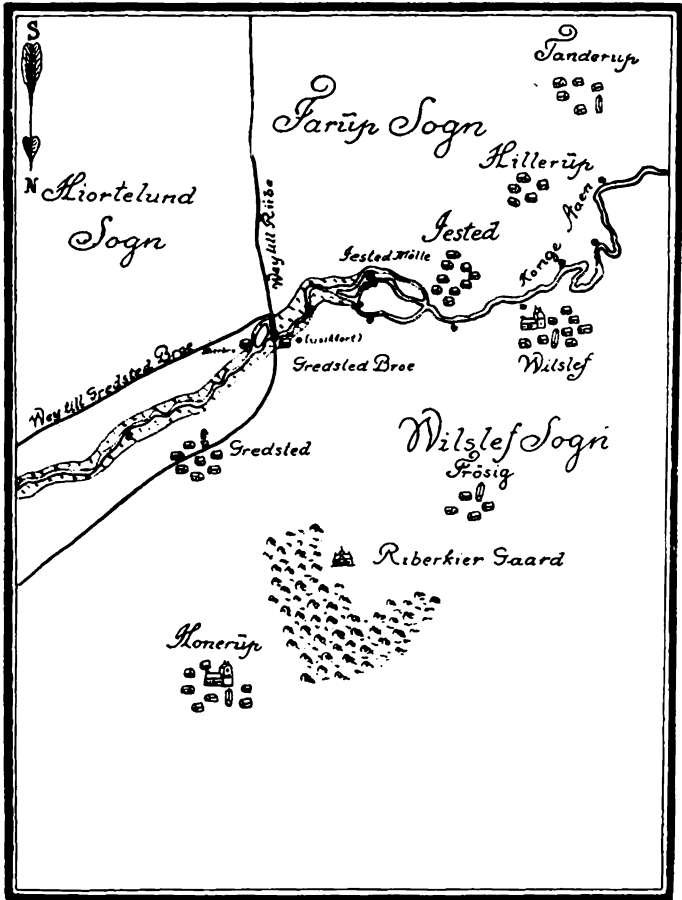
En Forfatter, der har draget et stort Materiale frem angaaende Smuglerierne, og som derfor ogsaa udtrykkelig skal nævnes her, *Søren Alkærsig*, har fra denne Periode oplyst⁷⁸, at mere end en Gang fandt man uden for Ribe Toldkarlene bagbundne. En enkelt

Gang var en Toldkarl bleven uskadeliggjort paa den Maade, at man havde stukket et Riveskaft ind gennem hans ene Ærme, bag om Ryggen paa ham og ud af det andet Ærme, og saa havde man lagt dette levende Fugleskræmsel ned paa Ryggen, saa han ikke en Gang kunde rejse sig. — En jødisk Købmand i Ribe truede med, at hvis han fik fat paa en af disse Posekigere, saa vilde han tage Værket ud af sin gamle Bornholmer og anbringe Fyren i Urkassen med Hovedet paa Værkets Plads. Jøden vilde saa tænde sin lange Pibe og gaa op og ned i Stuen, og hver Gang han kom forbi Uret, vilde han spytte Tolderen i Ansigtet!

Den næste store Smugleriaffære dukkede op i Ribeegnen, ved Vilslev⁷⁹, hvor vist ingen Beboer kunde sige sig helt fri for Studesmugleri. Endnu den Dag i Dag ser man i disse Egne de gamle sandede Vejspor, ad hvilke Studeflokkene blev drevne over Aaen uden om Ribe, i Reglen dog saaledes, at en lille Flok Stude — af de bedste og værdifuldeste — fortoldedes, medens Hovedflokken gik sønderpaa uden at have set Toldvæsenet. Naar Bommanden ved Ribe Holme fik nogle Skilling, lod han som han sov, og noget lignende gjorde undertiden Bommanden ved Gredstedbro.

I Vilslev boede der i 1728 en Kaptajn *Muth*, der ofte havde hørt om alle de Smuglerier, der foregik omkring ham, navnlig dog med Stude. En Septemberdag 1728 havde Kaptajnen været i Besøg hos Fr. Gersdorffs Enke, *Margrete Krag* paa »Ribe Kærgaard«. Gaarden ligger en god halv Mil nord for Kongeaaen. Maaske havde han været paa Gaarden for at tale med Fruen om Udskrivningen af Landsoldater, maaske for at laane Penge. Det sidste er højst troligt. Da han om Aftenen efter Solens Nedgang var paa Hjemvejen og

kom ridende ved Frøsig, traf han en Karl med rød Trøje og sorte Bukser. Karlen kom drivende med en Flok paa 31 Stude, og Kaptajnen var straks klar over, at Studene skulde smugles ud over Aaen om Natten, hvad han da ogsaa fik Karlen til at tilstaa. Hvis det var Penge, Kaptajnen manglede, saa laa de jo her for hans Fod: Efter den nye Forordning maatte der jo ikke drives med Stude i Tokddistriktet, og den, der fandt en saadan Drift, kunde jo blot anholde den for at faa den konfiskeret til Fordel for sig selv. Han lod altsaa Driveren fortsætte ad Vilslev til, hvor der vel var Soldater, som han kunde kalde til Hjælp. Men Manden paa Frøsig havde set Kaptajnens Hensigt. Frøsigmanden sendte som god Smuglerkollega Bud til Ejeren af Flokken. Ejeren var Jep Darum, Forpagter paa Kærgaard, og sammen med sin Ridefoged, Chr. Bang, og flere kom han hurtigt ridende hen til Kaptajn Muth. Smuglerne var alle bevæbnede. Jep Darum forlangte, at Kaptajnen skulde lade Studene fare, og truede endog Muth med en Pistol. Da dette ikke hjalp — Muth synes at have svaret til sit Navn — tilbød han ham den bedste Stud i Flokken, om Kaptajnen vilde give efter, men alt var forgæves. Kaptajn Muth lod ganske vist Studene drive til Kærgaard, men selv blev han og holdt Vagt ved dem. En Tid maatte Jep Darum og hans Mænd forlade ham, thi de havde flere Jærn i Ilden. Der var nemlig mange andre Stude, der skulde over Kongeaaen den Nat. Efter at Jep Darum og Ridefogden havde fulgt en anden Flok Stude over den sædvanlige Vej, nemlig over »Jested Kloster«, red de tilbage over Vilslev. Jep søgte Raad hos sin Moder, der boede hos hans Broder paa en Fæstegaard, og Ridefogden søgte Tilflugt hos Præsten i Vilslev, Hr. Chri-

Kort over Gredsted Bro 1727 (Syd vender opad).

stoffer Barchmann. Denne sidste tilraadede dog, at Ridefogden skulde adlyde Kaptajnen, men da Jep Darum og Ridefogden sammen red tilbage til Kærgaard, havde Jep udspekuleret et Middel til at pudse Kaptajnen. Han drev nemlig ved sin Tilbagekomst en hel

Del andre Stude ind i Kaptajnens Flok. Dette var et Kneb, der ofte brugtes langs Grænsen. Kaptajnen fik dog atter Studeflokkene adskilt, men man blev dog ved at tumle saa længe med ham og de anholdte Stude, at Kaptajnen opgav sin Vagt og red hjem i Morgenstunden, meget gram i Hu. Pudset skulde hævnes. Han indgav derfor Klage over Jep Darum baade til Stiftamtmand Gabel og direkte til Rentekamret, og Hævnen kom. Først fik Jep Darum Meddelelse om, at en af hans Studeflokke var taget af Kolding Udridere paa Skærbæk Mark, dernæst fik Jep en Stævning til at møde til Forhør i Ribe. I dette første Forhør søgte baade han og hans Ridefoged at slippe fra det hele ved Benægtelser. Men da der ved kongelig Resolution af 13. Oktober 1728 nedsattes en Kommission til at undersøge og paadømme alle de Toldsvigssager, der af Kaptajn Muth var anket over i Egnen, gik det anderledes til.

Kommissionen holdt Møder i et Aarstid og Forhørene blev drevne saa vidt, at samtlige Bønder mellem Kongeaaen og Ribe blev indstævned, mange som Anklagede, andre som Vidner. Der hvirvledes under Forhørene saa mange Sager op, og enkelte Vidner blev af Kommissionen lovet Straffefrihed, hvis de blot vidnede mod deres Medanklagede, saa det tilsidst ikke hjalp at blive ved med Benægtelser. En Mængde blev da ogsaa dømt, deriblandt Jep Darum, der kom af med en efter Datidens Forhold uhyre Bøde, ca. 4000 Kr., hvilket bliver en saa stor Sum, naar den omsættes i vore Værdier, at det vel er tvivlsomt, om Jep Darum har kunnet præstere Pengene, men om han ikke er havnet i den nærmeste Fæstning i Mangel af Summens Betaling. Foruden Jep blev der dømt 29 andre Smug-

lere, deraf en til Fæstningsarbejde for ofte gentaget Smugleri, en til Bremerholm paa Livstid for Mened, en til Embedsfortabelse og Resten til Bøder, ialt (+ Told) 15—16,000 Kr. foruden det konfiskerede Kvæg, som vist maa anslaaes til ca. 10,000 Kr. Alt i alt vilde det hele efter vore Værdier andrage ca. 60,000 Kr. Kaptajn Muth, der var Ophavsmanden til Kommissionen og Smugleriernes Opklaring, fik tilkendt Værdien af de 31 Stude, han traf ved Frøsig. Desuden fik Kaptajnen sine Omkostninger dækket, og Kommissionen indstillede ham til en Belønning af 200 Rigsdaler Kurant, som han imidlertid efter Ansøgning til Kongen fik forhøjet til 300.

Beboerne i »Friheden« nord for Ribe maatte ved Undersøgelsen indrømme, at de ikke havde holdt sig helt fri for Smugleri. Manglede de et Stykke Kvæg, havde de købt det nordfra, og senere havde de ofte — i Strid med deres Præsters Attester — udført det videre sydpaa som eget Opdræt. Det kostede først de to Præster i Vilslev og Farup, henholdsvis Hr. Barchmann og Hr. Jørgen Ravn, en Bøde paa ialt 200 Rdl. De undskyldte sig paa det bedste, men mon de i Virkeligheden var saa uskyldige? Den Omstændighed, at Ridefoged Bang søgte Raad hos den Vilslev Præst i en Smuglersag, tyder dog paa, at i hvert Fald denne Præst ikke havde helt rent Mel i Posen. Beboerne i Friheden idømtes 200 Rigsdaler Mulkt for deres Forseelse, men Kommissionen indstillede dem til Benaadning. Det var jo kongelig Majestæts egne Bønder, og de var i Forvejen slet stillede paa Grund af den hyppige Vandflod, der fordærvede deres Sæd eller skyllede mange Hundrede Læs Hø bort for dem, ja endog bortrev deres Kreaturer og Heste. Der er ingen Tvivl om, at Dommen

for disse Bønders Vedkommende er bleven eftergivet, og ligeledes »modereredes« vistnok en Del af de haarde Straffe. Det hedder i et Brev til en af Kommissærerne, at Dommen ved kongeligt Reskript blev »konfirmeret og modereret«, men hvilke af Dommene, der modereredes, og hvilke der konfirmeredes, kan ikke ses.

Stiftamtmand Gabel skriver »Moralen« til hele den store Sag⁸⁰. I et Brev til Rentekamret fremhæver han at den nu afsluttede Kommission har gavnet meget. Allerede Toldbøgerne i Ribe viser, hvad Forskel Kommissionen har bragt. I de senere Aar viste Toldbøgerne kun 50—60 Numre fortoldede Øksne og Heste om Aaret. I Aar er der allerede 112 Numre, hvorved Tolden fra det foregaaende Aar er bleven forøget til 400 Daler alene af Græsstude, som tidligere var udført uden Told, men som i Aar af Frygt for Kommissionen er angivet paa Toldboden. Noget tilsvarende vil sikkert vise sig at være Tilfældet, naar Toldbøgerne i Kolding undersøges. Gabel anbefaler, at der nedsættes en lignende Kommission hvert Aar.

Et enkelt lille Træk fra Kommissionsdomstolens Resultater vidner i høj Grad om Forfald: Den tidligere et Par Gange omtalte Hans Lauridsen Holst, nu Visitør ved Foldingbro, havde faaet Nys om, at Jestedboerne smuglede, og henvendte sig i November 1727 til Herredsfoged Warming i Københoved, altsaa Øvrigheden i Frøs og Kalslund Herreder, og fik ham med derud, thi uden Øvrigheden kunde der ikke foretages Husundersøgelser. Det fremgaar af Forhørene, og Warming tilstod da ogsaa selv, at han modtog 25 Daler af Jestedboerne for at hjælpe til, at Holst frafaldt Sagen mod dem. Holst selv fik for sin Part 20 Daler og 2 Tønder Havre. I Anledning af dette Forhold dømte

Kommissionen Warming fra sit Herredsfogedembede, men — indstillede ham samtidig til Benaadning! Han blev virkelig ogsaa siddende i Embedet, hvilket bl. a. fremgaar af hans Ligsten, som nu staar lænet op til Skrave Kirke. Holst slap derimod ikke for Afsked, som han da sikkert ogsaa havde fortjent mange Gange.

Under Kommissionsforhandlingerne viste det sig — selvfølgelig —, at Smuglerne havde passeret den lange Bro i Varde med langt flere Kreaturer end de senere fortoldede i Ribe. I den Anledning gav Stiftamtmand Gabel i 1730 Bromanden i Varde en Bog⁸¹, hvori han ved Dag og Datum skulde indføre, hvor mange Heste og Kreaturer, der kom over Varde Bro, samt deres Ejeres Navne. Denne Bog skulde saa aarlig sammenlignes med Tolderens Bøger i Ribe, men Gabels List hjalp ikke stort. Smuglerne fik snart Besked om, at det var farligt at blive noteret i Varde-Bommandens Bog, og gik derefter over Varde Aa paa andre Steder. Enten kom de over ved Janderup vest for Varde eller de kom over Aaløbet længere østerpaa, hvor den nybagte Adelsmand, Herremanden til Lunderup og Nørholm, *Stefan Ehrenfeld*, havde opført to Smaabroer til privat Brug. Naar Smuglerne saaledes gik uden om Varde, snød de ikke blot Toldvæsenet for Kontrollen, men ogsaa Borgmesteren i Varde, *Taulov*, der havde paataget sig Varde Bros Vedligeholdelse mod Bropengene og Indtægterne af Gaarden Orten, og han jamrede sig højlydt. Det ser næsten parodisk ud, naar man derefter læser, at Gabel under en Mulkt af 50 Rigsdaler bød Studehandlerne at følge Vejen gennem Varde til Ribe, thi det var jo netop den slagne Landevej, som de ikke holdt af, ialfald ikke ved Toldgrænsen.

— — —

De hollandske Opkøbere, der i sin Tid havde berejst Landet for at købe Stude, og som ogsaa havde deltaget i Smuglerierne, begyndte at forsvinde omkring 1724, da Holland forhøjede Tolden paa Stude, hvorved Handelen efterhaanden svarede sig daarligere. I de følgende Aar træffer man kun nu og da de hollandske Studehandlere, — saaledes i 1727 den hollandske Opkøber Johan Thiensen, der drev sine Stude ud over Kolding, — men snart forsvandt de helt. Dette var et alvorligt Slag for den jyske Studehandel, ja samtidige Forfattere siger, at det var »en Guldmine, der skød sammen for Jyderne«. Bernstorff meddeler 24. April 1776, at det var paalagt den danske Gesandt i Haag saavidt muligt at udforske, hvorfor den stærke hollandske Studehandel holdt op. Gesandten oplyser derefter, at efter hans Mening var det den lange Transport, der var Aarsagen⁸². Eftersom Afsætningsforholdene blev vanskeligere, blev Udsmugling over Kongeaa mere og mere nødvendig, thi medens Udsmugling tidligere kun betød forøget Avance, blev den nu næsten en Betingelse for Salg. En skærpet Bestemmelse om, at Opstaldning af Stude kun maatte ske paa Sædegaarde, voldte megen Vanskelighed, navnlig i de Egne, hvor der slet ingen Sædegaarde var, f. Eks. Koldingegnen. Bønderne var da helt henvist til at liste Kreaturerne over Aaen sønderpaa. Der var to Perioder, hvor Kvægsmuglingen helt var standset, nemlig under Kvægpesten 1745—47 og 1776—82, da Grænsen langs de to »Kongeaaer« blev spærret af Militærkordon for at hindre Kvægsygens Udbredelse sønderfra. I begge Tidsrum var næsten al Trafik standset, men Kvægsygen kom herop alligevel. I 1745—47 døde der i Aarhus og Ribe Stifter ca. 50,000 Kreaturer af Syg-

dommen, og 1776—82 ligeledes et uhyre Antal. Ind imellem disse Perioder gik Smugleriet livligt. Dels vilde Bønderne hellere se at komme af med Kreaturerne, inden Sygdommen kom igen, dels skulde Folk sønden Aaen have ny Besætning i Stedet for den, de havde mistet. Historien om *Markus Madsen Møller* i Sest, som jeg andet Sted har beskrevet, giver udførlige Oplysninger om Smugleriet. Selve Sagen (»De udrevne Øjne«) har jeg indgaaende fortalt i »Vejle Amts Aarbøger« 1914 Side 169 ff., men her skal fremdrages nogle Enkeltheder om Smugleriet, som hidtil ikke er omtalt. Markus Madsen Møller var en berygtet Krakiler, der boede i Skovdrup i Sest. Den 18. Oktober 1747 anmeldte han i en Skrivelse til Stiftamtmand Gabel i Ribe, at Beboerne i Sest, navnlig 4 af dem, i Forstaaelse med Toldbetjentene smuglede Kvæg over Toldskelsaaen for at skaffe sig ny Besætning i Stedet for de Kreaturer, der var døde af Kvægpesten. Brevet blev fra Ribe sendt til Erklæring til Amtmand von Bülow paa Koldinghus, der svarede tilbage: »Det bekymrer mig særdeles, at jeg maa høre, slige Defraudationer, hvilket jeg som alt andet Bedrageri højlig detesterer (afskyr), skal være saa gængs i det mig anbetroede Amt, og Gud give, jeg kunde kontribuere (bidrage) noget til at faa saadan Utroskab hæmmet iblandt en Almue, som ellers ikke er den uskikkeligste, thi jeg maa give den det Vidnesbyrd, at naar denne Post undtages, de fleste ellers elske og ære deres Konge, er lydige mod deres foresatte Øvrighed, fremdeles (er ærlige) mellem dem selv og vindskibelige i deres Arbejde og Næring«.

Her udtaler Amtmanden paa Koldinghus netop det, som særtegner Datidens Smugleri: Det var kun paa dette ene Punkt, at Bønderne gjorde Brud paa Ærlig-

heden. De ansaa ikke Smugleri for noget urigtigt, hvad saa end Loven sagde. De forstod ikke, med hvad Ret der var draget en saadan Grænse igennem Landet, endog midt igennem et enkelt Kirkesogn (Skanderup). og hvor kunde det være urigtigt, at de søgte at skaffe sig Besætning til deres Gaarde i Stedet for den, som den skrækkelige Sygdom havde berøvet dem?

Amtmand von Bülow siger videre i sin Skrivelse, at han ikke skulde lade det ermangle at hjælpe Markus Møller, dersom han (Amtmanden) ikke var forsikret om, at det Onde og den Skade, som deraf maatte flyde, langt vilde overgaa den Nytte, man deraf kunde vente. »Angiveren er altfor bekendt for et ugudeligt, ryggesløst og maliciøsk Menneske til at man kan haabe, at hans Hensigt ved denne Angivelse og Ansøgning skulde være redelig (Markus Møller har søgt om fri Proces til at bevise sine Angivelser). Skal man støtte saadan et Menneske ved at give ham Beneficium paupertatis, saa giver man ham fuldkommen Lejlighed til at ødelægge hvem han ikke kan lide eller som ikke vil ydmyge sig for ham. Han kunde maaske vinde betydelige Summer ved at fordølge sine Venner og anklage andre.« Han slutter med at sige: »Det bedste Middel er, at Kvæget i Jylland bliver studset paa Ørerne«.

Det var virkelig en Tid Hensigten at lade alt Kvæget i Jylland mærke enten ved at studse Ørerne eller ved at »indbrænde« det, men denne Plan kom dog ikke til Udførelse.

Markus Møller fik altsaa ikke Lejlighed til at pine sine Naboer i Sognet, med hvem han af flere andre Grunde stod paa den slettest mulige Fod, men han fortsatte sine Opdagertogter. At han i Virkeligheden havde Ret i, at der smugledes stærkt, er der ingen Tvivl om.

Engang i Eftersommeren 1751 greb Markus Møller direkte ind mod Smuglerne, men da var det ikke Sestfolkene, han ramte. Han omringede en Efteraarsnat mellem Kl. 11 og 12 med nogle af sine Folk en Flok Stude paa 104 Stykker, som befandt sig ved Tinghøjene paa Dollerup Mark, kun $\frac{1}{4}$ Mil nord for Toldskellet.

»Om Driverne havde Toldseddel?« Der blev svaret Nej, man havde kun en Foderseddel, det vil sige, man havde Bevis for, at Studene kom fra en Gaard, der havde Ret til Staldstude.

Ja, saa var Sagen klar. Markus og hans Hjælpere tog Studene fra Driverne og drev dem til Kolding. Han følte sig sikker paa at faa en stor Sum Penge ved Studenes Konfiskation, men enten nu Studeejerne virkelig har været ærlige Folk eller alt for snedige: Da Markus og hans Folk kom til Kolding med Studene, var Ejerne der. Det var Studehandleren Hans From fra Meggerdorf i Sydslesvig, populært kaldet »Skimmelhans«, og en vis Chr. Claudi, som kom fra Engelsholm med Studene. De sagde, at de var drevet vestenom Kolding med Studene, fordi der efter Sigende var saa meget Kvægsyge ad den sædvanlige Vej, og de lagde endog Proces an mod Markus for Overgreb. Under Processen forivrede Markus sig og fornærmede Sagsføreren, hvorfor han maatte betale Bøde, ja en Tid sad han endog i Arrest. Men Toldvæsenet kom ved hans Indgriben dog noget i Forlegenhed, og Sagen var nær gaaet Tolderne paa. Studene blev fortoldede, men selve Sagen trak i Langdrag. Først i 1754, 23. August, længe efter at Markus Møllers sørgelige Skæbne var beseglet, dømte Byfoged Hans Panck i Kolding, at Claudi og From skulde betale 100 Rigsdaler til Fiscum, fordi de ved at lade Studene ligge ved Nattetid saa tæt

ved Toldskellet havde overtraadt Forordningen af 29. Oktober 1727.

Om Aftenen 16. Jan. 1754, da Markus Møller var paa Hjemvejen fra Kolding, ridende paa en Hest, blev han overfaldet af tre Mænd, der slog ham af Hesten med en Vognkæp og derefter med Fingrene gravede hans Øjne ud af Hovedet

De tre Mænd blev grebne og tilstod. De sad længe i den saakaldte Svenskekælder paa Koldinghus, men flygtede før Henrettelsen.

Nu er det ganske vist godtgjort, at Motivet til den frygtelige Gerning var personlig Hævn og ikke Markus Møllers Virksomhed som privat »Tolder«, men Traditionen, som har levet til vore Dage, sætter Ugærnningen i nøje Forbindelse med Markus Møllers Toldafsløringer, og det er en Kendsgærning, at da de tre Gærningsmænd undveg, blev de *af hele Egnen hjulpet til Flugt*, ikke blot ved at hæles og skjules, køres over Aaen osv., men en anset Mand i Nagbøl rejste endog til Fredericia for at skaffe Penge til Hovedmanden til at flygte for⁸³. Det kan ikke direkte bevises, at Markus Møllers Spionvirksomhed er medvirkende til denne Befolkningens Optræden, men alt taler derfor.

Markus Møller levede som blind Mand Resten af sit Liv, og som Spion i Toldsager kunde han ikke mere optræde.

Saa vel »Friheden« ved Kolding som den tilsvarende »Frihed« ved Ribe havde faaet stadfæstet sin saakaldte Frihed ved Reskript af 22. Marts 1740, men det var selvfølgelig en Frihed under Kontrol. Hver Gang de skulde udføre Kreaturer, skulde der fremskaffes en Attest fra en Sognemyndighed, i Begyndelsen Præsten, senere Sognefogden, der skulde *beedige*, at Kreaturerne var tillagt i »Friheden«, ellers skulde de for-

toldes. Man slap fra 1774 for at beedige Attesterne, men saafremt Tillidsmændene udstedte en gal Attest mod bedre Vidende, skulde de underkaste sig »al den Tiltale og Straf efter de kgl. Love og Forordninger, som fastsættes for virkelige Menedere«⁶⁴.

Selv om man ikke støder paa, at en Mand er bleven straffet for Mened for Udstedelse af en urigtig Attest, saa træffer man dog ved at blade i de gamle Papirer⁶⁵ ikke helt sjældent haarde Straffe for Smugleri, ogsaa for Beboerne i »Friheden«. I 1757 nævnes 3 Bønder fra Øster-Vamdrup, der trues med Straf paa Kroppen (Skubkarren i Fredericia), fordi de ikke synes at kunne udrede de Toldbøder, de er idømt for at have uds muglet 9 Stykker Stude fra en Græskobbøl ved Fovslet, hvor man drev flere Smuglerier. Fovslet laa jo en Tid under Koldinghus Amt. Det er helt ejendommeligt i denne Sag atter at træffe den tidligere omtalte Smugler, Borgeren Hans Gydesen fra Haderslev, der nu er Forpagter paa Refsø i Haderslev Amt.

— — —

Bag Almuens Ryg sagde Øvrigheden undertiden selv, at Befolkningen var *nødt til at smugle*, om den skulde klare sine Skatter og Udgifter. Amtmanden over Koldinghus Amt, von Bülow, har i en Fremstilling til Rentekammeret den 15. Juni 1756 berettet, at Befolkningen havde sine eneste virkelige Indtægter af Kvægavlen, men paa lovlig Maade kunde den, i alt Fald ikke i Koldingegnen, sælge noget synderligt deraf. Rytterbønderne maatte kun udføre Staldøksne, men de maatte ikke selv stalde dem. I Egnen mellem de tre Byer Vejle, Fredericia og Kolding var der Jord nok til 20 komplette Hovedgaarde, men kun én eneste Gaard (Nebbegaard) havde Staldrettighed, og fra den var der i de sidste 10 Aar kun udført 18 Stude. Ogsaa Køb-

stæderne havde Staldrettighed, men benyttede den ikke. De Herregaarde, der laa længere borte, købte først hos deres egne Bønder, og ønskede de mere, end disse kunde levere, saa foretrak Herremændene at købe hos andre i Egnen i Stedet for at søge længere bort. Rytterbønderne omkring Kolding fik derfor ingen Købere til deres Kvæg, men sønden for Toldskellet stod man med Pengene i Haanden og vilde lige saa gerne købe som Bønderne nord for vilde sælge, derfor altsaa Smuglerierne, som var den eneste Udvej. Længere vesterpaa var Stillingen omtrent den samme. Havde man saa endda kunnet udføre Kreaturerne fra Markederne, men det maatte man heller ikke. I Virkeligheden var der Bønder, der gerne vilde have betalt Told, men de *maatte* altsaa ikke udføre.

Man faar et sært Indtryk af Lovvæsenet dengang.

Ogsaa *Vareindsmuglingen*, over Kongeaaen ind i Landet, var meget betydelig i det 18. Aarhundrede. Den omfattede mange Ting, først og fremmest den virkelige Kontrebande, som slet ikke maatte indføres. ikke en Gang mod Told, for ikke at ødelægge den hjemlige Silke- og Uldmanufaktur, som Regeringen, i Reglen uden videre Held, søgte at opelske. En Forordning af 1762, 17. Maj, forbød Indførsel af ca. 50 Varegrupper, deriblandt *samtlig*e Manufakturvarer og næsten alt, hvad der paa nogen Maade kunde tænkes frembragt i selve Landet. Kun lidet hjalp det, at der sattes strenge Straffe for at handle med indført Kontrebande. En Købmand, der for første Gang blev grebet i at overtræde Forbudet, kunde dømmes til at lukke sin Butik i 6 Maaneder, og for anden Gangs Overtrædelse til helt at miste Retten til at handle. Præsterne forpligtedes paa Landemodet til fra deres Prædikestole ikke blot en Gang om Aaret (23. Søndag efter Trinitatis: Skattens Mønt), men endog oftere at fore-

holde deres Menigheder den Synd det var mod Guds og Kongens Lov at handle med »Kontrebandeers og ildesindede Mennesker«, der falbød saadanne indsmuglede Varer. Trods alt det ved vi, at slige Varer i betydelige Mængder, baade ad Søvejen, men ikke mindst over Kongeaaen, smugledes ind i Landet. Hvert Aar forud for det berømte store Snapstingsmarked i Viborg, hvor ikke blot Landets egne Kræmmere strømmede til, men ogsaa udenlandske Købmænd kom tilrejsende, kom der sydfra gennem Grindsted Sogn en Del Handelsmænd med Manufakturvarer, sikkert for en stor Del Kontrebande. Varerne var i hvert Fald smuglede over Kongeaaen, og de fremmede Handelsfolk, som kaldtes »Svejtsere«, lejede Bøndervogne til at befordre deres Lagre nordpaa. For Toldvæsenets Skyld turde de ikke følge de store Landeveje, men kom frem ad lidet befærdede Hedeveje. Gaarden Jullingsholm i Sønderomme blev altid brugt som Bedested⁶⁶.

Der var i Kolding By enkelte Huse, hvor der var dobbelte Lofter. Saaledes ses Rester heraf endnu i det gamle »Hamborgherberg« (Søndergade Nr. 5), og det er højst sandsynligt, at de i sin Tid er benyttede til Gemmested for Smuglervarer.

Ogsaa Vine smugledes ind i Landet i store Mængder. I 1752 foretog Toldvæsenet en Husundersøgelse i Kolding. Hos tre af Byens Købmænd fandt man indsmuglede Ankre med Vin og forskellige andre Varer, som konfiskeredes.

I denne Forbindelse skal her nævnes nogle Antydninger, som kom frem i en Kriminal sag, der 1732 begyndte i Egnen ved Bække mod en vis Anders Ulv, der viste sig at være Stortyv, Tilskynder til Ildspaaættelse og meget mere. Under Forhørene fortæller et Vidne om en Vinhandler fra Aalborg, der rejste nordpaa

gennem Asbo med nogle Fade Vin, som han havde ført over Kongeaaen, naturligvis uden Told. Da Anders Ulv kom under Vejr med, at Vinen var smuglet over Aaen, red han efter Vinhandleren og truede ham til at betale nogle Penge for ikke at blive meldt til Toldvæsenet. Selv om Historien ikke er klart belyst, viser den dog, hvilke »Næringsveje« Smugleriet kunde føre med sig⁸⁷.

Hans de Hoffman i Fredericia (Amtmand over Koldinghus Amt 1773—93) siger, at Vin, fransk Brændevin og Salt næsten ikke nævnes i Toldbøgerne, Tobak heller ikke. Han mener ikke, at en Ottendedel af den Tobak, der sælges, kommer ind i Landet ad lovlig Vej. Toldernes Bøger nævner heller ikke et Nydelsesmiddel som Kaffe, og dog drikkes den af enhver, »endog ordinære Borgere og fornemme Bønder«.

I 1775 siger Hoffman om de ti Kontrollører, der er langs Kolding- og Kongeaa, at de ikke har konfiskeret andet i de sidste 2 Aar end nogle ulovlige Brændevinskedler paa Landet, og han tilføjer, at *selv om de var redelige og ærlige Folk*, kunde de ikke udrette noget med Hensyn til Tolden.

Brændevinen brændtes trods Forbud i stor Stil paa Landet og i Byerne i det 18. Aarhundrede, og enkelte Steder smugledes den ogsaa ind over Aaen, thi Bønderne vilde, i alt Fald i Koldingegnen, »have Brændevin, om de end skal hente den i Polen«. En Mand, der hentede et Anker Brændevin sønden Fjorden, fik 4 Ugers Slaveri, men den høje Straf skyldtes ganske vist ikke Toldsvig alene, men den Omstændighed, at han passerede Fjorden til Trods for den Militærkordon, der i Halvfjerdserne var trukket langs Grænsen paa Grund af Kvægsygen.

Under Militærbeskyttelsen langs Kolding Fjord og

Kongeaerne standsede Smuglerierne, baade Udsmugling af Stude og Indsmugling af Varer, næsten helt. Andetsteds har jeg fortalt om, hvorledes nogle af de posterede Husarer for Vindings Skyld forledte en Selvejerbonde i Gelballe, Hans Bramsen, til at udsnugle 7 Stude fra den nordre til den søndre Side af Kolding Aa⁸⁸. Da Smugleriet skulde gaa for sig og Manden mærkede Uraad, trængte de ind i hans Gaard, slæbte ham nøgen ud af Huset og førte ham til Kolding, bagbunden paa en Hest. Denne korte Fremstilling er tilstrækkelig til at vise, at Militærafspærringen, der forøvrigt slet ikke forhindrede Kvægssygen, ikke altid var af det gode.

Afspærringen medførte dog som omtalt, at de store Smuglerier, ogsaa af Stude, aftog stærkt og næsten alt, hvad der udførtes af Heste og Stude, fortoldedes.

I Aarene 1750—60 blev der ved Kolding og Ribe gennemsnitligt fortoldet 291 Heste, 7553 Stykker Kvæg, og Tolden var ialt aarlig omkring 17679 Rdl.

I de 10 Aar 1778—87 blev der ved Kolding og Ribe⁸⁹ angivet:

	Heste:	Øksne:	Deraf Told, i Rdl.:
1778	1940	7126	21021,88
1779	1540	9604	23759,48
1780	930	11685	27378,72
1781	251	15430	34377,24
1782	146	9968	22687,48
1783	71	6752	16206,56
1784	133	7202	17609,80
1785	105	6360	15598,08
1786	156	6002	14832,32
1787	233	5654	14226,88
	5505	85783	207,698.64

De første fem Aar i ovenstaaende Statistik stod Militærkordonen. Straks da den blev ophævet, sporer man en uhyre Nedgang i det fortoldede Antal Kreaturer. Nedgangen vil uden Tvivl svare til det Antal, der straks gik udenom Tolden som uds muglet.

Statistiken for de følgende Aar kan ikke helt maales med ovenstaaende, thi den 11. Juni 1788 udkom der en ny Forordning, der nedsatte Tolden for Kvæg til det halve og derunder. Antallet af udførte Kreaturer gik derfor straks op, nemlig for 1789 til 778 Heste, 12320 Øksne, men Toldbeløbet blev mindre, nemlig 13835 Rdl.

— —

Ofte indleveredes anonyme Skrivelser til Toldopsynet ved Toldskellet eller til højere Steder. Til en Tolder N. Staal indsendtes der i 1787 en saadan anonym Skrivelse⁹⁰, der har mere end almindelig Interesse, fordi den skildrer en Del Snyderier, som utvivlsomt har fundet Sted. Det fortælles, at 1 à 2000 Stude, ja mere, aarlig smugles ud af Jylland. »En af Hovedaarsagerne er denne, at da Kvægsygen i Haderslev Amt og andre Steder indfaldt sidste Gang, blev det tilladt at drive Omveje. Man skulde altsaa ikke længere følge de store Landeveje, og Ordren er ikke senere bleven kaldt tilbage. Det er Vejen over Foldingbro, der er Befordrer af al Toldsvig. Naar man har 400 Stude at fortolde ved Foldingbro, melder man det til Tolderen i Ribe. Kontrolløren fra Ribe indfinder sig da, de 400 Stude bliver rigtig talt og Toldseddel derpaa udgivet. Tolderen begiver sig igen til sin Post i Ribe. Naar den handlende da veed sig sikker, er der lige saa stort et Antal Stude i Nærheden, som han siden ved belejlig Tid gaar over med over Kongeaaen, og den udstedte Toldseddel gaar i Hemmelighed tilbage, hvor en Driver

kan benytte Seddelen med andre 400, hvis han træffes af Grænsekontrolløren«.

Det anonyme Brev forsikrer endvidere, at de fire østlige Frihedssogne i høj Grad beforder Smuglerierne. »Naar Studene er komne sikkert over Aaen, drives de sikkert, thi møder Grænsekontrolløren dem, splittes de i Hast fra hverandre paa Markerne og gælder da for Lodsejernes Kreaturer. Driverne er mest fremmede, rejsende Folk, der søger Tjeneste. De ulovlige Drifter er slemme for Haderslev Amts Beboere, idet de ødelægger Marker og Indhegninger«.

Den Slags anonyme Skrivelser faar aldrig nogen god Modtagelse hos Tolderne ved Grænsen, thi de føler i Regelen, at Angiveren gør Indgrib i deres Embede. Tolderen i Ribe erklærer om ovenstaaende Angiver, at han sikkert maa være Landmand og bo i Egnen ved Haderslev. Formodentlig er han mere ivrig for sine egne Interesser end ledet af patriotisk Kærlighed. Hvorfor standser han ikke Smuglerkvæget til Konfiskation? spørger Tolderen, der onskabsfuldt tilføjer: Maaske er Skrivelsen fostret af en Toldbetjent i Kolding, der kan faa større Sportler ved, at Drifterne gaar den Vej. Tolderen i Kolding, Memmert, afviser ganske Angivelsens Rigtighed.

I Tilknnytning til denne Skrivelse kommer Amtmand Hoffman med følgende fortræffelige Bemærkninger, daterede 26. Juni 1787:

»Der er (paa Koldinghus Amts Grund) 4 Mile Aa, og paa mange Steder er denne saa tør og smal, at man kan gaa derover. Desuden er der over Aaen mange Veje, da de omliggende Bønder har Jord paa begge Sider af Aaen. Paa somme Steder er der Bakker og Hulveje, hvor der kan drives over om Natten uden at

Kontrolløren, om han endog var i Nærheden, kan mærke det. Desuden er de paa disse Tider gerne saa mandstærke, at Kontrollørerne ikke tør komme dem nær. Det eneste, der kunde forbedres for at Toldstederne ikke skulde kunne misbruges, er, at der tegnedes paa Seddelen, hvad Kulør og Aftegning Studene havde.

Hvis Kontrollen var bedre, tilstaar jeg, at Kongen kunde faa betydeligt mere, thi da Kordonen stod paa, fik Hans Majestæt aarligen ved Kolding og Ribe Toldsteder i Øksentold 13, ja 14,000 Rdl., nu ikke engang 6000, og i Aar formodentlig mindre.

Jeg har i 44 Aar kendt denne Sag og de mange Anstalter, der er gjort, men der er vist kun to Veje at gaa, nemlig, at alle og enhver maa udføre 4 Aars Stude imod en Rigsdaler Told, enten det er Proprietærer eller andre, og den, der træffes med at udstjæle Stude, om det kun var to, skulde straks ved en Højesteretsdom dømmes tre Maaneder i Skubkarren i Nyborg, naar det var ham overbevist, uden al Naade. Den anden Maade var at forflytte Øksentolden, som den nu er, *fra Kolding og Ribe til Rendsborg*, hvor der paa Grund af den anlagte Kanal ikke kunde stjæles over, og alene her betale den lille Told af 4 Skilling ved Kolding og Ribe Toldsteder, og hvad der skibes ud ved Hjerting, forblive som hidtil.

Det er en umaadelig Skade for Danmark, at Tolden 1718 blev forhøjet til 2 Specier. Hollænderne lagde til Gengæld 20 Gylden paa Stykket, lod tillægge deres Kalve eller købte deres Stude i Irland. Derved tabte Jylland tilvisse 8 Tønder Guld aarlig. Nu er Tiderne og Omstændighederne forandrede. Følgelig kan jeg efter 44 Aars Erfaring ikke skønne rettere end at denne Moderation og fri Handel er højst nødvendig, og Kongen vil vist dermed have større Indkomster.«

Forøvrigt var Smugleriet et Spørgsmaal, som alle syslede med, baade dem, som Spørgsmaalet vedkom, og dem, som det ikke angik. Da Raadmand i Kolding, Christen Gundorph Wissing i Maj Maaned samme Aar var i København, overrakte han Kongen en Skrivelse derom fra sig selv. Ved Selvsyn havde han god Forstand paa Smuglerierne over Koldingaa eller som han ganske rigtig kalder den »Kongeeaaen«. Han vilde have Kordon over hele Linien ialfald i Drivetiden, lige fra Sest og vestpaa. Kavalleriet i Kolding og Haderslev skulde danne denne Kordon. De Steder, hvor Aaen var saa grundet, at den kunde passeres med Træsko, skulde den uddybes. Han fortæller i sin Skrivelse, at Grænsekontrollørerne jævnlgt mishandlede af Voldsmænd, og ved Retten slap Voldsmændene fri, »thi man veed, at naar Tyve kan sværge sig fri for Galgen, bliver de aldrig hængt«.

— —

Tolderne langs Kongeeaaerne var ikke ansete Folk dengang, og navnlig mærker man paa Amtmand *Hans de Hoffman*, at han ikke sætter dem højt og at han slet ikke stoler paa deres Paalidelighed. I 1781 klagede Borgmester Junghans i Kolding over en Kontrollør Worbasse, der boede i Dollerup. Han beskyldte ham for Drikkeri. Worbasse maatte indrømme, at han drak en Del Brændevin. Han undskyldte sig med, at han led af »Feber«, hvorfor han styrkede sig med Brændevin. Naar en Tolder klagede over Smugleriet, fik han ikke altid Medhold hos Hoffman. Engang (1782) havde en Grænsekontrollør Zahn klaget over de fire Frihedssognes store Smugleri. En hel Del af Beboerne i Sest, Skanderup, Hjarup og Vamdrup holdt Kro og hentede hele Læs Brændevin, Hør og Tobak fra de »holstenske« (slesvigske) Købstæder, hvorved de

ikke alene forsynede selve Sognene, men endog udførte store Dele deraf til Jylland. Hoffman skrev til Zahn og bad om Navne og Vidner, hvorefter han vilde undersøge Sagen, men Zahn svarede, at hans Indberetning grundede sig alene paa en Angiver, hvis Navn han havde forpligtet sig til at fortie. Hoffman affærdigede derefter Zahn ganske. Skulde ulovligt Krohold gaa i Svang i de fire Sogne, saa burde Zahn dog bedst vide det, siden han var sat til at passe paa sligt. Hoffman havde spurgt Borgmester Junghans, der var Egnens Herredsfoged, men Junghans vidste intet om sligt. Vel var det muligt, at Beboerne i de fire Frihedssogne, naar de enten i Ægt eller paa andre Rejser kom til Christiansfeld eller Haderslev, til eget Brug tog en Pot Brændevin, et Pund Tobak eller en Kande Tjære med hjem, men deri saa han ingen Forbrydelse og heller ikke, at Kongens Told krænkedes.

Værre var det, naar Tolderne blev truede med Gevær, blot de nærmede sig Smuglerne. Dette var ofte Tilfældet, ja endog i Kolding Gader kunde det ske, at der blev skudt efter Told- og Konsumtionspersonalet. Man vil huske, at en Pistol spillede en Rolle i Kaptajn Muths Sag ude ved Vilslev. Der udgik i 1785 en Plakat, der forbød at føre Skydegevær ved Toldskelsaaen, men ogsaa efter den Tid mødte Smuglerne med Bøsser. Dette fremgaar bl. a. af Jyske Tegnelser for 19. Dec. 1789. Der berettes heri om et Slagsmaal ved Faarkrog, altsaa ved Skodborg Aa, hvor en Mængde Folk med Brændevinsbimpler truede Tolderen, Løjtnant Mallings, og Betjentene Møller og Ussing med Skydegevær og Knipler til at give Slip paa en Del Brændevin, medens Tolderen dog fik fat paa nogle af Bimplerne. Den ene af Smuglerne var en Tjenestekarl Abraham Hansen,

der tjente hos en Gaardejer Thor i Ferup. En anden af Smuglerne var en Skrædder fra Egholt, og hele Flokken var fra Højrup-Ferup.

En anden Gang sigtede en Gaardmand fra Gjesing paa Toldbetjent Gartemeyer og trykkede af, men Skudet brændte for. Siden susede adskillige Skud om Ørerne paa Gartemeyer, men heldigvis traf ingen af dem.

Der kunde opregnes endnu mange flere Tilfælde, hvor Bøsseskudene ved Toldgrænsen knaldede. Vi vil senere komme tilbage til dette Punkt.

— — —

Amtmand Hans de Hoffmans Skrivelse af 1787 havde, som man allerede vil have set, visse Virkninger. Tolden blev virkelig nedsat Aaret efter, og det meget betydeligt for Kreaturer, thi medens den hidtil havde været 2 Rigsdaler 40 Skilling Kurant for hvert Stykke Hornkvæg, blev den nu nedsat til 4 Mark dansk Kurant for Køer, Kvier og Kalve og 1 Rdl. Kurant for Øksne, store eller smaa. Nu fik alle Lov til at udføre, enten det var staldede eller ustaldede Stude, og hele Ordningen med Sædegaardene blev ophævet. Den nye Lov afskaffede ogsaa Indbrændingen i de østlige og vestlige Frihedsdistrikter, og fra nu af skulde der ingen »lille Told« betales. Alt hvad der var sydfør selve Toldlinjen, altsaa ogsaa Sest, Hjarup, Vamdrup og den syd for Toldlinien værende Del af Skanderup Sogn skulde herefter med Hensyn til Kvægtolden behandles som de slesvigske Sogne.

Skanderup Sogn, der jo deltes af Toldlinien, var efter 1727 mærkelig stillet, Toldlinien midt igennem Sognet bevirkede de besynderligste Forhold med Hensyn til Færdselen indenfor Sognets Grænser. Først var

det galt med Tienden, som ikke kunde komme over Skellet. Senere maatte der særligt Bevogtningsmandskab til, hver Gang Kirken skulde repareres og Materialer føres over Skellet nordfra. Endelig var der Sognepræsten. Undertiden var det jo nødvendigt, at han skulde færdes over Toldskellet for at udføre sine kirkelige Forretninger, men for at Præsten kunde faa Ret dertil, maatte der 19. Oktober 1776 udstedes et særligt »Promemoria«, der tillod ham at passere Toldskellet i sit eget Sogn. Tilladelsen udvidedes 16. April 1796 til, at ogsaa Andst Herreds Provst fik Ret til »Fart over Toldskellet«. Hvorledes det er gaaet selve Beboerne i den nord for Toldskellet liggende Del af Sognet, f. Eks. Beboerne af Rolles Mølle, meldes der intet om, men det vides, at skulde en Mand flytte fra den nordlige til den søndre Del af Sognet, maatte han køre den lange Omvej over Kolding!

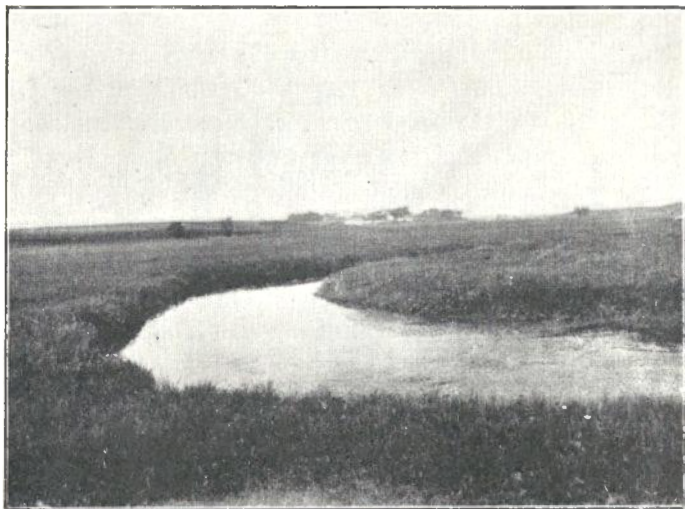
At Hadet under slige Omstændigheder mellem Befolkningen og Tolderne aad sig dybere, skyldtes ikke *alene* den taabelige Grænse, men undertiden ogsaa *meget* uheldige Toldere. Der var saaledes i 1788 en Tolder i Kolding ved Navn Jess Vilhelm *Isensee*, der ikke blot var berygtet for sin hæslige Maade at jage efter Smugbrænding (se mine »Strejftog« 251), men for den Brutalitet, hvormed han optraadte overfor vejfarende Folk. En Kone, Johanne Pedersdatter af Felsted i Sønderjylland, klagede saaledes over, at han ikke blot i 1788 havde frataget hende et Par Nathuer, som hun havde købt i Christiansfeld, men han forsøgte *Pengeafpresning* mod hende og *visiterede hende til det blotte Legeme!* Denne Sag i Forbindelse med hans Maade at jage efter Smugbrænding gav Anledning til en Kommissionssag imod ham med Raadmand Hans

Diechmann og Landvæsenskommissær Arent Steenstrup som kongelige Kommissarier (Jyske Tegnelse, Rigsarkivet, 1787 ¹²/₁ og 1788 ¹⁹/₄): Dommen har jeg ikke kunnet finde, men han forsvinder omtrent samtidig fra denne Egn. Det var forøvrigt ogsaa Isensee, der 1786 standsede nogle forbirejsende Jøder i Viuf, og da han fandt noget Indigo i deres Besiddelse, tog han Bestikkelse af Jøderne og lod dem rejse. Med slige Repræsentanter som Isensee kan man tænke sig, hvorledes Egnens Befolkning saa paa Tolderne.

— —

Blandt det kongelige Biblioteks Haandskrifter findes der (Kall. 4.388) en »vidtløftig Afhandling om den jydsk Qvægavl og Qvæghandel«, som giver en fortræffelig Beskrivelse af, hvorledes en jydsk Studhandler i det 18. Aarhundrede ved Smugleri kunde naa frem til Velstand, Ære og Værdighed. Afhandlingen, der hidtil har været upaaagtet, er yderst interessant, men noget tungt skrevet. For at gøre den Del af den, der vedkommer Grænsen og Smugleriet, mere levende, skriver jeg den om og kalder den: Jens Jensens Historie.

— — — — —

Kongeaa øst for Faarkrog.

Jens Jensens Historie.

Det var ikke let at blive klar over Jens Jensens Fortid eller Afstamning. Nogle vilde paastaa, at han var født som Husmandssøn paa en Herregaard og var sendt hjemmefra endnu før han fyldte de 14 Aar, at han kunde slippe for Stavnsbaandet. Andre sagde, at han var Slesviger og altsaa aldrig havde været i Fare for Stavnsbaand. Det var sikkert nok, at han var bondefødt og af meget fattig Slægt. Siden han var saa stor, at han kunde løfte en Pisk, havde han været »Driver« hos en Studehandler, og fra Barnsben var han vant til at færdes baade sønden og norden Toldskellet.

Ingen kendte som han, hvad en Stud var værd, enten det saa var de svære Staldstude eller de magre, lodne

og langbenede »Fødestude«, og Jens Jensen kendte nøje, baade hvor de bedst og billigst kunde købes og de store Markeder sønder oppe, hvor de med Fordel kunde sælges. Han havde ogsaa lært noget Plattysk, navnlig at tælle paa dette Maal. Derimod havde han aldrig haft nogen Skolegang, og han lærte aldrig at skrive, end ikke sit eget Navn.

Da Jens Jensen havde været tilstrækkelig længe i Lære som Driver, begyndte han paa egen Haand sin Handel — paa Kredit. En Bonde i Grænsedistriktet, der ikke selv dristede sig til at udsmugle, betroede Kreaturerne til Jens Jensen, der »prøvede sin Lykke«, som det hed blandt Studehandlerne, og takket være den unge Mands Dygtighed i Faget, gik det godt for ham. Forsøget gæntoges, stadig med Held, og tilsidst fik han et helt Ry paa sig. Han prøvede med flere Kreaturer og tjente godt, saa han tilsidst endda kunde betale Studene ved Aftagelsen, hvilket Bønderne selvfølgelig hellere vilde have, thi man havde saa ofte hørt om Skarnsknægte, der snød. Der gik ikke ret mange Aar, saa var Jens Jensen ovenpaa.

Forretningen udvidedes efterhaanden. Han købte nu 30—40 magre Fødestude til en Pris af 7—12 Rigsdaler Stykket, og da han atter fulgtes af Lykken ved Grænsen, lod han Antallet stige.

Det var altid de magre Stude, han handlede med. Det var aldrig Fedestudene, der kom ufortøldet over. Dels var det altfor kostbart at sætte dem paa Spil, dels egnede de sig slet ikke til Udsmugling. En fed Stud kunde i Regelen ikke uden Skade drives mere end 3 Mil om Dagen, medens man meget godt, naar Pисken blev anvendt lidt rigeligt, kunde drive en Fødestud mange Mil paa en enkelt Nat. Man sagde gerne, at en

mager Stud, naar Natten var paa 6—7 Timer, kunde jages 3 eller 4 Mil fra hver Side af Kongeaaen. Endnu mere nødvendigt var det, at Farten kunde sættes op, naar Natten var kort, og saa var der den Fordel med de magre Fødestude, at de paa løs Bund kunde vade uskadt, medens en Fedestud let sank i Bløde. Det veed jo da ogsaa enhver, at naar to Tyve gaar ud for at stjæle, og den ene Tyv er dygtig til at løbe, medens den anden bevæger sig tungt, saa kan man lettere gribe den Tyv, der er daarlig tilbens!

Men efterhaanden blev Jens Jensen dog forsigtigere. Da han engang havde købt 80 magre Stude, delte han Flokken i 3 Drifter, før han naaede Aaen. Skulde en Toldkontrollør slumpe til i den Tid, da Natten var lys og kort, at gribe en af Drifterne, saa blev dog de øvrige Stude i Behold, og Fortjenesten ved dem kunde opveje største Delen af den Skade, Tolderen havde forvoldt.

Efterhaanden havde Jens Jensen ved sine Togter over Toldskellet en hel lille Hær af Stude at operere med. Ofte havde han købt et Hundrede Stykker og lejet et Par Karle til at drive dem sønderpaa. En 3—4 Mil nord for Kongeaa plejede han at gøre Holdt. Studene blev delt i 3, 4 eller 5 Afdelinger, som hver for sig skulde jages over Aaen paa et særligt Sted. Han gav de lejede Studedrivere nøjagtige Ordre, anviste dem hver sin Vej og satte sine Hjælpere paa Post. Jo nærmere man kom Aaen, jo flere Folk havde han bestilt til Hjælp. Man vilde paastaa, at *Hartkornet ved Kongeaaen mellem Kolding og Ribe var langt dyrere end andre Steder i Jylland*, thi Beboerne her regnede med den Fortjeneste, der kunde faas ved Smugleriet. Baade Jens Jensen og hans Kolleger maatte jo give Lodsejerne en Andel i Smugleriet, dels for at bøde paa,

at Studene traadte Græsset ned, dels for at faa stedlig Medhjælp. Næsten hver Nat fra Maj til November Maaned kunde en Grundejer ved Aaen have sin anseelige Fortjeneste ved Smugleriet, saa det var ikke saa underligt, om Hartkornet kostede to—tre Gange saa meget som sædvanligt for samme Bonitet af Jorden. Men tilbage til Jens Jensens Togt:

Efter at han havde delt Studene i Hold og Driverne havde faaet nøje Besked om den Vej, de skulde følge, og Aaens og de tilstødende Enges Beskaffenhed, satte han sig paa en hurtig Hest. I Regelen havde han ogsaa ridende Ordonnanser til Hjælp. Rytterne red fra den ene til den anden af Drifterne og saa, hvorledes det gik. Ofte var der nu Mile mellem Drifterne, naar de kom til Aaen. Det hele foregik, som naar en fjendtlig Armé nærmer sig til en Fæstning, og Fremrykningen skete i største Stilhed. Hverken Jens Jensen eller hans Adjutanter havde lært Ingeniørkunsten, men de kendte alligevel Aaen og Terrænforholdene bedre end selve Toldvæsenets »Oberkonduktør«, der havde optaget Kort over Terrænet med tilstødende Marker, Enge, Moser og Moradser: De vidste nøje, hvor Aaens Bredder kunde bære op og hvor den gav efter. Var Sagen lige til, saa joges Studene over og videre med største Hast sydpaa. Var Stedet paa en af Bredderne vanskeligt, saa kommanderedes til en Svingning til højre eller venstre. Var Aaen fuld af Vand, saa sattes der et Reb paa en af de ringeste Stude. Rebet blev bundet til Hesten, der satte over Aaen med den svømmende Stud efter sig. Paa den søndre Bred tøjredes Studen. Karlen paa Hesten red derefter lidt omkring for at sondere Terrænet. Var der »Ulve i Mosen«, blev Studen ofret som forlorn Skildvagt, og Karlen gav et Signal

til Hovedtroppen paa den nordre Side om at søge bort, men var der ingenting i Vejen, joges de andre Studene efter. De søgte selvfølgelig over til den bundne Stud, og denne løstes og hele Driften gik hastigt sønderpaa før Dagen kom paa Himlen.

Skulde der være Uheld og en Tolder kom, fik han ved Delingen af Studene kun en Del af dem. Enten havde Studehandleren tjent en tilsvarende Sum ved hele Foretagendet eller lovede sig selv, at Tabet snart skulde være indtjent igen. *Men et var saare vigtigt: Det maatte aldrig sive ud, hvem der ejede Studene, som Tolderen tog.* Skete det, saa kunde Studehandleren ikke mere komme i Selskab med sine Ligemænd, fordi han havde været saa enfoldig at lade sine Studene tage bort ved Kongeaen.

Det var det vigtigste, at Navnet paa den uheldige Studehandler fortiedes. Blot han slap bort, selv med Tabet af Studene. Det drejede sig dog kun om en Skade, men fik man hans Navn at vide, saa var det en stor Skam for ham. I alle Sammenkomster mødtes en uheldig Studehandler med den dybeste Foragt, ja undertiden kaldtes han »en Kongens Tyv«, ikke fordi han var værre end de andre, men netop fordi han havde været uheldig.

Jens Jensen hørte til de heldige. Saavel i Jylland som i Hertugdømmerne gjaldt han for meget habil og værdig til at gøre Lykke. Ingen Studekender i Jylland vilde nægte at give ham sin *Datter til Ægte*, og overalt kaldtes han en dygtig Karl.

Jens Jensen kom langt frem af en Bondedreng at være. Først købte han sig for sine mange Penge en jysk Sædegaard, der havde Ret til at fede Staldstude. Der blev talt noget om, da han mødte ved Gaardens

Auktion, at han saa ikke ud til at kunne stille Kaution for sit Bud, men saa trak han sine Pengekister frem og betalte i »haard Mønt« hele Købesummen ud. Historien om den mærkelige Køber er kendt i alle Egne, og den var sikkert heller ikke enestaaende.

Jens Jensen købte ikke sin Gaard for dyrt. Først fik han den vel tilslaaet for en billig Penge, dernæst kunde han give mere end de fleste, thi han regnede paa en anden Maade med Jorderne end andre. For ham gjaldt det kun om, hvor mange Stude, der kunde holdes paa Gaarden. Skøndt han ikke kunde skrive sit Navn, var han bedre stillet end den Herremand, der maaske havde studeret herhjemme og i fremmede Lande, men ikke kendte Studehandelen.

Da Jens Jensen mødte som Frier til en Pige af anset Familie, blev der ikke rynket paa Næsen af ham. Det skulde da være, at Pigen ikke var saa glad ved Frieren som hendes Forældre. De blev gift, og da der ingen Knaphed var paa Penge hos Jens Jensen, blev de ogsaa lykkelige og fik flere Børn.

Jens Jensen holdt ikke op at handle med Stude, thi det var jo dem, der havde bragt ham Lykken, og dem var det, han forstod sig paa. Men nu handlede han baade med Fedestude og Fødestude. Fødestudene gik de lovlige Veje over Skellet ved Drivetiderne, og Tolder for dem blev betalt. De kostede jo ofte 30—40 Daler pr. Styk, og det var altfor voveligt at smugle dem ud. Tolderne stod paa den bedste Fod med den ærlige Studehandler, der lod sine Stude fortolde som en virkelig brav Mand. De færreste af dem vidste vel, at en stor Del af Aaret udførte Jens Jensen ved sine Hjælpere og Hjælpershjælpere i Hundredevis af magre Stude uden at fortolde dem.

Ved en eller anden Lejlighed søgte Jens Jensen at udmærke sig overfor Amtmanden eller Regeringen. Det lykkedes ham engang i Januar Maaned (Kong Christian VII's Fødselsdag var jo 29. Jan.) at faa en »Karakter«, altsaa en lille Titel, og nu havde han opnaaet, hvad han saa længe havde sukket efter. Denne »Karakter« gav ham nemlig Ret til at give Kaldsbrev til Præsterne ved Kirkerne paa sit Gods, thi det var før Aaret 1800, da denne Forrettighed reduceredes til Indstillingsret. Og det traf sig saa heldigt, at et Par af Jens Jensens Døtre kom i Ægteskab med Præster, som gennem Svigerfader fik Kald. Der var sladdersyge Folk, der sagde, at det var for at opnaa Kaldene, at Præsterne netop havde valgt Jens Jensens Døtre, men Folk var ondskabsfulde dengang som nu.

— — —

Jeg har allerede i det foregaaende Kapitel antydnet, ikke at Jens Jensen er en opdigtet Person, men at der i det 18. Aarhundrede var mange »Jens Jensener« eller Folk, hvis Livsskæbne havde formet sig som den, der her er fortalt. Der var Folk af hans Slags, der ejede baade en, to og tre Herregaarde, og der var Folk, der ikke drev det videre end til at blive Forpagtere. Maa-ske kan vi, hvis vi rigtig ser til, finde slige Forfædre baade i Læserens Familie og i min. Naar der har været klaget over, at man har saa faa Regnskaber fra Studehandlere, saa er her en af Grundene: de kunde ikke skrive, men der er selvfølgelig mange flere.

Veje og Overgange.

Der var jo fra ældgammel Tid kun tre alfare Veje over Toldskellet: Gredstedbro, Foldingbro og Koldingbro — Smugvejene taler vi i denne Forbindelse ikke om, de var jo næsten utallige. Man undgik saa vidt muligt at faa flere Veje over Skellet, ja nedlagde undertiden de Veje, der var, saaledes som fortalt om Vran-derup Kirkebro 1717. Og vi har set, at hvor Toldlinien gennemskar et Sogn, gjordes Forbindelsen derover saa vanskelig som muligt. Først i Slutningen af det 18. Aarhundrede begyndte man at anerkende nye Overkørsler.

Den første Læmpelse skete 1776 ved Skodborghus, hvor forskellige Beboere ejede Grund paa begge Sider af Kongeaa. Skulde de have Kreaturer over paa den slesvigske Side, var der mange Vanskeligheder med Toldvæsenet, men nu tillodes det dem efter Anmeldelse for Stiftamtmanden i Ribe at faa Kreaturerne over Aaen ved Vadestedet, der laa lidt østen for det gamle Herresæde Skodborghus, som i Slutningen af det 18. Aarhundrede ejedes af en Tolder, nemlig Kontrollør *Michael Müller* (død 1798).

Det anonyme Brev til Toldkontrollør Staal om de store Snyderier ved *Foldingbro* maa have henledt Avtoriteternes Opmærksomhed paa dette Sted, hvor man

plejede at narre Tolderen fra Ribe, thi 5. Juni 1790 kom der to vigtige Forandringer her. Toldvæsenet købte Foldingbro-Gaard af Bommanden. Den skulde nu omdannes til et *Landtoldsted*. Den nordre, vestre og den søndre Længe af Gaarden med Laden og Gæstestalden skulde beboes af en Tolder, medens der ved den østre Ende skulde opføres 9 Fag Hus til en Kontrollør, der ogsaa skulde have Stald. Den anden Forandring, der var af samme Dato, gik ud paa at gøre Overfarten over Toldskellet bekvemmere end hidtil. Foruden de tre gamle alfare Veje over Skellet skulde der nu være 5 andre (det blev kun 4) til Menigmands Bekvemmelighed foruden de Overgange, som var forbeholdt Folk, der havde Ejendomme paa begge Sider af Toldskellet eller som havde matrikulerede Aalegaarde i Aaen. De fire nye Veje, som kaldes mindre alfare, blev ved *Ejstrup, Dollerup, Skodborg-hus* og *Vilslev*.

Samtidig med, at der saaledes skabtes nye lovlige Overfartssteder over Toldlinien, skulde Bevogtningen skærpes betydeligt. I Foldingbro ansattes altsaa en Tolder (Løn 200 Rigsdaler tillige med Indtægterne af Gaardens Tilliggende) og en Kontrollør (Løn 100 Rigsdaler) samt en Bomkarl (Løn 10 Rigsdaler). I Gredstedbro ansattes en Kontrollør (200 Rdl.) og en Bomkarl, og saa nær som muligt ved de 4 nye mindre alfare Veje hvert Sted en Kontrollør. Disse skulde have hver 300 Rigsdaler, men skulde holde Hest samt hver en bereden »edsvoren Karl« til Brug i Tjenesten. Endelig skulde der foreløbig ansættes 10 Patruljebetjente, alle beredne, med hver 150 Rigsdaler i Løn. Hele Opsynsindretningen skulde underlægges et Overopsyn, som førtes af Tolderen i Foldingbro og Konsumtions-

inspektørerne i Kolding og Ribe. 8 gamle Grænsekontrollører skulde afskediges eller ansættes andre Steder, for saa vidt man fandt dem delige.

Den nye Overgang ved Vilslev skulde anlægges ved »Spanghuset« med et Kontrollørhus og en lille Have paa den søndre Side af Aaen⁹¹.

Skøndt Beskaffenheden af de Veje, der førte over Kongeaaen og Koldingaa, ikke skulde synes at vedrøre nærværende Emne, skal den alligevel omtales her, thi om Vejene opstod der omkring 1820 store Stridigheder mellem de kongerigske og de slesvigske Myndigheder.

Endnu efter Aaret 1800 var Vejene over og langs Grænsen alle elendige og sandede, og Foldingbro var ingen Oase for den Rejsende, thi Historikeren Laurids Engelstoft, der passerede Vejen i 1807, skildrer Kroen ved Foldingbro⁹² som et skiddent Hul, hvor han saa 3—4 Toldbetjente, der havde »Udseende af Dagdrivere og Brændevinselskere«.

De gamle tunge Veje henlaa uforandrede til henimod 1820, da man i denne Egn begyndte at udbedre alle Landevejene paa den kongerigske Side. Slesvigerne vilde derimod intet gøre ved Landevejene. I en Rejse-skildring fra 1827 i »Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn« hedder det: »Naar Du kommer til Foldingbro, ophører den gennem Ribe Amt fra Kolding anlagte smukke Vej. Du kommer nu til Sønderjyllands Sandveje, og disse er, uden at man tænker paa at forbedre dem, saaledes som de har været fra Verdens Begyndelse At de blandede Jurisdiktioner skulde være Hindring i et for Almenheden gavnligt Foretagendes Iværksættelse, kan jeg ikke tro — dog ihvad end Aarsagen er, naar Du har passeret Foldingbro, maa Du køre langsomt til

Ribe og takke Gud, om Du uden trætte Heste naar Byen«.

Den Rejsende kunde altsaa ikke tro, at der kunde være Modvilje hos de slesvigske Myndigheder mod gavnlige Foretagenders Iværksættelse, men derom foreligger der netop et kraftigt Vidnesbyrd. Hidtil stod der paa Kolding—Ribevejen ingen Milepæl, thi da man i Ole Worms Tid maalte de jyske Landeveje op 1698, drejede »Milevognen« fra Kolding nordpaa, og der kom ingen Milepæle i Vestjylland, i al Fald ikke paa den Kant. Nu efter at den gode Vej var anlagt fra Kolding efter Ribe, vilde man selvfølgelig indhente det forsømte. Landvæsenskommissær C. Dalgas skriver derom følgende i sin Bog om Ribe Amt 1830: »Blandingen af Jurisdiktioner giver Lejlighed til mangfoldige Trætter, forhindrer mangt et nyttigt Anlæg (formedelst den Opposition, som ved saadan Lejlighed altid finder Sted af de slesvigske Øvrigheder) og giver endog Anledning til de største Latterligheder. Saaledes havde engang en Amtmand i Ribe Amt ladet opføre Milepæle paa Landevejen mellem Ribe og Kolding. Naturligvis traf det sig, at nogle af disse Pæle kom til at staa paa Haderslevhuser Grund. Forbitret herover lod Øvrigheden i Haderslev Amt med megen Højtidelighed Pælene optage og *dybt nedgrave*. Det hele endte med en stor Smøvs i en af de nærmeste Kroer!«

Ved Overgangen fra Vejle Amt til Haderslev Amt var der en lignende Trætte. Herom fortæller Rektor Tauber i Kolding, der ved Midsommerstid 1820 foretog en Køretur fra Kolding sydpaa: »Vort Blik traf først paa den ny afpælede Landevej. Allerede her er Sønder- og Nørrejyllands Opposition synlig. I Stedet for, at Vejen skulde gaa den lige Linie, maa den tage

en skæv Retning for ikke at berøre den slesvigske Grund, som gaar paa den venstre Side af Vejen. Pukkende paa sande eller indbildte Rettigheder har Hertugdømmernes Indvaanere protesteret imod den paa-tænkte Hovedforbedring af Danmarks Landeveje og er altfor troligen understøttede i deres Indsigelser af Husfogeder og Amtmænd, saa det nyttige Vejanlæg maa standse ved Jyllands Grænse. Jeg skændte i Hjærtet paa de storagtige Naboer og tænkte: Lad dem længe nok slæbe sig frem i det dybe Sand med knirkende Hjul og slet bøde paa Vejens Tunghed ved *henkastet Lyng*. De vil i Tiden angre deres Genstridighed og misunde den danske Landmand hans bedre Veje, der tusindfold indrenter den anvendte Møje. Denne Anger skal være deres Straf⁹³.

Først i Aarene 1853—55 blev Landevejen fra Kolding til Haderslev omdannet til Chausse.

— — —

Ved de mange *Aalegaard*e i Kolding Aa og Skodborg Aa var der Overgange, som Aalegaardsejerne eller deres Folk havde en vis begrænset Ret til at benytte. Tolderne hævdede, at baade Overgangene og Baadene ved Aalegaardene ofte benyttedes af Smuglerne, og dette var sikkert rigtigt. Der var derfor mange Forhandlinger om Aalegaardene og »Aalefærgerne«, og under disse Forhandlinger kom det ved Skodborg Aa til hyppige Sammenstød mellem de kongerigske og de slesvigske Myndigheder.

Der var i Toldskelsaaerne i 1794 ialt 21 Aalegaarder og 30 Baade, og deraf var langt de fleste i Skodborg Aa. Ved Kolding Aa var der først Ørredfiskeriet med en Aalegaard helt inde ved Kolding By, dernæst en Aalegaard ved Vranderup Hovgaard og endelig Aale-

gaarden ved Hvolbøl. Ved Skodborg Aa var der 2 Aalegaarde ved Faarkrog, en ved Lille Andst, Aalegaarden ved Skodborghus, en længere vest paa, tilhørende Præsten i Maltbæk og Niels Lassen i Københoved, en ved Københoved, tilhørende Søren Otsen i Københoved (senere kendt under Navnet »Hans Didriks Aalegaard«), en ved Estrup, tilhørende Assessor Lautrup, en ved Sønderskov, en ved Foldingbro, tilhørende Foldingbrogaarden, en ved Nielsbygaard, en ved Krogstrup, en ved Gredstedbro, en ved Gredsted By, en ved Vilslev, tilhørende Præsten og fem af Bønderne, en Aalegaard og Laksegaard ved Kjærsgaard, en Aalegaard ved Jested Mølle, en ved Brokjær (Gredstedbro) og endelig en ved Hjortlund. Og med Hensyn til Baadene var der en eller to til hver Aalegaard, medens der dog var 5 Baade ved Vilslev, en for hver af de fire Bønder, og en tilhørende Vilslev Præst.

Toldvæsenet forlangte, at alle Baadene skulde laases for ikke at blive misbrugt, og midt paa hver Aalegaard skulde der anbringes Stakitværk med en laaset Laage midt i. Som det nu var, kunde Smuglerne løbe over ved Aalegaardene saa meget de vilde.

Der holdtes 24. Oktober 1793 et Møde i Foldingbro mellem de kongerigske og slesvigske Myndigheder for at drøfte Aalegaardene, der for de flestes Vedkommende var anlagt paa Jord og Grus, medens de for at være lovlige skulde dannes af nedrammede Pæle. Paa Mødet kom det til et Sammenstød mellem de kongerigske og de slesvigske Myndigheder. Som Repræsentant for Øvrigheden sønderfor Aaen var bl. a. mødt Herreds- og Ridefoged *Arbo* fra Rødding. I et Dokument, som nu opbevares i Arkivdepotet i Aabenraa⁹⁴, udtaler *Arbo* i Anledning af dette Møde, at ingen Forholdsregel med Aalegaarde eller Baade vil bringe

den ønskede Sikkerhed for Toldvæsenet, efter som Kongeaaen paa mange Steder var saa grundet, at man kunde drive Heste og Kvæg over, ja at man selv kunde vade over den. Skulde man opnaa noget, maatte Aaen overalt uddybes saaledes, at dette gjordes umuligt. Man kunde ikke kræve Aalegaardene nedlagt eller anlagt paa Pæl i Stedet for paa Jord og Grus. Dette vilde være for kostbart, og enhver tilgrænsende Lodsejer havde Ret til at fange Fisk i Aaen. Hvem skulde besto og vedligeholde de foreslaaede Stakitværker? At der forud for Anlægget af en Aalegaard skal anstilles en Undersøgelse, støtter sig til en dansk Lov, og den var ikke forbindende for de slesvigske Undersaatter. Ganske vist hævdede Stiftamtmand Hellfried paa Mødet i Foldingbro, at Slesvig maatte anses for en Provins af Danmark. Dette benægtede jeg dengang, og jeg tror endnu, at Hr. Stiftamtmanden deri tager fejl.«

Nu og da blev der givet Befalinger om Aalegaardene og Baadene i Aaen, men Modstræbet fra slesvigske Side forhindrede ofte, at Paabudene blev udført.

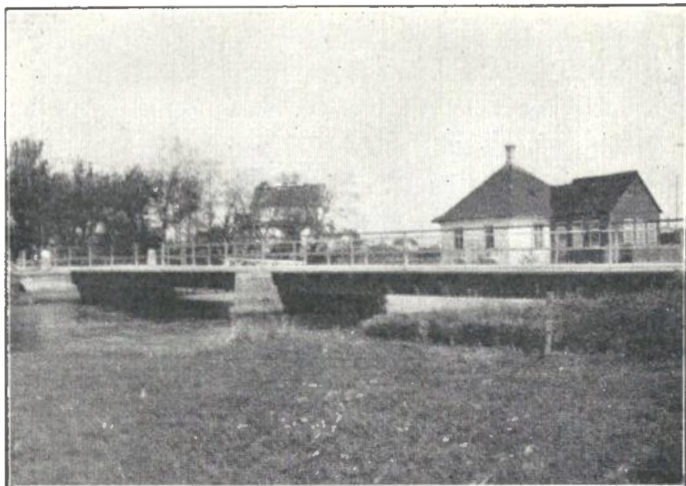
At Aaerne, baade Kolding Aa og Skodborg Aa, var lette at vade over, er sikkert nok. Smuglerne lagde paa aftalte Steder Sten i Aaløbene, saa de endog kunde gaa over i deres Træsko, men Stenene var lagt paa en Maade, saa kun en meget kendt Mand kunde finde dem og slippe tørskoet over. Stedkendte Folk har for I. O. Brandorff i Kolding opgivet en Række saadanne Overgange over Kolding Aa: Midt for Gartneriet »Aallykke« var der en hemmelig Overgang, der førte lige over Aaen. En anden af Overgangene slog *en Bue mod Øst*, en tredie gik *skraat* over med en svag Bue mod Øst osv. Saaledes var der Overgange paa hele Strækningen, indtil man naaede Hegnet ved Kæmnerengen. De var alle af forskellig Form, lige, skraa,

buede eller S-formede. De var kun kendte af de drevne Smuglere, der her i Nattens Mørke listede sig over. Smuglerne kunde finde dem uden Vanskelighed, men de arme Toldere, der forfulgte flygtende Smuglere med deres Smuglergods, kom som Regel ikke fra Forfølgelsen uden at plumpe i dybt Vand!

— — —

Endelig var der et Smugleri *helt uden om Toldgrænsen*. Ved Ebbetid var der ud for Kongeaaens Udløb i Vesterhavet næsten tørt langt ud i Havet, og her gik der en Ebbevej, som benyttedes i stor Stil, baade til Studesmugleri og ulovlig Varetransport. Vejen er angivet paa gamle Toldkort over Kongeaaen. Og naar denne Vej ikke slog til, sejledes Varerne uden om Aaens Munding og ind i Janderup Aa, hvor der iflg. Promemoria af 30. Juni 1781 var Smuglerlager ved *Janderup Kirke*. Ogsaa paa Kolding Fjord blev der drevet en livlig Smuglertrafik, som Toldvæsenet havde et godt Øje til, og der var skrappe Bestemmelser om Sejlads og Baade i Kolding Aa og Kolding Fjord.

Blandt alle de Modsætninger, der var mellem de kongerigske og de slesvigske Myndigheder spores ogsaa til en vis Grad de *nationale*, idet de slesvigske Myndighedspersoner næsten altid benyttede det tyske Sprog. Det hændte sig, at det tyske Sprog blev benyttet paa en for den vaagnende Nationalfølelse stødende Maade, ikke blot overfor syd for Kongeaaen boende Bønder, men ogsaa ved selve Kongeaaen. Da Arveprins Frederik Ferdinand i 1829 blev gift med Prinsesse Caroline, Frederik VI's ældste Datter, lod Myndighederne i Haderslev ved Kongeaaen (Foldingbro), efter Sigende endda paa nørrejysk Grund, rejse en Æreport med en *tysk* Indskrift! (J. C. Lange: *Sex jyske og slesvigske Stæder*, Kbh. 1833, Side 11).

Gredsted Bro, set sydfra.

En vanskelig Tid og dens Følger.

Det var et meget broget Personale, der ansattes ved Grænsetoldvæsenet dengang. De overordnede Mænd, Toldinspektørerne i Kolding og Ribe, der hver havde sin Del af Landgrænsen, var som Regel Folk, der kom fra andre Livsstillinger og kun som ældre havde haft med Toldvæsen at gøre. En Undtagelse var *Peter Malling* i Kolding, som allerede er nævnt foran som en aktiv Mand, men han forfremmedes snart til en større og mere betroet Stilling i Langenfelde ved Altona. Toldinspektøren for det vestlige Distrikt, Kammerraad *Jacob Krag* i Ribe, berømmes for den »Embedsmine«, han kunde paatage sig, men fra hans Side var der næppe Tale om særlig kraftig Virksomhed i Embedet. Heller ikke Major *Hein* i Kolding, der efterfulgte Malling, var særlig aktiv i sit Em-

bede, men mere optaget af sin Gaard, Dyrehavegaard. Kontrollørerne langs Skellet var ligesom de overordnede som oftest forhenværende Militærpersoner. Toldkassereren i Foldingbro, Ove Ramel Sehested *Schlanbusch*, stod i Rang med Majorer, fra 1813 endog med Oberstløjtnanter! Adskillige af Personalet, baade det under- og overordnede, var bekendt som lidenskabelige — Kortspillere!

Efter de gode Aar i Slutningen af det attende Aarhundrede fulgte der vanskelige Tider. Toldsatserne blev forhøjede stærkt, og Smugleriet tiltog, uden at der kunde sættes nogen Bom for det. Som oftest vidste Befolkningen slet ikke, hvad der var Lov og Ret med Hensyn til Told og Konsumtion. Netop i Følelsen heraf bebudede en af Patruljebetjentene, Hans Matzen i Hillerup, i Maj 1800 i »Ribe Stifts Adresseavis«, at han agtede at udgive et Udtog af Forordningerne om Tolden og Konsumtionen i Danmark, »da det er skønt at kunne lede sig selv i et og andet uden just at skulle løbe hen til andre og spørge sig tilraads«. Bogen synes aldrig at være bleven trykt. Den vilde næppe heller have fundet stor Afsætning, thi Befolkningen kunde udmærket »lede sig selv« i det Stykke, men dens Vej gik ganske vist som oftest uden om Lov og Ret.

Den vanskelige Tid langs Toldskellet begyndte dog først for Alvor efter 1807, da Danmark blev Napoleons Allierede og alle de handelspolitiske Vanskeligheder begyndte. Danmark var jo tvunget til at overholde Fastlandsspærringen, og der kom en Tid, da Handel var et Hazardspil . . og Smugleri saa at sige den normale Udvej for Købmændene, om de overhovedet vilde have noget at handle med. Denne Tilstand mærkedes kraf-

tigt ved Kongeaaen, selv om Vanskelighederne vel var størst i Holsten, hvor der endog en Tid ved Reskript af 5. Marts 1810 lavedes en hel ny Toldgrænse, der spærrede for Udførsel af Kolonialvarer, naar der da ikke forelaa speciel kongelig Tilladelse til Udførsel til fremmed venskabeligt Sted.

Ogsaa Krigstummelen berørte Grænseegnene. Først de militære »Durchmarcher« til Holsten, senere Spaniolernes Ankomst i 1808, tilsidst Kosakkernes Ankomst 1813 til Egnene lige op til Toldskellet, idet ikke blot Christiansfeld, men ogsaa Ribe blev besat af de russiske Krigere. Den største Panik i alle Forhold voldte dog Pengekrisen, der fremkaldte de mærkeligste Smuglerhistorier, f. Eks. *Smørsmuglingen* ved Kolding. Det var forbudt at udføre Smør fra Jylland til Hertugdømmerne, men under Kampen for at faa Sølv mønt fra Hertugdømmerne gav Nørrejyderne sig til at udføre Smør i stor Stil. At det ikke altid gik godt, vidner Datidens Aviser om. I Ribe Stifts Adresseavis Nr. 35 for 1812 hedder det:

»Efter at en Transport Smør paa flere Vogne 22. April og paafølgende Nat var bleven anholdt dels paa Strandbredden af Kolding Bugt, dels i Landsbyen Raadvad og Dagen derefter dømt konfiskabel formedelst dermed forøvet Forprang (?), var det imidlertid lykkedes nogle Vogne om Natten at undgaa Anholdelse ved Raadvad, hvorfra de flygtede ud paa Markerne. I de omliggende Moser og Grøfter afkastede de deres Last, hvoraf adskilligt siden er opdaget og fundet. Deraf er for mig (Borgmester Westengaard i Kolding) anmeldt følgende; nemlig af Politibetjentene i Kolding 19 Fjendingkar Smør, som de den 23. ds. fandt nedsænkede i en dyb Tørvegrav paa

Raadvad Mose, og af Borger Jep Mathiasen, Kolding, 2 Fjerdingkar Smør, som han 26. ds. næstefter fandt i en dyb Vandgrøft paa Markerne omkring Raadvad, hvilke 21 Fjerdingkar Smør er hertil indbragt og foranstaltede bortsolgte ved offentlig Avktion, saasom de vare hastig Bedærvelse underkastede».

At det *ikke* drejer sig om »Forprang«, men at det har været Meningen, at Smørret skulde føres over Fjorden, derom vidner, at Smørvognene blev anholdt ved Kolding Fjord, hvor Smørret selvfølgelig skulde udskibes.

Samme Trang efter den slesvigske Sølv mønt røbes af en Konfiskation 18. Februar 1813 ved Spandet Kro. En Købmand i Ribe vilde føre 4 Sække Kaffe bønner (301 Pund Brutto) til Aabenraa for der at sælge dem for *slesvigholstensk Kurant*, som han manglede til at betale en Fordring med, men ved Spandet Kro blev Vognen med Sækkene anholdt af en Militærpatrolje, og da Kaffe bønnerne var Kontrebande, blev de konfiskerede.

Under Pengekrisen var de to Byer Kolding og Ribe yderst slet stillede, og havde de ikke haft deres Avlsbrug, var de vistnok gaaet fuldstændig tilgrunde. Købmandsnæringen var saare ringe, idet Konsumtionen ødelagde Søgningen fra Oplandet. I Kolding var der yderst daarlig Handel, navnlig med Manufaktur. Alt hvad Folk skulde bruge, blev smuglet ind sydfra, og Ribe havde som kongerigsk Enklave i det slesvigske slet intet Opland. Som kongerigsk Enklave havde den langt højere Toldsatser end hele sin nærmeste Omegn. Byens egne Beboere købte deres Varer i de nærmeste Landsbyer, hvorfra de blev smuglede ind i Byen. Først ved kongelig Resolution af 12. Maj 1829 ændredes

dette Forhold noget, idet Ribe med Hensyn til Told-satserne blev — ialfald tilsyneladende — stillet lige med Hertugdømmerne.

— — —

I Kølvandet af Krig og Dyrtid følger altid en Nedgangstid for Moral og Ærlighed. Dette viste sig i høj Grad langs Kongeaaen i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede. Helt sjældent havde det vel ikke været, at en Toldembedsmand havde set igennem Fingre med Snyderier, og enkelte havde vel ogsaa været medskyldige, men nu viste det sig, at saa at sige hele Grænsestyrken *optraadte som Bedragere*. I adskillige Aar gik det hen uden Opdagelse, men under en lille Strid paa Toldkontoret i Kolding kom det for Dagens Lys.

Den unge Skriver paa Toldkontoret *A. P. Bruhn*, Søn af en Skolelærer i Starup ved Kolding, havde som saa mange unge Mennesker Lyst til at være fint klædt, men hans Løn var for lille til Ekstravagancer hverken i den ene eller den anden Henseende. De fine Klæder købte han saa paa Kredit, naturligvis i Haderslev, hvor han fik Kredit hos en Købmand Neiling. Kreditten skaffede han sig ved at fremlægge et Kavtionsbevis fra Toldkasserer, Kammerraad *H. A. Wetche* i Kolding, men det var falsk, og Wetches Navn havde han efterskrevet. Det falske Kavtionsbevis kom Wetche for Øje, og da han ikke ønskede at betale for sin Skriver, blev denne 1817 anmeldt til Politiet, der selvfølgelig belagde Skrивeren med Arrest. For at redde sig ud af Sagen, skrev Bruhn først et anonymt Brev til Kongen, hvori han tilstod Falskneriet, men røbede Kendskab til en Række Underslæb ved Toldgrænsen og paa Kontoret. Han bad i Skrivelsen om Naade for sig selv, saa skulde han afsløre det hele. Det er højst sandsynligt,

at en eller anden i den lille By har givet Skriveren det Raad at indfly til Kongens Naade, ikke blot for at redde Skriveren, men ogsaa for at komme de forhadte Toldere tillivs. Skriverens Brev virkede, og Kongen lod nedsætte en Undersøgelseskommission, der kom til at bestaa af en Toldinspektør i Odense, *Kragh*, Amtmanden i Vejle, *Treschou*, og en slesvigsk Kontrollør, *Grothusen*.

Det tog Kommissionen et Aarstid at komme tilbunds i Sagen, men det viste sig, at Skriverens Tilstaaelse var rigtig i Hovedtrækkene. Dommen faldt i Kolding 7. Maj 1818. Told- og Konsumtionsinspektør i Kolding, Major *Hein*, og Told- og Konsumtionskasserer i Kolding, *Wetche*, dømtes til at have deres Embeder forbrudt og tilsammen betale 1993 Rdl. 48 Skilling i Erstatning. Fuldmægtigen paa deres Kontor, *Hillerup*, der havde efterskrevet Navne, lavet falske Toldsedler og modtaget Bestiklinger, samt Skriveren Bruhn dømtes begge til at have deres Haand, Ære og Boeslod forbrudt og betale en Erstatning. Tolderen i Foldingbro, *Rasmus Malling Storm*, og Kontrolløren *Mønster* samme Steds dømtes til Tugthus paa Livstid. Kontrolløren i Gredstedbro, *Abell*, skulde have 12 Aars Tugthus, Toldinspektøren i Ribe, *Ove Høegh Guldberg*, 8 Aars Tugthus, medens Toldkasserer *Krieger* sammesteds slap med at suspenderes i 2 Aar. Den tidligere Tolder i Foldingbro, *Schlanbusch*, Manden med den høje Rang, fik en Bøde paa 100 Rigsdaler. Han var forøvrigt slet ikke længere ved Toldvæsenet her, men var forflyttet til et andet Embede. Haardest syntes Straffen for en Underbetjent i Ribe, *Peder Poulsen*. Han skyldte en Gaardejer i Vilslev, Konrad Nielsen,

godt 9 Rigsdaler, og for at blive kvittet for sin Gæld, forfalskede Poulsen en Toldseddel fra 7 til 17 Heste. Nu dømtes Poulsen til 2 Aars og Konrad Nielsen til 6 Maaneders Tugthus.

En Maanedstid efter nedsattes Straffene ved Benaadning. Skriveren Bruhn benaadedes ganske. Hein og Wetche maatte igen indsættes i deres Embeder mod at betale 200 Rdl. til Kolding Fattigvæsen, Hillerup benaadedes med Tugthus for Livstid, Abells og Guldbergs Straf nedsattes til henholdsvis 1 Aar og 8 Maaneders Forbedringshus, Storm og Mønster hensattes til Arbejde i Tugthuset paa Kongens Naade, Krieger suspenderedes i 3 Maaneder, og Schlanbuschs' Mulkt nedsattes til det halve. De tolv dømte skulde oprindeligt udrede 11,500 Rdl. i rede Sølv og 7,606 Rdl. i Sedler, men disse Erstatningssummer, der næppe heller var at faa, blev helt eftergivet.

Der foreligger senere Skrivelser om de Personer, der var hensat i Tugthuset i Viborg. De opførte sig godt. Kongen var endog saa naadig, at der ved Resolution blev tilstaaet Storms Børn 50 Rdl. aarlig hver til Sønnernes 25. Aar og Datterens 18. Aar. Kommissionen havde ialt kostet ca. 18,000 Kr., som væsentligst gik i Lommerne paa Værten i Hamborgerherberget, Søndergade Nr. 5. Det er betegnende for Kolding Bys Næringsliv, at ikke en Gang det Papir, som Kommissionen skrev paa, de tykke Protokoller, der nu gemmes i Rigsarkivet, kunde købes i Kolding. Det blev købt hos Spielwerg i Christiansfeld!

De dømtes Hovedforbrydelse bestod i, at de havde modtaget Bestikkelse af Studehandlerne, at de havde nedsat Tolden ganske vilkaarligt og til egen Fordel

brugt af Tolden, hvilket de havde dækket ved at forfalske Regnskaberne. Bedragerierne var begyndt i Foldingbro, hvor Tolderne havde givet Studehandlerne en vis Rabat. Naar der for Eksempel var udført 25 Heste, saa var der i Toldlisten kun opført 16. Paa lignende Maade gik det med Studene. Da Studehandlerne Landet over havde hørt, at de kunde faa billigere Køb paa Tolden i Foldingbro, havde de naturligvis foretrukket dette Udførselssted i Stedet for de andre. Da man opdagede, at Hovedparten af Studene passerede ved Foldingbro, underbød de andre Toldsteder og fik derved paany Trafikken over til deres Del af Linien.

Selvfølgelig havde Studehandlerne benyttet sig af Toldernes Villighed, og da Sagen mod Embedsmændene var sluttet, begyndte der en ny Sag, nemlig mod Studehandlerne. Der anlagdes Sag mod ialt 61 Studehandlere, baade jyske og slesvigske, der dømtes til at betale en stor »Eftertold«. Højest var den Erstatning, som »Studekongen«, Major *Ingwersen* i Viuf, blev idømt, nemlig 8,916 Rdl. Langs Grænsen finder man følgende Studehandlere: *Johan Thomsen* i Skodborg (1328 Rdl.), Broderen *Peder Thomsen* i Vejen (144 Rdl.), *Jens Baunsgaard*, Jordrup (136 Rdl.), *Chr. Lund*, Foldingbro (231 Rdl.), *Terman Mortensen*, Nr. Farup (208 Rdl.), *Chr. Frøsig* af Jested (240 Rdl.), *Niels Ølgaard Kampmann*, Sneumgaard (96 Rdl.), og sønden Skellet blandt andre *Peder Nielsen*, Langetved (2783 Rdl.), *Nis Juul* i Hjerndrup og mange flere.

Ser man paa Tallet af udførte Stude i de foregaaende Aar, mærker man tydeligt, at Underslæbene er begyndt samtidig med Statsbankerotten. Endnu i 1810

udførtes der ved de tre lovlige Toldsteder Kolding, Foldingbro og Ribe ialt over 20,000 Stude, men 1813 kun 9,800, og 1814, da Snyderierne begyndte, sank Tallet til 6,700. Det sidstnævnte Aar blev Tolden nedsat noget, og straks steg det fortoldede Antal Stude til 10,300, men 1816 faldt Tallet igen til 7,500. 1817 var Udførselen 12,000 og de følgende tre Aar ca. 16,000. Tolden var endnu ca. 20 Procent af det magre Kvægs Værdi, og Grunden til, at Smugleriet synes at være mindsket, var Paapassenheden baade hos Smuglere og Toldere efter den afslørede Skandale.

Helt var Skandalerne dog ikke forbi. Den ovenomtalte Ove Ramel Sehested Schlanbusch var 1820 atter udnævnt til Toldkasserer i Foldingbro. 1824 var der Kasseangel hos ham, og kort efter udgik han af Statskalenderen. I 1826 var der en Kassedeficit hos Toldinspektøren i Ribe⁹⁵, et Embede, der vist stod ledigt efter at Kammerraad *Fanøe* var bleven Overkontrollør paa Sjælland. I hans Tid havde Strængheden været meget stor, og Befolkningen fordrejede derfor hans Navn til »Fa'nen« (Fanden). Det var ham, der i 1820, da Biskop Hertz forflyttedes til Ribe, konfiskerede 4 Pund Kaffebonner, som Biskoppen havde haft med fra sin Husholdning i Roskilde. Den Konfiskation glemte Biskoppen ham ikke og fortalte senere derom til alle Gæster, der besøgte ham⁹⁶.

Omkring 1820 indtraadte der store Forandringer langs Kongeaen og Toldgrænsen i sin Helhed. Først nedsattes 2. April 1819 Udførselstolden for Kreaturer, dernæst forandredes Aaret efter hele Grænsetoldvæsenets Organisation og samtidig fornyedes (under 25. Jan. 1820) Personalet næsten helt igennem. Endelig

kom der 16. Februar samme Aar en hel ny Forordning om Grænsetoldvæsenet.

Tolden paa en Hest sattes i 1819 til 5 Rdl. og paa en Stud til 2½ Rdl., men denne Afgift var stor nok til, at Smugleriet kunde betale sig endda. I Oktober 1818 anholdt Toldvæsenet 17 Stude paa Lynggaards Mark nord for Kolding. Konfiskeringen godkendtes, og Stude-
dene vurderedes til 12 Rdl. Stykket. Selv efter Nedsættelsen af Tolden 1819 vilde Tolden for de 17 Stude have været henved *en Femtedel af Værdien*.

Ældre og nyere Toldtegn (ca. $\frac{1}{6}$ Størrelse).

Tiden indtil Kvægtoldens Ophævelse.

Forordningen af 1819 bød enkelte Lempelser for Færdselen ved Kongeaaen og Kolding Aa, men der var Ulemper nok endnu. Nord for Toldskellet var der stadig et *Optællingsdistrikt*. Det strakte sig fra den daværende Kolding—Vejle Landevej i et Bælte paa en Mils Bredde hele Vejen vestpaa. To Gange om Aaret skulde i dette Distrikt alle Besætningerne tælles og efterses af Toldbetjentene, og hver Jordbruger skulde have en Optællingsbog, »hvori af Betjentene under deres Haand skal med tilstrækkelig Kendemærke anføres, hvilke Kreaturer for ham er angivne«. Købte eller solgte en Mand et Kreatur, skulde han forud melde det til Toldvæsenet og faa den nødvendige Forandring indført i sin Optællingsbog!

Sønden for Toldskellet, fra Sjølundvejen og helt ud til Vesterhavet, gik der et *Brændingsdistrikt*. Indenfor dette Bælte, der ligeledes var en Mil bredt, skulde Heste og Hornkvæg »mærkes med et Brænde, Hestene paa Halsen og Hornkvæget paa et af Hornene«. Told-

betjentene kunde forlange Optællingsbøgerne forelagt, naar det passede dem. Baade i Kolding og Ribe var der Optælling af Besætningerne. I Kolding skulde de Kreaturer, der skulde græsses paa de søndre Marker, indbrændes med Mærke. I Ribe skulde endogsaa Svinene og Faarene tælles!

Kørte en Mand over Toldskellet ved Skodborghus eller et andet Sted og agtede sig sydpaa, skulde han have *Bomseddel* hos Tolderen for sine Heste, og Seddelen gjaldt kun 8 Dage. Hestene fra Brændingsdistriktet var fri for Bomseddel, men kom der en Mand længere sønderfra end fra Milebæltet, skulde han ogsaa have Bomseddel.

Der var nu oprettet en hel *Kontrollinie* sønden Toldskellet. Havde en Mand fortoldet sine Kreaturer i Foldingbro og faaet Toldseddel, saa skulde han aflevere sin Toldseddel ved Udgangen af Brændingsdistriktet, f. Eks. i Jels eller Rødding, hvor der ligesom i Ribe, Vonsild (fra 1824) og Sjølund var Told-Kontrolsteder. Saa kunde Toldseddelen ikke bruges to Gange som i tidligere Tid!

Der var syd og nord for Toldskellet, i Brændingsdistriktet som i Optællingsdistriktet, visse lovlige Veje, ad hvilke alle afgiftspligtige Varer og Kreaturer *skulde* befordres. Kom man ad andre Veje end dem, var man undergivet Anholdelse og Konfiskation, naar det da ikke drejede sig om Færdsel i selve Egnen, og selv om en Mand havde købt et Anker Brændevin eller andet toldbart i Kolding og kørte hjem efter Solnedgang uden at have *Nattegn*, var han straks strafskyldig, selv om han kørte paa lovlig Vej.

Nord for Toldskellet var der 7 lovlige Veje: Kolding—Viuf—Vejle, Aagaard—Dons efter Viborg,

Bramdrupdam—Harte—Foldingbro, Randbøl—Bække—Foldingbro, Varde—Nørre-Holsted—Estrup—Vejen—Store-Andst—Kolding, Varde—Sønder-Holsted—Foldingbro og endelig Varde—Gredstedbro, og sønden Toldskellet var der 5: Kolding—Vonsild—Sjølund (den gamle Haderslevvej), Foldingbro—Københoved—Skodborg—Jels, Foldingbro—Dover—Hjerting—Rødding (forbudt 1824 og afløst af Foldingbro—Vimtrup—Hygum), Foldingbro—Ribe og Gredstedbro—Ribe.

Den Studehandler, der ikke sønden Toldskellet ved et af Kontrolstederne i Sjølund, Vonsild, Jels o. s. v. afleverede sin Toldseddel, skulde betale en Fjerdedel af den Told, som han allerede havde betalt.

Hver af Toldkontrollørerne havde i Regelen 2 »edsvorne Toldkarle«. De havde ingen Uniform — det havde de overordnede Toldere nu faaet — men var forsynede med et »kongeligt Toldtegn«, et ovalt Skilt, bærende det danske Vaaben og Krone med Omskriften: »Kongeligt Told- og Consumtions Tegn«. Naar de trak dette Skilt frem, havde de legitimeret sig, og hvis nogen derefter forulempede dem med Ord eller Gærning, saa hang strænge Straffe over Hovedet paa Forbryderen, lige fra Vand og Brød til Tugthus, Bestemmelser, som vist var velbegrundede.

Toldvæsenet langs Skellet stod ikke længere under Toldinspektørerne i Ribe eller Kolding, men under en særlig Grænsetoldinspektør. Hertil udnævntes 25. Jan. 1820 *P. A. Feddersen*, der oprindelig var Løjtnant i Søetaten, men fra 1814 Grænsekontrollør. Han havde sin Bopæl i *Skodborg*, hvor han 1. Febr. 1823 underskrev sin første »Konduiteliste«. Han efterfulgtes senere af Kammerassessor *P. F. Ohm*, der atter afløstes

af C. C. Petersen, som var i Embedet, indtil Toldgrænsen flyttedes 1851.

— — —

Selvfølge lig standsede Kvægsmuglerierne ikke til Trods for Toldnedsættelsen og den skærpede Paapasenhed hos Toldvæsenet. Baade i Øst og Vest drev Smuglerne deres gamle Spil. I Vestjylland samlede Studeflokkene navnlig ved Kikkenborg Kro, der laa et godt Stykke nord for Optællingsdistriktet. Her toges der saa Bestemmelse, om Studene skulde drives over »Mandehuset« paa Hunderup Mark eller ad andre Veje ned over Aaen og hurtigst muligt videre ud af Brændingsdistriktet. Det maa have været i disse Aaringer, at den beredne, edsvorne Toldkarl Jens Andersen Dons eller »Jens Tolddrytter« greb de tre Drifter Studesønden for Foldingbro, deraf den tredie og største ved Søbækled. De to Gange klarede han Sagen med »gode Ord« og en Knippel, den tredie Gang maatte han skyde Varselsskud med sin Pistol. Han tjente saa meget ved Paagribelsen, at han kunde købe en Gaard i Hjerting, der efter ham fik Navnet »Toldergaarden«.

Paa Østkysten yndede Smuglerne stadig at passere Skellet ved Hvolbøl fremfor at gaa den dyre, lovlige Toldvej gennem Kolding, hvor »Trolden« (Grænsekontrollør A. G. Trolle) i Sønderport drev Studene i sin »Fold«, talte dem nøje og krævede sin Tribut efter Lovens Bogstav.

Varesmuglingen ind i Landet var stadig betydelig. I ingen af Købstæderne Ribe og Kolding var der nogen Manufakturhandel af Betydning før omkring 1820. Alle Alenvarer eller i al Fald det allermeste smugledes ind i Landet fra Hertugdømmerne. I Ribe begyndte Købmand Chr. Gjørtz i 1819 en lille Manufakturhan-

del, men det gik smaat i Begyndelsen. I Kolding havde en Jøde, *Ruben Moses Friederichsen* fra Frederiksstad, nedsat sig som Manufakturhandler 1815, men de første Aar gik han omkring med det meste af sin Butik paa Ryggen. Man faar et godt Indtryk af Forholdene ved en Skildring, som Rektor Tauber i Kolding 1822 har givet af en Markedsrejse, som han det nævnte Aar foretog til Haderslev. Efter at have beskrevet alle de Herligheder, der kunde faas i Haderslev paa en Markedsdag, og de Indkøb, der blev foretaget, beskriver Rektor Tauber, hvorledes Markedsgæsterne fra Kolding ved den haderslevske Gæstgivers Middagsbord betroede hverandre deres Indkøb:

»Uagtet man har Eksempler paa, at forklædte Toldbetjente fra Kolding eller deres Hjælpere her har udsøgt sig deres Ofre, lægges der dog sjældent Dølgemaal paa de gjorte Handeler, men enhver udkrammer sine Varer til Gæsternes Beskuelse. Levemaaden fordrer ved en slig Lejlighed at prise Køberne lykkelige med deres fordelagtige Handel. Glæden er desuden mangen Gang kun kort, da Toldvæsenet i Kolding inden Aftens Ende snapper mangt et godt Stykke. Jeg havde for at undgaa en saadan Fare ladet hente en haderslevsk »Mester Naal«, der tog mit Tøj under Saksen for siden at tilstille mig det i brugbar Stand.

Forøvrigt gør Grænseindvaanerne sig ikke mindste Samvittighed af at begaa Toldsynder. Det tykkes Almenheden saa urimeligt, at de af det offentlige skal tvinges til at betale en Specie mere pr. Alen Klæde eller en Mark mere for et Stykke Baand, Bændel o. s. v., fordi Beboerne bor nogle Skridt bag Broen, der udgør Nørre- og Sønderjyllands Grænse. Man ser derfor den menneskelige Kløgt virksom i hele sin Styrke for at

skulle de paatvungne Paapassere. Naar Betjenten ved Hjælp af sin Søger faar fat paa en Æske paa Bunden af Vognen, straks hedder det: »Brød, Brød, kun Brød!«, hvormed man mener de christiansfeldske Hjærtebrød, der gerne medtages som Markedsgave for Børn og Tyende. Handelspartier i det store gaar derimod ikke saa let igennem, da Betjentene her med Rette anser det for deres Pligt at være yderst nøjereg- nende med Kongens Tarv. Men des almindeligere er det, at Familier fører lidt med sig til eget Forbrug. Damer er ved slig Lejlighed yderst opfindsomme. Da Undersøgelse paa Legemet ikke finder Sted uden Angivelse, udstopper de sig med Bombasiner, Sirtser og Halstørklæder, saa mangan vakker lille Pige til stor Morskab for Rejseselskabet forvandles til en tyk Val- bykælling.

Disse Omklædninger foregaar gerne paa Christians- feld. Ogsaa lidt fra Porten i Kolding ifører man sig ny Kastortørklæder og Hatte og fylder Hatteæskerne med de gamle. Krathusmanden (Krathuset ligger lige syd for Kolding) siges ogsaa i saa Henseende at være gan- ske tjenstvillig, naar det gælder at faa nogle Toppe Sukker og andre Husholdningsfor nødenheder indført i Vogne, læssede med Korn, Tørv o. s. v.

Jo mere naturligt Smugleren gebærder sig, desbedre gaar det ham. En ængstelig Mine giver straks Mis- tanke, og man har Eksempler paa, at et for tidligt ytret »Gudske lov!« har givet Anledning til fornyede Un- dersøgelser og paafølgende Konfiskationer. Harer lø- ber ind i Kornsækkene, og Øltønderne fra Christians- feld indeholder stundom en Draabe god Bordeauxvin.«

I disse sidste Linier kommer Rektoren, som man ser, ind paa *Vildtsmugleriet*. Der findes herom en kostelig Historie, som fortælles af Vagtmester *J. H.*

Kloppenburg, der laa i Garnison ved de holstenske Landsenerer, medens den store Toldkommission arbejdede i Kolding i 1817—18. Eskadronschefen, Ritmester *de Witt*, vilde give en Middag for Undersøgelseskommissionen og ønskede dertil et Raadyr, som han paa lagde Kloppenburg at skaffe. Kloppenburg fik tre Dages Permission og red sønderpaa bevæbnet med en godt stoppet Mantelsæk. I Sønderport løste Kloppenburg en Konsumtionsseddel paa en slagtet Bede. Derefter red han til sin Hjemegn og skød et Raadyr i Skovene omkring Gram. Paa Tilbagevejen traf Kloppenburg paa Sest Bakke en af Dommerne i Toldsagen, Kammerraad *Grothusen*, og kom i Snak med ham. Kammerraaden var træt efter en lang Spadseretur, og Kloppenburg fik ham listet til at sidde op paa Hesten. Paa Kammerraadens Spørgsmaal om, hvad der var i Sækken, angav han, at det var en slagtet Bede. De fulgtes saa ad ind til Sønderport, hvor Kloppenburg fremviste sin Konsumtionsseddel, og da det var den høje Toldmand, der red Hesten, blev Mantelsækken selvfølgelig ikke undersøgt! Forøvrigt røber Kloppenburg i sine Erindringer, at Amtmanden fra Vejle, Amtmanden fra Odense og en anden høj Herre, der havde været paa Jagt, efter denne smuglede Vildtet ind i Kolding.

Fra en noget senere Tid har forlængst afdøde Købmand P. Brandorff i Kolding fortalt, at naar han sammen med en Ven havde været paa Jagt sønden Kolding, leverede de Byttet ind i et Hus paa den østlige Side af den nuværende Haderslevgade. De sagde ikke noget ved Indleveringen, men straks efter lod Manden en Dreng løbe igennem Tolden med Vildtet. Drengen havde ganske vist stoppet dette indenfor Trøjen, men Hoveder og Ben daskede ugenert udenfor, saa Tolderne

har ikke agtet stort paa, at en saadan Dreng løb forbi.

Vi skal senere komme tilbage til det erhvervsmæssige Smugleri af Varer og her nøjes med en kort Fremstilling af, hvorledes *Kvægtolden blev ophævet*.

Den 5. Juni 1824 var Kong Frederik VI i Vonsild, hvor han lagde Grundstenen til den nuværende Kirke. Fra Vonsild drog Kongen nordpaa og gjorde kun et ganske kort Ophold i Kolding. Allerede ved Aftenstid kom Kongen til Vejle, hvor Byen stod paa den anden Ende. Majestæten overnattede hos Amtmand Treschow og aflagde den følgende Dag Besøg i Byens Skoler og paa Raadhuset, hvor Embedsmændene, forskellige Borgere og Mænd fra Omegnen mødte i Avdiens.

Blandt de sidste var Mølleren fra Nebel Mølle (nu Elkærholm), Hans Andreas *Wulff*, en Mand med stor Erfaring, som han havde indvundet gennem sin mærkelige Løbebane. *Wulff*, der var født i Højer i Sønderjylland 1764, havde i sin Ungdom været Kniplingskræmmer, Skoleholder og Ridefoged paa Estrup lige nord for Kongeaaen, og foruden en af Egnens dygtigste Landmænd var han et levende Leksikon over alle Forhold nord og syd for Toldskellet. Under Avdiensen foredrog *Wulff* for Kongen den store Ulykke, som *Kvægtolden* var for det jyske Landbrug. De Oplysninger, som *Wulff* gav, siges at have gjort et dybt Indtryk paa Kongen*) og skal have givet Stødet til de

* I sin rimede Levnedbeskrivelse siger *Wolff* om denne Avdiens i Vejle:
Opfordret hertil jeg i Vejle talte
med Danmarks elskte Frederik,
det Foredrag, med Overlæg jeg valgte,
til Kongens Øre naadigst Adgang fik:
Kvægtolden ved vor Grænse blev ophævet,
Landbrænderier imod Afgift drevet

I et andet Rimvers siger *Wolff* om »mit Livs Tretals-Begivenheder«
Om tre Ting, jeg engang Kong Fredrik bad,
Opfyldelsen mig gjorde sjæleglad:
1. *Kvægtolden* efter 3 Aars Tid blev hævet,
2. Landbrænderier imod Afgift drevet,
3. Til Anlæg af forædlet Schæferi
den ædle Fyrste Vejle Amt stod bi. ⁹⁷

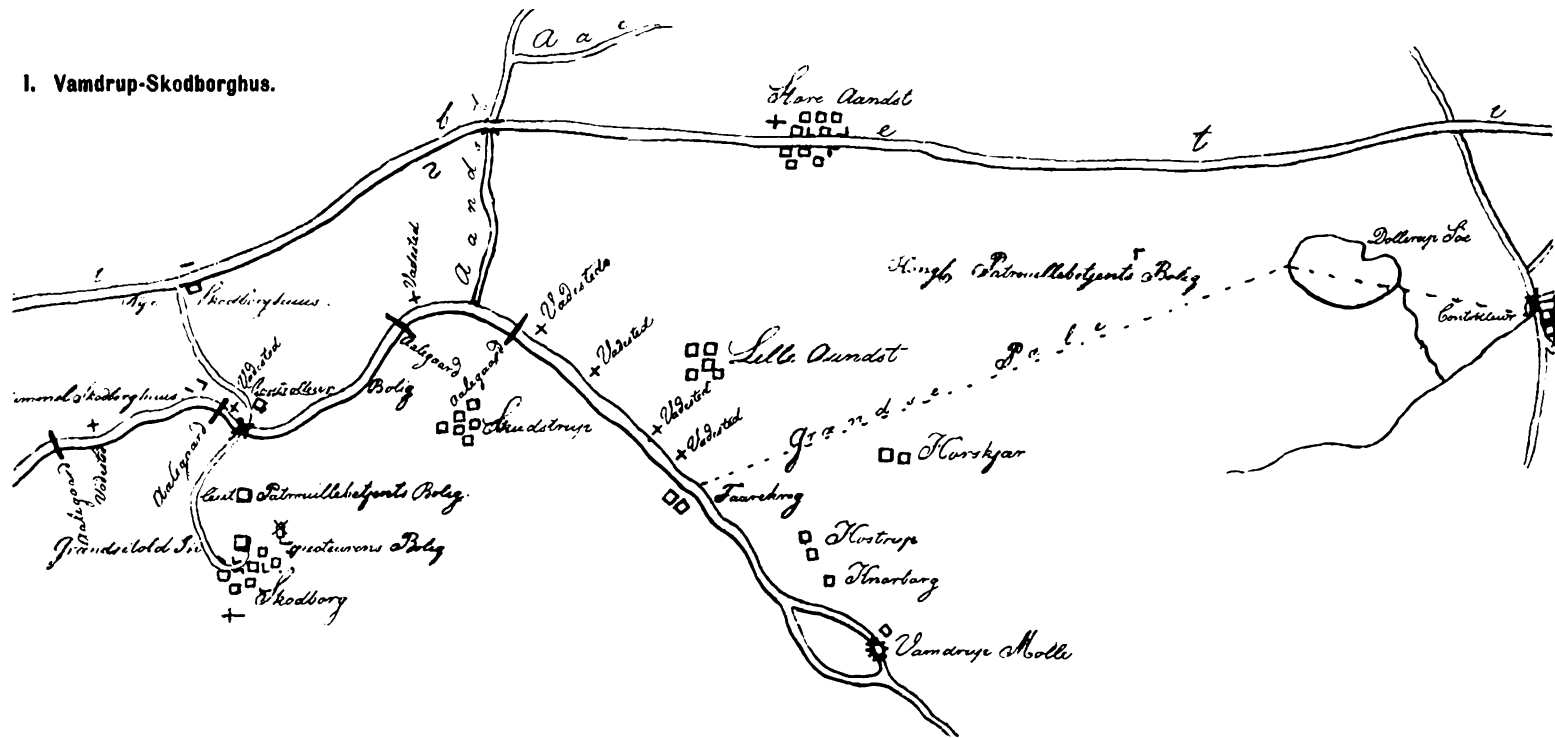
første Overvejelser med Hensyn til Ophævelsen af Kvægtolden.

I Virkeligheden gav Wulff Udtryk for hele sin Samtids Mening. En af Wulffs gode Venner, Landvæsenkommissær C. Dalgas paa Aldebertsminde i Højen Sogn syd for Vejle skrev 1826 sit Landhusholdnings-skrift om Vejle Amt, og heri talte han varmt om det samme: »Der er . . . kun een Stemme over hele Jylland, at Toldlinien ved Kongeaaen er til ubodelig Skade for Danmark, og alles Hjærter forene sig til i allerunderdanigste Ydmyghed at anraabe vor aller-naadigste Konge om Afskaffelse af en Indretning, der truer med at have de sørgeligste Følger for Kernen af den danske Stat!«

Sagen om Ophævelsen af Kvægtolden var nu rejst. Samme Aar var Finansminister *Møsting* ogsaa af den Mening, at det var bedst, at Grænsen helt blev ophævet som Toldgrænse, men da der var store Vanskeligheder med Hensyn til Konsumtion og Brændevinsbrænding, saa maatte man foreløbig nøjes med at hæve Tolden paa Kvæg og Heste og søge den finansielle Erstatning ved en Forhøjelse af Tolden ved Holstens Sydgrænse. Forøvrigt indbragte Kreaturtolden ikke stort, nemlig kun ca. 60,000 Rigsdaler om Aaret. Erstatningen for dette Beløb kom dog ved Kvægtoldens Ophævelse paa en helt anden Maade, idet man samme Dag, som Kreaturtolden ophævedes, indførte en Forhøjelse af Hartkornsskatten svarende til de 60,000 Rdl. Sølv.

Forordningen om Ophævelsen af Tolden paa Udførsel af Kreaturer til Hertugdømmerne blev udstedt 12. Jan. 1827 og skete »til Begunstigelse af Heste- og Kvægavlen i Danmark«. Ophævelsen skulde regnes fra

I. Vamdrup-Skodborghus.

Kolding Aa vest for Kolding.

En Række Smuglerhistorier.

Hvor er Tolderne i Aften?«
» Det var Aaret rundt det brændende Spørgsmaal lige fra Kolding og ud til Vesterhavet. De kunde jo ikke være alle Steder, eftersom der kun var ca. 40 »ambulante« Folk og Strækningen var henved 8 Mil, ja mere, eftersom begge Grænseaaerne gik ud og ind i mangfoldige Bugter og Sving.

Var de overhovedet ude, eller sad de ved deres kære Fritidssyssel, Kortspillet?

Litsenbroderen ved den kørende Post søgte ved et Glas Øl og en »Cadovius« at liste det ud af Tolderne i Søndergade i Kolding, andre Steder ved den lange Grænse holdt man nøje Udkig med de beredne Toldkarle, og i Regelen vidste man god Besked. Naar Tolderne red vesterpaa, smuglede man over østerpaa.

Efter at Brændingdistriktet sønden for Aaen var op-

hævet, var det let at faa Smuglergodset ført op i Nærheden af Toldlinien, thi her kunde Tolderne ikke tage det. Først naar en Udsmugling var utvivlsom, kunde Tolderne skride ind. I Grænsedistriktet nord for Aaen var Godset altid i Fare, men var det kommet forbi Træpælene for Grænsedistriktet, saa kunde Tolderne i Regelen skyde en hvid Pind efter Varerne.

Det var navnlig to Ting, der smugledes, efter at Kvægtolden var ophævet, nemlig *Brændevin* eller *Sprit* og saa *Manufakturvarer*. Begge Dele smugledes over baade i det store og i det smaa, baade af professionelle Smuglere, hvortil de mange Hundrede Kræmmere maa regnes, og af Egnens Folk til Husholdningsbrug.

Der var vist ingen af Egnens Folk, der kunde sige sig helt fri for Smugling, og alle de Slægter, der stammer fra denne Egn, har haft Smuglere i Familien. Det var jo slet ingen Skam at smugle dengang, tvertimod var det kækt og klædeligt at kunne narre Toldvæsenet.

En gammel Kone fra Hvolbøl har for mange Aar siden fortalt mig følgende:

»Min Far selv har kun smuglet een Gang, og det var noget Brændevin, han smuglede over for Høkeren i Hjarup. Det skete i et Læs Tørv og gik godt, men siden vilde Far ikke smugle selv og heller ikke gerne have Smuglergoods i Gaarden, thi han vilde saa nødig i Forlegenhed derfor. Derimod spillede han under Dække med Smuglerne, og Brændevinsankrene blev gravet ned i et Sandhul, indtil de kunde føres videre.

En Gang, da Tolderne havde hørt, at der skulde en stor Mængde Brændevin over ved Hvolbøl, passede de paa i tre Uger. De havde gravet sig Huller i Sneen og sad forvarede der, men den første Nat derefter blev

Brændevinen, der havde været nedgravet i Sandhullet udenfor Gaarden, i god Behold ført videre, og Tolderne var vrede, thi de fik straks at vide, at det var lykkedes.

Medens Far ikke smuglede selv, kunde han godt more sig over at narre Tolderne. Dengang bragte Folk, der skulde have smedet, selv Trækul til Smeden. Der var jo ikke Stenkul i Brug. En Dag, da Far skulde til Smeds, fyldte han Kul i en Bikube, tog den paa Nakken og gik med den. Tolderne troede, han gik med et Anker Brændevin og satte efter ham, men han løb. Da de omsider indhentede ham ved Kirkemosen — deres Raab lod han, som om han ikke hørte — og saa, hvad han gik med, haanede han dem og spurgte, om man nu ikke en Gang kunde gaa til Smeden uden at blive mistænkt.

Da Toldvæsenet mærkede, at Far spillede under Dække med Smuglerne, kom Løjtnant Schnipp og bad os om at tage to Toldere i Kost. Mor vilde ikke gerne, men de fik da Lov til at komme. Det var en Simonsen fra Ribe og en Bahnsen fra Kolding. Men var det ikke galt med Smugleriet før, saa blev det det nu, thi naar Tolderne var inde at spise, gik Far udenfor og svingede med sin røde Hue, saa vidste Smuglerne, at Luf-ten var ren. Senere flyttede Toldkarlene bort, og to andre, Aarøe og Grarup, indkvarteredes et andet Sted, ved Landevejen hos Søren Smed. Aarøe og Far var særlig gode Venner, og engang sagde Far til ham: »Hvis Du traf mig, saa vilde Du da nok se til en anden Side«, og Tolderen lovede det. Senere satte Far ham paa Prøve. Han hentede vor gamle Lejle hos Bødkeren og bar den paa en Kæp. Men Aarøe satte efter ham og raabte, at nu var Lejlen konfiskeret. Far bad for sig

og sagde, at han vilde da saa nødig af med den, han havde haft den saa længe. Men Tolderen forsikrede, at selv om Far havde været hans egen Broder, saa kunde det ikke hjælpe. Lidt bange for Fars Kæp fik Tolderen endelig fat paa Lejlen og saa, at den var — tom. »Tror Du, at man faar noget i Tilgift med hjem, naar man henter sin Lejle fra Bødkeren,« sagde Far leende.

En Mængde Kræmmere smuglede Varer over ved Hvolbøl. Far har paa een Gang set 18 Kræmmere med deres Tværsække gaa over Skellet. En gammel Handelskone fra Haderslev, »Klods-Stine«, overnattede undertiden hos os. Hun var udstoppet med alle Slags Klædevarer, og om Morgenen, naar hun skulde af Sted igen, hjalp Mor hende at anbringe Tøjet under Klæderne. Jeg maatte naturligvis ikke komme ind at se det. Da Tolderne en Gang kom i Nærheden af »Klods-Stine« og ufejlbarlig vilde have grebet hende og hendes Smuglergods, gik hun ind paa Marken og gav sig i Lag med at *flytte Kreaturerne*. Derved afledede hun Toldernes Opmærksomhed og slap.«

Dette sidste Træk minder lidt om Historien fra Egnen ved Ribe, hvor en Mand kørte med Brændevin. Han var efterstræbt af en ridende Tolder, og for at slippe kørte han ind paa Marken, spændte Hestene fra og for en Plov, der stod der. Han gav sig roligt til at pløje, som om det var paa hans egen Mark, og Toldkarlen lod sig skuffe og drog videre.

Fra Egnen ved Skodborghus har min afdøde Far, J. B. Eliassen, fortalt følgende Historie, som han havde fra Bedstefar:

»Min Far tjente en Gang som Karl hos Kromanden Ernst Prysse i Skodborg Vesterkro. Der var kommen

en Mand sydfra med en Pakke Manufakturvarer, som skulde bringes over til Vejen. Prysse talte med min Far derom, og denne paatog sig at ride til Vejen med Pakken. Han fik Pakken anbragt paa Hesten, og af Sted gik det til et Vadested, han kendte, noget øst for Skodborghus. Da han kom ned til Aaen, saa han, at der var en Hest skjult under Bakkerne, medens en Mand gik uskyldig og medede. Han kendte imidlertid godt Manden, det var Patrouillebetjent *Jeppé Johnsen*, der var bekendt for at ligge saaledes paa Lur. Far lod imidlertid, som om han ikke saa Johnsen, og red rask over Aaen og af Sted over Markerne ad Vejen til alt hvad trække kunde, og Hesten var en ren Hurtigløber. Johnsen kom i en Fart paa sin Hest og bagefter, raabende paa Far, at han skulde holde, men Far havde faaet saa meget Forspring, at han fik Pakken af Hesten og gemt i et Hus, inden Johnsen kom. Tolderen var vred og spurgte, hvorfor Far ikke havde holdt, da han blev anraabt. Ja, det havde han selvfølgelig ikke hørt. Hvorfor red Du da saa stærkt? Far forklarede, at han vilde prøve, hvor stærkt Hesten kunde løbe.

Der var altsaa ikke noget at gøre, thi en Husundersøgelse kunde Tolderen ikke foretage alene, og inden Husundersøgelsen kom i Stand, vilde Pakken forlængst af en anden være bragt videre, og var Sagerne først en Mil nord for Toldskellet, saa var man fri. —

Denne Jeppé Johnsen var en særlig kendt Mand og meget frygtet af Smuglerne, da han baade var snild og bomstærk. Han var kommen til Toldvæsenet af Lyst. Af Papirer i Rigsarkivet fremgaar det, at Johnsen tjente i Hæren som Garder. I 1809 eller kort derefter blev han udnævnt til Dannebrogsmænd, allerede i hans Soldatertid. Det hed sig, at han vandt dette

dengang ret sjældne Hæderstegn ved en dristig Daad. Hvad det var, kan nu ikke opgives, da Ordenskapitlets Papirer jo brændte i 1884 med Christiansborg. Ved Udnævnelsen skal Kong Frederik den Sjette personlig have spurgt Jeppe Johnsen, om han havde et Ønske, og Kongen skal da have ventet, at Johnsen skulde bede sig fritaget for at være Soldat, men Johnsen bad i Stedet for til Kongens store Forbavselse om efter sin Tjenestetid at blive ansat ved Toldgrænsen. Her var han forskellige Steder, snart i Ribe, 1820 i Sjølund, 1832 under Dollerup Distrikt, og han groede tilsidst fast i Andst Sogn, hvor han levede paa en lille Gaard længe efter at Grænsen var ophævet. Bønderne drillede ham lidt ved at gøre Nar ad hans Fornavn Jeppe: »Enhver Ælling siger jo Jep!«

Forfatteren Alkærsig har en Historie om ham, der vidner om en Smuglers store Raahed. Kræmmeren Hans Jochum Lauridsen fra Vejen har fortalt Alkærsig Historien: Johnsen gav sig en Dag i Følge med en Spritsmugler, der gik med Ankeret paa Nakken. Johnsen troede sig ukendt, gav sig i Snak med Manden og spurgte ham, om det ikke var strengt at bære Ankeret, og om han ikke skulde løse ham af. Jo, Tak, det maatte han gerne, men bare han endda var forbi denne Johnsen, »for det er nok en skajl Karl«. Aldrig saa snart havde Johnsen faaet Ankeret paa Nakken, før Smugleren drog sin Knippel og slog ham i Hovedet, saa han straks styrtede. Smugleren tog saa Ankeret og gik sin Vej med det, idet han sagde: »Lig Du kun nu der, bitte Johnsen, til Blodet løber af Dig!« Johnsen kom sig, men det varede længe.

Min Bedstefar fortalte ofte om Familien Thomsen, der boede norden og sønden Grænsen ved Skodborg-

hus. Sønden Grænsen boede *Thomas Thomsen* i Skodborg, der i sin Tid var slesvigsk Stænderdeputeret og Kromand i Skodborg, hvor han ogsaa havde en Broder, *Johan Thomsen*. De to Brødre i Skodborg havde to Brødre i Vejen Sogn, *Hans Chr. Thomsen* i Skodborghus og Kromand *Peder Thomsen* i Vejen, der senere vil blive omtalt som Stænderdeputeret i Viborg. *Thomas Thomsen* i Skodborg, som paa Grund af sine mange Penge og sin Indflydelse skæmtende blev kaldt »æ Kong' i æ Vesten«, ejede et Brændevinsbrænderi og smuglede Brændevin derfra over til Broderen *Peder Thomsen* i Vejen. *Thomas Thomsen* havde en »Kassevogn«, hvori han hentede Tørv i Vejen Mose. Kassevognen var forsynet med dobbelt Bund og skjulte en dertil indrettet Blikbeholder, som paa Turen nordpaa var fyldt med Brændevin og sønderpaa undertiden ogsaa med Kontrebande, saa det var en hel Svikmølle. Det gik godt en Tid, men blev saa opdaget.

Et ret pudsigt Træk fortælles om ham. Han indbød Toldkontrolløren, Assistenten og Betjentene til et Fødselsdagsgilde hos sig. De kom kørende fra Foldingbro og fra Skodborghus med egen Befordring, der var stort Traktement, og Stemningen var høj. Imens fik *Thomsen* alle sine Vogne læsset og forspændt med Toldpersonalets Heste. Hans Folk kørte i en Fart Vognene med Smuglergods over den ubevogtede Grænse. Da Gæsterne hen mod Morgenstunden vilde af Sted, undrede de sig over, at deres Heste var saa svedte, hvortil *Thomsen* lunt svarede, at dette jo ikke var saa sært, da Hestene jo ogsaa havde været til Gilde og svedte af Anstrengelse i den lune Stald.

Om et andet Smugleri havde min afdøde Far hørt fortælle, at der en Nat kom en Vogn kørende og vilde

stjæle sig over Grænsen, men da der i Forvejen var sørget for at faa sendt Toldvæsenet Meddelelse om, at der skulde smugles, saa var Tolderne ogsaa mødt mandstærke, og Vognen blev anholdt. Føreren forsikrede, at Oksehovederne kun indeholdt rent Vand. Tolderne lo. Den Snak kendte de godt nok, de vidste, hvad det var for Vand. Føreren blev grov og sagde, at man kunde jo overbevise sig om, at det var Vand, men det nyttede ikke, han protesterede, Vognen blev under stærk Bevogtning beordret til Kolding. Ankommen til Kolding gentog Føreren sin Paastand, at det kun var Vand, og da Toldvæsenet vilde undersøge Oksehovederne, viste det sig ganske rigtigt, at Indholdet var det bare Vand. Manden anlagde senere Sag mod Toldvæsenet og forlangte baade sin Kørsel og Vandet erstattet, hvad ogsaa skete, men medens Vognen havde været i Kolding og Toldgrænsen blottet for Bevogtning, var den virkelige Brændevin uantastet ført over paa det ubevogtede Sted.

Denne Historie fortælles i mange Variationer. Det hedder sig, at Thomas Thomsen havde væddet med Toldvæsenet om, at han nok skulde føre et Læs Brændevin over i Løbet af en vis Tid, uden at Toldvæsenet fik fat i det, og at Smugleriet med Vandtønderne var et af hans Kneb. Imidlertid er det ikke usandsynligt, at Begivenheden ikke blot har fundet Sted i et enkelt Tilfælde, men i flere, thi fra Kolding fortælles Historien i en noget anden Form: Toldvæsenet havde hørt, at der laa et Parti Rom i Vonsild, og at Rommen skulde føres over. En Købmand fra Kolding kørte saa en Dag ud med nogle Ankre i sin Vogn. Han vilde hente Vand fra Helligvandskilden i Sest. Det var saa godt at vaske Kreaturer i. Efter at Ankrene var fyldt med

Vand i Sest, blev Spunset smurt godt ind i Rom. Da Tolderne saa Købmanden komme og lugtede Rom, troede de, at det var Rommen fra Vonsild, og nu gentog Historien sig: Mens Grænsen i Sest var ubevogtet, kom den rigtige Rom over.

Den almindeligste Maade at faa Brændevinsankrene over Aaen paa, var at trække dem over i et Reb. Man fastgjorde Rebet i et Anker eller flere, og i den anden Ende af Rebet bandt man en »Smuglehammer«, det vil sige en Hammer med et Hul i Skaftet. Saa kastede man Hammeren med Linen over, og naar Tiden var belejlig, halede man nordfra Ankrene over. Selvfølgelig kunde en Sten ogsaa benyttes til dette Brug, men Linen var bedre fastgjort gennem et Hul i et Hammer-skaft.

Dette Kneb har ogsaa været kendt i Ribe, hvor man skjulte Brændevinsankrene i Nibsaa. I »Ribe Stifts Avis« findes en Meddelelse om, at man op imod Ribe Vejrmølle i 1827, altsaa før Ribe fik slesvigsk Toldrettighed, i Oktober Maaned fandt en Line, 97 Favne lang. Til Linen var der bundet 4 nye Halvankre med Brændevin, og for at holde Ankrene nede, var der bundet 37 Pund Bly i 4 Lodder til dem. Man skønnede, at den anden Ende af Linen var fastgjort i svensk Vicekonsul *H. I. Møllers* Have.

H. I. Møller, senere Stænderdeputeret, var en Mand, der altid plejede at give Svar paa Tiltale i Aviserne, naar nogen rørte ved ham, men denne Gang tav han helt stille. Samvittigheden var maaske ikke alt for ren. Toldinspektionen i Ribe bekendtgjorde i Bladet, at Meddelelsen fremkom for at overtyde Byens redelige Handlende om, at det lovlige Brændevinsbrænderi i Byen undermineredes og burde forbydes, naar de

gode Borgere ikke mod Belønning efter Paragraf 136 i Forordningen af 1. Februar 1797 vilde yde Konsumtionsvæsenet Assistance.

Der var dengang en Del Brændevinsbrænderier i Ribe, men al den Brændevin, som disse afhændede, var ikke altid brændt i Byen. Foran mig ligger en Konsumtionsregning paa 120 Kander Kornbrændevin, som Brændevinsbrænder *Kolvig* i Ribe har indført fra Hertugdømmerne. Hvis Brændevinsbrænderne i Ribe kunde se Lejlighed til at *indsmugle* Brændevin, kunde de selvfølgelig vinde større Fordel ved dette, og en Konsumtionsseddel, der var behørigt kvitteret, kunde saa altid fremlægges som Attest paa, at Konsumtionen eller Tolden var betalt.

Om Smugleriet i Kolding By, der jo var saa uheldig at ligge direkte ved Toldskellet, har afdøde Smedemester *Georg Møller* fortalt mig følgende:

En Morgen kom min Far op — de stod jo altid op Kl. 4 om Sommeren og Kl. 5 om Vinteren — og saa siger Drengen: »Mester, Ladedøren er brækket op og der staar saa mange Kasser derinde«. »Saa luk den da, Dreng«. Det varede ikke længe, inden Vognene kom. Det var Kandis, altsaa brunt Sukker, der var smuglet over. Der var falden lidt Sne, og Toldvæsenet kunde spore Smuglerne, men da Tolderne kom, vidste den gamle ingenting og Drengen naturligvis heller ikke. Varerne var væk for længe siden.

Georg Møller fortalte ogsaa om det Had, som Tolderne var udsat for. Toldkarlene var næsten altid store, svære Folk, og dette var nødvendigt nok, for de var jo udsat for saa mange Ting. Om Aftenen gik de jo rundt i Byen og saa, om der blev smuglet. De havde jo deres Fortjeneste af at opdage saadan noget. En

af disse Toldkarle hed Aandst og boede i Klostergade. Her i Gaden boede der ogsaa en Mand, der hed Andreas Jacobsen. Han gentog altid sine Ord og begyndte gerne: »Hva', hva', hva'!« Saa en Aften hørte han een tage paa Vej nede ved Engporten ved Klostermajen, og gik derned. Han saa da en Mand hænge fast oven paa Engporten. Manden havde udefra forsøgt at springe over Porten, men var bleven hængende fast i Frakken og kunde hverken komme frem eller tilbage. »Hva', hva', hva' Dælen er det, der hænger?«

»Det er Toldvæsenet.«

»Hva' for et Toldvæsen?«

»Toldvæsenet Aandst.«

»No, no, hænger Do dier, ja hæng Do ad Helvede til«, og Andreas Jacobsen gik rolig sin Vej. Senere havde Hans Tudhus (gamle Bødker Petersens Far) nok hjulpet Tolderen løs.

Georg Møller fortalte, at den tapreste Smugler var Slagter Iversens Fader, Slagter Grejs Iversen.

En anden fremragende Smugler var Værtshusholder *Hans Lassen* i »Fønix«, som smuglede navnlig for Jøden, Købmand *Friedrichsen* paa Torvet, hvor nu »Hotel Kolding« ligger. Det var særlig Manufakturvarer, hvoraf Mindsteparten blev i Kolding, skjult mellem Købmandens dobbelte Lofter, som allerede er omtalt som almindelige i Kolding. Smuglergodset kørtes til Randers til Friedrichsens Stammefrænder. Friedrichsen sagde til Hans Lassen, der kørte nordpaa med Værerne i lukkede »Aalevogne«: Barc Du kommer derned med det halve, saa har vi Fortjeneste endda. Friedrichsens, eller rettere Lassens, Smuglerkorps var paa omtrent 60 Mand. Lassen havde Korpsset saaledes organi-

seret, at selv Folk ved Postvæsenet var impliceret. Varerne kom enten over ved »Tenegaarden« i Aaen vest for Byen eller sejledes over Fjorden, naar Tolderne var til den anden Side. Bærerne bar saa Pakkerne uden om Slotsmøllen ned til Søen, hvis de skulde ind i Friedrichsens Gaard. Naar Toldbetjentene kom for at undersøge Friedrichsens Lager, havde han altid en Del rigtigt fortoldede og stemplede Varer at vise Snushanerne, og de dobbelte Lofter blev aldrig undersøgt. Adskillige Toldere havde deres Fordel ved at gaa til Friedrichsen, naar de skulde have nyt Tøj eller ny Tørklæder, det kostede ikke noget, men Friedrichsen saa selvfølgelig altid sine Folk an.

Paa disse Smuglertogter var Lassen og Friedrichsen selv i Reglen Spejdere. Friedrichsen var overtroisk, og hver Gang han kom forbi en Pæl eller en Ledstolpe, tog han altid fat paa den og rystede den og mumlede noget som en Besværgelse. Naar Lassen saa sagde: »Hvad gør De det for?« vrissede Friedrichsen: »Det forstaar Du ikke, gaa Du nu bare«.

Varerne, der skulde nordpaa, kom som oftest over Fjorden med en Skipper fra Tved og førtes op til Hyrdehuset paa Nørremark, hvorfra de afsendtes pr. Vogn nordpaa.

Paa et Strejftog en Aften løb Hans Lassen og Friedrichsen paa to Toldbetjente i Dyrehaven, og den ene Betjent sagde til Hans Lassen: Hvad gaar Du her saa silde efter? Aah, sagde Hans Lassen, jeg har en Ko, som er gaaet fra mit Kobbøl. Den er med Kalv, og jeg er bange for, at den nu ligger et Sted og kommer noget til. Men Friedrichsen og Hans Lassen blev den Aften enige om at gaa hjem, eftersom Sporhundene var ude.

Tolderne og deres Snushaner havde selvfølgelig ofte Hans Lassen mistænkt, og en Toldkarl, Søren Morten, gik rundt til Lejerne i »Fønix«, Trommeslager Becker og Niels Frandsen, for at faa dem til at hjælpe ham med at gribe Hans Lassen i Smugleri. Denne overtalte Niels Frandsen til en Skælmsstreg. Niels Frandsen skulde sige til Tolderen, at Hans Lassen en bestemt Nat vilde smugle ved Skovmøllen, og at han vilde angive ham, hvis han fik 40 Specier for det, men Frandsen skulde straks have Pengene, naar det viste sig rigtigt, at Lassen var der. Spøgen blev grundig aftalt mellem Hans Lassen og Niels Frandsen. Toldvæsenet og Niels Frandsen skjulte sig den paagældende Nat eller Morgen ved »Petersminde«, og Hans Lassen kom ganske rigtigt kørende med en Vogn med noget Halm i Bunden. »Nu vil jeg have Pengene, ellers raaber jeg Alarm«, sagde Niels Frandsen, og han fik saa Pengene og gik sin Vej, men da Tolderne undersøgte Hans Lassens Vogn, var der selvfølgelig intet Smuglergods i den.

Tolderne kom senere til »Fønix« og vilde have Pengene igen hos Niels Frandsen. »Hvis Du giver dem Pengene tilbage, skal jeg tampe Dig«, sagde Hans Lassen. Der blev skikket Bud til Friedrichsen, der sagde det samme: »Hvis Du giver en Skilling tilbage, saa skal Du faa med mig at bestille, Du har tjent Pengene ærlig og redelig, og det har Tolderne godt af.« — Niels Frandsen beholdt Pengene, og Toldvæsenet var narret.

Det skete hist og her, at den bestandige Kamp mellem Toldere og Smuglere fik alvorligere Følger. I Foraaet 1827 fik et Par Toldkarle fra Foldingbro fat i en Vogn med Smuglervarer. De traf Vognen ved Føvling og beordrede den tilbage til Toldstedet i Foldingbro,

men da Vognen var naaet til Stenderup, sammenrottede hele Byens Befolkning sig, bankede Tolderne og tog de konfiskerede Sager fra dem. Smuglergodset var Tobak, Brændevin, brunt Sukker, Kaffebonner og Hør. Straffen blev meget haard: 4 Mand kom i Tugthuset og 4 andre fik Vand og Brød, skønt Toldkarlene kun havde faaet nogle tørre Klø og Hudafskrabninger, men det var jo kongelige Embedsmænd, og Straffen var vel saa haard for Eksemplets Skyld.

I Stenderup, Føvling Sogn, boede forøvrigt en Kromand, *Grøndal*, der var en hel Smuglerkonge, om nogen var det. Han havde sine faste Folk til at smugle for sig. En af disse har efterladt en hel »Smugler-takst«, der angiver, hvad Prisen var for »en Nat ved Aaen« eller en Tur dér og dér hen. Samme Smugler tjente som ung Karl i tre Aar ved Smugleri 700 Daler, der satte ham i Stand til at overtage sin Fødegaard og betale sine Søkende ud. »Taksten« opbevares paa Nielsbygaard.

Haarde Følger fik et Sammenstød 1831 paa Stenderup Hede, hvor to Toldkarle, Laust Jacobsen fra Gredstedbro og Hans Jørgensen fra Vilslev, en Sensommernat havde fundet 6—7 Vogne, der var kommen kørende med Smuglergods over Plovsvad. Vognene var ledsagede af nogle Karle med Geværer og Stokke, og da Tolderne vilde gøre deres Pligt, blev de slaat med Geværpiberne og Kolberne og truede paa Livet. En af Tolderne havde sin Pistol og sin Sabel fremme, men Pistolen slog man ham ud af Haanden, og da han endelig flygtede op paa Høloftet i et lille Hus i Nærheden, skød man efter ham. Huset blev omringet og Beboerne opfordrede til at udlevere »Skurken«, hvad de dog ikke vilde. Forfatteren Søren Alkærsig, der

meget udførligt har skildret Optrinnet, mener, at Grunden til, at Smuglerne er bleven saa rasende paa Toldkarlen, er, at han med sin Sabel har saaret en af Hestene. Toldkarlen Hans Jørgensen, der ikke fik redet sig ind i Huset, blev værst tilredt. Efter at Smuglerne endelig var kørt, blev han bragt ind i Huset, hvor han flere Gange besvimede og kastede Blod op. Han laa syg i flere Dage, men kom sig saa noget og tiltraadte sammen med sin Kone en Rejse til Vranderup ved Kolding, men her døde han, 4 Uger efter Overfaldet. Der blev foretaget Obduktion af Liget, og man mente, at Læsionerne i hans Hoved var Aarsagen til hans Død.

Nu var man vel vant til haarde Sammenstød mellem Smuglere og Toldere, men det var dog uhørt, at et saadant Sammenstød kunde have Døden til Følge. En mindre Styrke af Landsenererne i Kolding blev udsendt til Forstærkning af Grænsevagten, og da Landsenererne tre Aar efter blev kaldt tilbage, forøgedes Toldvæsenet med 14 nye edsvorne Karle. Til Opklaring af Forbrydelsen nedsattes der en Kommission, og der blev rodet op i mange Smuglersager og dømt 91 Personer. Man fandt, at de saakaldte »Nissumkræmmere« fra Sønder Nissum ved Ulfborg og »Axelsønnerne« havde været med i Spillet. Alligevel fik man aldrig opklaret, hvem der havde været Hovedmanden, det vil sige slaet Hans Jørgensen. Der faldt en Mængde Toldbøder og en Medhjælper fik 1 Aars Tugthus for falsk Ed.

Efter det voldsomme Sammenstød paa Stenderup Hede 1831 er det kun sjældent, at der er Tale om Skud ved Toldgrænsen. Ved Harte skal dog en Smugler, der ikke standsede, være bleven skudt. — I Efteraaret 1844 gik der i Ribebegnen Rygte om, at under et Smugleri af

Brændevinstønder Natten mellem 16. og 17. September havde Toldvæsenet dræbt en Smugler ved et Pistolskud i Ansigtet. Toldvæsenet var ked af dette Rygte og offentliggjorde i Bladene, at der ganske vist ved denne Lejlighed var omkommen en Smugler, men han var druknet under Flugt tilbage over Toldskelsaaen. Grænsetoldinspektør Petersen udsendte Distriktslægens Attest, der lød paa, »at der ikke i Ansigtet eller noget Steds paa Legemet var Tegn til Vold eller Beskadigelse, og navnlig ikke Beskadigelse ved Skud«.

De fleste Varer, der skulde indsmugles i Jylland, kom fra Flensborg, hvor Smuglerne i Regelen havde Kredit. Dog hører man engang imellem, at flensborgske Købmænd har haft Samvittighedsnag. I Februar 1840 taler »Flensburger Zeitung« (det dansksindede Blad) om, at der i Byen er oprettet en Forening med det Formaal at standse Smugleriet. Ifølge Foreningens Statutter maatte ingen deltage i Smughandel, men beflitte sig paa den nøjagtigste Angivelse for Toldvæsenet. Medlemmerne skulde til Øvrigheden angive alle de Smuglerveje, de kendte. Man behøver dog næppe at tilføje, at denne moralske Forening aldrig fik nogen Betydning hverken for de Smuglervarer, der indførtes syd fra til Byen eller nordpaa fra Byen.

Efter 1831 synes man ikke længere at have kunnet køre Smuglerlæssene over Kongeaaen. Men man kunde køre Læssene tæt op til Aaen og saa bære Godset over. Sonden for Aaen fordeltes Pakkerne mellem en Række »Bærere«.

Sprit blev smuglet over i 20 Kanders Ankere. Hver Mand tog sit, og man gik saa i en lang Række med betydelig Afstand mellem hver af Bærerne. Det foregik i mørke Nætter, og Vejen gik over Grøfter og

Gærder. Blev en af Smuglerne grebet, raabte han saa højt som muligt for at advare de andre, som saa spredte sig til alle Kanter.

Forud for et saadant Togt havde man i Regelen skaffet sig at vide, hvor Tolderne var. Ofte var der sat Vagt ved Tolderens Bolig for at passe paa, om han gik ud. Det hedder ogsaa i den Bog, jeg senere skal omtale, at »naar Tolderen forlader Huset, skal han om Natten klæde sig paa i Mørke og forlade det ad en Bagdør eller snige sig ud af et Vindue«. Andet Sted i Bogen hedder det: »Naar der bankes paa Tolderens Vindue, skal han ikke svare »Her« eller »Ja«, — det kan være Smuglere, der vil vide, om han er hjemme eller paa Vagt — men liste sig hen til Vinduet, og efter at han er vidende om, hvem det er, skal han give sig tilkende«.

Naar »Bærerne« var en Mil fra Toldskellet, var de ude af »Grænsedistriktet«. Saa kunde Varerne læsses paa Vogne og køres videre nordpaa. Var man først i »Kikkenborg Kro« ved Bramminge, i Læborg eller i Almind, saa var Faren forbi, og saa generede man sig ikke synderligt mere.

Kræmmerne, denne jyske Landeplage, som Stænderforsamlingen i Viborg omtaler meget udførligt, gik som oftest over med Varerne paa deres Ryg eller blev baaret over Aaen med Pakke og det hele, saaledes som den kæmpestærke »Per Ott« (Peter Ottesen, død 1878, 78 Aar gl.) i Krogstrup gjorde med Kræmmere i Hundredevis. Det var »Per Ott«, der engang arresterede en Toldbetjent forud for en saadan Bedrift. Toldbetjenten sad i et lille Vagthus ved Kongeaaen, og Per listede sig hen til Døren og smækkede den i, hvorpaa han bandt et Stykke Reb om Huset. Saa sagde han til

Tolderen, at han blot skulde forholde sig rolig lidt, saa skulde han nok faa sin Frihed igen. Ganske rolig førte Per saa Kræmmerne over, og Toldbetjenten blev sidende, indtil en af hans Kammerater kom og befriede ham.

Afdøde *H. F. Feilberg* havde fra Darum, hvor han var Præst 1876—92, en morsom Historie om en Smuglerfærd der i Eggen. En gammel Mand i hans Sogn fortalte ham følgende:

»Det var nu Søren Thomsen, han var en Bands Karl til at løbe. Vi skulde en Aften have et Parti Lommetørklæder baaret over, og for Nemheds Skyld havde vi svøbt dem om os inderst paa Kroppen. Søren havde saa lagt sig oppe ved Kirkegaardsdiget, hvor han vidste, Toldbetjentene patruljerede. Han skulde jo skaffe os dem af Vejen. Han laa ganske stille i Skyggen, da de kom. »Hvad er det«, sagde en af Betjentene, »jeg synes der ligger et Menneske, hvem er det?« Søren svarede ikke. Saa sparkede Betjenten ham i Siden: »Vil du se, du kan staa op«. Saa var Søren ikke sen, men for afsted alt hvad han kunde løbe, idet han blev ved at raabe: »Hvor a er, er der flere!« Toldbetjentene fik en varm Jagt efter ham langt øster ind over Heden, naturligvis uden at fange ham. Vi andre kom over Sneum Aa tæt ved Allerup, men vi kom dog ogsaa i Fart, og det mindes jeg vel, at da vi henad Morgenstunden kom ind i den Gaard, hvor vi skulde lægge Tøjet, det var i Aastrup, havde Lommetørklæderne smittet af, og »Kong Christian stod ved højen Mast« var helt tydeligt at læse bag paa min Ryg⁹⁸!«

Feilberg fortæller ogsaa om Smugleriet udenom Kongeaens Munding, hvor Smuglerne ofte ved Ebbe-

tid færdedes langt ude paa Vaderne. Om Vinteren blev Smuglergodset undertiden befordret paa Slæder.

Ogsaa Postvæsenets Folk var stundom med til at smugle. I 1840 havde Postillon Erik Sørensen i Kolding tre Gange i den saakaldte »Ballon« (Kugleposten) indsmuglet et Parti toldbare Varer. Han afskedigedes og fik 4 Dages Vand og Brød (Dom 23. Dec. 1840).

En vigtig Kilde til Bedømmelse af Forholdene ved Toldlinien synes desværre at være gaaet tabt, nemlig Toldvæsenets »Rapport-Bøger«, der indeholdt Toldbetjentenes daglige Indberetninger fra deres Distrikt til Toldinspektøren. Kun en enkelt af disse Bøger er det lykkedes mig at faa fat i, ved et heldigt Tilfælde. Bogen er fra 1842 og omhandler den østligste Del af Toldgrænsen fra Vejen til Kolding Fjord. Skøndt den maaske ikke omfatter den af Smuglerne mest benyttede Del af Linien, omtales i de 10 Maaneder, den er ført, henved 100 Toldovertrædelser, sikkert dog kun en ringe Del af de Smuglerier, der i det hele har været. Bogen fandtes opbevaret paa en Gaard i Skodborg, i hvilken By som nævnt Toldinspektøren en Tid havde sin Bolig⁹⁹.

Først gengiver vi et Par af de Historier, der har været voldsomst:

»Natten mellem den 7. og 8. Oktober (1842) patruillerede mine edsvorne Karle — det er Kontrollør *Schnipp*, dengang i Ejstrup, der fortæller — Søren Clausen og Ole Simonsen i Forening med Patrouillebetjent Sehesteds edsvorne Karl Anton Engelhardt Meyer. Paa Landevejen fra Kolding til Nebel, i Grænsedistriktet, traf de en Vogn Kl. 10¼. De visiterede Vognen og fandt et halvt Anker med 16 Potter 8½ Gr. Kornbrændevin, en Sæk med halvandet Lis-

pund Kaffebønner og en Fustage med 4 Lispund Cikorie, hvilket altsammen var uberigtiget og derfor blev anholdt. Da Varernes Fører, Erik Nielsen af Rødbjerg Kro i Randbøl Sogn, blev anmodet om at henbringe Varerne til nærmeste Grænsetoldsted, svarede han, at han, selv om man vilde kløve hans Hoved, dog ikke vilde køre Varerne til Tolden, og da de edsvorne Karle, der straks ved Anholdelsen havde legitimeret sig, høfligt mindede ham om hans Pligt, udskældte han dem for Tyve og Røvere og brugte flere Ukvemsord. Da de nu fandt, at de burde gaa strengere til Værks, truede de ham med Sabelen, dog uden at røre ham med denne, hvorpaa han straks greb om Ole Simonsens Sabel, som denne derfor med Magt maatte tage fra ham. Alt dette skete under idelige Skældsord mod de edsvorne Karle. Jeg maa i denne Anledning andrage paa, at Erik Nielsen maa blive anset med de i Paragrafferne 23 og 24 i Forordningen af 12. December 1838 fastsatte Mulcter og Bøder (fra 20 til 50 Rigsbankdaler eller Fængsel paa Vand og Brød) «.

Endnu voldsommere var det gaaet til en halv Snes Dage i Forvejen. Beretningen er indgivet af Schnipp:

»Den hos undertegnede ansatte edsvorne Karl Ole Simonsen mødte den 28. September om Eftermiddagen Kl. 6½ to Vogne udfor Harte Kirke. Paa Vognene var der omtrent en halv Snes Mand. Med sit Toldtegn i Haanden begyndte Ole i en høflig Tone at visitere Vognene, og anmodede Førerne om at holde. Men uden at agte herpaa vedblev de at køre videre. Da han nu mærkede, at al Anstrengelse var forgæves, løb han efter den første Vogn og var heldig nok til at naa den og komme op paa den. Han fik dog ikke Lejlighed til at se, hvad der var i Vognen, da den var tilhyllet med

et Dække, thi de paa Vognen værende Personer hidkaldte de paa den bagefterfølgende Vogn siddende, der ogsaa øjeblikkelig var ved Haanden, og i Forening overvældede de Ole Simonsen, slæbte ham ned af Vognen, kastede ham til Jorden, afrev hans Strømpebaand og løsnede Bukseselerne for at binde ham, hvilket dog ikke kom til Udførelse. Efter at de havde medhandlet ham med Hug og Slag, lagde de ham igen op i Vognen. Under denne Mishandling ankom de til Hvilested Kro, hvor Ole Simonsen kom af Vognen og gik ind i Kroen for at faa at vide Navnene paa disse Personer samt hvor de var fra. Derpaa var dog ikke at tænke. De vægrede sig alle under flere upassende Udtryk og brutal Behandling. Ole Simonsen vilde nu ud for at visitere den første Vogn, men denne var kørt bort. Føreren af den sidste Vogn er nu udfunden at være Mads Eskelsen, Levring By, og iblandt dem, som var i den første Vogn, var hans Broder. Det formenes, at Mads Eskelsen kender dem alle eller tildels, som har deltaget i dette Overfald. Sandheden af forestaaende paa Landevejen passerede vil kunne bevidnes af Møller Grandjeans Møllersvend Peder Jørgensen i Stenvad Mølle og af Tjenestekarlen Andreas hos Gaardmand Johan Koed af Højrup, som begge var i Følge med Ole Simonsen. Ved ærbødigst at indberette ovenstaaende maa jeg tjenstligst andrage paa, at de i bemeldte Overfald deltagende maa blive dragne til strengt Ansvar for deres lovstridige Fremfærd.◄

Det er kun i de færreste Tilfælde, at man af Rapportbogen kan se, hvad Straffen har været.

Der findes i Bogen en Mængde Meddelelser om Smuglerier paa Kolding Fjord, allesammen indberettede af Toldkontrollør *Broch* paa Drejens. Den interes-

santeste af dem beretter, hvorledes Toldvæsenet greb Vognmand *Hans Daugaard* af Kolding med et helt Læs Brændevin, som han dog ikke befordrede for egen Regning. Broch meddeler:

»Natten mellem den 29. og 30. Juli foretog jeg i For-
 ening med edsvoren Karl Søren Rasmussen en Pa-
 trouilletur med Jollen under Kysten ved Hovens og
 Gudsø, hvor jeg ved at landsætte erfarede, at adskil-
 lige Karle var placerede under bemeldte Kyst. Dette
 gav mig Grund til at formode, at de tilsigtede Smug-
 leri, hvilket jeg kort efter overbevistes om, idet en
 Baad nærmede sig, men ved Signal fra Land satte den
 atter i største Hast Sejl. At indhente den indsaar jeg
 var umuligt, men jeg besluttede ved en Patrouilletur
 over Land at forfølge Baaden østerpaa. Kl. 3 om Mor-
 genen stod vi ved en Vej, som støder til Stranden ved
 Røiberg Bugt. Kl. 4½ om Morgenen kom fra Stran-
 den Vognmand Hans Daugaard, Kolding, og paa hans
 Vogn var der 20 Ankre med 771 Potter Kornbrænde-
 vin, 7 Graders, Værdi 96 Rigsbankdaler 36 Skilling.
 Paa mit Spørgsmaal til bemeldte Vognmand, hvor han
 havde modtaget dette Parti Kornbrændevin, erklærede
 han, at samme i en Baad var oversmuglet fra den sles-
 vigske Kyst til Røiberg Bugt, hvorfra det skulde trans-
 porteres til Viuf Kro. Saavel paa Grund af denne Til-
 staaelse som at bemeldte Vognmand blev antruffen
 paa en Snigvej, blev dette Parti Brændevin af mig an-
 holdt til Konfiskation.

Da Vognmand Hans Daugaard forøvrigt ved denne
 Affære viste et særdeles godt Forhold, saavel ved ikke
 at lægge Skjul paa Sandheden som ved, at han uvæ-
 gerligen transporterede den konfiskerede Brændevin til
 Kontrollørhøiligen paa Drejens, nedlægges ingen Paa-

stand paa den ifølge Toldanordningen under andre Omstændigheder betegnede Mulkt.«

Faa Dage i Forvejen havde Broch sammen med sine to edsvorne Karle i Nærheden af Strandhuse grebet et Parti Brændevin paa ialt 318 Pötter. 3 af Smuglerne undløb, men Kusken, der blev ved Hestene, var fra Herslev.

Man træffer i Rapportbogen mange kendte Folk som Smuglere. Der omtales paa et Sted ved Lejrskov en Mand med et Anker Brændevin, som han dog villig bringer til Kontrolløren i Dollerup. Manden er senere kendt og højt anset som Landstingsmand.

Den bekendte *Peder Larsen Skræppenborgs* Karl blev engang grebet af Toldvæsenet paa Kolding—Vejlevej med en Fustage 6½ Gr. Brændevin. Klokken var 11 om Aftenen, det var altsaa ulovlig Tid, og Karlen havde hverken Nattegn eller Toldseddel paa Brændevinen, som blev konfiskeret, skønt Varen sikkert var købt i Kolding, nord for Linien.

I en Mængde Tilfælde har Folk passeret Grænsen ved Dag eller Nat paa ulovlige Steder, kørende eller gaaende. Bøden var i Reglen 1 Rigsdaler, hvis de da ikke medførte Toldvarer, hvorved Straffen selvfølgelig blev større.

Kræmmerne træffer man Gang paa Gang. I Reglen kaster de deres Pakker og flygter, men det sker dog en Gang imellem, at man griber baade Varer og Bissekræmmer. Pakkerne er ret store og Værdien undertiden betydelig. Saaledes fandt 2 edsvorne Karle midt i Januar 1842 2 Kræmmere i Nærheden af Vester Gesten. Hver af Kræmmerne havde en Pose, men da de saa Toldrytterne, smed de Poserne og flygtede til Vester Gesten, hvor de skjulte sig, saa Tolderne ikke

fandt dem. Pakkerne vurderedes ialt til 72 Rigsbankdaler. Der var i dem sribet Sirts, blomstret Bomuldstøj, blaat Klæde, Kalico-Tørklæder, en Mængde Bomuldstørklæder, rødt Merinos, hvidt Shirting, Mousse-lin, vævede Bomuldskniplinger, Knapper af Horn, Glas, Messing og Kamelgarn samt en Del Isenkram, Barberknive, Penneknive, Lommeknive, Sakse, Lyse-sakse, Fritbor, Spigerbor og endelig nogle Urkæder, Messingørenringe etc. Det var dog ikke alle Kræm-mere, der havde Isenkram med.

Saavidt den fundne Rapportbog.

Hist og her var Tolderne saa smaatskaarne, at de ogsaa standsede Folk og gjorde Alarm for en enkelt Flaske Brændevin, men i saa Tilfælde kunde det jo gaa som ved Skodborghus, hvor afdøde *Fr. Thomsen* fortalte følgende Historie:

»Jens Peter Iversen fra Skudstrup blev grebet ved Knagmøllen med en Flaske Brændevin, og Tolderen holdt Flasken op for Lyset. »Er det Brændevin?«, sagde Jens Peter, »saa har de givet mig fejl. Lad mig lugte«, sagde han. Idet Tolderen nu holdt Flasken op og Jens Peter lod, som om han vilde lugte, pirrede han til Flasken, saa den faldt paa Stenbroen og gik i Stykker. Saa var den Smugleraffære ude af Verden.« Længere vesterpaa var der en Tolder, som en Gang konfiskerede en Dunk (Skæggemand). Han fik derefter Øgenavnet »Jørgen Skæggemand«.

Der var ogsaa et betydeligt Smugleri af Klude, men det var *ud* af Landet. Dette Smugleri skal have været meget indbringende.

— — —

Hvor opfindsomme var Smuglerne dengang? vil Lærerne spørge. Vi kan her henvise til en lille Bog om

Toldfelttjeneste, som i Aaret 1857 blev udgivet i Oldesloe af en dansk Toldinspektør Ivar von Bille¹⁰⁰. Bogen omhandler ganske vist den holstenske Landtoldgrænse, men Forfatteren har efter alt at dømme ogsaa benyttet de Erfaringer, der var indvundne ved Toldgrænsen ved Kongeaa.

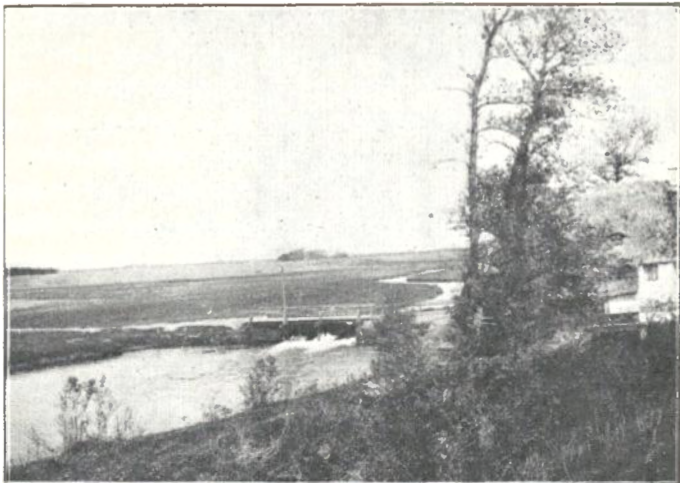
Blandt Smuglerknebene nævner han selvfølgelig Vognene med dobbelt Bund, som man havde brugt ved Kongeaaen. Ikke blot Bunden kunde være dobbelt, men ogsaa Vognsiderne. I Kuskesædet kunde skjules et hemmeligt Gemme. Ogsaa i Slæder eller i en Trillebør var der fundet Hulrum. Selvfølgelig var der ofte dobbelt Bund i Kufferter eller Rejseskrin (et Rejseskrin med dobbelt Bund staar i Museet paa Koldinghus, og Skrinet er mærket med Aarstallet 1680. Et Forparti med Nøglehullet i kan løftes, naar Nøglen er fjærnet, og kun naar dette Forparti skubbes op, røbes den dobbelte Bund, der dog let ved Maaling kan paavises). Der kan ogsaa være hemmelige Rum i Tønder eller Mælkespande, og allerede i de første Jærnbantog i Danmark (Banen Kiel—Altona) var Smuglergods undertiden skjult under Tendernes Koks, i Askeskuffer eller i dobbelte Vægge. Langt senere, under Verdenskrigen, skulde vi komme til at forny Kendskabet til disse gamle Fif ligesom til Brændevin i Gipsbuster, som von Bille ogsaa omtaler 1857.

Iøvrigt giver von Bille Besked om, hvorledes »Vigilanten« skal være. Han skal have »et imponerende Ydre, et frit og gennemtrængende Blik, determineret Udseende, let Gang, skal kunne springe, svømme, ride, være forsynet med Visiterstang og have Terrænkundskab. Endvidere skal han have størst muligt Kendskab til Folkedialekten, thi uden et saadant Kendskab vil

han ikke kunne forstaa mange Mennesker og ved Efterforskning ikke kunne indgyde den nødvendige Tiltro.

Da de tyske Toldembedsmænd mange Aar senere ved Skæbnens Ugunst kom op til Kongeaen, havde de desværre for dem selv ikke nemmet den gamle danske Anvisning om Sproget, thi de fleste af dem lærte aldrig Dansk og vilde overhovedet ikke lære det. Men derom senere.

Visiterstængerne, som oftest kun benyttedes ved Toldstederne, var som Regel $\frac{3}{8}$ eller en halv Tomme tykke Jærnstænger, som kunde jages ned i Tørvelæs o. l. De kunde dog ved Uheld jages i Sædet paa en Kusk, hvilket en af mine Fortællere har berettet.

Udsigt fra Lundsgaards Molle.

Kampen for Toldgrænsens Flytning fra Kongeaa.

I Foraaaret 1836 traadte »Provinsialstænderne« sammen i Viborg og i Slesvig. Folkets udvalgte Mænd skulde høres, men Kongen slap ikke sin enevældige Magt, hvilket »vilde have været højst betænkeligt«, som det hed sig i den kongelige Kommissarius' Indledningstale i Viborg.

Koldingegnen var i Stænderforsamlingen bl. a. repræsenteret af Borgmester Estrup fra Kolding, der var kongevalgt, og Landvæsenskommissær, daværende Kammerraad Hans Wulff, der repræsenterede de mindre Landejendomsbesiddere i Vejle Amts sydlige Del, og begge disse to Herrer kom til at spille en betydelig Rolle under Debatten om Tolden, mest dog Wulff, hvis

Følelser i denne Sag var kendt nok, ikke mindst i Koldingegnen. Netop dette bidrog vistnok til, at han Aaret i Forvejen var bleven valgt, selv om han troede, at det var hans Førerstilling indenfor Landbruget og hans Alder — over 70 — der havde været den bedste Anbefaling. Som bekendt blev Wulff Stænderforsamlingens Alderspræsident og vandt indenfor Forsamlingen mange Venner.

Det varede ikke ret længe, før Wulff rejste Grænsbefolkningens Sag ved at stille Forslag om Konsumtionens Ophævelse. Straks og direkte at kræve Toldgrænsen flyttet har han vel sagtens ikke vovet, men han fandt navnlig under Motiveringen af sit Forslag en glimrende Lejlighed til at give en Fremstilling af Forholdene ved Toldgrænsen. Blandt andet udtalte han om Brændevinssmugleriet:

»Det vil næppe være overdrevent at hævde, at der aarlig indføres 2 Millioner Potter Brændevin fra Hertugdømmerne. Deraf fortoldes ialt 53,370 Potter. Naar man nu ved, at igennem Ribe ugentlig flere Fragtvogne belæsset med Brændevin passerer nord-efter, og paa den første Mil, hvad samme Belæsning angaar, forsvinder, saa kan man med temmelig Vished antage, at paa hver af Aarets 365 Dage, den ene mer, den anden mindre, upaatvivlelig indsmugles over 3000 Potter Brændevin, hvad næppe nogensinde vil kunne forebygges. Grænsen er paa en Udstrækning af 8 Mile besat med 50 Embedsmænd og Betjente, til hvilke holdes 36 Heste. Enhver, som kender Grænsens Personale, vil indrømme, at de er brave, paapassende og retsindige Folk, men hvad har de med al deres Paapassenhed i Løbet af et Aar set sig i Stand til at udrette? Efter ihændehavende Beviser er der konfiskeret og ved

Auktion bortsolgt 8686 Potter. Det paa lovlig Maade indførte saavel som det konfiskerede beløber sig saaledes ialt til 62,056 Potter og vistnok ikke *en Tyvende-del af*, hvad der paa ulovlige Veje er indført!«

Wulff mener slet ikke, at Landgrænsen ved Kongeaa kan afspærres: Selv om der ansattes lige saa stort et Personale *paa hver Mil* som nu paa hele Grænsen, saa vilde det dog kun hjælpe lidet, thi Smuglerne har Venner og Hjælpere overalt, ligesom Toldvæsenet har Modstandere og Vildledere.*)

Det kan ikke nægtes, at Wulffs Forslag om Konsumtionens Ophævelse vandt Bifald, men Stænderforsamlingen havde ikke Oplysninger nok til at arbejde videre i Sagen. Forøvrigt hævdede lignende Røster sig i Stænderforsamlingen i Roskilde.

Regeringen forelagde kort efter Udkastet til en ny Forordning om Grænsetoldvæsenet, og Stænderforsamlingerne fik en vis »mildnende« Indflydelse. I Viborg Stænderforsamling fik man saaledes lempet Bestemmelsen om, at Grænsen ikke kunde passeres med Varer mellem Solens Nedgang og Opgang. Denne strenge Bestemmelse forandredes til, at Grænsen maatte passeres indtil 3 Timer efter Solens Nedgang, saafremt Vareafgiften ikke oversteg 5 Rigsbankdaler.

Ogsaa paa den slesvigske Stænderforsamling kom forskellige Toldspørgsmaal paa Bane. Ikke alle stod i Forbindelse med Grænsen ved Kongeaa, men adskillige af dem gav Udtryk for Stemningen overfor Toldskatter i det hele. Der fremkom saaledes et Forslag i

*) I den berømte »Stændervise« fra Viborg hedder det om Wulff:
 Vor gode Alderspræsident
 saa gerne kalkulerer,
 og hver en Konsumtionsbeljent
 til Nul han reducerer.

1836 om en Brændevinsskat i Stedet for Tallotteriet og Ekstraskatten. Forslaget var stillet af en Godsejer Rumohr paa Runtoft, men det forkastedes, og der blev ikke en Gang nedsat en Komite. Hertugen af Augustenborg stillede endvidere i den første slesvigske Stænderforsamling et Forslag om Afskaffelse af Told i det hele taget. Han fremhævede, at Toldafgift og -Intrader var højst forkastelige, forstyrrede Nationalvelstandens Opkomst og fordærvede Moralitet og Sæder ved at friste til Smuglerier, undergrave Lovlydigheden og medføre Ulighed i Undersaatternes Beskatning. Hertugen vilde have Tolden erstattet af en Person- eller Familieskat, der ogsaa skulde omfatte Altona. Den slesvigske Stændertidende var jo dengang yderst ufuldkommen, idet man var Modstander af, at Talerne refereredes, men det maa være under Behandlingen af dette Forslag, at Hertugen af Augustenborg i sin Ivrighed kom til at kalde de danske Toldembedsmænd ved Grænsen for »Røvere«. Den kongelige Kommissarius, Høpp, der ikke stod i særligt Venskabsforhold til Augustenborgerne, skal uden mindste Betænkning have svaret: »Kongen, min Herre, holder ingen Røvere i sin Tjeneste. Deres Durchlauchtighed maa tilbagekalde det af Dem brugte Udtryk«.

Hertugen efterkom straks Opfordringen og gjorde Afbigt.

Under den slesvigske Stænderforsamlings Behandling af Udkastet til den ovenfor omtalte nye Forordning om Grænsetoldvæsenet udtalte et Medlem, Senator Rehder fra Husum, en Klage over, at de danske Toldembedsmænd og Betjente i Funktion overskred Slesvigs Toldgrænse (ved Kongeaaen) og fra slesvigske Grund førte Beboerne over paa kongerigsk Omraade og satte dem under Tiltale under dansk Jurisdiktion.

Med Hensyn til selve Grænsen ved Kongeaa eller rettere mellem Kongeaa og Kolding Aa viser det sig, at der har hersket mærkelige Meninger. Formodentlig har man troet i Stænderforsamlingen i Slesvig, at der fra gammel Tid mellem Kolding Aa og Kongeaa har været en »Grænsevold«, hvad der jo slet ikke var, tilmed da Toldgrænse og Statsgrænse var vidt forskellige. Senator Rehder ønskede ved Toldskellet Pæle og ikke en Grænsevold, »der igen skulde sættes i Stand«.

Hertugen af Augustenborg var derimod stemt for en Vold, og det vedtoges at tilraade en Grænsevold, at Folk ikke skulde tage fejl af, om de var norden eller sønden for »Grænsen«.

Peter Hiort Lorenzen fra Haderslev, der endnu dengang stod i Forbindelse med Slesvigholstenerne, oplyste i den slesvigske Stænderforsamling, at det var rigtigt, at ridende danske Toldembedsmænd bevæbnede med Sabler og Pistoler havde udstrakt deres Ekskursioner til i Nærheden af Haderslev og under Trusler havde tvunget Kuske til at køre med dem til Kolding under Paaskud af, at deres Papirer ikke var i Orden. Lorenzen klagede ogsaa over, at Folk ved Toldgrænsen, der havde Enge paa den modsatte Side og var gaaet over for at vende Hø, havde maattet gøre store Omveje for at komme tilbage igen.

Ogsaa den slesvigske Stænderforsamling ønskede, at Toldgrænsen skulde kunne passeres ved Nattetid.

Den nye Forordning om Grænsetoldvæsenet blev derefter udstedt af Regeringen den 12. December 1838.

I Viborg Stænderforsamling 1840 stillede Wulff Andragende om, at Konsumtionen ophævedes og at der i Stedet for indførtes en personlig Skat, passende fordelt paa saavel Landdistrikternes som Købstædernes Beboere, en Skat, der kunde holde den kongelige

Kasse skadesløs. Uheldigvis blev Sagen sammenknyttet med en anden, nemlig Frigivelse af Landbrænderier, og — drev atter ud i Sandet.

I en af sine Taler fremkom Wulff med en Skildring af, hvor dristigt Smugleriet blev drevet i hans Hjemegn: »Jeg passerede forrige Sommer Landevejen og blev af en Tordenbyge drevet ind under en Kromands Tag. Her fandtes Vogne med omtrent 100 Ankre Brændevin, og paa min Forespørgsel, om der hermed fulgte nogen Legitimation, lød Svaret: Nej, det behøves ikke, thi det er over en Mil fra Grænsen!«

Regeringen har sikkert længe arbejdet paa at faa Grænsen hævet, men der var jo den Vanskelighed, at skulde Toldgrænsen ved Kongeaa flyttes til Slesvigs Sydgrænse, saa maatte der indføres en Brændevinsskat i Slesvig. I 1840 forelaa der i den slesvigske Stænderforsamling en kongelig Skrivelse, der bad Stænderne udtale sig om en Brændevinsskat mod Ophævelse af Tallotteriet og Ekstraskatten. Maaske har Slesvigholstenerne anet Uraad. I hvert Tilfælde gik de kraftigt imod Brændevinsskatten, som for Resten heller ikke var populær i Nordslesvig. Under Behandlingen af det kongelige Forslag hævdede Hertugen af Augustenborg sig til at paastaa, at Brændevin var en Livsnødvendighed i vort nordlige Klima. Han udtalte nemlig: »Man maa sige om Maadeholdsforeningerne, hvad man vil, men Arbejdsmanden og Daglejeren behøver dog Brændevin til sin Subsistens. Naar han i vort Klima hele Dagen maa arbejde i fri Luft uden at faa varm Mad, saa er Brændevinen det eneste Middel til at beskytte ham mod Forkølelse.«

Forslaget om Brændevinsafgiften i Slesvig vandt absolut ingen Tilhængere i den slesvigske Stænderforsamling.

I Stænderforsamlingen i Viborg hamrede Wulff utrætteligt paa den lukkede Dør, og opmuntret af Begivenheder, der imidlertid var sket paa Stænderforsamlingen i Roskilde, stillede han i 1842 Andragende

H. A. Wulff, Elkærholm.

om *Ophævelse af Grænsetolden ved Kongeaa*. Alle Talerne i Viborg var enige om, at det var i høj Grad ønskeligt at faa Toldgrænsen ophævet, men de hen viste til Afslaget fra Slesvig for 2 Aar siden med Hensyn til Brændevinsskatten.

Wulff mente, at det kunde lade sig gøre at faa Brændevinsskatten indført i Slesvig, naar Slesvigerne

til Gengæld kunde slippe for den forhadte Kopskat. Wulff slog denne Gang tillige paa de patriotiske Streng: Da man fra Slesvig-Holstens Side bestræbte sig for at løsne de Baand, der sammenknyttede Slesvig med gamle Danmark, var der deri saa meget større Opfordring til at søge at faa Toldgrænsen hævet, denne unaturlige Bom, der adskilte tvende Brødrerfolk. I Viborg vedtoges det enstemmigt at andrage om, »at Hans Majestæt vil henvende sin særdeles Omsorg for, at de Hindringer, der er for Ophævelsen af Toldgrænsen mellem Danmark og Hertugdømmet Slesvig, snarest muligt maatte bortryddes«.

Wulff havde nu faaet en kraftig Forbundsfælle, nemlig den liberale Justitsraad *With*, og han søgte stadig at vinde flere for sin Sag, saaledes ogsaa Sønderjyderne.

Efter det første Skamlingsbankemøde den 18. Maj 1843 henleledes Opmærksomheden stærkt paa den unge *Laurids Skau* fra Sommersted, og der blev i Aviserne indbudt til et Møde paa Raadhuset i Kolding, hvor ogsaa *Laurids Skau* skulde tale. Mødet afholdtes den 22. December 1843 og var meget talrigt besøgt af Folk fra alle Kanter og alle Stænder. Det aabnedes med en Tale af Wulff, der i levende Farver skildrede Nødvendigheden af Grænsetoldens Ophævelse. Efter ham talte Justitsraad, Stænderdeputeret *With*, der udviklede Muligheden af at realisere dette Anliggende.

»Aarhus Stiftstidende«, der refererer Mødet, skriver: Blandt de øvrige Talere udmærkede sig i Særdeleshed *Laurids Skau* og Fuldmægtig *Bergenhammer* fra Ribe. Sluttelig vedtog Forsamlingen, at der skulde tilstilles Hans Majestæt Kongen en Petition om Grænsetoldens og Konsumtionens Ophævelse. Da endelig Mødet hæ-

vedes, blev der udbragt et Længe leve for Kongen, ledsaget af stormende Hurraraab. Om Aftenen havde Byens Borgere foranstaltet et stort Festmaal tid i Klubbens Lokale.

I et senere Nummer af Bladet (4. Januar 1844) refereres yderligere Laurids Skaus Tale. Han udtalte bl. a., at han næppe kunde tro, at nogen redeligt og ædelt tænkende Slesviger vilde have noget imod, at Toldgrænsen blev ophævet, men Hovedspørgsmaalet mente han var, hvorledes den Deficit i Statskassen, som ved Ophævelsen af Differenstolden og Konsumtionen vilde foraarsages, skulde dækkes. Hvis man nu i Kongeriget ønskede at dække den med en Brændevinsskat, saa maatte denne naturligvis ogsaa indføres i Slesvig, men det maatte han paa det bestemteste protestere imod, da Slesvigerne havde en afgjort Modbydelighed for Brændevinsskat og overhovedet for alle indirekte Skatter, der udfordrede Kontrol fra Øvrighedens Side. Man ansaa en slig Kontrol for en Indskrænkning i Friheden og Ejendomsretten, og saa stor var Slesvigernes Kærlighed til Friheden og Afsky for et saadant Opsyn, som Brændevinsskatten vilde medføre, at de hellere vilde bære de sværeste Byrder end underkaste sig sligt. I Henhold hertil troede han, at den eneste og sikreste Maade til Maalets Opnaaelse vilde være, at Kongerigets Beboere erklærede sig vilige til at dække Deficitet ved en direkte Skat, der burde lignedes paa Hartkornet. Derved opnaaedes tillige større Lighed i Beskatningen, hvilket var af stor Betydning for Statsenhedens Opretholdelse. Resultatet af Mødet blev som bekendt, at der skulde indgives en Petition, hvori det udtrykkeligt skulde hedde, at Kongeriget *alene* maatte dække Deficitet, saa at Sles-

vigerne, der var lige saa højt beskattede som Kongerigets Beboere, blev holdt aldeles skadesløse.

Bladet refererer ogsaa Aftengildet i den gamle Klub, der begyndte med Sangen »Beskærm vor Konge, store Gud«. Kancelliraad Albinus, Kolding, bød Velkommen, og der blev holdt en Mængde Taler ved Spisningen, bl. a. ogsaa en morsom Tale af Justitsraad With for »alle brave Tyskere«. Justitsraaden var klar over, at hvad der i Dag var besluttet, vilde være til stor Forargelse for Slesvigholstenerne, og at Deltagerne i Mødet vilde blive ordentligt tilrakkede i de slesvigholstenske Blade. Taleren havde al Agtelse for den ædle og brave, dygtige tyske Nation. Selv om Danmark fra Tyskland havde faaet Lensvæsenet og Adelsaristokratiet, og selv om mangan fed Bid fra Danmark var krøbet i tyske Lykkeriddere, saa kunde han aldrig glemme, at det var en Tysker, som opfandt Krudtet og derved forvandlede Krigen fra et blodigt Slagteri til en Kunst (!). Tyskerne havde ogsaa opfundet den guddommelige Bogtrykkerkunst, der var det sikreste Værn mod Vold og Forurettelse, og han kunde godt indse, at en Tysker maatte føle sin Nations Værd. Det var ikke de brave Tyskere, som Danskerne vilde bekæmpe. Det var »die Afterdeutschen«, som fornægtede deres Moder, fordi hun syntes dem lille, skønt hun nøjere betragtet maaske var meget større end man almindeligt antog. Det var Alliken med laante Fjer, som han vilde plukke, og han sluttede med at tømme et Glas for enhver brav Tysker, som gennemglødet af sand Nationalstolthed dog vidste at agte Nationaliteten hos andre, og et Pereat for alle Alliker!

Straks efter Mødet maa Petitionen være affattet.

Den fik følgende Ordlyd og tryktes for at udsendes over hele Jylland:

»Blandt de Levninger fra en uheldig Fortid, som endnu findes her i Landet, er der næppe nogen, som mere støder vor Følelse, end den Toldgrænse, som er trukken midt igennem Deres Majestæts Stater og som saa at sige halverer Riget i to Dele. Efter den almindelige Sprogbrug er »Grænse« den yderste Del af et Land, og udenfor Grænsen bor de fremmede, men Jyden og Slesvigeren er ikke fremmede i Forhold til hverandre. De er lige saa fuldt Børn af een Stamme, lige saa fuldtro Brødre som Jyden og Øboeren, og dog skal der mellem dem være trukket en Grænselinie, der dagligen synes at tilhviske dem: I ere dog ikke Brødre, I ere Fremmede. Vogter paa hverandre, at I ikke skulle overlistes af Fjenden.

De forskellige Indretninger i disse Dele af Riget bidrager vel ogsaa til at bestyrke slige Ideer, men vi tør vel antage, at Toldgrænsen ved Kongeaaen har bidraget mest til, at en stor Del af Slesvigs Befolkning er bleven vant til at fornægte sin danske Nationalitet, og at denne Toldgrænse har betydeligt lettet Arbejdet for dem, som har sat sig det til Maal at fortykke det danske Slesvig. Hvad Under derfor, at vi, som elske hverandre som Brødre, ønsker at se denne Grænse forsvinde, idet vi anser Toldliniens Ophør som det bedste Middel til at forene os. Desuden er denne Grænse for dem af os, som bor den nærmest, til dagligt Besvær, ja fast til en utaalelig Byrde, og udsætter endog den redeligste Mand for mange Ubehageligheder. Naar nu hertil kommer, at Grænseopsynet er

meget kostbart og dog langtfra tilstrækkeligt til at hæmme Smugleriet i en meget betydelig Grad, og at Intraderne i Statskassen af Varer, som føres over Grænsen, er højst ubetydelige, saa nærer vi det Haab, at Deres Majestæt vil opfylde vort Ønske, naar vi beder om Toldgrænsens fuldkomne Ophævelse.

I Forbindelse med dette Ønske vove vi, som bo nord for Kongeaaen, at sætte et andet, nemlig om Konsumtionens Ophævelse. Hvad der er sagt om Toldgrænsen, passer ogsaa paa Konsumtionen. Den sætter en Bom mellem Land og By, den giver Anledning til mange Fortrædeligheder, koster meget at oppebære og foranlediger det demoraliserende Smugleri. Dog, vi have med Glæde erfaret, at Deres Majestæt selv er betænkt paa at ophæve denne Afgift, og vi behøver derfor ikke vidtløftigere at motivere denne vor Bøn.

Vi Slesvigere føler derimod Trykket af en anden Skat, nemlig Kopskatten, der alt for flere Aar siden er ophævet i Deres Majestæts Land nord for Kongeaaen, og vi nærer derfor det Haab, at Deres Majestæt ogsaa vil tilstaa Hertugdømmets Beboere det samme Gode. Kopskatten er vel ej trykkende for den rige, men desto mere for den fattige, for den talrigeste Del af Befolkningen, idet den opkræves pr. Hoved med et lige stort Beløb af begge, og heri synes der at ligge en Ubillighed, hvorfor vi ogsaa ønsker denne Skat ophævet.

Vel indse vi, at hvis Statskassen ikke ved Besparelser kan erholde et saa stort Tab dækket, som der vil opstaa, naar Toldgrænsen, altsaa ogsaa Difference-tolden, Konsumtionen og Kopskatten, ophæves, at Erstatning derfor maa tilvejebringes, og vi er ogsaa vilige til at yde det fornødne hertil. Det er ingenlunde vor Hensigt ved den attraaede Forandring at ville

vælte nogen Byrde fra os over paa vore Brødre, men tvertimod ønske vi, at Sagen saaledes bliver ordnet, at Kongeriget kommer til at dække det Tab, som opstaar ved Konsumtionens og Differencetoldens Ophævelse, og Hertugdømmet ved Kopskattens, dog skulle vi ikke indlade os paa specielt at henpege paa noget, langt mindre at fremkomme med noget detailleret Forslag, da vi er overbeviste om, at Deres Majestæt vil bedre end vi kunne udfinde det bedste og vi i Deres Retfærdighed har en sikker Borgen for, at den ny Skat vil blive lignet saaledes, at den ikke kommer til at hvile haardere end før paa nogen af Deres Majestæts tro Undersaatter.

Idet vi saaledes tillidsfulde og underdanigst frembærer disse Ønsker for vor elskede Konge, nedbede vi Himlens Velsignelse over Ham og Hans Slægt. Vi ønske, at Gud vil give Deres Majestæt Kraft til længe at styre dette Rige, og at De længe maa nyde den Glæde at se lykkelige og taknemlige Undersaatter omringe Deres Trone.

Kolding, 22. December 1843. c

Derefter følger Underskrifterne, ialt 6002. De 115 trykte Eksemplarer af Petitionen var bleven fremlagt i en stor Del af Landet og havde i 9 Købstæder faaet følgende Underskrifter: Holstebro 126, Aalborg 20, Assens 204, Faaborg 77, Middelfart 141, Løgstør 74, Varde 119, Vejle 125 og Kolding 202. Endvidere var der fra Landdistrikterne følgende Antal Underskrifter: Bjerre og Hatting Herreder (Justitsraad Withs Egn) 959, Elbo-Holmans Herred 333, Vester og Nørre Herreder i Vejle Amt 621, Andst-Jerlev-Brusk Herreder 900, Ringkøbing Amt 289, Skads Herred 410, Vester

Herred i Ribe Amt 144, Gørding-Malt Herreder 520, Aalborg Amt 145 og forskellige Jurisdiktioner 689.

Medens man tæt op til Toldlinien og nord for denne som oftest underskrev Mand for Mand, saa vil man bemærke, at Listen slet ingen Underskrifter har fra Sønderjylland og heller ikke fra Ribeegnen. Selv i de kongerigske Sogne, som laa syd for Toldlinien, for Eksempel Vamdrup og Sest, kunde Listen saa at sige ingen Underskrifter faa. Fra Sest var der kun et eneste Navn (Proprietær Schougaard), og udfør Vamdrup er der bemærket, at man nord for Toldlinien kan vente »større Fordel end som vi«.

Petitionen er bleven indsendt eller afleveret til Kongen, og hele Pakken findes nu i Rigsarkivet. Hvorvidt Petitionen har haft nogen Indflydelse paa Afgørelsen, kan næppe nu siges. Ialfald var den et kraftigt Udtryk for Folkestemningen i de Kredse — nord for Kongeaaen.

Møller Wulff, der i 1837 udnævntes til Landvæsenskommissær og samtidig til Kammerraad og 1845 til Justitsraad, var nu gammel og skrøbelig. Fra Barn havde han været blind paa det ene Øje, nu mistede han Synet ogsaa paa det andet Øje og var ved sin Udtrædelse af Stænderne omtrent helt blind. Men i sin Virksomhed for at faa den uretfærdige Toldgrænse havde han været klartseende nok, og hans Arbejde mod Konsumtionen og Toldgrænsen kan ikke vurderes for højt. Han døde paa Elkærholm 6. Jan. 1850. i sit 86. Aar.

Men Kampen mod Toldgrænsen ved Kongeaa havde faaet nye Talsmænd i Stænderforsamlingerne. Sagen kom atter frem i den nørrejske Stænderforsamling i 1846 i Form af et Andragende, stillet af Overkrigskom-

missær *Holst.* Under Behandlingen af dette Andragende udtalte den Stænderdeputerede *P. Thomsen*, Kromanden i Vejen, bl. a.:

Hvad Toldgrænsen angaar, da har jeg vistnok saa megen lokal Kundskab til denne, som nogen kan have, da jeg i nogle og tredive Aar har været bosat i Told-distriktet, og jeg kan ikke sige andet, end at jeg, som alle, der kender Forholdene, overmaade meget maa ønske Toldgrænsens Ophævelse, thi det forekommer mig, at dens Tilværelse ikke alene i politisk, men ogsaa i moralsk Henseende er meget fordærvelig. Det er saaledes i det Distrikt, hvor jeg bor, næsten umuligt at faa en dygtig Tjenestekarl. Saa snart en Dreng er konfirmeret og er bleven Karl, skal han være Kræmmer. Han søger da af en eller anden Købmand at faa en Pose med Varer, som han gaar og dingler med paa Nakken, indtil han lidt efter lidt bliver et saa unyttigt Medlem af Samfundet, som man vel kan tænke sig. Der kan vel være enkelte iblandt dem, som er heldige nok til at gaa uantastede, men de fleste bliver dog anholdt, uagtet det just ikke er saa umaadeligt vanskeligt at slippe over Grænsen, navnlig siden den sydlige Side er bleven fri, og de kan aldeles uhindret gaa hen og lægge deres Kram ved den søndre Bred af Aaen. Jeg har selv været Øjenvidne til, at saadant Smugleri ved højlys Dag er gaaet for sig, ja det gaar endog saa vidt, at de, naar Fare er paa Færde, har Trompeter, hvormed de giver Signal til Vedkommende, at de skal tage sig iagt. Naar en Karl saa har været Kræmmer en Del Aar og derved for en stor Del er bleven fordærvet — thi det er sjældent de fortjener sig nogle Penge og bliver til brave Folk — og han af en eller anden Grund ikke kan eller vil drive denne Haand-

tering længer, bliver han Smugler for en anden Kræmmer, og han bliver om muligt end mere fordærvet ved Svir, Drik og alskens Unoder. Tilsidst bliver de de allerudueligste Subjekter i hele Staten. Naar de da ikke duer længere til at være Smuglere, bliver de Angivere for Toldvæsenet. Saavel for Kræmmeren som for Smugleren har Loven fastsat Straf, men om Angiveren er bedre end de andre, skal jeg ikke videre bedømme, jeg tror det imidlertid næppe«.

Thomsen omtaler tilsidst Toldernes Ret til at forstyrre Husfreden i Grænsedistriktet ved Husundersøgelser uden Politiets Medfølge, blot de har noget imod en Mand.

Det var noget, P. Thomsen havde personlig Erfaring for, men det sagde han dog ikke!

Under Henvisning til, at der allerede fra Østifternes Stænderforsamling var indgaaet en Petition om Grænsens Ophævelse, og til den gavnlige Indflydelse, som Ophævelsen af Kvægtolden havde haft, udtaltes derefter overfor Regeringen det Haab og Ønske, at Regeringen fremdeles vilde virke hen til en fuldstændig Ophævelse af Grænsetolden, hvilket ogsaa i politisk Henseende vilde være af megen Betydning.

Gentagne Gange udtalte Kongen i sine »kongelige Bekendtgørelser til Provinsialstænderne« sin gode Villie, og der anstilledes Undersøgelser og Beregninger, men videre kom man ikke før Krigens Udbrud.

Under den grundlovgivende Rigsdag indkom der en Række Andragender om Toldgrænsens Ophævelse, saaledes en Gang 15 Adresser med 574 Underskrifter, indbragt ved Gaardejer *H. C. Nielsen* af Aarre ved Varde, og en anden Gang 33 Adresser med 1371 Underskrifter ved Skolelærer og Kirkesanger *N. Hansen* af

Eskelund, men med Rette kunde Regeringen henvise til, at den havde været saa optaget af de seneste Begivenheder, at man endnu ikke var kommen videre.

Endelig, paa Kong Frederik VII's Fødselsdag, 6. Oktober 1850, kom der til Kolding Meddelelse om, at Sponneck havde ophævet Toldgrænsen og Konsumtionen fra 1. Jan. 1851.

Stemningen i Byen havde i Forvejen været høj, dels paa Grund af Kongens Fødselsdag, dels ved Efterrettingerne fra Frederiksstad; nu kulminerede den, og under en Jubel, hvis Lige ikke skal være set i Byen, drog Borgerne ud i Søndergade til Told- og Konsumtionsporten. Denne blev aabnet, og der blev af de medbragte Glas (Punchebollen var ogsaa taget med) drukket en Skaal for »Stadens aabnede Porte«. Ogsaa andre Steder ved Grænsen fejredes Begivenheden, selv om den druknede i det almindelige Røre.

Der var vundet *noget* frem, men langt fra det, som mange havde haabet, thi endnu var Kongeaa stadig et Skel mellem Kongeriget og Hertugdømmet.

Toldgrænsen blev foreløbig flyttet til Ejderen (senere til Elben), og Brændevinsskatten indførtes i Slesvig mod Eftergivelse af Landskatten. Hist og her i Sønderjylland var der en og anden, der knurrede lidt derover, og der udspreddes med Skadefryd et Rygte om, at nogle Bønder 23. Sept. 1851 i Haderslev havde truet med at prygle Laurids Skau, som de paastod havde narret dem.

Men ved Kongeaa og Kolding forsvandt Grænsetoldvæsenet, og Personalets Boliger, der ejedes af Staten, stillede til Auktion. Man begyndte disse Auktioner i Darum og Jernvedlund den 30. Juli 1851 og fortsatte dem i de følgende Dage i Tobøl, Skodborghus, Jelsløj,

Foldingbro, Store Andst Mark, Dollerup, Lunderskov Mark og Hvolbølgaard. Sidstnævnte Sted var det kun en ubebygget Jordlod, der sattes til Auktion, nemlig den samme Mark, hvor man faa Aar i Forvejen havde henrettet Forbrydersken Lisbet Julius. Endelig solgtes Kontrollørboligen i Ejstrup og Patrouilleboligerne paa Harte Mark og ved Petersbjerggaard. Ved nogle af Auktionerne solgtes Toldernes Vaaben, Sabler og Pistoler. Den sidste Auktion var den 15. August. Enkelte andre Toldbetjentboliger afhændedes paa anden Maade.

Ingen ventede, at Toldgrænsen nogensinde mere skulde blive ved Kongeaaen.

Kildesteder og Henvisninger.

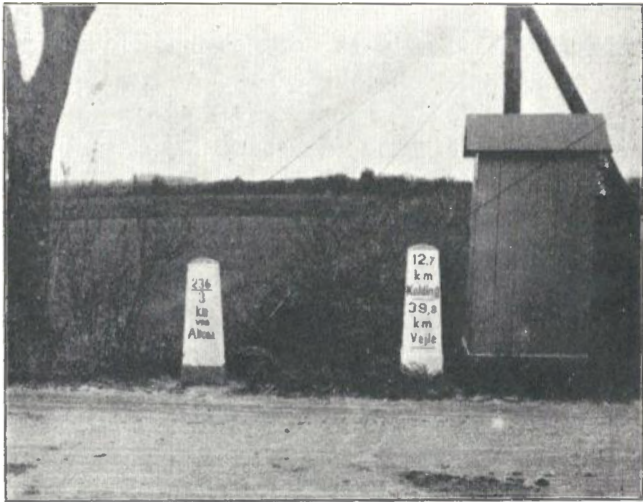
- ¹ Knytlinga Saga i Raffns Oversættelse. Side 185.
- ² Snorre i Dr. Gustav Storms Oversættelse 1899. Side 448.
- ³ Se senere.
- ⁴ Johs. Meyers Kort i Dankwerths Atlas, østre Del af Haderslev Amt 1649.
- ⁵ Indberetninger 1638. Danske Samlinger II R. 4. B. 107.
- ⁶ A. D. Jørgensen: Den nordiske Kirkes Grundlæggelse 292 f. Sml. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schl.-Holst. Lauenb. Gesch. 26. B. 288.
- ⁷ Jahrbücher f. d. Landeskunde Schl. Holst. Lauenb. IV. 25, Zeitschr. 21. B. 7 o. fl. St.
- ⁸ *Quelques recherches sur la rivière de Kongeaa.* Vid. Selskabs Forhandlinger 1911. S. 25 ff.
- ⁹ Vejle Amts Aarb. 1920, 60.
- ¹⁰ Sprogkort: V. Bennike og M. Kristensens: Kort over de danske Folkemaal og Kortet over Bronzealderhøjene i Aarbøger f. n. Oldkyndighed 1914 S. 272. Der er 104 Kort. Paa intet af dem danner Kongeaaen Grænsen.
- ¹¹ Otto Kier: Mitth. über das Amt Hadersleben, Altona 1852, 12.
- ¹² Min „Kolding“, hvor Pantebrevet er gengivet i Faksimile Side 222.
- ¹³ Matthiessens Samlinger, Pakke 41, Rigsarkivet.
- ¹⁴ Min „Kolding“ Side 80.
- ¹⁵ Herom beretter en Del Dokumenter, der er indhæftede i Kolding ældgamle Bysbog (opbevares i Kolding Kæmnerkontors Pengeskab).
- ¹⁶ Andst Herreds Tingbog 1670. Fol. 26.

- ¹⁷ Umgegend von Kolding, Vejle, Fred., u. Christiansfeld, bei F. Geerz, Ober-Quartiermeister d. schl.-holst. Armee, 4 Bl.
- ¹⁸ Fra Ribe Amt 1909, 5.
- ¹⁹ do. V. Bind 485 ff.
- ²⁰ Knytlinga Saga, 85. Kapitel.
- ²¹ Geheimeark. Aarsberetninger V. 71—73.
- ²² Corp. Const. Daniæ V 49.
- ²³ D. M. 4. R. I. B. 331 f.
- ²⁴ Geheimeark. Aarsberetn. I. 187 f.
- ²⁵ Corp. Const. Dan. I 326.
- ²⁶ Kanc. Brevbøger ²⁵/₃ 1579.
- ²⁷ Corp. Const. Dan.
- ²⁸ Kanc. Brevb.
- ²⁹ Kopibog for Aarhus og Ribe Amter 1701 Fol. 322.
- ³⁰ En dobbelt Galge ses i Forgrunden paa Billedet i „Vejle Amts Aarbøger“ 1907, S. 52.
- ³¹ Kanc. Brevb. ⁸/₃ 1579. Om Claus Hønborg se mere i J. J. Ravns Beskrivelse af Sognene i Holmans og Elbo Herreder, Vejle 1919 Side 434 f.
- ³² Jydske Saml. I, 3. B. 175.
- ³³ Se mine „Strejftog“ Side 46.
- ³⁴ Had. Amtshus, Pakke 216 (Zollsachen). Arkivet i Aabenraa.
- ³⁵ Denne Drabsaffære er udførlig beskrevet i Malt Herreds Tingbog 1657—64 under 25. Juli angivne Aar. Den dræbte hed Therkel Knudsen.
- ³⁶ Koldinghus Amts Kopibog, udgaaende Breve ¹⁷/₀ 1717.
- ³⁷ Kolding Raadstueprotokol 1661—75. Fol. 75.
- ³⁸ Smst. Fol. 30.
- ³⁹ Smst. 1654 ⁵/₂.
- ⁴⁰ Kolding Tingbog 1660 ¹⁶/₂.
- ⁴¹ Smst. 1664 ¹⁷/₂.
- ⁴² Gørding Malt Herreds Tingbog fra angivne Aar.
- ⁴³ Aarhus og Ribe Stifters Kopibog ¹⁷/₀ 1701.
- ⁴⁴ Ribe Stiftamtmands Kopibog 1702. 10. Avgust.
- ⁴⁵ Gørding-Malt Herreders Tingbog, hvor Ansættelsen er tinglæst.
- ⁴⁶ Frøs og Kalslund Herreders Tingbog, Aabenraa-Arkivet.

- ⁴⁷ De herefter anførte Breve fra ham findes i Ribe Stiftamts udgaaende Breve 1684 ff (Viborgarkivet).
- ⁴⁸ Staathürgerl. Magazin V 456—464. Her efter Udtog i J. Saml. 3. R. IV 100.
- ⁴⁹ Gørding-Malt Herreders Tingprotokol 1695—1701, Fol. 301, 10. Nov. 1698. Derefter forekommer Navnet ofte i samme Bog, nemlig Fol. 306, 315, 338 osv.
- ⁵⁰ Kolding Tingbog nævnte Dato.
- ⁵¹ Rentekammerets Relations- og Resolutionsprotokol ³¹/₁₂ 1726 (Rigsarkivet).
- ⁵² Koldinghus Amts Kopibog 1706—09, Brev til Rentekamret ²/₆ 1708.
- ⁵³ Ribe Stiftamts udg. Breve 1684 ff.
- ⁵⁴ Ribe Stiftamts indk. Breve ²⁰/₂ 1675.
- ⁵⁵ do. udg. Breve ¹⁹/₂ og ²⁷/₇ 1697.
- ⁵⁶ Tingbog for Gørding-Malt Herr. 1709—14, Fol. 186 f.
- ⁵⁷ Smst. ²⁰/₇ 1714.
- ⁵⁸ Smst. Fol. 138 f.
- ⁵⁹ Smst. ²³/₇ 1716.
- ⁶⁰ Ribe Stiftamt, udg. Breve ¹⁵/₁ 1695.
- ⁶¹ do., ³⁰/₈ og ²⁸/₁₀ 1682.
- ⁶² do. indk. Breve ²⁸/₈ 1675.
- ⁶³ do. indkomne Breve nævnte Aar.
- ⁶⁴ Koldinghus Amts Kopibog ⁸/₉ 1704.
- ⁶⁵ Ambr. Stubs samlede Digte ved Fr. Barfod, 3. Udg. S. 139.
- ⁶⁶ Eliassen: Historiske Strejftog Side 284. Sml. Kortet S. 276.
- ⁶⁷ Malt Herreds Tingbog, Viborgarkivet.
- ⁶⁸ Smst.
- ⁶⁹ Gørding Malt Herr. Tingbog for ¹¹/₅ 1702.
- ⁷⁰ Koldinghus Amts Kopibog for udgaaende Breve, ¹⁷/₇ 1754.
- ⁷¹ Ribe Stiftamts Kopibog 1702, 9., 10. Marts og ⁸/₆.
- ⁷² Se mine „Historiske Strejftog“ Side 185 ff.
- ⁷³ Rentekamrets Relations- og Resolutionsprotokol 1726, 23. Okt. (Nr. 15) Bilaget hertil.
- ⁷⁴ Smst. 26. April 1727.
- ⁷⁵ Rigsarkivets Seddelkatalog over Kort, se „Kongeaaen“.
- ⁷⁶ Koldinghus Birks Justitsprotokol 1726—37, Fol. 125.
- ⁷⁷ Rentekamrets Relat.- og Resolutionsprotokol 1727, 29. Okt.
- ⁷⁸ Jydske Saml. 3. R. IV 116.

- ⁷⁹ Smst. 146 ff. Fra Ribe Amt III (1905) Side 95 ff.
- ⁸⁰ Ribe Stiftamt. Udgaaende Breve 3. Dec. 1729.
- ⁸¹ Ribe Stiftamt, udgaaende Breve (Gabels Brev til Kongen (0. Juni 1730).
- ⁸² Diverse Dokum. vedrør. Studehandelen i Jylland og Vandskelighederne ved Toldgrænsen 1776 ff. Rigsarkivet.
- ⁸³ Se min Bog „Strejftog i Koldingegnen“ 200 f.
- ⁸⁴ Se Reskriptsamlingen.
- ⁸⁵ Rentekamrets Resolutionsprotokol ²⁵/₇ 1757. Rigsarkivet.
- ⁸⁶ Jydske Saml. I R. V. 19.
- ⁸⁷ Forhørene i Koldinghus Birketings Protokol 1733. Sml. Gørding Malt Herr. Tingbog f. s. Aar.
- ⁸⁸ „Strejftog“ 259 f.
- ⁸⁹ Miscellanea vedrørende Grænsetoldvæsenet, Rigsarkivet.
- ⁹⁰ 1787—1814. Grænsetoldvæsenet vedkommende. Rigsarkivet.
- ⁹¹ Alle Oplysninger om disse Forhold fremgaar af Reskriptionerne derom, se Fogtmanns Reskriptsamling.
- ⁹² Danske Samlinger I. 3. 116.
- ⁹³ Taubers haandskrevne Dagbøger i Universitetsbibl.
- ⁹⁴ Papirer i Arkivdepotet i Aabenraa for Amtshuset i Haderslev (Böte in der Königsau, Amtshaus 182).
- ⁹⁵ Om begge Kassemangler se Rubin: Fra Fred. VI' Tid, 257 f. Iøvrigt benyttet Oplysninger i Rigsarkivet.
- ⁹⁶ Rektor E. G. Taubers Brevbøger i Universitetsbiblioteket, Addit 240 b. 8vo. S. 72.
- ⁹⁷ Den rimede Levnedbeskrivelse, der er ført til 1846, ejes af Enkepastorinde Eulalia Aagaard, et Barnebarn, der 1925 bor i Glud ved Horsens. Rimene aftrykkes i „Veje Amts Aarbøger“ 1925.
- ⁹⁸ M. Galschiøt: Danmark i Skildringer og Billeder (1887—93.
- ⁹⁹ Bogen blev 1925 af Gaardejer Jens Hørlück i Skodborg skænket til det midlertidige Arkivdepot i Aabenraa.
- ¹⁰⁰ Zollfelddienst von Ivar von Bille, Premierlieutenant, Obervigilanzinspektor an der Holsteinische Landzollgrenze. Veröffentlicht mit Bewilligung einer hohen königl. Generalzolldirectorats in Kopenhagen. Oldesloe, 1857.

GRÆNSEN EFTER 1864

Grænsen ved Frederikshøj.

Under den ulykkelige Krig 1864 spillede Kongeaen ikke nogen strategisk Rolle. Broen ved Foldingbro var ganske vist bleven afbrudt af vore Tropper, ligesom Broen ved Gredsted en Tid tildels var taget op, men begge Dele var til ingen Nytte og nærmest til Skade for os selv. Krigsbegivenhederne behøver altsaa ikke at berøres her, men kun deres Følger, hvortil hører, at den gamle Toldgrænse fra Tiden før 1851 midlertidig blev retableret endnu længe før Fredsslutningen.

Toldskellet ved Elben bragtes i Uorden ved Holstens Besættelse, og da de allierede Tropper den 1. Februar 1864 overskred det danske Monarkis Grænse ved Ejderen og efter Dannevirkes Rømning faa Dage efter skyllede nordpaa, fulgte tyske, ufortoldede Varer i Fjendens Spor, og selv efter at der ved Vaabenhvilen og Fredspræliminærerne af 1. August etableredes en mid-

lertidig Toldgrænse langs Kongeaa og Kolding Fjord, drevs Smugleriet for fuld Kraft.

Midt i August 1864 samledes 12—13 danske Embedsmænd i Kolding for derfra at dirigeres til Stationerne paa den nye Toldlinie, som Jyllands Militærgouvernør, General Vogel von Falkenstein (Grev Geert Nummer to), havde befalet oprettet mellem Jylland og Slesvig. Toldembedsmændenes Opgave var at forhindre toldpligtige Varers Indsmugling over Grænsen, og desuden at sørge for, at visse Varer, navnlig *Stude*, ikke blev ført *ud* af Jylland. Opgaven var saare vanskelig, thi Udførslen af *Stude* var dengang saa godt som Jyllands eneste Indtægtskilde, og da Priserne Sønderoppe var høje, blev Udsmuglingen drevet stærkt. En *Studepranger*, der vilde udføre *Stude*, lejede blot et Stykke Græsning ved Grænseaaen, drev sine *Stude* derhen, og i et belejligt Øjeblik lod han *Studene* spadsere over Aaen. Hele det gamle *Studesmugleri* fra før 1827 var paa et Øjeblik vakt til Live i en Stil som aldrig før. Eller man svømmede *Studene* over Kolding Fjord fra Nørre Bjært til Agtrupland. I Holdvis blev *Studene* bundne til Baade. I hver Baad sad der en Mand med en Økse for at kappe Tovet, naar der skulde vise sig noget galt. Blev Rebet hugget over, var man sikker paa, at *Studene* nok skulde søge til den Side, de kom fra. Adskillige af *Studene* havde svømmet før, nemlig over Limfjorden. Min Hjemmelsmand, afdøde Peter Ingwersen i Viuf, tilføjede, at man paa den søndre Side af Fjorden var helt bange, da *Studene* kom, idet det bruste saa voldsomt, men Østrigerne, der laa paa Egnen, havde faaet nogle Haandfulde Dalere for at se en anden Vej. — Saadanne *Stude* kostede sønden Fjorden ca. 155 Rbd. pr. Par. Vestpaa foregik *Stude-*

smuglerierne for fuld Kraft. Ingvard Jensen i Foldingbro (død 1917) kunde fortælle mange Historier derom. Det var navnlig et meget benyttet Kneb at gøre Gilde for Vagterne, og naar disse spiste og drak, førtes Studene over. Tempoet var hurtigt, indtil man var kommen en Mil fra Kongeaen, saa var Studene i Sikkerhed.

I Kolding kunde der købes et Pas, gældende for Udførsel af 3 Stude. Passet skulde udstedes af det østrigske Kommandantskab. I et bestemt Tilfælde kom der paa saadan et Pas 130 Stude over¹. En østrigsk Officer var bestukket med 127 Daler og havde saa i Passet sat *et 1-Tal foran og et 0 bagved Tallet 3*. I September og Oktober 1864 uds mugledes der ialt mellem 2 og 3000 Stude.

Ogsaa Indsmuglingen af Varer blev drevet, navnlig af østrigske Officerer. Tolderne maatte i Kolding ikke standse Sygevoogne eller Trainvoogne, der med 4 Heste for passerede Toldstedet — Vogterhuset ved Sønderbro² —, men en Gang, da der i en saadan Vogn sydfra var 50,000 Cigarer skjult i Vognen, gik Tolderen til Kommandanten. Vognen blev ført til Staldgaarden, og da Smuglergodset blev opdaget, blev den skyldige, en østrigsk Officer, afskediget. Det var en Holstener, der var traadt i østrigsk Tjeneste for at fungere som dansk Tolk.

Der var da ogsaa andre, der smuglede Tobak ind i Nørrejylland. Om et saadant Smugleri har afdøde Frederik Thomsen*) paa Skodborghus fortalt mig.

»Her i Skodborghus boede en Købmand Lundager. Han havde i Skodborg en Svoger ved Navn Greis. Nu

*) Da Frederik Thomsen døde i Efteraaret 1925, udspreddes i forskellige Blade en Krønike om, at Frederik Thomsen var en Søn af Kong Frederik den Syvende. Jeg benytter her Lejligheden til eftertrykkeligt at dementere denne Usandhed.

skulde der til Greis komme 1000 Pund Tobak og 3 Kister Skraatobak fra Mathias Hansen i Haderslev, og det skulde jo smugles over til Lundager. Denne laante en Vogn hos sin Broder til at »køre noget Træ for ham«. Karlene kørte saa Tobakken ned til Kongeaaen, hvor man færgede det hele over paa en Dør, hvorpaa der stod et Dejgtrug. Der kunde færges 100 Pund over ad Gangen. Færgeriet tog jo Tid, og Lundager var bange for, at det skulde gaa galt. Jeg blev saa sendt ned til Aaen, men løb paa en af de civile Toldkarle, og det tog nogen Tid, før jeg slap af med ham. Tobakken var bleven skjult i nogle Sænkninger, der var dækkede af Flæg. Karlene blev bange for mig. De troede, at det var en af Toldkarlene, »lille Nis«, Jens Møller fra Knagmøllen eller hvad de nu hed, men vi fik da Tobakken bjerget, og næste Dag var den frit og synligt stillet op i Lundagers Butik. Enhver kunde se Firmavnavnet og »Haderslev« paa Poserne, men det gjorde ikke noget, thi naar Smuglergods ikke var forfulgt til Huset, kunde det ikke tages. Tolderen, Mazanti, der spiste hos min Moder, sagde ved Middagsbordet, at forleden var der smuglet ved højlys Dag, og saa saa han ned efter mig. »De vil vel ikke skylde mig for Smugleri«, sagde jeg — men der blev ikke sagt mere. Det er for Resten den eneste Gang, jeg har været med til et Smugleri. Derimod har jeg været med til at narre »lille Nis« med nogle Høvlspaaner i en Sæk. Han troede, det var et Anker Brændevin og løb efter mig og nogle ligesindede, men han kunde ikke vinde med i de Træskostøvler, han gik i. Da Kontrolløren bebrejdede Nis, at han ikke havde faaet fat i Gavtyvene, hævdede Nis: »A gjord' min Pligt, a raabte hele tre Gang': Stands, i Kongens Navn! men de løb alligevel«.

I »Vesterjydsk Avis« Nr. 130 fra 1864 fortæller en Mand i Flensborg, at der af Varer som Kaffe og Sukker smugledes flere Millioner Pund over Kongeaaen. Det kan bevises, at Købmand P. N. Hansen i Flensborg, »forøvrigt en loyal Borger«, alene af Kaffe har solgt 100,000 Pund til Indførsel i Kongeriget, og af Sukker har han solgt lige saa meget. Der har, hedder det videre, siden 20. Juli været saadan en Rift efter Fragtmænd til Varetransport nordpaa fra Flensborg, at Fragtmændene har kunnet betinge sig de mest uhørte Priser.

Senere blev der konfiskeret en Del. Alene i Gredstedbro solgtes der 21. November 1864 over 1000 Potter Brændevin og Sprit, Cigarer og Tobak, alt konfiskerede Varer.

— — —

Under Forhandlingerne i Wien om den nye Grænselinie havde man fra dansk Side et svagt Haab om en Grænse, der gik ved Gram Aa og Jels Søer samt sønden om Christiansfeld og ud ved Hejlsminde, men Skridt for Skridt trængtes de danske Forslag tilbage. Halvøen Stenderup *maatte* Danmark have af strategiske Grunde, thi herfra beherskedes Lillebælt. Alle Aktstykker fra Forhandlingerne, dels i Wien, dels i den senere Grænsereguleringskommission, foreligger trykt,³ og der er ingen Grund til her at komme nøjere ind paa Forhandlingernes Gang, men derimod skal fremdrages en enkelt Oplysning, som en af de danske Kommissærer, Oberst F. C. G. Schøller, fremkommer med, nemlig, at den prøjsiske Konge ganske specielt beskæftigede sig med Grænsereguleringssspørgsmaalet: »Det prøjsiske Kommissionsmedlem *maatte* efter hvert Kommissionsmøde indsende direkte Rapport til ham om Forhand-

lingerne, og modtog derefter smaa Billetter fra ham (Kongen), hvori han paa den mest smaalige Maade kritiserede hans Optræden. Kongen havde faaet et *mærkværdigt Indtryk af Navnet »Königsau«* og forlangte gentagne Gange, at Grænsen skulde trækkes langs Kongeaaen i dens hele Udstrækning«.

Der er ingen Tvivl om, at den præjssiske Konge har haft den Tro, at det romantiske Navn Kongeaa i sig selv betegnede, hvor langt Danmarks Ret gik. *) Hertil har sikkert ogsaa den slesvig-holstenske Agitation og stærke Benyttelse af dette Navn bidraget, ikke mindst de politiske Sange. Navnet »Königsau« findes i mange af dem. Mest kendt af disse Sange var vel nok »Schleswig-Holstein, meerumschlungen«, digtet 1849 af M. F. Chemnitz, hvori der staar:

„Und wo an des Landes Marken
sinnend blinkt die *Königsau*“

En anden yndet slesvigholstensk Sang fra Tiden mellem Krigene var den om Brudgommen ved Elben og Bruden ved Kongeaa, »Wohl kenn ich ein Brautpaar im Norden«:

„Der Bräutigam wohnt an der Elbe
die Braut an der *Königsau*,
sie gehören für immer zusammen,
das weiss auch das Volk genau,
das schützt sie stets, dass sie bleiben,
wie der Feind auch drohen mag:
zwei Seelen und ein Gedanke,
zwei Herzen und ein Schlag.“

Hverken Forfatteren til denne Sang eller Tidspunktet for dens Udgivelse er mig bekendt, men

*) Om Navnet Kongeaa's Oprindelse og Betydning se foran S. 47 og 75.

utænkeligt er det vel ikke, at Sangen har inspireret Lembcke til Verset:

„En Kampens Pris din Dejlighed er vorden,
en Bejler kom fra Syd og en fra Norden“

Ogsaa paa Dansk lavedes slesvigholstenske Sange, hvori Navnet Kongeaa med mere forekom. Saaledes skrev en Slesvigholstener i Haderslev, Peter Willatzen, en Sang, hvori det hed:

„Der, hvor Kongeaa gennem Siv sig snor
og Kærminder ved dens Bredder gror
.....
er et yndigt Land, er mit Fædreland,
er mit kære Slesvig-Holstenland.“

Dette Vers har den prøjsiske Konge dog næppe kendt, og heller ikke, at Kolding Aa med samme Ret en Tid har baaret Navnet.

— — —

Fra ældre Tid var der en Del slesvigholstensksindede Beboere i de 8 Sogne. En Del af dem var indvandrede Folk, som for Eksempel Angeliten Balle i Hejls (Ballegaard), men der var ogsaa danskfødte Folk iblandt dem. Flere af dem havde mistet deres Nationalfølelse under Opdragelse eller Skolegang paa Christiansfeld. Antallet af disse Slesvigholstenerne var ikke særlig stort, men da de agiterede livligt, saa de ud til at være flere end de i Virkeligheden var. Det var som bekendt den Stænderdeputerede fra Dalbygaard, Andreas Petersen, der i den første slesvigske Stænderforsamling 1836 paa-stod, at Befolkningen »i det hele taget mere vender sit Blik mod Syd end mod Nord«, og som stillede Forslag om flere Timers ugentlig tysk Undervisning i Landsby-skolerne. Slesvigholstenerne var dog ret tidligt bleven

klar over, at de i Egnen syd for Kolding ikke havde Befolkningens store Flertal paa deres Side. Derom vidner, at i Februar 1849 drog de tre Mænd, Fuglsang fra Drenderup, Samuel Holst i Frørup og Niels Andersen i Bastrup til Kiel og bad Landsforsamlingen og Statholderskabet om at lade Tropper rykke herop, da de Danskes Tryk var saa slemt, at Beboerne ikke længere kunde udholde det,⁴ men da nu Egnen faktisk levede i den dybeste Fred, maa det have været selve Befolkningen, de var bange for.

I 1864 rørte Slesvigholstenerne sig igen. Fuglsang paa Drenderup Nygaard fik sat en Adresse til Bismarck i Gang om, at disse Egne endelig maatte blive fri for at komme under Danmark. Han fik ogsaa nogle Underskrifter, deriblandt et Par i Bastrup, men hele Resultatet var kummerligt, idet han kun fik 23 Underskrifter⁵ i de 8 Sogne sønden Kolding. Men Rygtet om Adressen vakte megen Harm hos Befolkningen, og da der Søndag den 11. December 1864 kom 2 slesvigske Gendarmere gaaende ind i Bastrup og forlangte, at de mange Dannebrogflag, der vajede i Byen, skulde tages ned, kom det ligefrem til Oprør i den lille By. Gendarmene blev forjagede, og en slesvigholstensk Smed med dem. Baade i Bastrup By og hos Gaardejer Tonnes Tonnesen blev der den Aften begaaet Ekscesser, som den besindigere Del af Befolkningen beklagede meget.⁶ Kort i Forvejen, nemlig den Dag, da Østrigerne drog bort, havde der ligeledes været nogle Udskejelser, baade i Bastrup og paa Drenderup, hvor en Hr. Vogel fik sine Vinduer slaet ud. En anden Slesvigholstener blev efter Sigende bundet til et Træ i Skoven og maatte staa der i et Par Dage. — Fuglsang flyttede til Haderslev, hvor han grundlagde et Ølbryggeri, og Gaardejer Tonnes

Tonnesen flyttede til Rødding. De meget beklagelige Smaaspektakler, der burde være undgaaet, bidrog til at uddybe det Modsætningsforhold, der efterhaanden var opstaaet mellem Hjemmetyskerne og den dansk-sindede Befolkning. Andre Slesvigholstenere blev i Egnen, og deres Efterkommere blev danskfølende Folk.

Under Kong Christian den Niendes Ophold i Kolding 1864 modtog Kongen blandt andet en Takkedeputation fra de 8 Sogne, og den store Afskedsdeputation fra de fraskilte Sønderjyder, der i et Antal af henved 5000 var rejst derop. Adressen, der under dyb Sorg blev oplæst i Salen paa Svenssons Hotel af P. Skau, Buks-have, er bl. a. aftrykt i Skaus Erindringer.⁷ Kun et Faatal af de mange Sønderjyder kunde være i Salen, men de stod opstillet stuvende tæt i de tilstødende Gader. Der foreligger i »Ill. Tid.« s. A. et Billede af Begivenheden.

— — —

Kort efter, at Loven om Toldforholdene ved Landgrænsen var bleven stadfæstet (23. December 1864), traadte den internationale Grænsereguleringskommission i Virksomhed. Nu skulde Afpælingen af den nye Grænse ske. Kommissionen bestod af den østrigske Oberstløjtnant von Popp, den prøjsiske Major von Ste-dink og den danske Major Schøller. Kommissionen traadte straks sammen, begyndte i Ribe den 19. Januar 1865 og arbejdede fra Vest mod Øst. Befolkningen var ængstelig for i sidste Øjeblik at komme paa den forkerte Side af det frygtede Skel. I Slutningen af Januar Maaned herskede der stort Røre i Bastrup og Holte, hvor man frygtede for at blive lagt til den søndre Side som Erstatning for en Del af Kalslund ved Ribe. Faren drev over, men at man endnu

kunde vente Overraskelser, fik Beboerne i Skoverup, Taps Sogn, at vide. De glædede sig over den danske Indkvartering, som syntes dem en Borgen for, at de kom til Moderlandet, men pludselig opdagede man i Skoverup, at Grænsereguleringskommissionen afstak »Linien« norden om Byen, idet de blev afstaaet som Erstatning for den omtalte Del af Kalslund Sogn og nogle Jordlodder ved Seem. Der var Graad og Sorg hos de 87 Beboere i Skoverup. En Deputation blev afsendt til København til Kong Christian den Niende, der synligt tog Del i Sorgen, men der var intet at gøre.

Derimod toges Brænore fra Frørup Sogn og lagdes Nord for Grænsen, og der gaar Sagn om, at det lykkedes Kromanden i Frederikshøj at paavirke Kommissionen, saa han beholdt nogle Jorder Nord for Skellet, hvorved Grænsen fik de forunderlige Bugter Øst for Landevejen. Taps var før 1864 Anneks til Aller Sogn, men Præsten, Pastor Nansen, flyttede fra Aller til Taps for at blive under Danmark. Hans 16 Konfirmander fra Aller flyttede med ham til Beboerne i Taps for at blive konfirmerede hos deres danske Præst.

Grænsepæl Nr. 1 blev sat ved Vesterhavet ved den sydlige Grænse af Vester Vedsted Sogn. Ved Pæl Nr. 22 bøjede Skellet mod Nord og naaede ved Nr. 54 Kongeaaen, som det fulgte midtstrøms til nord for Holte. Her gik Linien atter mod Syd til Stedet, hvor Jels, Ødis og Stepping Sogne støder sammen, og saa atter østpaa. Den sidste Grænsepæl, Nr. 128, stod paa Sydsiden af Hejlsmindebugtens Udløb (»Slusen«). Ved Grænsedragningen blev hele Broen ved Foldingbro tysk. Det gamle »Brokorn« fra Malt Herred blev afløst. Derimod blev hele den i 1862 byggede Bro ved Skodborghus — hvor Vejanlægget desværre havde ødelagt

Voldstedet af den gamle Borg af samme Navn — i dansk Eje, men Skellet var selvfølgelig midtstrøms.

Grænsepælene var af Træ og derfor baade over og under Jorden udsat for Forraadnelse og undertiden ogsaa for Overlast, thi de var jo ikke elskede af Befolkningen. Paa Grund af Forraadnelse maatte de efterhaanden ombyttes med tilhuggede Grænsesten af Granit. I 1920, da de fjernedes, var der vist ingen tilbage af de gamle Træpæle. Hver Gang efter 1865 en Grænsepæl udveksledes med en Granitsten, overværedes Udvekslingen omhyggeligt af danske og tyske Autoriteter.

Som Grænsen var afsat 1864 forblev den uforandret til Verdenskrigen, dog med en enkelt lille Afvigelse, der har sin egen Historie.

Møllejer Hans Dall, Kjær Mølle, ønskede at lige Aaløbet fra Møllen til »Mindet«, saaledes at det kunde besejles. Ved Handel med de tilstødende Lodsejere erhvervede han i Slutningen af 1890'erne Tilladelse til at rette Aaløbet, og han *fuldførte Arbejdet* uden at spørge Avtoriteterne. En Affære med at lige Aaløbet ved Fovsaa havde varet 30 Aar, og skulde han spørge først, anede han, at det vilde blive en vanskelig Historie. Efter at Arbejdet var fuldført, henvendte Dall sig til Landraaden i Haderslev og foreviste ham »Planen« til at rette Aaløbet. Landraaden fandt Planen meget tiltalende og lovede at anbefale den. Saa sagde Dall: »Ja, men Arbejdet *er* fuldført«. Landraaden fo' op: »Hvad? Har De paa egen Haand rettet Landets Grænse?« Dall fik dog Landraaden talt tilrette, og denne lovede at støtte ham, siden han dog havde afbedt sin Forseelse. En tysksindet Fætter, Kommune- forstander i et op til stødende Sogn, meldte Dall, men

Landraaden lod Anmeldelsen ligge, og efter en Mængde Forhandlinger og stedlige Kommissionsundersøgelser kom Sagen endelig i Orden. Der blev 12. Febr. 1900 afsluttet en Traktat mellem Danmark og Tyskland om en Regulering af Aaløbet ved Kjær Mølle. Og Dall, der i Odense havde købt en lille Dampbaad, »Kvik«, sejlede i mange Aar ved Hjælp af den og en Pram Tusinder af Sække Korn fra og til »Slusen« ved Hejlsminde.

I Begyndelsen af Januar 1865 oprettedes der Toldoppebørsels- og Kontrolsteder paa begge Sider langs Grænsen. De danske Oppebørselssteder var Hejls, Frederikshøj, Foldingbro, Kalslund, Gelsbro og Egebæk, og Kontrolstederne Vejstrup, Brænore, Holte (inddraget 1880 og i Stedet oprettet ved Bastrup), Skodborghus, Tobøl, Plougstrup, Obbekær, Hømlund og Klaaby. Et halvt Aars Tid efter ophævedes Kontrolstederne i Tobøl og Plougstrup, medens der oprettedes et i Villebøl (inddraget 1875). I Aarenes Løb, navnlig efter at BANNERNE var aabnede, skete der store Forskydninger i Toldoppebørsels- og Kontrolstedernes Rang. Foruden det Personale, der ansattes ved Toldstederne, oprettedes der paa den danske Side et Grænsetoldpolitikorps (senere Grænsegendarmeri) med N. I. C. *Marcher* som Kommandør (fra 1900: E. A. Rømeling). Korpset bestod af omtrent lige saa mange Underofficerer og menige som der var Grænsepæle. Desuden var der en Inspektør ved Grænsetoldbevogtningen, Kammerjunker I. V. von *Bille*, den samme som omtales foran Side 161, men Kommandøren og Inspektøren havde vidt forskellige Meninger om Tjenesten, og til sidst trak von Bille, der brød sig fejl om det militære og kun

holdt paa det toldmæssige, sig tilbage, og hans Stilling ophævedes (1871).

Paany skilte en Toldgrænse Kongeriget fra Sønderjylland, og, hvad værre var, denne Gang blev det en virkelig Statsgrænse, der pinte det danske Folk i over 50 Aar. At Sindelaget var ens paa begge Sider af Grænsen, viste Sønderjyderne ved enhver Lejlighed, og straks efter Grænsedragningen kom den første af disse Lejligheder. Paa Kong Christian den Niendes Fødsels-dage dukkede Dannebrogflag op Sønden Grænsen, undertiden ogsaa paa tysksindedes Huse, og Baalene blussede om Aftenen. Det var Smaadrilleriernes Tid, men bag Drillerierne laa Adskillelsens Smerte, og jo haardere det tyske Styre tog fat, des mere slog Følelserne ind. De sønderjyske Dannebrogflag gemtes paa Kistebunden og kom kun frem inden Døre. De dækkede undertiden en Væg, naar en Søn eller Datter holdt Bryllup. Smaa Dannebrogflag hang over Billedet af Krüger og Ahlmann, indtil dette Syn ogsaa blev farligt, selv om Flagene ikke kunde ses udefra. Dog er det sket, at en tysk Officer, som under en Efteraarsmanøvre fandt et lille Silkeflag i min Fars Stue og i Harme rev det ned og kastede det om bag Køkkelovnen, af sin retsindige Kaptajn blev tvunget til at hænge Flaget op igen. Gennem mange Aar brændte Baalene paa Kongens Fødselsdag. Til sidst opgav Sønderjyderne dog disse ørkesløse Demonstrationer, men i Hjerterne var der stadig den samme Flamme.

Billede af Grænseørn og tysk Toldembedsmand.

**»Vi befaler paa Grænserne at oprejse
de prøjsiske Ørne.«**

Kongeaen fik fint Besøg den 25. Oktober 1865, nemlig selvste den nysudnævnte prøjsiske Guvernør, Friherre von Manteuffel, der var rejst til Skodborg for at tage sine »7 Fod Jord« i Øjesyn. Guvernøren marcherede helt ud til Midten af Broen ved Skodborghus og indtog bagefter en Middag i Skodborg Kro, ved hvilken Lejlighed der udbragtes en Skaal for Kongen af Prøjsen, en Begivenhed, som den tysksin-

dede Gaardejer Peter Meyer i Skodborg telegraferede til Slottet Babelsberg ved Potsdam.

Det med »de 7 Fod Jord« havde følgende Sammenhæng: I en ægte prøjsisk Tale havde Guvernøren i Forvejen udtalt, at han med sit Legeme vilde dække hver 7 Fod slesvigsk Jord, førend det blev afstaaet. Der var dengang ofte Tale om »de 7 Fod Jord«. Da man i 1879 ophævede § 5, sendte Tyskerne i Haderslev en telegrafisk Tak for de 7 Fod. Manteuffel døde i Wiesbaden 1885, og han oplevede saaledes ikke Ordningen ved Kjær Mølle, og »Hejmdal« skrev da, at det vist var heldigt, at han forlængst var vandret heden, thi ellers vilde han have fundet en vaad Grav i Engene ved Kjær Mølle.

Trods alle Tegn paa, at Prøjsen vilde beholde Krigsbyttet, troede Nordslesvigerne fuldt og fast paa en Grænseregulering, og efter at Østrig var slaaet i 1866 og Haabet var beseglet ved Pragerfredens § 5, styrkedes Haabet yderligere, skønt Prøjserne satte det haardt paa Prøve. Foreløbig indlemmedes Slesvig i Kongeriget Prøjsen, og Kong Wilhelm udsendte sin Proklamation af 12. Jan. 1867, hvori det bl. a. hedder: »Vi befaler paa Grænserne at oprejse de prøjsiske Ørne til Betegnelse af Vor Landsherlighed, i Stedet for de hittil anbragte Vaaben at opslaa Vort kongelige Vaaben og forsyne de offentlige Signeter med den prøjsiske Ørn«.

Man kan ikke sige, at Befolkningen var glad for disse Ørne. Der var enkelte lune Bønder, der var dristige nok til at spørge de tyske Toldembedsmænd, der opslog Vaabenmærket: »Handler I med Fowl (Fugle)?« Og ikke sjældent blev Mærkerne Genstand for ubesindige Betragtninger. Her er en Historie derom:

Der var Foraarsmarked i Foldingbro. Her plejede i

ældre Tid mange Folk at mødes. Selv om Bønderne ikke havde Kreaturer at sælge, skulde de dog købe Reb til Kreaturerne forestaaende Udbinding, Markedet var jo 28. April. Paa saadan en Markedsdag kom nogle Markedsgæster spadserende over Grænsebroen. De saa længe opmærksomt paa Ørnen, og en af dem spurgte: »Hør Du, E., hvad betyder de Bogstaver F. R.*), der staar der midt i Ørnen. Manden svarede i spøgende Tone: »De kan jo betyde saa meget. De kan jo f. Eks. sige »Fandens Regimente««, og saa gik Selskabet leende videre. Men den tyske Tolder, der hørte den Forklaring, blev begribeligvis fornærmet paa sit Lands Vegne og meldte Udtydningen, der kom for Retten i Rødding, hvor C. J. Jürgensen dengang var Amtsdommer. Takket være ham slap Spøgefuglen fra sin Ubesindighed, som en Menneskealder senere vilde være bleven en alvorlig Historie.

Anderledes groft optraadte man andre Steder. Her er en Historie fra Østeregnet. En Aften kom en Mand kørende sønderfra og skulde over Grænsen. Da han var naaet til selve Grænseskillet, standsede han Vognen og gik tilbage til Toldstedet, hvor han bad om at laane en Økse, da der var gaaet noget i Stykker ved hans Vogn. Han fik Øksen og gik med den. Lidt efter hørte man nogle voldsomme Øksehug, og da de tyske Toldere blev nysgerrige og nærmede sig, smed Manden Øksen og kørte hurtigt over Grænsen, men Pælen, der bar den præjisiske Ørn, var næsten falden.

Næste Aften faldt den, thi en Vogn var kørt imod den, formentlig ikke helt tilfældig!

Slige ubetænksomme Demonstrationer, der ud-

*) Fredericus Rex.

sprang af Hadet, førte ikke til noget godt. Paa den Maade forsvandt den forhadte Grænse dog ikke.

— —

Udvandringen fra Sønderjylland begyndte straks efter Krigen, i Begyndelsen ene og alene af Sorg over dennes Udfald, men Antallet var dog ikke særlig stort, før Prøjerne begyndte med Udskrivningerne til Militærtjeneste af det unge Mandskab og med de berygtede Kontrolforsamlinger for det ældre Mandskab, der havde svoret Danmark Troskab og som nu skulde tvinges til at aflægge den tyske Faneed. Det var ældre, bosatte Folk. Sindelaget forbød dem at aflægge Eden, og var der en enkelt, der gjorde det, blev han af Befolkningen udskældt for Tysker. De, der valgte at »optere« efter Wienerfredens Paragraf 19, truedes med *Udvisninger*, og de fleste af dem maatte flygte fra Hjem og Familie. Gendarmerne søgte dem i Hjemmet og jagede dem som Forbrydere. Det er sket, at der ved Kongeaen har været Kapløb mellem en flygtende dansk Undersaat og Gendarmen, men at Flygtningen er kommen over Aaen, før Gendarmen har indhentet ham, fordi Gendarmen ikke hastigt nok kunde komme over det Gærde, der var imellem Flygtningen og Forfølgeren. Gendarmen gik altsaa glip af de 10 Mark, han dengang fik for Paagribelsen af en saadan Undersaat. Folk lod deres Børn overskrive til dansk Lægdsrulle. Dette kunde kun ske ved at gøre et Ophold nogle Dage i Danmark. Selv Enker med smaa Drengbørn rejste til Danmark for at faa Børnene opført i den danske Rulle. Dette skulde ske inden Forløbet af 6 Aar fra Wienertraktaten, altsaa inden 16. Nov. 1870. Tilsidst var der hele Vogntog over

Kongea i den Anledning. — Først fra 1872 (Aabenraa Overenskomsten) respekteredes Optanternes Rettigheder nogenlunde.

I 1867 krævedes Eden af Embedsmændene i Sønderjylland, og da de fleste Præster ikke kunde overvinde sig til at aflægge denne Ed, blev de afsat. I Rødding førte Pastor Svejstrups Afsættelse til Frimenighedens Dannelse. Frimenigheder i Sønderjylland var for første Gang omtalt af Grundtvig⁹ under de 2200 Sønderjyders Udflugt til København 1865. Den danske Befolkning, der følte sig altfor fjærn fra de nye tyske Præster, valgte ofte at lade kirkelige Handlinger, navnlig Bryllupper og Daab, foregaa i Danmark, og mangt et Vogntog drog i disse Aaringer over Kongea med Bryllups- eller Daabsgæster. Da det senere blev forbudt de danske Præster at udføre kirkelige Handlinger, søgtes der Omveje. Bruden flyttede f. Eks. en kort Tid til Danmark. Her foregik saa Vielsen, medens Bryllupsgildet foregik efter Hjemkomsten til Bryllupsgaarden i Sønderjylland. Naturligvis var Dannebrog med paa denne Færd. Flaget dukkede op Nord for Kongea og forsvandt atter, naar Bryllupsskaren var naaet tilbage til Kongeaen igen for saa at smykke Brudehusets Væg.¹⁰

Det skete ogsaa ret hyppigt, baade dengang og senere, at Folk før deres Død bestemte, at de »ikke vilde begraves, hvor de Tyskere raader«. De købte da et Gravsted paa den danske Side af Grænsen. Som et Eksempel kan nævnes gamle Sigvald Hense fra Hygum Skov. Da han var død i 1895, førtes hans Baare til Obbekær Kirkegaard. Efter at Ligtoget var passeret Grænseskillet, blev hans eget gamle Dannebrogslag lagt over Kisten. Musikken traadte til, og ledsaget af

et stort Følge førtes den gamle Hædersmand til sit sidste Lejested i det sydvestre Hjørne af Kirkegaarden — hvor Graven er. Hense havde selv malet sit Jærn-Gravkors og med røde Bogstaver paa Hvidt prentet de tre første Tal af sit Dødsaar (han var Maler). Til at male det sidste Tal havde han medgivet Farve i en Krukke, som med Pensel medfulgte Korset. Maatte Beboerne i Obbekær altid passe den Græv godt!

Ved festlige Lejligheder, navnlig ude i Vesteregnet, modtoges sønderjyske Vogntog over Grænsen med danske Faner og Musik. Vår der f. Eks. Dyrskue i Ribe, skulde alle Beboerne fra Sønderjyllands Vester-egn over Grænsen ved Vedsted, selv om de skulde køre Omveje. Her modtoges de nemlig af et ridende Korps fra Ribe, der med vajende Dannebrogssflag og under Musik og Afsyngelse af Fædrelandssange førte Sønderjyderne ind i den herlige gamle By.⁸

Disse Optrin ved den gamle Grænse bør ikke glemmes i Skildringer fra en svunden Tid.

— — —

Da Krigen udbrød mellem Tyskland og Frankrig, ventede alle danske Sønderjyder Hævnen over Prøjsen og Grænsens Flytning. Haabet, der deltes af alle Danske, skuffedes. Et lille Træk fra hin Tid ved Kongeaa er ofte siden bleven omtalt og bør medtages her: De franske Flygtninge over Kongeaa. Jeg gengiver den lille Begivenhed efter Beretning af en Dansk-amerikaner i Chicago, Jakob Heyn:

I det gamle danske Toldsted ved Skodborghus boede Kontrollør, Løjtnant Heyn, en af de danske Krigere fra 1864, der for sin Tapperhed havde faaet Ridderkorset. En Aftenstund kom nu afdøde Kromand Frederik Thomsen fra Skodborghus ned til Heyn med to fra

tysk Fangenskab flygtede franske Officerer, Kaptajn Bovlin og Løjtnant de Hang. De var kommen over Grænsen, skjulte paa Bunden af en Karet, der var kommen over ved Foldingbro. Heyn kunde tale Fransk, og Flygtningene blev stærkt fejrede, thi Elev-erne fra Askov Højskole med Forstander Schrøder og Lærer H. Nutzhorn kom ned til Skodborghus, og mange andre var tilkaldt, baade fra Sønderjylland og Nørrejylland. Der blev Fest i Kroen den Aften. De to Flygtninge rejste tilbage til Frankrig. Kaptajnen faldt forøvrigt sammen med Prins Louis under Zuluernes Opstand i Sydafrika. — Noget senere, den 15. Jan. 1872, da Løjtnant Heyn fejrede sin Fødselsdag og Lysene fra Toldstedet skinnede til langt ud paa Aftenen, laa der en fransk Flygtning skjult ved Københoved. Han vidste, at han maatte være tæt ved Grænsen mod Danmark, men turde ikke liste sig videre, thi han havde bemærket de tyske Grænsevagter. Det var meget koldt, og Flygtningen laa og fik Koldbrand i Fødderne. Da Solen var staaet op, saa han et lille Stenhus nord for en Aa, og kort efter kom en kraftig, korpulent Mand ud og hejste Dannebrog foran Huset. Flygtningen skyndte sig, kravlende paa Hænder og Fødder, over Aaen mod Huset. Dette bar Navnet »Frihed«, og nu var han jublende glad, thi han vidste, han var i Danmark. Den korpulente Mand var forlængst afdøde Gaardejer H. D. Kloppenborg, Københoved, som havde bygget »Frihed« ved sin Aalegaard bl. a. for at være i Sikkerhed under Krigen, da Tyskerne jo slog ned med Arrestordre overfor danske Førere i Nord-slesvig. Flygtningen blev kørt til Skodborghus, hvor han laa i mange Uger, før han fik sin Førlighed igen. Det var en fransk Oberst, der ligesom sine to Forgængere var flygtet fra tysk Fangenskab.

Ogsaa længere mod Øst kom der franske Flygtninge over. 3 franske Underofficerer var flygtede fra Gortorp og kom op til Grænsen ved Vamdrup, hvor en Nordslesviger efter Sigende iførte dem Kvindeklæder og kørte dem over Skellet. Da Flygtningene kom til Kolding 2. Jan.

1871, ventede et Musikkorps udenfor Banegaarden, og ca. 2000 Mennesker førte dem i Procession hele Byen rundt. Derefter var der Fest for dem i Industriforeningen. De afrejste over København til

Frankrig. 10 Aar efter hørte Kolding indirekte fra en af dem — over Amerika. En dansk Snedkersvend søgte Plads ved et Brobyg-

ningsarbejde i Amerika, men der var ingen. Da Formanden imidlertid hørte, at Ansøgeren var fra *Kolding*, raabte han: »Ja, saa *skal* Du have Arbejde straks! Koldingenserne er de bedste og braveste Folk i Verden!« Formanden viste sig at være en af de franske Flygtninge, den midterste paa hosstaaende Billede, en Smed fra Lorraine.

3 franske Flygtninge.

Der er siden den Tid kommen Hundreder af fremmede Flygtninge over Kongeaa, men skønt de vistnok alle har mødt Venlighed i Danmark, er det ikke alle, der har følt Hjerteligheden saa stærkt som disse tre Franskmand, dertil kom de i for stort et Tal.

Iøvrigt var Grænsen hverken under Krigen 1866 eller Krigen 1870—71 afspærret under Former, der kunde lignedes ved den Afspærring, som blev Grænsen til Del under Verdenskrigen. Der var under Krigen 1870—71 heller ikke særlige Pasforanstaltninger ved Grænsen eller særlig Afspærring, hverken fra dansk eller tysk Side. Paa dansk Side var der samlet en militær Grænsestyrke, som dog heldigvis ikke fik nogen Betydning.

— — —

Siden de præjsiske Ørne rejstes ved Kongeagrænsen i 1867, forlod Tusinder af Nordslesvigere Sønderjylland, hyppigt som *udviste*, enten for at slaa sig ned i Moderlandet eller for at finde sig nye Hjem hinsides Atlanterhavet. Grænsen ved Kongeaa, hvis Historie ikke kan skrives fuldt ud uden Henviisning til hele Sønderjyllands Historie, har for saa vidt kun spillet en Rolle som den ofte var det Sted, hvor de bortdragende sagde Hjemstavnens deres bevægede Farvel. Mange af de bortdragende slog sig ned tæt Nord for Skellet for dog at kunne skue over til det Hjem, de havde mistet. Derfra den store Islet af Sønderjyder i de op til liggende kongerigske Sogne. Det var kun faa beskaaret at have saa karakterfaste Sind, at de Aar igennem kunde se sydpaa uden at fristes til i Smug at vende tilbage, men f. Eks. for Chr. Finnemann var den Uret, der var vist, saa himmelraabende, at en Overskridelse i Smug var utænkelig. Dette skete aldrig

under Udlændigheden, da han sad i Frederikshøj og næsten kunde se selve sit gamle Hjem. Ikke saa faa Udviste listede sig over ved Nattetide, navnlig ved Jul, for at se det gamle Hjem. Som oftest slap de godt fra det. I værste Tilfælde kunde de nok slippe bort, selv om Gendarmerne var ude efter dem, thi Venner og Naboer i Hjemmet sendte Advarsel, før Gendarmen kom, og da Gendarmen kun sjældent var i Besiddelse af Adkomst til Husundersøgelse, kunde der ved en Nægtelse af Adgang dertil vindes Tid til, at Flygtningen slap over Grænsen i Løb eller paa en hurtig Hest. Det skete ogsaa, at Tyskere deltog i disse Advarsler.

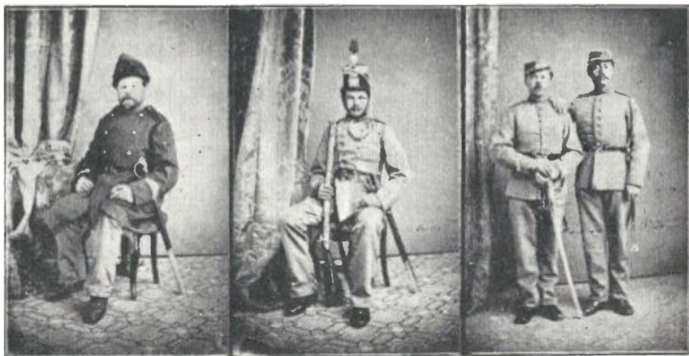
Man har oplevet, at Optanter, endog efter lang Tids Ophold i Amerika, vendte tilbage og mødte paa Session for at faa prøjsisk Undersaatsret. Et Par af disse Optanter blev tagne til Soldat midt i Halvfemserne og paabegyndte deres tyske Soldatertjeneste, men de kunde ikke holde det ud og flygtede efter en Orlov til Danmark. Der var megen Tale om, at de kunde forlanges udleverede, saafremt den tyske Øvrighed kunde paavise, hvor de opholdt sig, men skøndt de den følgende Vinter gik paa en dansk Højskole, hvorfra deres Opholdssted let kunde sive ud, kom der ingen Efterlysning til de danske Myndigheder.

Endnu skal nævnes *den politiske Grænsevagt*, som i Køllerperioden indrettedes langs den gamle Grænse. Den begyndte 1898 og varede fire Aar, hvorpaa den atter forsvandt. Hver Gang der afholdtes offentlige Møder i Ribe, paa Skibelund, i Askov o. s. v., var der stillet Politivagt sønden Grænsen ved alle Landeveje og Jernbanelinier, og Vagten opnoterede i sin Lommebog alle de Nordslesvigere, der passerede Kongeaen paa disse Dage. Det var et Forsøg paa at true Nord-

slesvigerne til at holde op med disse Besøg i Danmark, thi Repressalier fulgte ofte efter, men Nordslesvigerne lod sig ikke kujonere deraf.

Den Grænse, over hvilken Kærligheden havde bygget sin solide Bro, lod sig aldrig spærre, allermindst aandeligt, thi Tanken er fri for alle Indførselsforbud og Toldmure.

Dette er et enkelt Vers af »Grænsens Sang«.

3 gamle Grænsegendarmere.

De gamle Grænsegendarmere fortæller.

Dag og Nat færdedes de danske Grænsegendarmere ved Skellet, som de kendte ud og ind, hver Vej og Sti langs Aaen og langs de Diger og Grøfter i Øst og Vest, der fra 1864 blev vort Lands politiske Grænse. Var end de færreste af dem fødte paa Stedet, saa blev de dog som faa fortrolige med Grænsen gennem mange Aar lige til de Lyde, som særlig om Natten høres klart hver i sin Egn. Naar en Mand i aarevis hver Nat har staaet paa Post ved Tobøl-Villebøl, glemmer han aldrig Vandhjulenes klagende »Oi-oi-aa«, og har han i Sommer-nætter færdedes paa de lette og sandede Jorder Øst for Ribe, saa er han fortrolig med »St. Elmsild«, som sætter sig i Skægget eller paa Kappekraven, saa der er som et skinnende Lys paa hver Side af Øjnene. Naar Elmsilden viser sig paa Hustage, kalder Befolkningen den for »Forbrand« og tillægger den overtroisk Betydning. I Vesteregnen har Naturfænomenerne undertiden spillet Grænsevagterne smaa Puds. En Gen-

darm, som skulde fra Obbekær efter Villebøl, gik østen ud af Obbekær, men til Villebøl kom han ikke, men derimod vesten ind i Obbekær igen. Han var gaaet vild efter et »Lys«.

Mange af de gamle pensionerede Grænsegendarmere er gode Fortællere, og selv om deres Beretninger ikke er fuldt saa spændende som deres Forgængere, Toldkarlenes var, saa er de dog paa sin Plads i en Bog om den gamle Grænse. Vi lader en af dem fortælle:

— — —

»Da Krigen udbrød i 1864, havde vi jo vore Toldembedsmænd ved den holstenske Sydgrænse. Vi beholdt jo dem, der trak sig tilbage med den danske Hær, og Resten af dem fik Tyskerne. En Del af Personalet fik Ansættelse rundt omkring i Landet som Politibetjente, men mange af dem kom ud ved Grænsen ved Kongeaa, indtil de udgik paa Grund af Alder. Vi havde en holstensk Gendarm ved vor Afdeling. Der var ogsaa nogle forhenværende danske Toldembedsmænd kommen i tysk Tjeneste sønden for Kongeaaagrænsen, saaledes Kontrollør Faurskov i Bavngaard og flere.

Der var stor Forskel paa tysk og dansk Vagttjeneste langs Grænsen. De tyske Grænsegendarmere var altid sat paa *Observationsposter*, saa man vidste i Reglen godt, hvor de stod, medens vi paa dansk Side havde *Patrouilletjeneste*, og en Smugler kunde derfor aldrig være sikker. Dette førte til, at Smuglerne undertiden skulde »flytte« en tysk Vagtpost. En af Hjelperne gik saa hen til Tyskeren og indledede en Samtale med ham, helst saa højt, saa man kunde høre det i en vid Omkreds. Jeg kan saaledes huske en Historie fra Bastrup, hvor en af de tre faste Smuglere gik hen til den tyske Vagt og spurgte om Vej. Han lod,

som han var gaaet vild. Den høflige tyske Vagtpost fulgte saa Smugleren en temmelig lang Vej hen til Sprøjtehuset, men da de var naaet saa vidt, sagde Smugleren: »Nu tror jeg lige godt, jeg vil gaa en anden Vej«. Den tyske Toldgendarm blev rasende og skældte ud: »Verrückter Kerl, Sie wissen ja gar nicht, was Sie wollen«! Men Danskeren vidste meget godt, hvad han vilde. Han havde bare ført Tyskeren bort, for at Kammeraterne kunde smugle.

Vi havde jo paa dansk Side vore Veje og Stier. Nede ved Holte blev der engang en Strid om en saadan Sti, og Striden kom til at koste et Menneskeliv. Ude i Spidsen ved Holte boede der en Gaardmand, der ikke vilde have en saadan Sti over sin Mark. Saa en Dag, Gendarmen patrouillerede over Marken, kom Gaardmanden ham i Møde med en Stok og vilde slaa Gendarmen, der jo, som sædvanlig, gik med skarpladt Gevær. For at parere et Slag med Stokken vendte Gendarmen Geværet med Kolben opad, men Skuddet gik af og ramte Gendarmen i Laaret. Han kom paa Sygehuset, hvor han døde af Saarfeber.

Der var jo altid en Del Smugleri ved Grænsen. Der smugledes en Del Brændevin, Kaffe, Sukker og Sirup over. Man brugte at smugle Sirup i en Hankepotte. For at skjule Siruppen hældte man Mælk ovenpaa. Nu havde vi i vore gamle Geværer en Lade- eller Pudsestok, som vi stak ned i Potten som Søger. Naar den kom op igen, røbede den jo Siruppen. Salt smugledes sønderpaa, men der kunde jo gaa Hul paa Sækken eller Posen, saa en Stribe af Salt kunde røbe Smugleriet. I det smaa smugledes Saltet i Lommerne. Forud for en Slatning gik Folk mange Gange over med Lommerne fyldt med Salt. Nordpaa smugledes for Eksempel

Læder. I Aabøl boede der en Skomager H., der smuglede Læder over ved en lille Gaard ved Kongeaaen mellem Foldingbro og Aabøl, beboet af en Mand, som kaldtes Laurids Tjener. Smugleriet foregik paa den Maade, at der kastedes en Snor over Aaen. Nord for denne stod saa Skomager H. og trak Læderet over, og naar han saa fik fat i Saalelæderet, sagde han: »Nu skal du have mange Tak, Laust«. Men bedst som Skomageren vilde gaa med Læderet, blev han grebet af Grænsegendarmerne og udbrod forbavset: »Nu har jeg D. g. m. aldrig kendt Mage«. Han bød dog ind paa en Puns i Kroen i Villebøl, men Lædersmugleriet kostede ham 200 Rdl., og han var vist kureret.

Fortælleren P. Nielsen.

Ved Gelsbro, hvor i Halvfjerdserne Dagvognen fra Vojens til Ribe passerede, smugledes der »Fannikeklude«, Silkestykker, som af Fannikerne bruges til deres Klædedragt. De var gemt i Vognens *dobbelte Bund*. Saa længe dette Smugleri ikke opdagedes, betalte det sig godt, thi Kludene kostede i Told 4 Kr. pr. Pund.

En af Saltsmuglerne i Halvfjerdserne var »gamle Aksel«, der boede paa en Gaard ved Kalslund. Men Saltsmugleriet blev jo opdaget, og en Morgen tidlig kom der en Mand ind i Gaarden og spurgte efter gamle Aksel. Ja, han laa da i Sengen endnu. »Jeg skal tale med ham«, sagde Manden, »men sig ikke, hvem jeg er« — det var den tyske Tolder. Saa blev gamle Aksel hentet op, og han kom med Selerne hængende efter sig. Han blev dømt for Saltsmuglerier i temmelig stor Stil.

Hist og her var der ogsaa noget Ostesmugleri sydfra.

Paa Holte Mark ved Grænsen, som støder til Faarkrog Mark, boede en Mand ved Navn Th., en vældig Smugler, men dog vist mest med Munden. Det var ingen let Sag at fange Th., thi Grænsen løb om ved hans Have, saa han kunde altid komme bag ud og ind. Han smuglede mange Oste ind i Landet. Naar Folk spurgte ham, hvordan han kunde have saa mange Oste, skønt han havde saa faa Køer, svarede han: »Det kan a et sejer, for det er min Kones Hemmelighed!«

En Gang, da Grisepriserne var langt højere i Sønderjylland end i Kongeriget, blev der smuglet en Del Grise over Grænsen. Grisesmugleriet fandt navnlig Sted ved Jels-Bastrupvejen. En Mand ved Navn Villads P. købte Grise norden for Aaen og smuglede dem over. Man sagde, at han en Tid lang benyttede det Kneb at køre Grisene over i — en Barnevogn og at det længe gik godt. Men en Aften mødte han da det tyske Opsyn netop som han gik med en Gris, denne Gang i Favnen. Han smed Grisen ned i en dyb Mergelgrav og undløb. Tyskeren fik en Brandhage og alt muligt at fiske med, men Grisen var død, og Manden var løben sin Vej. Det blev saa forbudt Manden at komme over Grænsen, og han holdt sig borte.

Ved Jels-Bastrupvejen var der tæt ved Toldstedet en Vagthytte. Den laa lige i Grænseskellet og var forresten ganske ulovlig, men naar de tyske overordnede Toldere forhørte sig om Hytten, hed det sig, at de danske Grænsegendarmer havde bygget den, og spurgte de danske overordnede, svarede der naturligvis, at den havde de tyske Gendarmer bygget. I denne lille Vagthytte sad ofte om Natten baade de danske og de tyske Grænsevagter. Naar saa en Smugler slap igennem, gik Latteren jo ud over den Part, der var narret.

En mørk Aften kom der en Mand gaaende sydpaa.

Den tyske Vagt sprang ud af Vagthytten og undersøgte ham paa Kroppen. »Hvad har De der?« Manden svarede, at han havde en gammel Kasket. Tyskeren gik tilbage mod Hytten for at faa en Tændstik hos den danske Vagt. Han stod med den gamle Kasket i Haanden, men da han var færdig med at mønstre den, var Karlen naturligtvis løben sin Vej, og uden Smuglervarer har han næppe været, siden han saadan skyndte sig. Tyskeren stod forbløffet, og den danske Vagt gik ud af Hytten og saa ned ad Vejen. »Hvad ser De efter«, spurgte Tyskeren, hvorpaa Danskeren svarede: »Jeg ser efter det Hul, som Manden maa være sluppen igennem!«

Ved samme Vagthytte kom der en Nat en tysk Overkondrøllør og vilde gerne tale med »gamle Nielsen« — Hjemmelsmanden*) til mange af disse Historier — thi han vidste, at jeg kunde snakke lidt Tysk. Det blev saa en længere Passiar. Blandt andet spurgte han mig, hvor det kunde være, at de tyske Embedsmænd ikke kunde lære Dansk, medens de danske godt kunde lære Tysk? »Aa, det veed jeg ikke, det maa vel komme af, at Tyskerne er meget dumme«. »Nej, det vil jeg ikke sige«. Jeg fortsatte med at fortælle, hvorledes jeg havde lært mit Tysk. Jeg havde haft en Kammerat, som blev gift med en tysk Pige.

Grunden til, at Tyskerne ikke lærte sig Dansk, som de dog havde god Brug for (sml. Side 161—162), laa vist i Ugidelighed og hurtige Forflyttelser samt de overordnedes Uvilje mod at lære Folkesproget.

Pudsige Historier er der nok af langs hele den gamle

*) P. Nielsen, f. i Orte paa Fyn 13. Decbr. 1847. Aftjente sin Værnepligt ved 5. Bataillon i Odense. Efter sin Permission fra Lejren ved Hald 1871 indtraadt i Grænssegendarmeriet 8. Sept. 1871. Ansat i Tobøl, derefter i Kalslund, Sem (Skallebæk), Varming, Jelshøj, Sønderskov Mark, Holte, Jels-Bastrup, hvor han tog sin Afsked 1909. Som Pensionist Fremmedfører paa Koldinghus.

Grænse. Det skete engang, at en Tolder, der godt kunde lide dansk Akvavit, havde gemt sin Flaske i Pengeskabet for at bevare den helt i Fred for Konen, som ikke kunde lide hans Tilbøjelighed mod det danske Brændevin. Men hvad sker: En Dag kom Revisionen! Hvad var der at gøre? Akvavitten maatte jo bort, før Revisionen kom i Pengeskabet. Altsaa: Kontrolløren kunde ikke finde Nøglen, men havde forlagt den. Og medens han søgte rundt efter Nøglen, fik han Revisionen lidt udenfor. I et Øjeblik blev Skabet lukket op og Brændevinen gemt paa et andet Sted, hvorefter Skabet blev laaset, og lettet kom Kontrolløren ud til Revisionen med den lykkeligt fundne Nøgle!

Hyppigst af alle Smuglerier var Tøjsmugling, og det var navnlig Kvinder, det var galt med: Paa Varming Hede traf jeg en ung, højtfrugtsommelig Kvinde. »Det er beklageligt, sagde jeg, men De maa følge med til Toldstedet« — vi maatte selvfølgelig ikke visitere Kvinder, men der var ansat en Visitatrice paa Toldstederne, i Regelen Tolderens Kone. Vi gik altsaa til Toldstedet, og her gik »Forløsningen« for sig. »Barnet« viste sig at være Tossel til en ny Kjole. Det lod ikke til, at Konen var glad over den lykkelige Forløsning, skønt den foregik saa let.«

Undertiden kunde slige Undersøgelser ogsaa gaa ud over Folk, der var ganske uskyldige. Saaledes var der i Bastrup en Gaardmand, der havde en stor Brøkskade. Naar han skulde sønderpaa, kom han altid i Karambolage med det tyske Opsyn. Tyskerne troede, at han smuglede, og den ulykkelige maatte altid knappe sine Bukser op. »Det er D. gale mig dog for groft, at man ikke kan passere Grænsen i Fred, naar man ikke har noget med sig. Her kan De se, mein guter Mann«

Saa fik han Lov til at passere.

— — —

Tyske Haandværkssvende maatte kun passere Grænsen, naar deres Papirer var i Orden og de var i Besiddelse af 20 Kr. i Kontanter. En gammel Grænsendarm fortæller: »En Juleaften havde vi tilbagevist en gammel Slagtersvend og en ung Karatmagersvend. De var imidlertid derefter gaaet helt uden om Toldstedet. Endskønt det var meget taaget, saa opdagede jeg dem. Karetmageren løb straks tilbage, men Slagteren blev staaende og vendte Stokken om til Slag. »Ich will nach Ripen«, sagde han, »was wollen Sie?« Jeg trak min Sabel ud og langede ham en over Skulderen. Det hjalp, saa kunde han gaa tilbage.

Tilbagevisning kunde ogsaa ske under andre Forhold. Naar en Gendarm standsede en Mand med Varer, og Tolden ikke beløb sig til 8 Skilling, saa skulde Manden med Varerne vises tilbage. Det var selvfølgelig nødvendigt, at Gendarmen var godt inde i Tariffen. Naar der kom en saadan Synder med Varer under 8 Sk. i Told, saa vilde Manden jo nødig tilbage for ikke at komme i Forlegenhed hos Tyskerne. Gendarmerne maatte da vise Konduite. De maatte nu føre Manden til Toldstedet, og var det en flink Tolder, saa fik Synderen Lov til at passere uden Told.

Ejendommelige Situationer kunde ogsaa forekomme. En Gendarm ved Foldingbro havde en Nat Vagt ved Toldstedet, da en Person kom over Broen. Det viste sig, at Manden havde Smuglervarer paa Kroppen. Da Gendarmen vilde anholde ham, vendte Smugleren om og løb tilbage, men Gendarmen satte efter ham, sprang op paa Smuglerens Ryg og vilde standse ham, men Manden løb med Gendarmen paa

Ryggen, indtil han var kommen over Broen til den tyske Side. Her smed han Gendarmen af — i Kongeaen!

Stort bedre gik det ikke for en Gendarm ved Skodborghus. Gendarmen havde Vagt ved Toldstedet og havde sat sit Gevær fra sig, medens han patruljerede frem og tilbage. Saa kom der en Mandsperson, som havde Varer skjult paa Kroppen. Gendarmen fik Manden standset, men skulde jo have sit Gevær med, men i Stedet for at tage Manden med hen til Geværet, lod han Manden staa, medens han hentede Geværet, og imens stak Smugleren af.

Enkelte Gange kunde Grænsegerdarmene faa Brug for deres Geværer, men det var da særlige Omstændigheder, og mod Mennesker var det ikke, men derimod mod Dyr, der ikke maatte komme over. Saaledes var der 1876 en Grænsespærring paa Grund af Kvægpest i Tyskland. Min Hjemmelsmand fortæller derom: Jeg var dengang stationeret i Varming ved Ribe og blev udkommanderet til Gelsbro for at desinficere Postheste. Grænsen var besat med Soldater, og jeg fik to Soldater derud af 9. Bataillon fra Aalborg. Nu havde Kromanden i Gelsbro en Faareflok, som gik over Broen og Grænsen. Kromanden fik Advarsel om, at i Gentagelsestilfælde vilde Faarene blive skudt, men Advarslen maatte flere Gange gentages, uden at det dog hjalp. Saa en Dag kom en af Soldaterne, Hans Christian, ind til mig: »A melder Hr. Korporalen, at Faarene er her igen og gaar helt omme i Engen, og nu maa de skydes«. »Ja, ja, Hans Christian, se det nu paa denne Gang«, men Soldaten havde stor Lyst til at skyde. »Nej, Hr. Korporal, det gaar aldrig an«, og tilsidst gav jeg ham Lov til at skyde, men kun et af

Faarene. — Da Soldaten havde skudt, maatte min Vært over til Kromanden for at melde det forefaldne og med Ordre til Kromanden om at hente sine Faar. Nu viste det sig, at der var skudt to Faar, og jeg maatte have Hans Christian i Forhør. »Jeg sagde, at Du kun maatte skyde et Faar, men nu har Du jo skudt to!«

»Nej, Hr. Korporal, a har kun skudt et, a holdt paa et swot (sort).«

»Ja, det kunde Du vel bedst se, men der er nu skudt to. Saa maa Kuglen vel være gaaet igennem det sorte og ind i Livet paa det hvide«, og saadan var det.

Der samles jo altid en Del Folk ved en saadan Lejlighed, og blandt andre kom ogsaa den tyske Toldinspektør Retwitz, en fhv. gammel dansk Toldembedsmand. Han erklærede, at det vilde der blive en Disciplinærsag ud af. Jeg indgav en Rapport og anførte, som sandt var, at Kromanden havde været tre Gange advaret. Vi hørte aldrig mere til det.

Den ovenfor omtalte Desinfektion af Posthestene fandt Sted hver Aften, naar Deligencen kom. Posthestene skulde lukkes ind i Damp og være 20 Minutter i Desinficerhuset, og jeg skulde skrive paa Kuskens Timeseddel. Kuskens vilde helst have mere afskrevet, end han kunde tilkomme, thi han var altid bagefter. Der var ogsaa megen Vrøvl med Passagererne, der var ked af den Historie. Private Køretøjer skulde jo have samme Omgang. Nogle af de kørende vilde selv være hos deres Heste, mens de var i Desinficerhuset, og begribeligvis fik de deres Vilje. Jeg husker en Tysker fra Lindet, der gjorde en Mængde Vrøvl og kom med ind i Dampen, men da denne var rigtig i Gang, raabte han: »A vil ud, stræb at lukke op!« Men han fik jo Lov til at blive derinde til de 20 Minutter var omme. Han

havde saamænd ingen Skade af lidt Desinficering, og det morede Soldaterne uhyre. Spærringen varede nogle Uger.

En anden Hjemmelsmand fortæller følgende om et Skud ved Kongeaaen: I 1872 var jeg paa Gaarden Nielsbygaard, en interessant gammel Gaard med mange Sagn. Vi havde paa den Tid Forbud mod Indførsel af klovbærende Dyr, Hø, Halm, Hunde m. m. Paa den Tid var der en Præst i Lintrup, rigtig en fanatisk Tysker. Han havde Eng lige ned mod Kongeaaen. Saa en Dag kom han sammen med en anden Herre og vilde over Grænsen ved Nielsbygaard. De havde en Jagthund med. Jeg lod de to Herrer vide, at Hunde ikke maatte medføres. De lod som om de ikke havde hørt, hvad jeg havde sagt, men jeg gentog: »Hvis Hunden ikke straks føres tilbage, skyder jeg den«. Præsten bemærkede paa Tysk til sin Ledsager: »Han tør ikke skyde min Hund!« Denne kom nu løbende over Engen mod Aaen. Jeg skød da efter den, hvorpaa Hunden sprang i Aaen og jagede efter Lintrup. Præsten blev vred og kom farende imod mig: Om jeg havde Lov til at skyde? Han gjorde mig opmærksom paa, at han var Præsten fra Lintrup og at Engen var hans. Jeg svarede, at det var mig ligegyldigt, enten han var Præst eller Proprietær, jeg fulgte min Instruks. Anden Akt fandt Sted et Par Dage efter, da Præsten kom kørende ind over Grænsen i Landauer. Der var de samme to Herrer og en Dame. Skæbnen vilde, at det stadig var mig, der havde Tjeneste. Jeg gik henimod Vognen og bad Kusken holde. Præsten saa ud paa mig og raabte: »Jeg er Præsten fra Lintrup, kør Kusk!« Nu sprang jeg om foran Vognen og gentog til Kusken, at han skulde holde, hvilket han

efterkom. Jeg bad derpaa Herskabet at stige ud af Vognen, tog Hynderne ned og eftersaa Magasinerne, og da der intet toldpligtigt var, gav jeg høflig Tilladelse til at køre videre. Præsten kom imod mig og bad om mit Navn, thi han skulde nok sørge for mig. Jeg sagde ham Navnet og lod Præsten vide, at min Foresatte hed Oberst Marcher og boede i Kolding. Siden indgav Præsten en stor Klage til Toldforvalteren i Foldingbro, men den fik han ikke meget ud af. Selv indgav jeg Rapport baade om Hunden og om Landauereren, og Enden paa Affæren blev, at Oberst Marcher udtalte sin Paaskønnelse for min Opførsel samt udtalte, at vi altid burde se dem godt efter, der kom ind over Grænsen i lukket Vogn, men kom der derimod en fattig Kone med en toldpligtig Ubetydelighed, da skulde vi handle efter Konduite.

Det var forresten ikke blot tysksindede Folk, der var vrede over at skulle kontrolleres. Ogsaa danske, og det af de mest kendte, kunde fare op. De hadede jo denne Grænse, men vi skulde jo gøre vor Pligt, siger en gammel Grænsegendarm. Det førte jo blot til, at disse Folk blev *altid* standsede og særligt nøje eftersøgt. En bekendt Mand, L. K., der boede i Aarup dengang og var en ivrig Jæger, var ofte i Forlegenhed med Hunden, som ikke maatte komme over. Det er sket, at han har kastet Geværet til Kinden og sigtet efter den Gendarm, der vilde standse Hunden, og da man aldrig kunde vide, hvad det halvgale Menneske kunde finde paa, slap Hunden over.

Mange Gange skete det, at Gendarmene mildnede lidt i de strenge Instrukser, naar sund Fornuft talte derfor. Under Koleraen i Hamborg 1892 var Grænsen en Tid strængt spærret og kunde ikke passeres. Nu

boede i Bastrup Gaardejer *Andsager*, som skulde have noget Kunstgødning hos sin Svigerfader i Jels Skov. Det skulde over ved Jels-Bastrupvejen, men Tolderen, en Assistent, var ikke Venner med *Andsager* og nægtede ham at faa Kunstgødningen over. Saa en Dag var Assistenten rejst til Kolding, og Grænsegendarm N. ordnede da Forholdet for *Andsager*. Hen sendte Bud til *Andsagers* Svigerfader om at møde med Kunstgødningen Kl. 12 $\frac{1}{2}$ Middag, og ligeledes blev der sendt Bud til *Andsager*. Der kom Vogn fra begge Sider. Det blev nu meget saaledes, at Vognene stod med Bagenden hen mod hinanden lige paa Grænseskellet, men ingen af Vognene var over dette. Sækkene med Kunstgødningen blev derpaa væltet fra Svigerfaderens over i Svigersønnens Vogn, og saa var det hele besørget, og *Andsager* var svært glad ved at have faaet sin Kunstgødning. Da Toldassistenten kom hjem, fik han jo straks Historien at vide og kaldte N. i Forhør: Der var ført Kunstgødning over, om N. ikke vidste, at det var forbudt at komme over Grænsen? — Jo, det vidste N. meget vel, men der var heller ingen kommen over, og der var ikke Forbud mod at overføre Varer. Assistenten var naturligvis meget fornærmet, men N. var sig ikke bevidst, at han havde forset sig og var tilmed ondskabsfuld nok til at minde Assistenten om, at denne hver Dag fik sin Mælk sydfra, og saa talte man ikke mere om Kunstgødningen.

I den Periode, da Grænsen var spærret for Koleraen, var der mange Vanskeligheder. Der var i Kjør Mølle dengang Mølleri paa begge Sider af Grænsen, og Møllersvendene fik deres Kost paa den nordre Side af Skellet fra Møllers Husholdning, men Maden maatte sættes paa Broen over til dem, og ingen maatte komme

over med den. I den Tid var der lagt en Bjælke over Broerne for at minde Folk om, at der ingen Passage maatte finde Sted. Endnu et lille Træk fra denne Afspærring: Den paagældende Sommer var det første Forsamlingshus i Sønderjylland bygget i mit Hjemsohn, Skrave. Huset var netop færdigt, da Afspærringen kom. En Tømmer fra Kongeriget, der havde arbejdet paa Forsamlingshuset, svømmede over Kongeaaen nord for Københoved for at komme over Aaen trods Afspærringen.

— — —

Erhvervsmæssigt Smugleri var der ikke meget af i hine Tider. Der var en Del Folk nordfra, der fik deres Tøj skaaret og syet i Sønderjylland, hvor det efter Sigende var noget billigere. De gik saa ved Lejlighed over med det nye Tøj paa, og som Regel kom de vel godt fra Smugleriet. Det skete ogsaa, at Kvinder smuglede noget Tøj over, navnlig hvis de samlede paa Udstyr, men dette var mere farligt. Nordfra smugledes der en hel Del dansk Brændevin over, thi denne Vare var baade bedre og billigere i Danmark end i Sønderjylland. I Regelen smugledes der kun Brændevin til Husbehov, en Flaske eller to, som gemtes godt i en Fodersæk eller i en Tørvevogn, thi der var en Del Tørvetransport sønderpaa, f. Eks. fra Vejen lille Mose, men det skete ogsaa, at en Uven spillede Angiver overfor den tyske Tolder, saa Karlen maatte læsse alle sine Tørv af ved det tyske Toldsted — og saa fandtes der endda ingen Brændevin, thi Angivelsen var alene en Hævnaakt. Der forefaldt dog engang imellem romanagtige Historier med Brændevinsankre, f. Eks. følgende: Et Sted ved Grænsen laa der to Kroer, den ene nordfor, den anden søndenfor Skellet — det er lige

meget hvor, men det laa der saa mange Steder. Den sønderjyske Kromand var en Dag i Besøg hos den nørrejske, og Sønderjyden manglede da noget Brændevin. Saa siger Nørrejyden: Du kan faa et Oksehoved hos mig, jeg har lige et liggende. Og de aftalte, hvorledes Oksehovedet skulde komme over ufortoldet. En Aften kort Tid efter vilde den sønderjyske Kromand over at besøge den nørrejske, og han inviterede de tyske Toldere med. De vilde gerne. Karlen spændte for, men Plagene var lidt kaade, og saa siger Kromanden: Tag det tomme Oksehoved, fyld det med Vand og læg det op i Vognen, saa har Plagene noget mere at trække paa, saa skikker de sig vel. Oksehovedet blev i alles Paasyn fyldt med Vand, lagt op bag i Vognen, og det muntre Selskab kørte til Danmark. Herovre fik de sig alle en glad Aften og kørte roligt hjem til Sønderjylland igen. Oksehovedet blev selvfølgelig ikke undersøgt af de tyske Toldere. De vidste jo, at det var fyldt med Vand, men under Opholdet i Danmark var Vandet i Stilhed forvandlet til Brændevin. De tyske Toldere takkede hjerteligt for den gemytlige Aften!

I det smaa havde Mads Skov i Skovrup fundet en udmærket Maade at faa dansk Brændevin over paa. Han lod nemlig et Par Flasker drive over Grænsen med Taps Aa og fiskede dem op i Skovrup. Den Slags fiffige Folk var der en Del af. De tyske Toldere i Høkelbjerg (Kolding—Haderslevvej), havde mange Vanskeligheder med en Mand ved Navn Peter Schmidt fra Tingskovhede, populært kaldet »Per Smej«. Da der kun maatte føres 5 Pund Smør over ad Gangen, kom Per en Dag med en Stang ligesom dem Fiskerne brugte, naar de gik med Fisk. Han havde 5 Pund Smør

paa hver Ende af Stangen og forklarede Tolderne, at naar han gik med Smørret saaledes, saa kom der jo kun 5 Pund Smør over *ad Gangen*, men Tyskerne var ikke rigtig villige til at godkende den Forklaring.

Sproglige Misforstaaelser var der mange af ved Grænsen. En Dag i Firserne kom Laus Bolvig og Kone kørende og holdt med deres Vogn ved Brabæk, hvor den tyske »Zolleinnehmer« spurgte: »Haben Sie was?« Bolvigs Kone svarede hertil: »Tror De, vi kør' Vas (Kvas) i vor Fjervogn?«

Enhver Beboer langs den gamle Grænse kunde fortælle mange slige Smaahistorier, men her maa vi foreløbig standse af Hensyn til den senere store Stofmængde.

Det er sket, at den danske Grænsevagt flere Gange har givet Anledning til, at Forbrydelser er bleven opklarede ved Grænsen. En Tyv, der i Roskilde Domkirke havde stjaalet Kong Christian IX.s Guldkrans, blev som bekendt paagrebet ved Ribe.

Det er ogsaa sket, at Indkvarteringen af Toldpersonale ved Grænsen har givet Anledning til Forbrydelser. Jeg skal her minde om en uhyggelig Historie, der omkring 1880 opklaredes i Skudstrup: En tysk Tolder var bleven forelsket i en gift Kone, og efter Aftale med Konen slog han Manden ihjel for at faa Konen. Det skulde se ud som om Manden var falden ned ude i Laden. Tolderen fulgte endog sit Offer ved Jordefærdens, der fandt Sted i Vamdrup, men bag efter opklaredes Mordsagen, og Gerningsmanden og Konen fik deres Straf.

Den grønne Vej ved Frederikshøj.

Fra Verdenskrigens Begyndelse.

I alle Lande er der som oftest midt i den dybeste Fred truffet visse Forberedelser til Krig. Den almindelige Mobiliseringsplan ligger altid parat, men der kan til den være knyttet en Mængde Enkeltheder, som af vedkommende Stats Myndigheder anses for at være nødvendige.

At den tyske Stat længe før Krigen havde truffet saadanne Forberedelser i Sønderjylland, er nu ganske klart. Paa Banegaarde, Telefonstationer og Posthuse var der truffet visse Forholdsregler. Andre Steder var der affattet Lister over indenlandske Personer, som skulde arresteres ved Udbruddet af en Krig. Der var ogsaa saadanne Lister over ildesete Personer, som boede nord for Landegrænsen og som ansaas for »mistænkelige«. Et Sted var der til en nordslesvigsk Banegaard en Dag i Foraaret ankommet en Jernkæde, som

ingen vidste Besked med, et andet Sted var der ankommen en hemmelighedsfuld forseget og aflaaet Kasse, som skulde stilles paa Grænsetoldstedets Loft. Endvidere var der truffet andre Forberedelser, som man med Grund kunde formode stod i Forbindelse med Udbruddet af en Krig. Saaledes var der kort før Krigens Udbrud foretaget en Kornoptælling.

Krigsmaskinen var altsaa opstillet og parat. Et Tryk paa en Knap, og en Del af Dækket for den faldt, endnu et Tryk, og den frygtelige Krigsmaskine gik i Gang.

Det første Tryk paa Knappen skete hin Fredag den 31. Juli 1914, da de tyske Toldere ved den gamle Grænse fik Bajonet paa Geværerne og blev forsynede med et ekstra Antal skarpe Skud. Ved Telegrammer holdtes de nøje underrettede om Sagernes Udvikling, og hen mod Aften kom der Ordre til, at nu skulde Grænsen *spærres*. Den laasede Jernkasse paa Toldstedets Loft blev aabnet og indeholdt blandt andet nogle hvide Armbind med sort Tryk: »9. Armekorps», som Gendarmerne fik paa, og nu gik det løs med at spærre alle Overgange. Nogle Steder kom de nævnte Jernlænker nu til Anvendelse, andre Steder hentede man nogle Bomme, som mindst en Maaned forud havde ventet paa at komme i Brug.

Tolderne kaldte Folk til Hjælp. Her skulde der hugges Popler til at lægge over Vejene, dér skulde der graves Grøfter over de mindre befærdede Veje. Et Sted indjagede de en skikkelig Mand en saadan Skræk, at han sagde: »Das thun wir gern für den lieben Kaiser«. Ord, som han ofte senere har faaet at høre. Han har vel tænkt, at man lige saa gerne kunde snakke Tyskerne efter Munden, for det var jo farligt, som de raabte op. Hele denne Forvirring begyndte ved 5-Ti-

den Fredag Eftermiddag, og samtidig fik Beboerne i Kongeriget at vide, at nu blev Telefonlinierne over Grænsen afbrudt, en Forholdsregel, som vakte stor Opsigt i de jyske Grænsebyer og selvfølgelig hele Landet over, thi ogsaa ved Gedser blev Telefonkablerne afbrudt, og det varede jo noget, før de censurerede Telegrammer begyndte at indløbe.

Grænsespærringen kom til at se meget broget ud: Bomme, gamle Savbukke, Jernbaneskiner og -Sveller, Hegnsled, Pigtraad, Harver med Tænderne opad osv. Mindre Veje blev desuden opgravede, og enkelte Broer blev afbrudt. Ved Kolding—Haderslev Landevej blev der slet ikke spærret ved selve Grænseskillet, men ved det tyske Toldsted Høkelbjerg anbragtes en Planke, der kunde svinges til Side. Foreløbig blev der ikke lagt Hindringer i Vejen for Rutebilerne. Den populære Bilejer Rudolphs store Rutebil bragte Dagen efter en Meddelelse fra Haderslev om de danske Redaktørers Arrestation. Det var et lille Stykke Papir, foldet sammen til Størrelse af et Frimærke og skjult i en Dames Haarknude. En Mand, der kom sydfra i Bil, meddelte om Arrestationerne i Aabenraa. Tyske Biler maatte dog ikke forlade Sønderjylland.

Ved Skodborghus var der ud for det tyske Toldsted spændt en Staaltraadslinje, hvorpaa man havde sat nogle Papirslapper, for at Folk ikke skulde komme galt af Sted. Paa Kongeaabroen her kom der senere »spanske Ryttere«, der er saa velkendt fra andre Krigsperioder. Ved »Frihed« savedes Broen over. Stemmeværket i Kongeaanen ved Sønderskov-Tobøl Engvandingsselskab blev nedbrudt, og Mergelbanen fra Københoved over Aaen standsedes. Skinnerne blev dog liggende over Aaen, og hvem har ikke færdedes paa dem?

Ved Knagmøllen eller Lundsgaards Mølle gik det ikke helt efter Programmet: En af de danske Grænsendarmer, Jensen, hørte ved 9-Tiden om Aftenen en Buldren nede fra Broen og skyndte sig derned. Det var et Par tyske Gendarmer, der var i Færd med at bryde Broen op. »Hvad er det«, raabte han, »I bryder Broen op og begynder paa Midten og gaar nordpaa, det er jo dansk Ejendom, vil I se, I kommer væk!« Den Bro blev saa ikke brudt op, men afspærret paa anden Maade, men Jensen var fra den Dag ikke godt lidt af Tyskerne ved Knagmøllen.

Paa Hovedlandevejen Hvidding—Vedsted begyndte man først om Lørdagen at stille en Spærring op. Den indrettedes som en lang Bom, der spændte fra den ene Side af Vejen til den anden. En kort Tid var Vejen dog aaben baade for Køretøjer, Cykler og Personer, men Spærringen blev efterhaanden mere udbygget. Særlig kraftig var den alligevel ikke, thi da der nogle Dage senere kom en Bil i fuld Fart sydfra, kørte den det hele over Ende, saa man atter maatte begynde forfra, medens Bilens Fører fik en Afklapsning i Tønder. Grænsen var lige Nord for Hvidding Kro, hvor man mod Vest ser Kløften mellem Plantagerne, og Øst for Vejen ses der nu midt paa den tidligere Grænse et Vandtaarn.

Ved Hømlund Øst for Ribe kom der i Førstningen overhovedet ingen Spærring, men senere blev den dog kraftig nok, nemlig 6 Rækker Pigtraad.

Straks efter at Grænsen var bleven afspærret, strømmede der Nord fra en Mængde Mennesker til for at tage den i Øjesyn. Enkelte af disse nysgerrige var noget ubesindige, og ved det tyske Toldsted Høkelbjerg generede de de tyske Toldposter, hvorfor det danske

Politi paa dette Sted gav Ordre til, at ingen uden virkeligt Ærinde maatte passere Strækningen mellem Frederikshøj og Grænsen. Der blev nu fuldstændig Ro, og i Tidens Løb, navnlig efter at Rutebilerne standsede, overgroedes Vejen her ligesom de talrige Biveje med Græs. Vejene grønnedes mellem Danmark og Sønderjylland!

Endnu var der ikke Militærvagt ved Grænsen. Den kom først noget senere, nemlig ældre Landstormsfolk, der var ret medgørlige. Nogle Dage efter Afspærringens Ikrafttræden slappedes Afspærringen paa visse Steder en Del, idet Meningen jo ikke var at afskære fra Indførsel af visse Varer, tværtimod.

— — —

Paa begge Sider af Grænsen var Stemningen under disse Begivenheder selvfølgelig yderst trykket. Nord for Grænsen var, samme Dag som Grænsespærringen foretoges, de 2700 Mand til Hær og Flaade indkaldt, og Dagen efter, Lørdag, fulgte den store Indkaldelse af Sikringsstyrken, og Kong Christians Proklamation til det danske Folk Lørdag Eftermiddag fandt modtagelige Sind. Langt alvorligere var det dog sønden Grænsen. Lørdag Aften var fuld af en Sorg og Uhygge i Sønderjylland, som var uden Sidestykke. En Mand, der bor i en afsides Udkant af et sønderjysk Grænsesogn, fortæller: Vi havde om Dagen været ved at høste Rug, og om Aftenen sad vi Naboer samlede og ventede paa, hvad der vilde komme. Telefon havde vi ikke i denne Egn, men der kom en Ordonnans omtrent hver Time. Kl. 2 om Natten kom den sidste Depeche, det var *Mobiliseringen*. Der blev saa underligt stille i Stuen, Mændene var ligblege i Ansigtet og Kvinderne græd. Saa sagde den ene af Mændene: I Morgen skal

jeg hen, og den anden sagde: Paa Tirsdag skal jeg møde. Det vidste vi jo efter den røde Seddel ved de tyske Soldaterpapirer: »Im Falle von Mobilmachung«. Vi var som helt syge. Natten og den følgende Søndag var forfærdelig. Vi fik hverken kogt Mad eller kunde sanse. Saadan gik det i flere Dage.

Befolkningen Nord for Grænsen, som jo dog ikke var Part i Krigen, kunde kun gennem Klokkeringningen og tudende Brandhorn Lørdag Aften følge den gribende Begivenhed i Sønderjylland.

Den tyske Grænsebevogtning havde faaet Ordre til at standse Sønderjyder i den værnepligtige Alder, thi Tyskerne havde ventet, at mange Sønderjyder vilde unddrage sig Værnepligten ved Flugt. Det blev et meget let Hverv, thi saa at sige uden Undtagelse mødte de alle. Mange kom rejsende langvejs fra, baade fra Danmark, ja endog fra England, thi ingen af Sønderjyderne vilde miste Retten til nogen Sinde mere at komme hjem. Der findes ikke saa faa Eksempler paa, at indkaldte tyske Værnepligtige baade af de yngre og ældre Aargange trods Forbudet først var norden Grænsen for at sige Farvel til Slægt og Venner og derefter drog Syd paa for at melde sig. Saaledes var Familie-fædre i Besøg paa Hejls Efterskole for at sige Farvel til deres Børn, før de stillede under den tyske Fane.

En Grænsegendarm opfordrede en sønderjysk Mor til at paavirke sin yngste Søn for at faa ham til at møde som Frivillig: »Var det mig«, sagde Tyskeren, »ich flog so hoch!« Men Moderen var dog ikke begærlig efter at komme af med Sønnen. Da Grænsegendarmen selv senere blev indkaldt, fik Tønen en helt anden Lyd, da kom han næsten grædende og bad den samme Mor, om hun dog vilde se til hans Kone, mens han var

borte, hvad hun selvfølgelig gjorde, de var jo Naboer.

I Berlin havde Kejsers Wilhelm udstedt Mobiliseringsordre Kl. 5,15, og knap et Kvarter efter mærkedes dens første Virkninger ved Kongeaagrænsen. Langt ud paa Natten kom Meddelelsen om, at Tyskland Kl. 7½ vestrussisk Tid i St. Petersborg havde erklæret Krigen. Selve Krigserklæringen fremkom mærkeligt nok ikke samtidig med, end sige tidligere syd for Grænsen end i Danmark, men blev vistnok forhalet noget af Censuren, som straks var traadt i Kraft. En Sønderjyde, der var ankommen fra København til Kolding Søndag Morgen og blev ganske overrasket ved her at se Krigserklæringen opslaaet i Bladenes Vinduer, kom farende op til Ritzaus Koldingfilial, idet han slet ikke vilde tro, at Meddelelsen var rigtig. Det lykkedes næppe at overbevise ham, og han skyndte sig Syd paa. Ankommen til Haderslev lykkedes det ham at blive overbevist og paa en mindre behagelig Maade. Han blev nemlig øjeblikkelig arresteret og kom med Fangerne til Dänholm ved Rygen.

Paa Koldinghus havde der været en Mindeudstilling for Halvtredsaaret for Krigen 1864. Museumsbestyrelsen fik den Søndag travlt med at lukke Udstillingen og faa Genstandene sendt hjem: Man vidste jo aldrig . .

I de følgende Dage kom Krigserklæringerne Slag i Slag. Den franske Krigserklæring var dog foregrebet ved Tysklands Indrykning i det nevtrale Belgien. Den vigtigste Krigserklæring, den engelske til Tyskland, indløb til Grænseegnene Natten til den 5. August. Der var vist ikke mange, der hørte den, som kunde sove mere den Nat. Efterretningen naaede hurtigt ned til selve Grænsen, og en tysk Embedsmand udbrod straks: »Nu bliver min Tid her vist ikke lang«.

Sydfra over Vamdrup kom opsigtsvækkende Tog. Først passerede Kejserinde Dagnars Tog Kongeaaen Søndag Morgen den 2. August. Derefter kom den 3. August om Aftenen den russiske Gesandt i Berlin, Sverbejeff, med Personale, og Natten til 5. August Ekstratoget med det franske Gesandtskab. Endvidere kom det engelske Konsulatspersonale fra Hamborg, der fra Kolding vilde hjem over Esbjerg, men foreløbig slog sig ned i Kolding, da Englandsfarten fra Esbjerg en kort Tid var standset. Det summede i Kolding med fremmede Sprog, og Byen fik en Tid et helt internationalt Præg. I Esbjerg herskede der naturligvis lignende Forhold.

Medens Befolkningen Syd for Grænsen modtog Efterretningerne med Sorg, men med dyb Ro, sporedes der stor Nervøsitet i tyske Embedsmandskredse. Den tyske Spionfrygt var stor, og de vildeste Rygter for omkring sønden for Kongeaaen. Snart var det en fransk Bil, der var paa Vej mod Danmark med Milliarder i Guld, snart var det Spioner, der ude ved Skærbæk vilde forgifte Brøndene. Den ene Historie var mere taabelig end den anden. Brøndforgiftningen fra Skærbæk blev efterhaanden reduceret til, at man havde fundet to danske Turister, hvoraf den ene havde haft en lille Flaske med Sublimatvand til dermed at pensle sin daarlige Fod! En tysk Haandværkssvend, der var løbet over lige før Grænsespærringen, bragte Rygtet om, at den tyske Kronprins var bleven skudt, og Rygtet naaede helt til København, men da Hofmarskallatet telefonisk henvendte sig til Kolding, blev Rygtet hurtigt aflivet igen.

Man skulde synes, at i vore Tider med Telefon,

hurtig Avisbetjening o. s. v. var Dannelsen af disse vilde Rygter umulig, men det modsatte viste sig.

Lige fra Krigens Begyndelse nærrede de tyske Myndigheder en vis Angst for, at England skulde foretage et Fremstød fra Havet, enten paa Vestslesvig eller en Landgang ved Esbjerg. Formodentlig derfor udstedtes den Ordre, at der om Aftenen paa den slesvigske Vestkyst ikke maatte være Lys at se udefra. Vinduerne skulde omhyggeligt tildækkes, og i forskellige Byer blev det fuldstændig forbudt at have tændt Lys efter Kl. 9. Dette skete selvfølgelig for at ingen paa Havet kunde orientere sig efter Lysene.

De tyske Myndigheders Nervøsitet sporedes ogsaa paa mange andre Maader. Man paastod, at civile tyske Kriminalbetjente dukkede op Nord for Grænsen, og der var dem, der hævdede, at de i ubevogtede Øjeblikke bladede i Bunker af Fotografier.

Samtidig begyndte baade Nord og Syd for Grænsen de vilde Indkøb af alle mulige Varer. Indsamlingen af Sølv mønt sønden Grænsen smittede til Kongeriget og var lige Nord for Grænsen kraftigere end i det øvrige Land. Straks ved Krigens Begyndelse var Bekymringen i de jyske Grænsebyer for Kulbeholdningerne meget stor, og da mange Mennesker stadig troede paa, at Jylland vilde blive besat, begyndte Folk at gemme deres Værdisager, idet man enkelte Steder gravede Sølv tøj ned i Kulbunkerne eller gemte det andetsteds.

»Ribe Stifts-Tidende«, som under Krigen var yderst velunderrettet, fortæller om de barnagtigste Rygter, som var fremme i de Dage. Bladet beretter saaledes den 3. August 1914, at Aftenen i Forvejen vilde man i Odense vide, at der stod en Hær paa ca. 30,000 Mand tyske

Tropper langs med Grænsen, medens Sandheden var, at der var ingen. Samtidig telefoneredes der Forespørgsler, om det var rigtigt, at Ribe og Esbjerg var besat af tyske Tropper.

Dagen efter telefoneredes fra Kolding, om man ikke kunde faa de nærmere Enkeltheder at vide angaaende Sprængningen af Jernbanen ved Hvidding, og fra anden Side blev der spurgt om, hvor stor en Styrke tyske Dragoner, der havde besat Esbjerg.

Nu bagefter undres man over, at slige Rygter kunde tage Fart, og over den ringe Omtanke, de røber. Havde Tyskerne virkelig besat Ribe og Esbjerg, kunde noget fornuftigt Menneske da tro, at Telefonen stod til Raa-dighed?

En af de allerførste Aftener under Verdenskrigen landede en tysk Flyvemaskine i Bugten ved Hejlsminde. Der var to Løjtnanter om Bord, og de var saa uheldige at lægge ind ved den danske Side, men snart fik de dog Oplysning om, at de ikke var i tysk Farvand. De forhaledes saa over til den tyske Side, hvor de tilbragte Natten hos den tyske Toldkontrollør Lux. Flyvernes Landing vakte stor Opsigt, senere blev man mere vant til Flyvere langs Grænsen og til Zeppelinere baade langs Grænsen og op langs den jyske Vestkyst. Hyppigst kom Zeppelinerne herop. Paa Vestkysten blev de næsten daglige Gæster, men ofte kom de ogsaa langs Grænsen lige til eller ud over Lillebælt, hvor man ofte først blev dem var ved Solens Blinken i Førerhusets Ruder. Man drøftede næsten altid, om de var paa denne eller hin Side af Grænsen. De kunde ofte ses fra Kolding, ja undertiden ogsaa fra Fredericia. 2. Pinsedag 1915, da en Mand, der cyklede paa Havnepladsen i Fredericia, var meget optaget af at se efter den

tyske Zeppeliner, glemte han helt at se, hvor han færdedes, og cyklede lige ud i Havnen! Ogsaa om Aftenen kunde Zeppelinerne undertiden iagttages. Bedst som Folk færdedes paa Landevejene Nord for Grænsen, omstraalede de af kraftige Søgelys, der virkede ganske blændende. Nu og da var der Enighed om, at Luftskibet ikke helt holdt sig paa den sydlige Side af Grænsen.

En Aften blev man meget foruroliget ved et Sted i Nærheden af Bastrup Mose at bemærke nogle ejendommelige Lysglimt. Fantasien blev sat mægtigt i Bevægelse. Der taltes om Morse-Signaler, og der blev anstillet nøjagtige Undersøgelser. Det viste sig, at det ganske vist var Signaler, men de udsendtes ikke af Militærpersoner eller Spioner, det var saamænd bare Smuglerne, der havde begyndt deres Virksomhed.

Det varede ikke ret længe efter Grænsespærringen, at Folk kunde komme over uden *Pas*. I den første Tid gik det endda an i selve Grænsedistriktet, hvis det drejede sig om Personer, som de tyske Gendarmere kendte og som kun ønskede at aflægge korte Besøg i Sønderjylland, men inden Midten af August kom der virkelig Pastvang, og det betroedes ikke en Gang de stedlige tyske Vicckonsuler i de danske Grænsebyer at visere Passene. I deres Sted kom der udsendte Ty skere, som besørgede denne Tjeneste, og det blev efterhaanden ret svært at komme over paa lovlig Maade. I Slutningen af November blev der endvidere beordret, at Sønderjyderne skulde have *Sognepas*, som skulde være forsynede med Fotografier. Hvor der ikke var Fotografer paa tysk Side, hjalp man sig med danske Fotografer, hvorved der opstod den morsomme Situation, som man for Eksempel saa paa Kongeabroen

ved Skodborg: Den danske Fotograf (fra Vejen) stod paa dansk Side og fotograferede Beboerne fra Skodborg, som stod paa tysk Side.

Grænseafspærringen blev efterhaanden strengere hen mod Aarcts Udgang. Det begyndte paa Grund af Indkaldelserne at blive knapt med Arbejdskraft i Sønder-

Paseftersyn ved Kongeaaen (Skodborg).

jylland. Hist og her havde Sønderjyderne faaet Hjælp af danske Paarørende, der boede paa den nordre Side af Grænsen, men da disse nu skulde over Grænsen paa de bestemte Passteder, blev Omvejen for lang, saa Hjælpen efterhaanden holdt op. Undertiden kunde man smile lidt over Beskrivelserne i Passene. Da gamle P. Skau, Bukshave, i December 1914 var paa Besøg i Kolding, foreviste han med Stolthed sit Pas. Der stod i Passet: »*Statur*: slank, *Haar*: meleret« — Skau var dengang over 89 Aar gammel!

Folk kom ikke sjældent galt af Sted i Egne, hvor Grænsen var uklar og indviklet, idet de meget mod deres Villie forvildede sig over paa den tyske Side. Dette kunde ske for de mest stedkendte, naar de ved Nattetid færdedes i Egnen. Et Sogneraadmedlem, der en Aftenstund vilde til en Generalforsamling i Frederikshøj Kro, forvildede sig ved den »gamle Kongevej« og blev straks grebet af Vagten og maatte udstaa en hel Del Besværligheder, før han kom tilbage. Slige Eksempler var der flere af.

Der var som antydet visse Personer Nord for Grænsen, som Tyskerne havde opført paa en Liste over »mistænkelige«. Derom fortæller Læge C. Gabe, dengang Taps, nu Christiansfeld: »Paa mine Ture som Læge over Grænsen sagde en tysk Tolder til mig en Dag: »De er mistænkt, jeg siger Dem det i al Fortrolighed, men jeg kender Dem jo godt nok og jeg vil da sige Dem, at naar De er opført som mistænkt, saa er det ikke kommen fra mig«. Han ymtede noget om, at der var noget, der hed Alliance Française, som udbredte falske Efterretninger. Jeg oplyste ham om, at Alliance Française var en ganske uskyldig upolitisk Forening, og han sagde, at han troede heller ikke, at der var Grund til at mistænke mig, hvorfor han ogsaa var gaaet direkte til mig. »Men kunde De ikke tænke Dem en eller anden, der har peget efter Dem«? og det kunde jeg jo meget godt. Tyskeren lovede saa, at i hans Tid skulde der ikke ske noget. Senere kom der en Hamburger herop, og nogen Tid efter kom ogsaa denne til mig; nu gentog den samme Historie sig, jeg var mistænkt. Ved denne Lejlighed fik jeg selve Listen at se. Den omfattede en lang Række bekendte Personer, lige fra Pastor Rosenstand i Vester Vedsted og Pastor Mat-

thiesen i Vamdrup til Forstander Ravn, Hejls Efterskole —. Jeg kunde dog vedblivende endnu i lang Tid færdes over Grænsen i min Lægegerning, der forøvrigt ogsaa omfattede det tyske Toldpersonale.«

— — —

Midt i November standsede Rutebilkørslen over Grænsen, men kom dog senere atter for en Tid i Gang igen. Det tyske Blad i Haderslev udsendte fra Krigens Begyndelse en Mængde Ekstrablade med Rutebilerne helt op til Kolding, at Folk dog kunde se, hvorledes Krigen gik for Tyskerne. Tyskerne troede jo ikke, at de danske Blade var godt underrettede. Der kom dog Tider, og det varede ikke saa længe, da ogsaa tysk-sindede Folk ved Grænsen blev klar over, at den danske Presse i ganske betydelig Grad var den tyske Efterretningstjeneste overlegen, og der var ikke saa faa tyske Vagtmænd ved Grænsen, der allerede dengang arrangerede sig med Naboerne Nord for Grænsen saaledes, at de fik Lov til hver Dag at læse deres danske Blad.

I den første Tid indløb jo den ene tyske Sejrsmeding efter den anden, og ved alle tyske Kontorer havde man travlt med daglig at flytte Knappenaale paa Krigskortene, og Flagene bebudede hver Dag en ny »Sieg«. Grænsen var ikke mere spærret, end at de mest karakteristiske Udbrud fra Tyskerne naaede over. En tysk Vært paa Banegaarden i Christiansfeld erklærede i September, at nu var Franskmændene paa Knæerne, men de skulde helt ned paa Maven (o æ Lyw), og »Grenzpost« talte allerede om, at i denne Krig skulde der rigtignok ikke vises Skaansel mod Paris saadan som Tyskerne viste i 1870—71, og der skulde i det hele taget ikke vises Pardon.

Grænsepassering ved Vedsted-Hvidding.

Den første Smuglertid.

Straks efter Krigens Udbrud (Lov af 6. August 1914) blev det fra dansk Side forbudt at udføre Foderstoffer, Korn, Kartoffler, Mel, Gryn, Træ med mere. Tyskland vilde selvfølgelig helst have alt det, der er Brug for under en Krig, og ophævede Tolden paa Kartoffler, Kvæg, Heste, Faar, Svin, Ost, Æg og Smør med mere (7. August 1914). Det var i Førstningen ikke forbudt at udføre Kreaturer og Heste her fra Landet, og Eksporten af disse Varer begyndte straks, navnlig da Priserne Syd paa steg til det vanvittige. Danske Dyr læger undersøgte Kreaturerne, der førtes over Landegrænsen, og tyske Dyr læger modtog dem. Bommene over Grænsen blev svunget til Side og Kreaturerne saavel som Hestene gik Syd paa. Hvem mindes ikke den uafbrudte Klapren af Hestehovene i hine Tider, den lød baade Dag og Nat. Man vil ogsaa huske den økonomiske

Solstraalefortælling om den tyske Opkøber, der var i Handel med en jysk Bonde om to Heste. Bonden havde forlangt 800 Kr., og blev aldeles maalløs, da Tyskeren talte 1600 Kr. op paa Bordet. Bonden havde ment 800 Kr. for begge Heste, men Tyskeren havde forstaaet, at han skulde betale dette Beløb for hver af Hestene. Snart skete der dog Indskrænkning i Hestehandelen. Den 30. September forbød Danmark Udførsel af Føl og Plage, og snart kom der fuldstændigt Forbud mod Udførsel af Heste, dog afbrudt af visse Perioder, thi Landmændene klagede over, at den nyfundne Guldgrube var lukket. Et Par Tal vil illustrere, hvor rigeligt Guldet — eller Sedlerne — flød. Den 17. August meddeltes, at der *alene over Vamdrup* i en Uge var udført Kvæg og Svin til en Værdi af ca. 2½ Million Kr. Den 21. August var der ført 2589 *Heste* over Grænsen.

Da Hesteudførslen var ophørt med at være lovlig, standsede den selvfølgelig officielt, men saa begyndte Smugleriet, der næsten ikke var til at standse, thi Pri-serne steg og steg i det uendelige, og der var tvivlsomme Folk nok, der strømmede til langvejs fra for at hjælpe med dette fordelagtige Smugleri. Her skal fortælles en Historie helt oppe fra Silkeborgkanten. En gammel Røgter paa 72, der gik under Navnet »Simon ærlig Kæltring« — det kaldte han sig da ogsaa selv, og som havde prøvet noget af alt og blandt andet ogsaa i sin Ungdom havde været Smugler ved Kongeaagrens-sen, forlod straks sin Plads i Kragelund og rejste Syd-paa, sikkert i Følelsen af, at der under disse ekstraordinære Forhold var Brug for Folk af hans Kaliber. Da han efter Krigen kom tilbage, fortalte han om Hesteudsmuglingen: »Der skal Smørelse til, saa kan

alting gaa«. Han var Trækker for en Hestehandler i Horsenseggen, og de kom ned til Grænsen med Plagene. I en Gaard ved Grænsen kom Konen, saadan tilfældig, ved Aftenstid forbi Gendarmerne og sagde som i Forbigaaende: »Min Mand fylder saamænd Aar i Dag, kom lige et Smut indenfor ved 10-Tiden, saa skal jeg have en rigtig varm Kop Chokolade til Jer. I gaar jo og fryser her i denne Kulde« — men saa var der jo Kommandersergenten. Her kunde Chokolade ikke gøre det af, der maatte nogle Hundredekronesedler til. Mens nu Gendarmerne var inde at drikke Fødselsdagschokolade, førte Simon og hans Fæller de unge Heste over Grænsen. »Ja, med Smørelse kan alting gaa«, sluttede Simon. Han var jo gammel og havde Erfaring angaaende Smuglervæsenet.

En Del af Hestesmuglerne blev dog grebne. I Juli 1915 blev der grebet en Hestetransport ved Taps. Der skete 5 Anholdelser, og 3 af de anholdte idømtes hver 1000 Kr. i Bøde og tilsammen ca. 20,000 Kr. i Erstatning. Ved Bastrup blev der anholdt to Hestesmuglere, der idømtes henholdsvis 100 Dages og 80 Dages Fængsel og ialt 7,448 Kr. i Erstatning.

I Slutningen af det første Krigsjaar begyndte den store Mangel paa *Petroleum* Søndenaa, men Udførsel af *Petroleum* herfra var forbudt. Der var dog ogsaa Raad for det. Der blev smuglet ikke saa lidt *Petroleum* over Grænsen, men der var nok ogsaa dem, der narredes fra dansk Side. En kendt Smugler udførte saaledes en hel Del Tønder over Grænsen og mente, at de var fyldt med *Petroleum*, men bagefter viste det sig, at man Nord for Grænsen havde fyldt Tønderne med Vand.

Petroleum kunde for Resten bruges til andre Kneb.

Medens det var forbudt at udføre Petroleum, var det tilladt at udføre *Rom* fra Danmark, men hvis det tyske Toldvæsen mærkede, at det var *Rom*, blev denne konfiskeret til Fordel for den tyske Stat. En Smugler i Lintrup fik i Brørup Udførselstilladelse paa en Tønde *Rom*. Han kørte ned med den til Foldingbro, og de danske Toldere, der havde ham mistænkt for Petroleumssmugleri, undersøgte Tønden grundigt og konstaterede, at det var *Rom*. Da Tyskeren kom ud paa Grænsebroen, hældte han en Bajerflaske med Petroleum ud over Tønden og kørte saa op for det tyske Toldsted, hvor Tyskerne selvfølgelig mente, at det var Petroleum. Saadan slap han igennem med *Rommen*, som han igen benyttede til Bestikkelse, thi i hine Dage var Spiritus et langt bedre Bestikkelsesmiddel Syd for Grænsen end Penge.

Trikotage og *Uldgarn* maatte kort efter Krigens Begyndelse ikke mere udføres fra Danmark. Indtil Forbudet havde der været en mægtig Udførsel, og den hjemlige Klædeindustri var blomstret kraftigt op allerede en Maaned efter Krigen, men nu var hele Udførslen standset, for Resten ogsaa af *Bomuld* og *Bomuldsgarn*. Ogsaa her tog Smugleriet fat, men det kunde jo gaa galt. Ved Ribe konstateredes et lille Smugleri paa 50 Kilogram Uldgarn, og Smugleren maatte betale en Bøde paa 500 Kr., men der var andre, der slap godt over.

Omkring Januar 1915 begyndte Udsmuglingen af *Gummi*, dels Raagummi, dels nye Gummiringe. En Del *Gummi* blev grebet undervejs mod Grænsen, men under hele Krigen slap der ikke saa lidt *Gummi* ud af Landet.

Efterhaanden tiltog Smugleriet saa stærkt, at det

danske Toldvæsen (fra 22. Marts 1915) fik Ordre til at efterse de rejsendes Bagage. Det gav en rig Høst, og det var de mærkeligste Ting, man kunde finde skjult paa Folk. I Lommerne kunde man finde alle Slags Gummisager, Sutter, Slanger, Bolde o. s. v.

En Aften greb to danske Grænsegendarmer i Engen lige Vest for Foldingbro to Kvinder med hver sin Pakke. Kvinderne græd og bad for sig. Deres Børn laa hjemme og skreg af Sult, sagde de, og Gendarmerne lod Kvinderne slippe, men beholdt Pakkerne. Den ene af Kvinderne takkede, den anden var lavs, men da de kom ud i Aaen, gav den tavse sig til at skælde Gendarmerne frygteligt ud, saa Gendarmerne fortrød deres Lemfældighed, men nu kunde de kun hævne sig paa anden Maade. De belyste saa Smuglerne med deres Lommelygter for at gøre dem skamfulde, og Virkningen var forfærdelig, thi Kvinderne havde næsten intet paa. Medens den ene Pakke viste sig at indeholde Chokolade, var den anden fyldt med -- Ventilgummi til Cykler, og det i en saadan Mængde, at en hel By maatte kunne forsynes! Sligt gjorde ikke Gendarmerne mildere mod efterfølgende Smuglere.

Det var tilladt at udføre Tjære, men i Tønderne var der som oftest *Olie*. En Del deraf blev standset, men udenfor Kolding Fjord foregik der dog mærkelige Ting mellem Baade i rum Sø, som ikke altid kunde kontrolleres.

Benzin var en søgt Vare i Tyskland, men da man ikke kunde udføre den direkte, forsøgte man at skjule den indblandet i andre Varer. I Juni 1915 standsede Myndighederne i Vamdrup en stor Ladning Pudsecream (10,000 Kasser). Det viste sig ved nærmere Undersøgelse, at Creamen indeholdt 68 Procent Benzin.

Varen kom fra en Grosserer paa Frederiksberg, der ved Nordre Birk blev idømt 14 Dages simpelt Fængsel + Bøder. Ladningen blev selvfølgelig konfiskeret.

En Tid var ogsaa Postvæsenet besværet med Smuglersager. Der var lavet Postkort, der bestod af en lille Plade Chokolade i en fiks Karton. Paa Kartonen skrev Folk Adressen paa en god Ven eller Veninde Syd for Grænsen. Det gik godt en Tid, men da Udførslen paa den Maade blev betydelig, blev den forbudt. Kaffeudførslen blev forbudt fra den 24. Februar 1916 (Rationering i Danmark fra Dec. 1917). Baade før og efter var der betydelige Kaffesmuglerier.

I 1915 begyndte der at dukke en Række Lyngfabrikker op i Danmark, og der opstod en ny Eksport. Trods al mulig Kontrol ved Grænsen fra de danske Myndigheders Side vil Sønderjyderne vide, at mange udførselsforbudte Varer gik ud med Lyngen, skjult enten paa en eller anden Maade. Da Udførslen af Sække blev forbudt, konstateredes der ogsaa Smuglerier her. I Vamdrup standsede man en hel Vognladning, der angaves at være Klude, men inden i Kludene var en uhyre Bunke Sække skjult.

Smugleriet fristede ogsaa hist og her danske Embedsmænd. I August 1916 kom man under Vejr med, at en ung Aarhusbogtrykker, der udsmyglede Bindegarn og Fiskeboller med mere, havde allieret sig med en Speditør og nogle Jernbaneassistenter i Vamdrup. De fik alle meget alvorlige Domme, og der skete i Vamdrup en større Oprydning indenfor Jernbaneetaten. Ogsaa tyske Jernbanefunktionærer i Vamdrup fik en Afklapsning ved Landsretten i Flensborg i Forbindelse med en Købmand i denne By, der havde udsmyglet Salvarsan, Feberthermometre etc. Ogsaa i Vester Ved-

sted-Hvidding forefaldt der alvorlige Begivenheder. Her skal lige mindes om Anholdelsen i Ribe af Stationsforstanderen i Hvidding, som dog slap. Man havde troet, at han stod i Forbindelse med den berømte *Tinsmugleraffære* paa Østkysten. En Aften i September 1916 havde en Toldopsynsmand ved Bjært Strand fattet Mistanke til, at der fra et fremmed Køretøj, som han havde hørt køre ned gennem Skoven og som nu holdt ved Binderup Baadebro, blev ført Varer ud til et i Bugten liggende Skib. Paa den Maade opdagedes en Mængde Tinbarrer, der skulde udsmugles, og Sagen antog store Dimensioner. Det drejede sig ialt om for ca. 20,000 Kr. Tin, som var under Forsendelse til en tysk Tinopkøber Moltzen fra Kiel, og Tinet kom oppe fra Skiveegnen, men naaede altsaa ikke sit Bestemmel-sessted.

— — —

Efterhaanden som Krigen gik, udviklede Smuglerierne sig ved Grænsen, og de danske Myndigheder fik til sidst den berettigede Opfattelse, at meget store Kredse af Befolkningen sønden Grænsen var indblandede i Smuglerierne. Denne Opfattelse blev efterhaanden stadfæstet, navnlig for visse Varers Vedkommende, Levnedsmidler som *Flæsk*, *Mel*, *Gryn* og desuden og navnlig *Sæbe*. Til sidst opdagede man, at selve den tyske Regering i højeste Grad støttede Smugleriet ved til en Mængde Personer langs med Grænsen at udstede fuldstændige *Smuglerpas*. Disse Smuglerpas var ikke nemme at faa fat paa Nord for Grænsen, thi naar en Smugler gik over Grænsen Nord paa, afleverede han Passet til den sidste tyske Vagt, han passerede, men sønden Grænsen ligger der endnu den Dag i Dag adskillige af den Slags Pas. Folk holder ikke rigtig af at

vide dem frem, men da Passet har betydelig kulturhistorisk Interesse, skal Formularen aftrykkes her:

(Øverst Fotografiet af Indehaveren, stemplet i de fire Hjørner med et rødt Stempel med Indskrift: Kriegsausschuss für pflanzliche und tierische Oele u. Fette, Berlin.)

Fuldmagt.

Vi tildeler herved paa Tilbagekaldelse foreløbig indtil (Datoen) Hr. N. N., født (Dato og By, Undersaatsforhold og Bopæl), Retten til at overtage fra Udlandet indførte, hos os centraliserede Varer paa Grundlag af Bekendtgørelse og Udførselsbestemmelser fra Hr. Rigskansleren, henholdsvis Forbundsraadet

(her anføres en Række Love, gældende for Olie- og Fedtstoffer, Sæbe og Margarine)

til de af os fastsatte Priser paa vore Vegne.

Samtidig er Hr. N. N. berettiget til at afsige Overtagelseserklæring saavel overfor Sælgere eller Indehavere af Varerne som overfor dem, der har disse i Opbevaring, naar paagældende vægrer sig ved godvillig at overlade disse Varer. Ved Afgivelse af Overtagelseserklæring er Varen vor Ejendom og skal stilles til vor Disposition paa et af os bestemt Sted.

Denne Fuldmagt skal bære Indehaverens Billede og Underskrift og skal bekræftes af Grænsespærre-Kommandoen i Haderslev. Den gælder ogsaa overfor Autoriteterne for saa vidt det drejer sig om Varer, der skal overtages eller er overtagne.

Berlin (Dato).

Kriegsausschuss für Oele und Fette.

(Ulæselig Underskrift.)

Indehaveren af denne Fuldmagt er berettiget til med ovennævnte Vareovertagelse for Øje at opholde sig til

Fürbesor dieser Kollmann ist beauftragt, zum Zweck der
sowaswägenen Rheinüberwachung sich zu jeder Zeit mit
Ehrlichkeit im Grenzrevier an der deutsch-schweizer
Grenze aufzufalten und Rhein über die Grenze in Erfahrung
zu nehmen.

Hadersleben, den 19. April... 1917.

Grenzperr-Kommando

[Signature]
Oberstleutnant

enhver Tid om Dagen og om Natten i Grænseafspæringsstrimmelen ved den tysk-danske Grænse og til at modtage Varer over Grænsen.

Haderslev, (Dato).

Grænseespærre-Kommando.

Schultz,

Oberstløjtnant.

(Segl: Landstorm-Inspektion I.

Grænseespærre-Kommando.)

Fuldmagten var hektograferet og udfyldt med almindelig Skrift. Et Faksimile af den sidste Del af Fuldmagten aftrykkes her.

Det var ikke blot tysksindede Personer, men ogsaa mange dansksindede, der skaffede sig saadan et Pas. I Begyndelsen smuglede de selvfølgelig lidt til Fordel for Fedtcentralen i Berlin, senere opdagede de, at den Forretning ikke var nær saa lønnende som hvis de smuglede og solgte Varerne i fri Handel. Var det tysksindede Folk, som drev Forretningen, saa trykkedes de dog slet ikke af Patriotismen, thi de ræsonnerede, at de lige saa godt selv kunde tage Avancen som Jøderne i Berlin. Paa Smør var Avancen ved Afleveringen til Fedtcentralen kun ca. 50 Pfennig pr. Pund, men solgte man Smørret i fri Handel, kunde man tjene 15—20 Mark pr. Pund. En Gang imellem afleverede man selvfølgelig en Del Varer den rigtige Vej. Den danske Regering kunde give Udførselstilladelse for Smør og Margarine, og naar Folk var forbavset over, at denne Udførsel som oftest skete om Natten, saa skyldtes det netop den Omstændighed, at man helst vilde uden om de tyske Myndigheder med Varerne.

En saadan Smøreksportør fortæller: En Nat kom jeg kørende med 36 Dritler Smør. Det var mørkt, og jeg

kom godt over med Smørret, men en Mand sønden Grænsen stod ved Gardinet, og jeg erfarede, at han havde set mig og vilde anmelde det. Det gjaldt da om at komme ham i Forkøbet. Jeg gik da til det tyske Toldvæsen og erklærede, at jeg var kommen over med 6 Dritler Smør. Jeg talte ikke om de andre 30, og jeg kunde tydeligt mærke, at det var anmeldt, at jeg havde ført Smør over, men nu var jeg jo dækket.

At Manden ved Gardinet havde opdaget det, havde jeg egentlig ikke selv set, men en tysk Vagtmand, som jeg havde bestukket, havde fortalt mig det.

En anden Smøreksportør (i stor Stil) fortæller: Uhyre Mængder af Smør har jeg kørt over, og til sidst blev vi meget frække. I lang Tid benyttede vi en meget høj Kassevogn. Vognen belæssedes med Smør i Fem-pundspakker, men ikke højere end at Smørret laa lidt under Overkanten af Vognen. Foran lavedes der et Hul, saa at Kusken kunde sidde med Benene ned i Kassen, og Agebrædtet var lagt paa, som om Vognen var tom. Set fra Siden saa det ud, som om Kusken kørte med en tom Vogn, og Tyskerne kiggede selvfølgelig ikke ned i Kassen, dels af Ligegyldighed, dels fordi de var underkøbt. Vi kunde paa den Maade transportere 3000 Pund Smør ad Gangen. Det gik godt længe, men saa en Dag gik det galt, og Kusken maatte køre op for Toldstedet, men medens Tyskerne var inde for at se efter et eller andet, drejede Kusken om, piskede paa Hestene og kom tilbage over Grænsen igen.

Vi var derefter meget vanskeligt stillede. Vi laa med mindst to Vognladninger Smør, og det skulde jo over for ikke at blive fordærvet. Det lykkedes ogsaa, idet vi ved Nattetider paa Strømpesokker listede os over med Smørret.

En forhenværende Husmand, der nu bor i en smuk Gaard tæt Syd for den gamle Grænse, fortæller: Straks efter Krigens Udbrud begyndte jeg at smugle. For altid at kunne gøre mig et Ærinde ved Grænsen, satte jeg Kartofler og plantede Kaal paa et Stykke Mark lige ind til Grænseskellet. Vi holdt i Regelen ogsaa Kalve og Faar paa en Mark op til Skellet. Senere fik jeg en *Smuglerseddel* (se ovenfor). De ved nok, hvad det er. Det fik alle, dels for at kunne færdes ved Grænsen, dels *for ikke at blive indkaldt til Militærtjeneste*, at blive »unabkömmlich«. I det første Aar tror jeg, at jeg tjente 100,000 Mark. Jeg kørte aldrig med Hest og Vogn, men smuglede alt paa min Ryg, Fødevarer, Mel, Flæsk, Tobak, Cigaretter osv. Smaapakkerne havde jeg i Melsækkene, og De kan ikke tænke Dem, hvor forfærdeligt Varerne somme-tider saa ud, naar jeg havde slæbt Sækkene over. Apetitligt var det egentlig ikke altid, men det saa Aftagerne ikke saa nøje paa. Jeg vilde intet have at gøre med at føre Varerne videre, men jeg lod altid Aftagerne hente det her, hvor jeg bor, og her betalte de til mig. Det drejede sig sommetider om store Summer.

Der kom Indkaldelsesordre til mig ialt 13 Gange, men jeg slap altid fra det, da jeg jo gjorde Nytte som Smugler. Hver Gang der kom en Indkaldelse, løb jeg til Amtsforstageren, som De jo godt kender, og De ved ogsaa, at netop vor Amtsforstager var en flink Mand. Amtsforstageren skaffede mig altid fri. Men det skete en Dag, at jeg var indkaldt til at møde i Haderslev den næste Formiddag. Da kneb det. Jeg gik selvfølgelig straks til Amtsforstageren, der skrev en Seddel, som jeg skulde tage med. Jeg fik Ordre til straks næste Morgen at gaa med denne Seddel til Land-

raaden i Haderslev, som De jo ogsaa ved var en meget flink Mand, og Amtsforstanderen lovede mig, at han selv — i Telefon — vilde tale med Landraaden. Den næste Morgen, da jeg mødte med min Seddel hos Landraaden, havde Amtsforstanderen allerede talt med denne. Jeg fik min Seddel paategnet af Landraaden og slap ved Forevisning af den hjem igen.

Smugleren fortæller om en kendt, dansksindet Mand, der ogsaa havde en saadan Smuglerseddel, og da jeg udtaler min Tvivl, tilføjer Smugleren: Jo, det er rigtig nok, han spillede helt tysk dengang. Om han smuglede? Ja, det kan De tro, jeg har jo selv leveret ham Varer. Jeg leverede ogsaa lidt Varer til den flinke Amtsforstander, og han betalte mig kun, hvad jeg selv havde givet. Varerne gemte han helt oppe i Mønningen (»oppe i Spidsen«).

Vi skal senere komme tilbage til denne Smugler, der for Resten ikke slap helt gratis fra sit Smugleri. Herredsfogden i Andst-Slaugs Herreder lod ham en Gang sidde 45 Dage i Kolding. Han var beskyldt for Udsugning af Gummi, idet han en Gang i Danmark havde hentet en stor Pakke, der af Form lignede en stor Ost. Pakken var for Resten ikke til ham selv. Den indeholdt Raagummi og var bestemt til en Specialist i denne Vare. Smugleren maatte da ogsaa betale en meget stor Bøde, men det var jo til at overkomme for en Mand med gode Indtægter.

Hver af de mange Smuglere langs Grænsen havde sin Specialitet, en »gjorde« i Smør, en anden i Margarine, en tredie i Sæbe osv. Barberen i Jels, der nu forlængst er død, havde selvfølgelig sin Specialitet i Sæbe, og det var store Partier, der under hans kyndige Ledelse gik ud af Danmark. Barberen selv vovede sig aldrig over

Grænsen, til stor Ærgrelse for Herredsfoged Boss og Fuldmægtig, hvis Fingre kriblede efter at faa fat i ham. En Murer i Vamdrup havde oprettet et Sæbchus og havde en mægtig Omsætning. Da han i Løbet af 6 Uger havde afsat 31,000 Stykker Vaskesæbe, kom han en Tur til Holsted Arrest, og selv om baade han og Familien tiggede og bad, lykkedes det ham ikke at slippe helskindet fra den Affære, der forøvrigt en Tid spillede en Rolle i den politiske Polemik, idet Mureren var socialdemokratisk Kandidat i Kredsen og Sogneraadsmlem i Vamdrup samtidig med, at han var Smugler — hvilket sidste Partiet jo egentlig ikke kunde gøre for.

Sæbesmugleriet dreves langs hele Grænsen. I Februar 1917 fandt man ved Taps Kirke en Morgenstund en Sæbesmugler, der var frossen ihjel. Foruden Sæbe havde han ogsaa medført Spiritus, og det mentes, at han under Nydelsen af Spiritus var falden i Søvn. Det viste sig forøvrigt, at hans Kone, der boede lige sønden Grænsen, drev en hel Smuglercentral. — Henne ved Foldingbro anholdt man en Kone, der havde lavet sig et helt Patronbælte med Plads til Vaskesæbe i Stedet for Patroner, og det hele var saa dækket af Bomuldstøj, som var viklet uden om.

Et Smuglertrick, som maaske ikke er ret kendt, blev opfundet af nogle internerede Tyskere i Lejren ved Hald. De lavede Gipsplatter, forestillende Kejser Wilhelm, og sendte dem til deres Paarørende i Tyskland. Det gik en Tid, men saa gik en af Platterne i Stykker i Vamdrup, og det viste sig, at den største Del af disse »Kunstgenstande« var Sæbe. Der var kun et ganske tyndt Lag Gips over.

Smugleriet var ikke blot Forretning, men tillige en Sport for unge Mennesker. Ved Grænsen i Bastrup le-

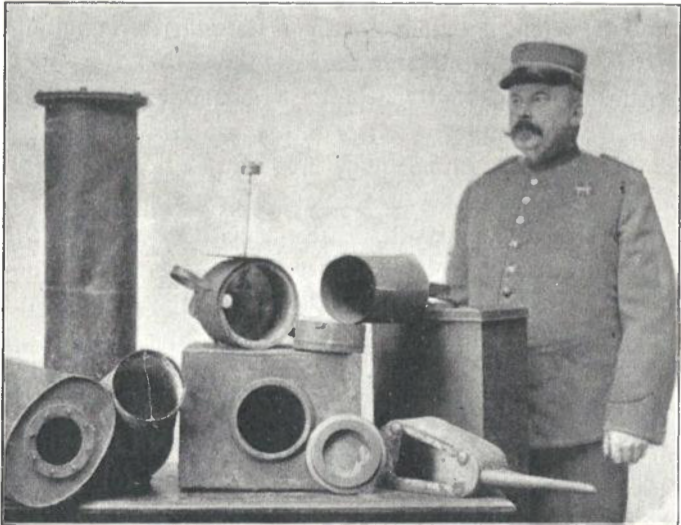
gede to unge Mennesker Smuglere. De kaldte sig selv »Hindenburg« og »Mackensen«, formodentlig paa Grund af deres efter egen Mening heldige Bedrifter i den ædle Kunst at smugle.

Et Sted, maaske flere, var der en »*Undervandsbaad*« i Kongeaaen: Det var en Mælkespand, der ved Hjælp af en Snor blev trukket frem og tilbage paa Bunden af Kongeaaen, i Reglen nordpaa »i Ballast« og sydpaa som lastet med Kontrabande.

Alle kongerigske Byer langs Grænsen var Udgangspunkt for Smuglerbedrifter. Her er en Rapport fra *Vamdrup*, der udmærkede sig som Smuglercentral, navnlig for det tyske Jernbane- og Postpersonale.

Paa efterfølgende Billede (Side 256) ses et helt lille Lager af Smuglerrekvisitter, som de tyske Jernbanefolk benyttede sig af. De afbildede Dunke, der ser ud som Petroleumsdunke, kunde skilles saaledes, at Bunden kunde tages af. Dunkene var omtrent lige til Toppen fyldt med Smuglervarer, men oveni var der en lille Sjat Brændevin. Det var jo ikke forbudt at udføre Brændevin. Endvidere benyttede Tyskerne forskellige Smørekander, der havde Laag i Bunden med bekvem Plads til f. Ex. Sæbe, men var indrettede saaledes, at der stod en lille Smule Olie i Tuden, saa Togpersonalet kunde gaa om med saadanne Kander og lade, som om de smurte. Det Sted, der benyttedes mest til Smugleri, var Lokomotivets Vandbeholder. Heri fandt min Hjemmelsmand, forhenværende Oversergent Mikkelsen, en Dag gemt en stor Jernkasse, 70—80 Centimeter høj. Kassen var autogensvejset og lukket med et Skruelaag foroven, saa den var fuldstændig vandtæt. Inden i Kassen laa der en Mængde Smuglervarer. Lokomotivets Vandbeholder brugtes

paa mange Maader. Man købte for Eksempel Tarme hos en Slagter, fyldte dem med Margarine, Sæbe eller lignende, bandt Tarmene for begge Ender og sænkede dem i Beholderen. Eller man købte Blærer med Fedt og gemte dem paa samme Maade. Mikkelsen, der undersøgte Togene før Afgangen, lyste ned i Beholderen

Oversergent Mikkelsen med fundne Smuglerrequisitter.

med sin Lommelampe. Blærerne stod da som Miner op i Beholderen. Den joviale Toldmand (som ses paa samme Billede) maa hellere selv fortælle: Den mærkeligste Maade at smugle paa var dog i en særligt indrettet tysk Pakvogn. Jeg havde i lang Tid lagt Mærke til Vognen. Vi holdt jo Rede paa, hvilke tyske Vognnumre der kom herop, og denne Vogn kom altid tilbage. Flere Gange havde jeg set, at Tyskerne slæbte Sække hen til Vognen, men naar jeg kom derhen, var

der intet at se. Det kostede mig umaadelig Umage at finde ud af den Vogn, men endelig lykkedes det. Den var i den ene Ende udstyret med hemmelige Mekanismer paa det Sted, hvor de tyske Godsvogne har deres saakaldte »Geldbeutel«. Her kunde den skilles ad, og jeg fandt her 13 forskellige Poser og Sække med Smuglervarer.

Vi maatte jo være meget forsigtige med at holde Togene tilbage, og den danske Politimester var helt bange for at gøre dette, men nu kunde jeg kalde den tyske Stationsforstander til og vise ham det hele. Den omtalte Smuglervogn skal tidligere have været benyttet ved andre tyske Grænser.

Det tyske Togpersonale benyttede endogsaa den Ret, som den tyske Konsul i Kolding havde til at faa forseglede Pakker igennem. Paa en eller anden Maade maa de have flyttet Seglet, for i saadan en Pakke fandt jeg engang Chokolade, Kaffe etc.

En Dag fik jeg fat i en forseglet Pakke, som Togføreren erklærede var Knaldsignaler af en ny Slags til at lægge paa Skinnerne, men Pakken duftede saa godt, at der var Grund nok til at se den nøjere efter. Den viste sig at indeholde runde Stykker Sæbe. (I Toldmuseet i København findes en tyk Togplan, som det tyske Togpersonale har brugt. Naar man lukker Bogen rigtig op, er der skaaret et firkantet Hulrum i den, passende til at skjule 3 Stykker Vaskesæbe).

En Omstændighed, som det danske Toldvæsen ikke kunde undlade at lægge Mærke til, var det uhyre Personale, som Tyskerne sendte op med deres Tog. Ved et enkelt Tog blev der engang talt 87 Funktionærer. Det skete ogsaa, at de hang bag paa Toget. En Aften, da jeg var nede paa Apoteket, som ligger ved Baneover-

kørslen, saa jeg en Mand, der hang bag paa en af Bufferne og havde en Pakke med. Jeg sprang til, men Springet lykkedes mig ikke rigtigt, og jeg beholdt kun hans Buksebag i Haanden. En tysk Lokomotivfører kaldte os altid »die dummen Dänen« og var svært stolt af, at vi ikke kunde gribe ham i Smugleri. Saa en Aften ved 11-Tiden, da jeg havde Murertøj paa, thi jeg havde været ved at kalke, gik jeg efter ham. Jeg havde en gammel bred Hat paa og saa meget ukendelig ud. Jeg fulgte ham hen ad Kirken til. Til sidst forsvandt han, og jeg maatte gaa længe frem og tilbage. Endelig ved 1-Tiden kom han ud fra en Sidebygning i Vestergade og gik efter Banegaarden. Jeg gik hen til ham og spurgte efter Banegaarden. »De kan gaa med mig«, sagde han. Vi kom hen til Kranen ved Sporet, og her pegede Tyskeren efter Banegaarden og sagde »Grade aus!« Men i det samme lagde jeg Haanden paa den Pose, han havde med, legitimerede mig og spurgte, om han vilde give en Bøde eller med til Kolding. Saa var han færdig. Der var 16 Pund Kakao i Posen.

En anden Gang fandt jeg en Mand i Toldforvalterens Have og fik ham skammet ud, hvad havde han der at gøre? Senere hørte jeg Fodtrin fra den anden Side af Plankeværket. »Ich bin da«, hviskede jeg, og saa blev der langet en Pose med 47 Pund Margarine over til mig!

En Gang, da jeg i civilt Tøj gik omkring i Byen, hørte jeg, at en Tysker snakkede noget med en anden Mand om »erste Überfahrt«. Jeg aftalte med en anden Mand at gaa med mig ud til den første Overkørsel. Jeg var ikke helt klar over, hvilken af de to Overkørsler det var, og derfor tog jeg et Par Kammerater med. Jeg skjulte mig ved Overkørslen, og snart kom to Mand

slæbende med noget. Den ene standsede lige ved mig og forrettede forøvrigt sin Nødtørft, saa mit ene Ben blev helt vaadt, men jeg maatte jo blive liggende musestille. Et Øjeblik efter fløjtede Toget Afgang inde i Vamdrup. Den ene af Mændene fik en Lommelampe op og signaliserede 3 Gange til Toget. Nu var Mændene imidlertid kommen over paa den modsatte Side af Toget. Jeg laa ved den østre Side, og de var ved den vestre. Toget sagtnede Farten, og jeg var klar over, at naar det holdt, maatte jeg igennem en Pakvogn, men pludselig fik Fyrbøderne Øje paa mig, gav et Brøl og satte Iltogsfart paa med det samme. Toget smuttede af Sted, men Smuglerne smed Sækken, hvori der var 1200 ovale Stykker Vaskesæbe.

Flere Gange var jeg under mine Togundersøgelser udsat for, at Toget stak af fra Stationen, inden jeg kom ud af Vognen. Jeg meldte disse Forsøg, og der blev saa givet Ordre til, at Toget ikke maatte afgaa, før Politiet havde givet Signal. Det var jo ikke helt morsomt for mig at komme over Grænsen, thi paa Grund af ganske særlige Omstændigheder havde Tyskerne svært Kig paa mig. Dette hang saaledes sammen:

Der var en Dag flygtet en tysk Soldat fra en Fangelejr Syd for Vamdrup op til Danmark. Han havde arbejdet sig ned i Kullene i Tenderen og kom saaledes over Grænsen. Denne Tysker fortalte mig om de store Fæstningsanlæg i Nordslesvig og lavede en hel lille Tegning af Befæstningen, og den stak jeg i Lommen. Nu var der paa Banegaarden her en tysk Vognsmører Buch, der altid pralede af Tyskerne og hvad de kunde; vi kendte ingenting, paastod han, medens Tyskerne kunde holde alt skjult. Irriteret over den Pralhans trak jeg Tegningen op af Lommen og sagde: »Saadan

ser Befæstningen ud. Du kender den vist ikke saa godt som jeg«. Dette foregik i Ventesalen paa Banegaarden, og en tysk Herre, der gik frem og tilbage, maa have hørt lidt af Samtalen. Da vi senere sad ved et Glas Vin paa Hotellet, hvor der boede en Sergent, fandt jeg den samme Herre luskende ved Døren: »Vil De tale med mig«, spurgte jeg, men han gjorde mange Undskyldninger. Jeg fik senere Nys om, at den tyske Herre havde været en Regeringsraad fra Altona, der havde været paa Ekspedition.

Dagen efter hørte jeg, at den stakkels Buch sad arresteret i Farris, og han sad ialt arresteret omtrent et Aar. Han blev endelig frikendt af Mangel paa Bevis. Jeg gik ind paa Kontoret i Vamdrup og erklærede, som sandt var, at Buch ingenting havde sagt, og det var jeg villig til at aflægge Ed paa, men efter den Begivenhed troede Tyskerne, at jeg var engelsk Spion, og ingen Tysker fik Lov til at tale med mig mere. I Vojens blev mit Billede hængt op paa Banegaarden med Underskriften: »Gefährlich«. Man havde gjort mig den Ære at hænge Billedet op mellem 2 Rovmordere. For Resten var vor Sognepræst, Pastor Matthiesens Billede ogsaa ophængt i Vojens. Tyskerne kaldte ham »Russerpræsten«, fordi han tog sig af de russiske Fanger.

Forøvrigt havde jeg paa Banegaarden i Vamdrup en morsom Historie med en tysk Konduktør eller »Schaffner«, som han jo kaldes. Man kaldte ham Hans Peter Hanssen, fordi han var fra Aabenraa. En Dag, vi sad og drak Øl paa Stationen, sagde jeg til ham: »Du forsyner Dig vel ogsaa lidt?« »Nej«, sagde han, »det har jeg aldrig gjort, jeg køber ikke for en Øre, og min Kone er saa meget imod det Smugleri«. Jeg sagde saa: »Det

kan jeg lide, at Du er saa ærlig og ikke smugler. Var alle Tyskere som Du, saa kunde jeg lide dem. Du skal have en Punch«. Jeg fik det nu lavet saadan, at han kom til at sidde ved Kakkellovnen. Vi fik Punchen, og vi fik en til. Han vilde saa give den tredie, hvorpaa jeg gav den fjerde. Det tømte godt i Flasken. Saa skulde »Hans Peter« ud. Han stod ude paa den tyske Perron og havde knappet Frakken op. Smeltet Margarine drev ned ad ham. Jeg hentede den tyske Overassistent Tönnes, og vi saa begge to, hvordan han skrabede Margarinen af sin Skjorte. Saa var han leveret.

En Dag, jeg saa ind i en Pakvogn, bemærkede jeg, at Kakkellovnen ikke vilde trække, og efter at jeg havde tømt det lange Kakkellovnsrør, der var fyldt med Sæbe, sagde jeg: »Fyr I kun nu, nu tænker jeg, den trækker«.

Man har ofte sagt til mig, at jeg skulde have skrevet mine Erindringer op, men det var jo umuligt at faa Tid til det. Jeg har et enkelt Aar skrevet 215 Rapporter. Den sidste Nat, jeg gjorde Tjeneste, fandt jeg 367 Pund Peber. Man gjorde mig den Ære at kalde mig »Smuglernes Skræk«, og der var mange af Tyskerne, der slet ikke troede, jeg var dansk af Afstamning, og jeg er dog født her i Vamdrup Sogn. Jeg kunde jo tale Tysk, og de troede vel sagtens ikke, at en Dansker kunde finde ud af deres Streger. De har vel tænkt, at jeg var en overløben Tysker.

Grunden til, at jeg fik min Afsked, er et daarligt Ben. Jeg saa en Dag en Sæk, der var bundet fast bagved en Bremsekasse. Pludselig kørte Toget, og jeg maatte springe af, men gled paa de glatte Jertrin og slog Benet. Det var den 10. Januar 1918.

Mikkelsen lever nu af sin lille Pension og lidt Skomageri m. m.

— —

Dette Afsnit bør endnu medtage et Par Historier om *Sølv*. Det var naturligvis strængt forbudt under Krigen at udføre Guld og Sølv fra Sønderjylland, men lige saa selvfølgelig skete sligt alligevel. Under Krigen kom der hyppigt — i ganske lovligt Ærinde — en bestemt Mand fra en jysk Grænseby ned til en sønderjysk do. En Dag kom der her en Mand, han tidligere kendte lidt til, hen til ham og bad ham hviskende tage en Del Sølv mønt med til Danmark. Sølv var »tuttet« i Ruller, og der var saa og saa mange »Prøjsere«. Manden fra Kongeriget stuede Sølv hen et sikkert Sted, tog sin Tegnebog op og betalte med det samme i danske Kroner. Da han senere lykkeligt var passeret Grænsen nordpaa, aabnede han for »Sølv«. Det var ganske rigtigt Ruller, men Rullerne var af *Jærn* i samme Dimensioner som de vilde være, hvis det havde været »Prøjsere«. Manden var alvorlig narret. Han skyndte sig atter sydpaa, jagede efter Bedrageren, men fandt ham aldrig. Angive ham kunde han jo ikke. Han kunde bare opnaa selv at komme i alvorlig Forlegenhed, og fortalte han Historien nordfor Grænsen, vilde han blive udlét!

Der var under Krigen en Sølvaffære af en helt anden Art. Som bekendt har der altid hersket en ganske særlig Forbindelse mellem Skibelund Efterskole og Sønderjylland, i Særdeleshed Københoved, hvorfra mange Børn har besøgt Friskolen. Da Forstander Kr. la Cour Pedersen i Slutningen af 1917 fejrede sit Bryllup, vilde Københovederne gerne glæde Brudeparret med Gaver, og saa samledes der ind til Sølv tøj, for deri *skulde* Gaven bestaa. Tyskerne har formentlig haft Nys om Ind-

samlingen og Afsendelsen af Sølvtøjet. Schlosser, Aarlundgaard, blev sendt afsted med Gaven, men blev nappet. Sølvtøjet blev konfiskeret, Schlosser maatte 9 Maaneder i Fængsel og blev udvist, og de Folk, der havde staaet for Indsamlingen til Gaven, fik Bøder paa flere Tusinde Mark. — Senere blev Sølvtøjet frigivet, og det er forlængst kommen til Skibelund.

De første russiske Flygtninge.

Fra venstre til højre Politibetjent L. F. Christens
2 Russere, Pastor Matthiesen, Vandrup,
Statsbetjent Th. Andersen.

Flygtninge.

I Modsætning til Stemningen under Krigsudbruddet 1870 var der ingen i Danmark, der ønskede vort lille Land indblandet i Verdenskrigen. Og for en hvilken som helst Regering var kun den strengeste Neutralitet mulig. Men derfra var der et stort Spring til, hvad Befolkningen haabede nordfor Grænsen. Tyskland havde ikke behandlet os og vore, saa det kunde vente, at vi skulde ønske det Sejr, tvertimod. I Sønderjylland var alle klar over, hvor vigtigt det var, at Danmark blev holdt udenfor, men at alle skulde ønske Tysklands Nederlag, det vilde jo være umenneskeligt forlangt. Skulde da hele den sønderjyske Ungdom

dø paa de tyske Valpladser? Snart hørte man, at den og den Sønderjyde havde udtalt Ønske om en tysk Sejr, og der var mange, der dømte disse Mænd uden Forstaaelse.

Nogen hurtig Afgørelse, som det saa ud til i Begyndelsen, blev det jo ikke. Der gik de forfærdeligste Rygter om den blodige Krig, og selv om det ikke var sandt alt det, der fortaltes, saa viste Tabslisterne, at Sejrene i Belgien blev dyrekøbte. Den 8. August forelaa i Grænseegnene den første tyske Tabsliste. Den gjorde en knugende Virkning baade i de Hjem, der var ramt, og viden om. Rygterne naaede straks nordfor Grænsen, hvor man endnu ikke havde abonneret paa Tabslisterne, som man jo senere gjorde — saa længe det var tilladt. Til mange sønderjyske Hjem kom der en lille Pakke med et Uhr, en Pung og en Dagbog, hvori der laa en lille Seddel, paa hvilken en tysk Kammerat havde skrevet det tunge Ord: Død. Andre hørte aldrig mere fra deres Søn eller Mand. En Moder, der sad med en saadan Pakke aaben paa sit Skød, medens Taarerne trillede ned ad hendes Kinder, sagde: »Men kan denne Krig ende med, at vi bliver Danske, saa er Jens ikke død forgæves!«

En Maaned senere blev der Forstyrrelse i de smaa tyske Faner, som hver Dag flyttedes paa de store Krigskort. Efter Slaget ved Marne var det ikke nemt at finde ud af de tyske Krigstelegrammer, der intet meddelte om Nederlaget, men trods Censuren slap der dog aabne Brevkort op til Grænsen, der viste, at Soldaterne var klar over, at det gik tilbage — til Aisnelinien. Sønderjyderne havde allerede lært baade at udtrykke sig og at forstaa. Det er fra den Tid, hint Brevkort stammer,

hvorpaa der stod saadan noget som: »Vi gaar frem hver Dag, og bliver det saaledes ved, saa kan vi snart se *Skrave Kirketaarn!*«

Omtrent fra samme Tid begyndte unge Mænd, der var indkaldt, men endnu ikke havde faaet Uniformen paa, at foretrække Flugt fremfor Nød og Død i Skyttegravene. Det er en stor Fejltagelse, naar enkelte har villet give det Udseende af, at Folk søgte over Grænsen af nationale Grunde. Der var jo ogsaa Tyskere, der flygtede. Flugten skete først og fremmest for at redde Livet.

En af de første, som flygtede fra sin Hjemstavn for ikke at komme med i den blodige Krig, som nu alle kunde se ikke blev en tysk Spaseretur til Paris, var en ung Mand fra Haderslev. Han havde i flere Aar opholdt sig i Hamborg paa et Handelskontor, og nu havde han faaet Tilsigelse til at møde i Flensborg. Han vidste jo nok, hvad det betød. Han var ogsaa straks rejst med Toget til Flensborg, men hans »Meldeamt« var lukket, thi det var ud paa Aftenen. Medens han gik op og ned ad Flensborgs Gader, fattede han Planen om først at besøge sine Forældre i Haderslev og derefter se at flygte over Grænsen. Han slap ogsaa med Toget til Haderslev og gjorde straks efter et mislykket Forsøg paa at komme over Grænsen. Raadvild og forknyt tyede han til sin dødssyge Fader, der laa paa et Hospital. En jysk Tjenestekarl, som havde haft Tjeneste i Nærheden af Sommersted, men nu laa paa Hospitalet med en daarlig Fod, fik at vide, hvad det drejede sig om, og hviskede til ham: »Du kan jo rejse over paa mit Pas, jeg skal jo udskrives en af Dagene og har faaet mit Pas tilsendt«. Der var ikke lang Tid til Overvejelser, og kort Tid efter stod Flygtningen paa Haderslev Banc-

gaard, hvor han under Foregivende af at være den jyske Tjenestekarl, virkelig opnaaede Billet til Kolding. At det gik godt, er i høj Grad mærkeligt, thi den unge Mand havde fra sit lange Ophold i Hamborg et let tysksfarvet Sprog, og den jyske Tjenestekarl kunde ifølge Passet kun tale Dansk. Men han fik Billetten og ankom til Sommersted, hvor der i Begyndelsen af Kri-gen (indtil Slutningen af September 1915, da Stedet blev forlagt til Farris) var Pasrevision. Mens han ventede paa at komme for Tur, huskede han til sin Skræk, at han havde Indkaldelsesordren i sin Lomme. Det lykkedes ham at faa den gemt i Ventesalen i en tysk Adressebog, og ogsaa i Sommersted kom han med Toget. Han slap let over, men turde selvfølgelig ikke blive i Danmark. Det hed sig jo dengang, at Tyskland kunde forlange Flygtninge udleveret, hvorfor han straks rejste videre til Stockholm, og her fik han Plads. Endnu før Jul havde han sendt nogle Penge til en Bekendt i Kolding, som sendte Pengene videre til Haderslev. Faderen var imens død.

Den jyske Tjenestekarl anmeldte, at hans Pas var blevet borte, formentlig stjaalet. Han fik saa et nyt Pas, hvorpaa stod, at det første var blevet benyttet den og den Dag i Sommersted af en falsk Person.

Antallet af Flygtninge fra Sønderjylland blev efterhaanden stort. Til sidst flygtede unge og ældre i Hundredevis. Den tyske Presse begyndte at anklage de danske politiske Organisationer i Sønderjylland for at tilskynde til Faneflugt, hvilket naturligvis ikke paa nogen Maade var Tilfældet. I Juli 1915 var Vælgerfor-eningens Bestyrelse samlet i Aabenraa, og man fremhævede, at de beklagelige Desertationer stod i nøje Forbindelse med tiltagende Klager over chikanøs Behand-

ling af indkaldte dansktalende Nordslesvigere, særlig over Forbud mod Brugen af Modersmaalet i indbyrdes Samkvem og i Brevveksling med Hjemmet. Vælgerforeningen vedtog efter Evne at søge at modarbejde Desertationerne, men saa sig derimod ikke i Stand til offentligt at advare derimod, da Udlandets Opmærksomhed derved vilde blive henvendt paa Sagen. Beslutningen blev undertegnet af Formanden, J. N. H. Skrumsager, Næstformanden, Peter Grau, og Sekretæren, M. Simonsen, og blev tiltraadt af H. P. Hanssen og Kloppenborg Skrumsager.¹¹ Det vilde sikkert heller ikke have hjulpet, om man havde offentliggjort denne Udtalelse, som forøvrigt er rigtigt begrundet, men hvem vil nu dømme Flygtningene eller deres Forældre, som ofte allerede havde mistet et eller flere Børn.

Paa den anden Side vilde Desertationen i Tilfælde af, at Tyskerne vandt Krigen, betyde en Aareladning, som Sønderjylland allerede havde haft ved Udvandringerne efter 1864, og som den danske Nationalitet slet ikke kunde taale.

De fleste Flygtninge søgte over Grænsen, hvor Overgangen var lettest, altsaa mod Øst og Vest; dog kom der ogsaa en Del over Kongeaaen. Der var visse Steder, som søgtes med Forkærlighed af Flygtningene. Syd og Sydvest for Ribe gik mange over, ligeledes omkring Bavngaard, og paa Østkysten var det fortrinsvis Egnen ved Ødis-Bramdrup, Farris og Jels-Troldkær, der benyttedes.

En af Flygtningene fra 1916 beskriver udførligt sin Flugt og sin Sindstilstand under Flugten og har derfor særlig Adkomst til at blive medtaget her:

De sønderjyske Frontsoldater var forlængst, naar de kom hjem paa Orlov, begyndt at flygte over Græn-

sen, og Flugten blev selvfølgelig ogsaa omtalt ved selve Fronten. Mellem Soldaterne indbyrdes blev Flugt betegnet som »at go' øvver æ Hegn« eller »øvver æ O'«, eller man sagde: Han er gaaet til den store Nordarmé eller til Mads Egholms Brigade«. En vittig Fyr fortalte mig saaledes engang, da han kom tilbage fra Orlov, at nu hang Træerne i Skibelund Krat fulde af Jernkors (der hang virkelig ogsaa et Jernkors), som flygtede Sønderjyder havde efterladt. Grunden til, at Antallet paa Flygtningene steg, maa vel søges i den Omstændighed, at det stadigt blev utaaleligt og nerveoprivende at gøre Tjeneste i Krigen, alt som der opfandtes mere grusomme og mere inhumane Vaaben, og endelig blev det efterhaanden klart for alle, at Tyskland umuligt kunde vinde Krigen, og derved blev Risikoen for Flugtens Følger absolut mindre.

Midt i Oktober Maaned 1916 rejste jeg paa Orlov fra Verdun, hvor vi havde faaet en Omgang paa et halvt Aar. Jeg rejste bort med det bestemte Forsæt, at jeg vilde gøre alt for at slippe over Grænsen, naar jeg kom hjem. Min Fader og jeg talte ikke noget om min Flugt. Han maatte jo intet vide, og opfordre mig til at flygte vilde han sikkert heller ikke. Hvis jeg skulde blive skudt under Forsøget paa at gaa over, vilde en saadan Opfordring give Anledning til grufulde Selvbefrejdelse. Han gav mig blot stiltiende 12 danske Kroner, alle de danske Penge, han havde i sin Besiddelse. Jeg udsatte Dagen for min Flugt helt til Dagen før jeg skulde tilbage til Fronten igen. Dagen forud aflagde jeg efter Indbydelse af nogle Underofficerer Besøg i deres Barakker ved Grænsen. Det var et »Orienteringsbesøg«, og selv om jeg paa Hen- og Tilbagevejen kun gik et Par Skridt fra Grænsen og

Friheden, vovede jeg dog ikke Springet, da min Led-sager, en ung Dame, saa sikkert var bleven tiltalt for at have hjulpet mig til Flugt.

Aftenen derpaa startede jeg saa for Turen til den store Nordarmé. Det var den 31. Oktober. Netop som jeg gik bort fra en Vens Hjem (jeg sagde ikke Farvel i mit Hjem, da de intet officielt maatte vide om min Flugt), brød et Uvejr løs, og det har sikkert været mig en udmærket Hjælp. Jeg havde benyttet Tiden mellem Kl. 7 og 8 Aften, da Vagtposterne afløste hinanden, til mit Forehavende, og havde faaet en nøjere Rute beskrevet, fra Nordsiden af Broen over Taps Aa, ind mellem Højrup og Stepping, skraas over en Eng ind efter Bramdrupgaard i Ødis-Bramdrup. Som Ledestjerne havde jeg et Lys ovre i det forjættede Land. Jeg vandrede fremad efter det, medens alle Sanser var spændt til det yderste. Der var endnu Tid til at vende om, men jeg droges stadig længere og længere fremad. Tanken om at komme tilbage til Verdun igen var en tilstrækkelig Drivfjeder til at faa mig til at gaa fremad. Den mindste Støj var nok til at faa mig til at sætte mig paa Hug for at spejde ud over Terrænet. Jeg oversteg flere Rækker Pigtraad, og det syntes mig, som om det aldrig vilde faa Ende. I et saadant Øjeblik arbejder Mennesket sikkert mere med Instinkt end med Omtanke. Bag mig ovre paa Landevejen hørte jeg pludselig en Hund halse. Var det mon en af Vagt-posternes Politihunde, der havde fundet mit Spor? Jeg trak min Bajonet lidt op af Skeden for at have den parat, hvis Bæstet skulde indhente mig, men jeg fik heldigvis ikke Brug for den. Af og til blev Landskabet oplyst af et Lyn, og jeg kastede mig saa ned for ikke at ses af en eller anden Vagtmand. De stod efter Si-

gende i en Afstand af 100 Meter. Efter at være klatret over flere Rækker Pigtraad stod jeg pludselig ved et lille Vandløb. Var det Grænsen? Skønt godt kendt med Terrænet følte jeg mig pludselig desorienteret. Med et Sæt sprang jeg over. Jo, det maatte være Danmark! Men hvis jeg nu blev opdaget, hvad saa? Vilde den tyske Vagtmand alligevel ikke sende mig en Kugle? Men der var ingen Tid til lang Betænkning. Jeg tog mit Bestik, og snart stod jeg paa en Markvej, der utvivlsomt maatte ligge i Danmark. Danmark, Danmark. Aldrig havde dette Navn, aldrig havde dette Land været mig saa kært, fordi jeg nu ret følte det som et Fristed, og som et Fredens Land.

Jeg saa mod Syd ud i den mørke Nat. Dernede i det sønderjyske Land blinkede Lysene fra Vinduer i Huse og Gaarde. I hvert af disse Hjem havde man sikkert sin Del af Krigens Byrder at drages med. Og Tankerne gik videre ned til mine danske Kammerater ved Fronten. Var det nu ogsaa rigtigt mod dem, det, jeg nu havde gjort? Men jeg vidste dog ogsaa, at de, naar de fik at høre, at jeg var »kommen godt over«, vilde glæde sig over, at det var gaaet godt. Alligevel følte jeg det, som om jeg begik en Uret mod dem, der blev dernede.

Lidt fremme ved Vejen laa der et lille Hus. Jeg listede mig hen for at kigge ind gennem Vinduet. Det var blot for en Sikkerheds Skyld, og da jeg saa, at man just var i Færd med at læse i »Kolding Avis«, vidste jeg, at jeg var i Danmark. Alligevel spurgte jeg, efter at have banket paa, om jeg rigtig var naaet til Danmark.

»Ja Du er«, sagde Manden. »Har Du kravlet langt«?
 »Nej, jeg gik hele Vejen.«

»Forleden Aften kom der et Par stakkels Russere; de havde kravlet saa langt, at de næsten havde slidt alt Tøjet af Kroppen — —«.

Jeg maatte absolut have en Kop Kaffe, inden jeg tog videre. Hvor mange Kopper Kaffe mon ikke det lille Hjem har givet til stakkels ængstelige Flygtninge? Manden hjalp mig (jeg var i Uniform) forbi den danske Vagtpost, og efter at jeg hos min Onkel i Ødis-Bramdrup var bleven forsynet med en Regnfrakke og en civil Hat, gik det af Sted nordpaa. Vamdrup var mit Maal. Jeg var hjemme. Jeg var fri!

— — —

Frøhandler *Hans Moos*, Vamdrup, der under en Del af Krigen boede tæt Nord for Grænsen ved Farris, fortæller: I 1916 kom der saadan noget som 245 Flygtninge over hos mig. For Flygtningenes Skyld blev der brugt et fuldstændigt Signaliseringsssystem. Om Dagen var der paa mit Hus en Vimpel, og om Natten brugte vi Lys. En anden Mand i Nabolaget brugte et Stykke Tøj og om Natten Lys. Flygtningene kom undertiden langt borte fra og blev vist fra den ene Tillidsmand til den anden. Jeg selv færdedes ved Grænsen baade Nat og Dag dengang og snakkede med Vagterne, der forresten hos mig læste »Kolding Avis«. Dette gik saaledes til: En Søndag lige efter Krigens Udbrud kom Børnene ind og fortalte: »Fader, der staar saadan en underlig en herude ved Laden i en Russerfrakke«. Jeg kom ud, og Grænsevagten, thi en saadan var det, spurgte mig: »Der staaer vel noget andet i Jeres Aviser end i vore. Kan man ikke komme til at læse Jeres Avis?« Vi holdt dengang »Kolding Avis«, og jeg forklarede ham, at jeg kunde jo godt hver Dag lægge Avisen i en Cigarkasse

ved Grænsen, og paa den Maade læste Vagten »Kolding Avis« i henved $1\frac{1}{2}$ Aar. Naar det blev nødvendigt, bestak vi Vagterne med lidt Penge eller Fødevarer. Undertiden følte man sig lidt for. En Dag spurgte jeg Vagten: »Hvis der nu kom en ung Mand og skulde over, hvad vilde Du saa gøre?« Da Vagten som sædvanlig svarede: »Saa vilde jeg vende mig om«, kaldte jeg paa Flygtningen, der rolig gik over.

Et Par unge Mennesker var kommen over ved Grænsen, men deres Forældre var ængstelige for dem. Det var da aftalt, at de en bestemt Dag og Tid skulde hilse paa deres Forældre. Jeg laa den Dag ved Kreaturerne bag en Tjørnehæk. De unge Mennesker kom gaende nordfra, og da der kun var en Kilometer eller saa til Grænsen, saa jeg dem tage et Par smaa Dannebrogssflag op og vifte med dem. Sonden Grænsen kom der et Par hvide Stykker op, det var deres Forældre, der hilste. Da denne Hilsen var udvekslet, faldt de to unge Mennesker paa deres Knæ og bad. — Det gjorde et stærkt Indtryk paa mig.

To andre Flygtninge mindes jeg tydeligt. Den ene af dem var en Maskinarbejder fra Hamborg, der var gaaet tilbage ved Fronten og var bleven idømt 5 Aar i Spandau. Den anden var en 17-aarig Sønderjyde. Hamborgeren var ført til Nordslesvig for at arbejde ved den befæstede Linie. De to Flygtninge kom til os selve Juleaften. Vi havde lige spist Julemaden, da de kom ind ad Døren. De var drivvaade, thi de havde været i Aæn. De bad om lidt at spise, hvad de selvfølgelig fik straks. Vi havde faaet Senge til dem, men Tyskeren bad indtrængende, om de ikke maatte sove i Kostalden paa noget Halm eller Hø med nogle Sække over sig, thi han var saa forfærdelig fyldt med Utøj.

Dette skete saa. Jeg gav dem lidt Penge. Hamborgeren kom til Kolding og arbejdede en Tid lang paa Sydjysk Maskinfabrik, hvor man var glad ved ham.

To unge Mennesker gik over Grænsen i 1917, den ene var min Brodersøn, den anden Nabosønnen. Det var to unge Drengene. Da de skulde over, tog de med Toget til Farris og derfra gik de efter Jels Troldkjær. Det var paa de Tider, at man smuglede saa meget Brændevin, og de tyske Officerer havde faaet et Horn i Siden paa disse Brændevinssmuglere. De to unge Mennesker blev saa vist tilbage til Farris, hvor man sagde til dem, at de hellere maatte tage hjem med Toget igen, men min Brodersøn besluttede at tage ned til mig. De gik saa atter ned mod Grænsen, og her passerede de et Soldaterhus. De mente nu, at de var i Danmark, men de tog sig ikke i Agt for en flyvende Post, som inspicerede Vagten. Saa maatte de i Hast over Aaen og kom saa over til os. Næste Dag sagde Vagten til mig: Jeg havde et morsomt Tilfælde, der gik to unge Mennesker over. Jeg vilde ikke gøre dem Fortræd, jeg vendte om og gik. Jeg takkede ham og fortalte, at den ene var min Brodersøn.

De to unge Mennesker blev hos os i 14 Dage. Den ene, Hans Petersen, fik en god Plads ved Fredericia, men her blev han syg og kom paa Sygehuset. Fra Fredericia blev der skikket Bud til hans Fader og Moder. Faderen gik saa over Grænsen og kravlede over Markerne. Han kom lykkeligt over. Sønnen døde imidlertid paa Sygehuset i Fredericia. Faderen blev herovre til Begravelsen. Den afdødes Søstre forsøgte at komme over for at komme til Broderens Begravelse. De kom ogsaa over den danske Grænse, men her blev de standse af en dansk Skildvagt. Pigerne græd, og jeg bad

Soldaten telefonere til Oberstløjtnanten i Kolding, men Vagten vilde ikke lade Søstrene passere, og de maatte tilbage. Forresten blev den unge Mand begravet i Fredericia under smukke Æresbevisninger. Der var opstillet et Kompagni Soldater som Æresvagt.

Jeg saa engang ved Grænsen en ung Mand, som tog fejl og gik efter Farris Station. Jeg raabte til ham: »For Guds Skyld, kom herover, her er Danmark«. Han sprang saa i Aaen og reddedes.

I Virkeligheden aner kun faa, hvor vanskeligt det var at finde ud af Grænseskellet paa dette Sted. Det er ofte sket, at Folk, endog flere Gange, er gaaet frem og tilbage over Grænsen — og endda er sluppet godt fra det.

Lidt Syd for Grænsen boede en Mand ved Navn Andreas Andersen. Han var 82 Aar gammel. Han havde et Stykke Jord paa dansk Side. Jorden fik han Lov til at benytte et Par Aar. Vi kom saa til at snakke sammen en Dag, og han spurgte mig, om jeg ikke kunde bruge Jorden. Saa kom Vagten til og raabte paa Tysk, at vi ikke maatte tale sammen. Gamle Andreas Andersen, der ikke forstod Tysk, spurgte mig: »Hvad siger han?« Jeg fortalte ham det. Men da vi ikke hurtigt nok kom fra hinanden, slog Vagten ham i Baghovedet, saa han faldt. Efter at være falden, sparkede Vagten til ham med sin jærnbeslaaede Støvlehæl. Det var modbydeligt at se paa. Og saa var Andreas Andersens Hjem endda et af de Steder i Sønderjylland, hvor man behandlede de tyske Soldater allerbedst.

Jeg beholdt saa Jorden og brugte den i to Aar. En Søndag Formiddag gik jeg dernede. Der var sat Pigtraad langs med Grænseskellet. Det var i den Tid, da de tyske Vagter havde det knapt med Mad. Netop den-

gang var den paagældende Vagt lige kommen tilbage fra Fronten. To af mine Piger spurgte mig, om de ikke maatte tage lidt Brød med til dem. En af Vagtposterne sagde da: »Jeg har ikke faaet noget at spise i to Døgn. Jeg ligger i Højrup, men de har stjaalet min Mad. I Nat gik jeg ind paa Din Mark og tog noget Mælk fra en af Dine Køer. Jeg er ikke vant til et saadant Liv. Jeg er fra et velhavende Hjem, min Fader er Professor i Breslau«. Vi sendte saa noget Smørrebrød og Øl over til ham. Det var i 1917, vi saa ham aldrig senere.

En Lørdag var tre Sønderjyder kommen over til os. De var hos os nogle Dage. Om Mandagen skulde vi netop sætte Hø i Stak ved Siden af Grænsen. Saa kom der pludselig to tyske Soldater over til os. Det gav et Ryk i de to Sønderjyder, men jeg holdt dem tilbage. Soldaterne sagde, at de gerne vilde hjælpe med at sætte Høet i Stak, naar de kunde faa en god Mellemmad og et Par Flasker Øl. Jeg slog til, og de hjalp os med at sætte Høet i Stak, og jeg fik Bud efter noget Øl og kom i Snak med dem. I Samtalens Løb sagde jeg saa: »Disse to unge Mennesker gik over forrige Nat lige for Næsen af Jer«. Sønderjyderne var meget forfærdede over min Aabenmundethed, men Tyskerne sagde, at de kunde passere saa meget de vilde. — Medens Elsass-Lothringerne laa ved Grænsen, fik vi megen Sympati for dem. Det var prægtige Mennesker, ialfald for os Danske. Der gik da en Mængde Sønderjyder over.

Paa Farrisgaard havde Ejeren en Mængde Sønderjyder i Arbejde i Roemarken. De sprang jo efterhaanden over Grænsen, som Marken stødte op til.

En Mand fra Haderslev, som hjalp mange Folk over ved Grænsen, hvor han var meget kendt, fortæller om en Flygtning, som han skulde have over ved

Farris. Flygtningen var meget »troskyldig« og hørte ikke til de modigste: Da vi var kommen ned til Grænsen, gik vi saa tæt som muligt hen mod Posterne. Jeg havde bundet et Lagen om Flygtningen for at han ikke skulde ses mod Sneen, der laa paa Jorden. Jeg gav ham Besked om at krybe over mellem Posterne, naar disse gik fra hinanden og instruerede ham i alle Maader, hvorpaa jeg gik tilbage mod Farris, men hvem kommer bagefter, Flygtningen! Og han græd. Jeg skammede ham ud og gik atter med ham mod Posterne. Nu forklarede jeg atter: Nu lægger Du Dig ned, og naar Posterne saa gaar fra hinanden, saa kravler Du over. — Atter gik jeg mod Farris, hvor jeg ventede paa Toget. Der stod ved Stationen et stort Lux-Lys, hvis Skær faldt langt ind over Markerne. Da jeg vender mig om, ser jeg Flygtningen *gaa* paa det allerhøjeste Punkt med Lagenet slaskende efter sig! Det var nu umuligt at gøre mere for Flygtningen. Jeg tænkte, at nu gik det da galt og ventede at høre Skud, men alt forblev roligt, Manden slap trods alt igennem!

En Mand fra Skodborg fortæller: Vi havde en Eng ved Kongeaaen, men en Tid under Krigen maatte vi slet ikke komme i Engen, et helt Aar vistnok. Senere blev det bedre. Folk, der *vilde over*, gik ved Siden af os. Saa kunde de jo nemt komme til at dumpe i Aaen. Der løb ogsaa en to—tre Stykker af dem, der tjente hos mig. Tyskerne mente, at jeg hjalp dem over. Værst blev det, da ogsaa min Søn løb over. Amtsførstanderen i Rødding, Rafalsky, havde mig i Forhør i Rødding og vilde have mig til at underskrive Forhøret, hvilket jeg nægtede. Rafalsky vilde have at vide, hvorledes jeg var stillet økonomisk. Han sagde, at der kunde jo lægges Beslag paa min Søns Part, men

jeg bed ham selvfølgelig af: Min Søn havde jo da ingen Part, saa længe jeg levede!

Da en Mand i Skodborg og hans Søn flygtede, vilde Konen helst følge efter. Sit Tøj lod hun indskrive til Flensborg, men en behjertet Mand i Skodborg sørgede for, at Tøjet »ved en Rangeringsfejltagelse« gik til Vamdrup og saaledes var i Sikkerhed. Samme Mand hjalp mange, der var i Forlegenhed, enten paa den ene eller den anden Maade. I det hele taget var der mange hjælpsomme Hænder, naar det kneb for Naboer.

Kommuneforstanderen i Langetved og Københoved blev en Gang yderst indigneret over en Mand i Københoved, der hævdede Rejseunderstøttelse for at rejse i Soldatertjeneste, men i Stedet for flygtede over Grænsen. Kommuneforstanderen syntes, at det var da for stærkt at skulle betale en Mand for at flygte til Danmark.

Allerede foran er det oplyst, at der ogsaa flygtede mange tyske Soldater, der stod Vagt ved Grænsen. Paa to Nætter forsvandt 34 Mand af Vagtstyrken, der stod ved Holte. De satte før Flugten Geværerne med Bajonetten i Jorden. Ved Geværkolben fæstede de en Seddel, hvorpaa der stod: »*Stellvertretender Posten*«, og saa forsvandt de. Det var navnlig Folk fra Thüringen.

Det gik altsaa knap saa strengt til, som det hedder i en tysk Soldatersang fra dengang, »Die Wacht an der Königsau«: Will Jemand über die Grenze mal bei uns über laufen, oh, den tun wir gleich in der Königsau ersaufen«.

Engang kom der en Flygtning til mig — fortæller en Mand fra Skodborg. Han vilde absolut over Grænsen. Nu havde vi paa Gaarden en lille Elsasser, et ganske ungt Menneske paa et Par og tyve Aar. Jeg

havde hørt om Elsasseren, at han hadede Tyskerne, og jeg snakkede da med ham om at hjælpe mig med at faa Flygtningen over. Han var ogsaa villig nok, men beklagede sig over, at hans Kammerat var en ivrig tysk Patriot, og han skulde netop paa Vagt sammen med Kammeraten. Vi maatte altsaa lave det saaledes, at Elsasseren kom ene paa Vagt. Det lykkedes ogsaa. Patrioten lod vi sove over sig, og Elsasseren overtog saa baade hans og sin egen Post. Da Flygtningen kom ned til Elsasseren, udbrød denne: »Men Du har jo alt for godt Tøj! Det smider Du jo straks, naar Du kommer over, og da Tøjet er bedre end mit, vil Du saa ikke bytte med mig?« Flygtningen var villig nok. Heldigvis var de af samme Størrelse, og de byttede saa Tøj og hjalp hinanden med at flytte Mærkerne. Elsasseren fik sin Betaling, og Flygtningen løb. Bagefter sagde Elsasseren til mig: »Det var jo en udmærket Fyr, har I flere af dem, saa kom blot med dem«.

Senere blev den stakkels Elsasser beordret til Fronten. Han græd og jamrede sig, men skulde jo af Sted. Jeg har senere hørt, at han faldt straks efter at være kommen til Fronten.

Ikke saa faa Flygtninge svømmede over Kongeaaen. I Nærheden af Skodborghus svømmede 2. Februar 1918 en Karl over ved højlys Dag. Han var en Del medtaget af det kolde Bad og kom hurtigst muligt i Seng paa Skodborghus. Aftenen i Forvejen havde han forsøgt at flygte, men havde maattet opgive Forsøget, da man skød efter ham.

En opsigtsvækkende Flugt skete en Søndag ved Foldingbro. Det var en ung Mand fra Rødning, L., der var i Løjtnantsuniform og inspicerede Posterne, ogsaa dem i Haven ved Kroen paa den tyske Side. I Haven stod

der én Post, og ved Vejen oppe ved Broen stod en Post paa hver Side. L. mærkede sig, hvor mange Skridt, Posten i Haven havde at gaa frem og tilbage, og han vidste jo godt, at naar Posten gik bort fra Broen, vendte han ikke om paa Halvvejen, men vedblev sin Tur helt hen til Enden af Haven, før han vendte igen. Lige idet Posten havde vendt for at fjerne sig fra Broen, løb L. over tæt inde ved Bropillerne, hvor Vandet i Sommer-tiden er ganske lavt. Han kunde næsten gaa helt tørskoet over. Den eneste Fare, der egentlig var, var den, at Posten paa den anden Side af Broen ind under Bro-pillerne skulde bemærke hans Flugt og skyde, men det gik godt, og de danske Vagter stod ikke helt ned til Broen, saa de kunde jo ikke straks internere ham. Der var en Mængde Folk i Foldingbro den Søndag, og Flugten vakte den største Sensation. For at skaffe L. Tøj, saa han kunde komme i civile Klæder, fik Kromand Grundet straks sendt Bud over. L. skiftede saa Tøj i Skjul af en Høstak og kom lykkelig bort.

Ude ved Bavngaard løb mange Flygtninge over, ofte uden større Vanskelighed. Vagtstyrken paa tysk Side synes ikke at have taget det saa nøje med Grænsen, som de ogsaa selv engang imellem gik over, om ikke for andet saa for at holde Drikkegilde i Villebøl Kro. Da der forud for et saadant Besøg havde været mange Flygtninge paa Egnen, sagde den tyske Løjtnant flegmatisk: Lad løbe, hvad løbe vil. En udsendt Deling danske Dragoner forsøgte en Gang at gribe Tyskerne under et saadant Besøg i Villebøl, men de slap bort i Tide.

Mellem Gelsbro og Obbekær maatte Flygtningene vade over Gels Aa. Enkelte af dem maatte blive staaende i Aaen i Timevis med kun Hovedet over Vandet,

naar der var en Vagtpost i Nærheden, og var det ud paa Efteraaret, var det en kold Tur, men mange af Flygtningene var under Krigen bleven vant til Strabadser. Naar Flygtningene saa kom over Grænsen, kastede de Geværerne, rev Uniformsmærkerne af Uniformerne eller ombyttede Frakken med en Bluse, som de fik hos Omegnens Landmænd. De danske Gendarmere ved Grænsen havde mange Geværer i den Tid. En Flygtning, der lige var passeret Grænsen, opdagedes af en tysk Vagtpost, der raabte: Holdt, eller jeg skyder! men Flygtningen maa have været en ret modig Mand, thi han raabte tilbage: Du maa gerne skyde, hvis Du tør, thi jeg er paa dansk Grund! Tyskeren skød ikke.

I denne Egn ligger Gaarden Aarup, i Fole Sogn, altsaa dengang Syd for Grænsen. Gaarden ejedes under Krigen af et Konsortium, bestaaende af fire gode danske Mænd. Ved denne Gaard kom der mange Flygtninge over. Man havde paa Gaarden en Hest, som ligefrem holdt af at gaa i Aen. Den har baaret mange, som saaledes kom over til Gaarden Karkov. Paa Aarup tjente den unge Pige Karen Poulsen, som under Krigen blev helt landskendt for at hjælpe Flygtninge, og som bestak Grænsevagten, enten ved Penge eller dansk Sprit. Hendes Eventyr baade paa Aarup og andetsteds var mangfoldige. Hun skal have hjulpet omtrent 200 Flygtninge over. I Reglen betaltes Posterne hver med 50 Mark for at gaa af Vejen. Engang var en Oberst fra Skærbæk kommen for at se Gaarden efter. Der skulde her indrettes »Massekvarter«. Karen havde da 2 Desertører gemt inde under sin Seng. Hun nægtede Militæret Adgang til Værelset, og det gik godt, men Desertørerne, som jo kunde høre Forhandlingerne, laa i en frygtelig Skræk. De kom begge to over om Aftenen.

Karen Poulsen blev selvfølgelig mistænkt, og til sidst, da hun opholdt sig i sit Hjem i Harreby, sendte Amtsfors­tander Rafalsky i Rød­ding Bud efter hende. Flere Gange var han paa Skrivestuen i Gelsbro og holdt For­hør. Senere kom der en Vagtmester fra Gram og ad­varede hende. Vagtmesteren var en flink Mand. Han snakkede om, at et Sted var der en, der red paa en Hest over Aaen, men Karen vidste jo ingen Besked. Vagt­mesteren fik Kaffe og Akvavit. Senere kom der to Kri­minalbetjente. Disse Spioner, der var stærkt hadede, foregav, at de var Flygtninge, og spurgte, om hun ikke kunde hjælpe dem over Grænsen. Hun anede straks Uraad, ellers var det gaaet hende galt. Til sidst maatte hun selv flygte over Grænsen, og ved en Fejltagelse fik Tyskerne fat paa hendes Søster Marie, som i 6 Uger sad i Arrest i Rød­ding, indtil der blev stillet 10,000 Mark i Kautio­n for hende. Amtsdommeren og Amtsfors­tanden i Rød­ding kunde ikke rigtig spændes, og denne Omstændighed reddede Marie ud. Amtsfors­tanden var i Grunden en flink Mand, men Rafalsky noget andet.

Hele Familien Poulsen hjalp ved Lejlighed Flygt­ninge. Karens Søster Thilde har ogsaa været noget med, og Broderen Johannes har ligeledes fungeret som Hjælper. Der blev hjulpet Folk af alle Nationaliteter. En russisk Officer var flygtet helt oppe fra Stettin. Jo­hannes fandt ham om Morgenen i noget Halm i Stal­den. Russeren spurgte: »Hier Dänemark?« Nej, det var det ikke. Johannes Poulsen fik ham op i Høet paa Loftet. Stakkelen havde ingen Mad faaet i 6 Dage og var voldsomt afkræftet. Her oppe laa han og teg­nede et Kort paa et lille Vindue. Da han skulde af Sted, skubbede man en Kassevogn ind i Laden, fik ham

ned i Bunden og ladede Vognen til med Hegnspælc. Vognen blev nu kørt ned i Engen. Herfra fik han forevist Posterne og fik Besked om, hvilken Retning han skulde tage. Han skulde igennem Aaen. Jeg har aldrig set et Menneske saa glad som han — siger Johannes Poulsen — over, at han kunde vinde Friheden, og han kunde kravle næsten lige saa stærkt som jeg kunde gaa. Vi aftalte, at han skulde lægge et Stykke Papir under en Sten som Tegn, naar han var kommen godt over. Jeg fandt senere Papiret.

En af Aarups Ejere, C. H., der boede i Aabenraa og ofte fik Pas til Gaarden for at tilse Regnskabet, fortæller: Man taler saa ofte om Faren ved at gaa over, men man maa huske paa, at den største Vanskelighed i Virkeligheden bestod i at komme op til Grænsen. Var man uden Pas, skulde man f. Eks. her fra Aabenraa snige sig igennem to Forpostkæder, nemlig først en Dragonkæde og derefter Kæden ved den befæstede Linie. Naar man ikke havde Pas, kunde man fra Aabenraa ikke komme ud over Rødekro. Jeg er engang sammen med en Flygtning om Aftenen til Fods gaaet fra Aabenraa og til Grænsen; om Morgenen var jeg tilbage igen.

Nervøsiteten under saadanne Ture var selvfølgelig stor, størst hos Flygtningene. Da jeg engang, fortæller C. H., hjalp en Flygtning og havde givet Besked om, at han skulde komme, kom han dog ikke. Jeg vendte da tilbage og fandt ham liggende med sin Revolver skarpt rettet mod en *Ledstolpe*. Han troede bestemt, at det var en Vagtpost, men det kunde jo ogsaa være mig. »Harde jeg været vis paa, at det ikke var dig, saa havde jeg skudt.«

Bestyreren paa Aarup var noget tunghør. Engang

under en ulovlig Tur havde Bestyreren og C. H. skjult sig i en Plantage, og Vagtposterne var paa Jagt efter dem. Tilsidst skød de. Bestyreren vilde være sprunget op, men C. H., der indsaa, at det var for sent at melde sig, og ikke kunde hviske til Bestyreren, slog ham til Jorden med sin Stok, og det lykkedes dem at slippe bort.

Mellem Gelsbro og Hømlund ligger Varming Hede. Her er intet Vandløb, men kun en Grøft paa ca. en halv Meter afmærkede Grænsen, der for Fremmede synes ganske udvisket. Her listede mange over, det vil sige de krøb, skjult i Lyngen. Et meget benyttet Overgangssted var hos Mads Vind i Fjersted. Der var her et Sted, der var som skabt til Overgang, en Sænkning i Terrænet, der fortsattes hen over Grænsen. Man kunde saaledes gaa skjult i Lavningen, indtil man var kommen over den lille smalle Grøft, der betegnede det vigtige Skel. Men Tyskerne troede, at Mads Vind hjalp Flygtningene over, og slog ned paa denne Mand paa den brutaleste Maade. Forklædte Politimænd foregav at være Flygtninge og afgav senere stærkt fordrejede Rapporter. I 1917 idømtes Vind 9 Maaneders Fængsel og førtes lænket med Haandjærn til Neumünster. Mads Vinds Hustru og Datter (Sønnen var flygtet til Danmark) fik samme Medfart, men efter en Maanedes Forløb slap Vind hjem, Hustruen og Datteren kom først hjem en Maanedstid senere. Hovedforhandlingen mod dem fandt Sted 15. Marts 1918, altsaa efter at Løsladelsen havde fundet Sted. Tilsidst drev det hele over. Den elskværdige Landraad sagde: Nu bliver I jo Danske, nu kan I sagtens være glade!

Længere vestpaa kom en uhyre Bunke Russere over. Mellem Rejsby og Brøns var der en Historie med tre

Russere, to slap over, men den tredje blev skudt. Ved Høm blev en Russer indhentet. Han blev simpelt hen stillet op ad et Træ og skudt ned af en Feldwebel. En engelsk Flyverløjtnant løb heldigt over ved Vedsted.

Pastor N. A. Jensen i Møgeltønder fortæller følgende Flygtningehistorie: Andreas Abild fra Møgeltønder, indkaldt i 1914, var hjemme paa Orlov i August 1916. Knuget af Tanken om at skulle ud igen (han havde fire Brødre, som enten var eller kunde komme med, de to faldt), gik han ned til Gallehus og fik en civilklædt Mand med nordpaa. Abild havde tjent i Øster Aabling i Roager og var altsaa kendt der. I Skærbæk standses de af en Patrulje. Abild, der var militærklædt, men havde civilt Tøj under, sagde: »Jeg skal hjem til Roager, og det er min Broder, der har hentet mig«. De fik saa Lov til at passere. I Øster Aabling bankede de paa i en Gaard, hvor der var Sønner, som Abild kendte meget godt fra den Tid, han tjente i Byen. Selve det Sted, hvor han havde tjent, var gaaet over paa andre Hænder. Uheldigvis laa en Afløsningspatrulje, hvor de bankede paa, men Beboerne var hurtige til at fatte Situationen og skaffede de to ind i Laden. I Nattens Løb naaede de begge over Grænsen, paa det sidste Stykke Vej skjult i en Havremark. De stedkendte Venner havde givet god Vejvisning.

Abilds Forældre laa søvnløse den Nat til Klokkeren mellem 3 og 4. Deres Tanker gik baade nordad og opad, men de fik ingen Fred. Pludselig lettede det saa sært for den gamle Mand, og han sagde det til sin Kone. De fik den Tro, at nu var Sønnen sluppet over. Derefter faldt de i Søvn. Sønnens første Brev bekræftede, at han og Vennen netop i samme Time var sluppet over.

En Morgenstund kom der til Præstegaarden i Vedsted to Russere. De var slet ikke sikre paa, at de var naaet til Danmark, og navnlig blev de forskrækkede, da Pastor Otto Rosenstand gik til Telefonen. De var yderst vantro, da Præsten fortalte dem om Revolutionen i Rusland, ja erklærede det for ganske umuligt, at der var Revolution dér.

Mange Flygtninge kom til Hvidding Kro. Gennem Gæstestalden kom de ind ad Døren henne ved Skænken og stod der uden at sige noget. Saa vidste man, hvad de vilde. De blev hjulpet over lidt vest for Chausseen. Mange Hundreder kom over her — kun en af dem har senere takket ved at sende et Kort

»Over Havet« kom der mange Flygtninge. En Nat kom der tre Flygtninge den Vej. De gik langt ude, hvor de ikke kunde ses. Lidt Kendskab havde de. De vidste, at der tæt sønden Grænsen laa en Kirke, Hvidding. Her maatte de ikke komme, thi det var bekendt, at en tysk Observationspost sad inden for Kirketaget og saa ud ad et Kighul, der var lavet ved at løsne en Blyplade. Men saa var der endnu en Kirke, Vedsted. Det var paa dansk Side. De listede sig frem langt ude, og saa endelig en Kirke inde i Land. Mon det var den rigtige? De kom i Land, og inde paa Kirkegaarden gav de sig til at læse paa Gravstenene. Men det var den forkerte Kirke, thi der stod alle Steder »død i Hvidding« Saa maatte de til Havs igen. Endelig kom de i Land nordfor »Flyddet«, som udgjorde Grænsen. Hos Telefonbestyrer Andreasen i Vedsted spurgte de ængstelige og forkomne: »Æ vi o dansk Grund, æ vi kommen til Danmark?« Og de fik Svaret: »Her er Fred og ingen Fare«. En dansk Flygtning havde aftalt, at hvis han kom over, vilde han give Meddelelse derom ved at faa

Vedsted Efterskole til at hejse Flag og Flaget kom op!

— — —

Undertiden tyede Flygtningene til Smaafif. En Mand, der vilde over, kom løbende ned mod Vagtposterne med en tom Bikube og spurgte dem, om de ikke havde set hans Bier. Han opførte sig fuldstændig som om han var i Vaande for den bortfløjne Bisværn. Vagterne lo og lod Manden løbe videre. Paa et belejligt Sted hoppede han over Skellet, og væk var han. Dette Kneb er benyttet baade ved Brabæk og ude paa Vester-egnen. — Eller der kom en Mand for at købe Kalve eller Plage af de lige op til Grænsen boende Folk — han forsvandt ligeledes paa et passende Sted. — En Mand vandrer op mod Grænsen med en Glarkiste paa Nakken, passerer Vagtposterne, idet han stiler mod et Hus tæt ved Grænsen. Ogsaa han forsvinder.

Oftest benyttede man sig af Markarbejdet. Man stakkede Hø, pløjede eller lignende, helst saaledes, at man begyndte paa den Del af Ageren, der var længst borte fra Grænsen og saa fortsatte ganske naturligt til Grænsen var naaet.

Der hører mere Koldblodighed til at udføre slige Ting, end man tror. Og har man ikke Koldblodighed nok til selv at flygte og ikke Kendskab nok til Egnen, saa søger man til et af de hemmelige »Udvandrerkontorer«. Ofte er det Moderen, der maa ordne det paa Forhaand, før Flygtningen selv kommer. Den Slags Hjælpere var der flere Steder. Efter at Moderen har ordnet Sagen, helst mod et passende Vederlæg, rejser Sønnen saa til Stedet, og der er aftalt et bestemt Signal, hvorpaa han skal kende sin Hjælper. Hjælperen skal for Eks. paa en bestemt Tid gaa der og der og tre

Gange i Træk tænde sin Pibe, hvorpaa Flygtningen skal give sig til Kende, eller Flygtningen skal rejse til den og den Banegaard. Her paa Perronen gaar der en ung Pige med en Rose i Haanden. Hende skal han følge efter paa Vejen op mod Grænsen. Kommer der Folk, som er mistænkelige, stikker han selvfølgelig af ind bag Hegnene.

Hele Aftalen kan ogsaa indledes skriftlig: En Fabrikantfrue i Haderslev skriver et Brev til en Kone ved Jels-Troldkjær. I Brevet staar der, at Konen skal komme til Haderslev, da Fabrikantfruen har en fed Hane, som hun vist vil blive glad ved. Konen læser Brevet og grunder lidt over, hvad Mening er, men den fede Hane maa jo betyde en god Forretning. Hun rejser til Haderslev og faar Besked om, at hun skal hjælpe Fabrikantfruens Sønner over, og selvfølgelig ydes der hende et Vederlag for at »tage dem ved Haanden«. Dette synes at have været det fagmæssige Udtryk.

Hvis der kommer en fuldstændig fremmed til en saadan Hjælper tæt ved Grænsen, svarer Hjælperen i Begyndelsen Nej. Han maa da først vide, hvem Flygtningen er, og hvorledes han har faaet fat paa Navnet. Men faar han saa Besked om, at Flygtningen paa en eller anden Maade har haft Forbindelse med Familie til ham eller med kendte, paalidelige Folk, er han i Regelen ikke uvillig til at hjælpe. Vederlaget er i Regelen 100 Mark, hvoraf Hjælperen skal bruge en betydelig Del til Bestikkelse af Vagtposter eller lignende. Som oftest sker denne Bestikkelse ikke i Penge, men ved Madvarer, thi vedkommende Vagtpost har som oftest en Kone oppe i Tyskland, der sidder og sulter. Eller han er fra den hollandske Grænse og mere Hol­ lænder end Tysker, og altsaa ikke særlig tyskpat­ riotisk.

Der kommer ogsaa engang imellem ubehagelige Flygtninge. En Flygtning fra Nordlesvig truede engang en Hjælper ved Jels-Troldkær til at skaffe ham over. »Hvis Du ikke hjælper mig, angiver jeg Dig til Tyskerne for at have hjulpet andre over.«

Der var god Grund til at være forsigtig, thi Spioner er der altid rigeligt af i en demoraliserende Tid, og uforsigtige Folk er der ogsaa mange af. En Mand ved Jels-Troldkær, Carl Petersen, hjalp en Gang to Personer over. Den ene af dem var en Kvinde. Da hun var kommen til Vamdrup, sad hun paa Missionshotellet og fortalte ganske aabent, at Carl Petersen havde hjulpet hende over. En tysk Spion berettede det til de tyske Myndigheder, og Carl Petersen kom 1½ Aar i et Tugthus ved Neumünster, Bokelholm.

Naar Flygtningen er kommen over, skal Hjemmet jo have Besked om, at Flugten er lykkedes. I Regelen skete dette ved et aabent Brevkort, hvorpaa der stod nogle aftalte, ligegyldige Ord: Tak for den venlige Hilsen o. s. v. Foran er der fortalt om andre Maader. Ude ved Hømlund, hvor den danske Kro laa lige op ad Grænseskillet, kom Flygtningen ofte ind i Kroen, hvor baade tyske og danske Soldater som oftest sad. I Begyndelsen kunde man ikke faa Tyskerne til direkte at fortælle i Flygtningens Hjem, at Overgangen var lykkedes. Man kradsede saa et Par Ord paa en tom Tændstikæske, som en tysk Soldat tog med tilbage og kastede paa et aftalt Sted. Senere er det sket, at en tysk Soldat bagefter har bragt Tøj over til Flygtningen. Dette gjorde ham selvfølgelig fortjent til en ekstra Belønning. Men Hømlund var nu ogsaa et af de Steder, hvor alt kunde gaa livligt og smertefrit, baade med Hensyn til Flygtninge og Smuglere. Ja, Vagtmænd, som kom hertil fra den russiske Front, fortalte, at de helt ovre i Rus-

land havde hørt af Kammerater, at Grænsen ved Spandet (Fjersted-Hømlund) var det Sted ved hele den danske Grænse, hvor der smugledes værst.

Ved Nielsbygaard var der en Gang flygtet en gift Mand. Hans Kone sønden Grænsen vilde selvfølgelig gerne tale med Manden, ogsaa efter at han var løben. Den tyske Vagt bragte da to Nætter i Træk Konen over Aaen og tilbage igen inden Dag. Stakkelen kom forresten i Fortræd for det.

I 1915, i Juli Maaned, var to Flygtninge gaaet ned paa Broen ved Skodborghus for at tale med en Søster Syd for Grænsen. Flygtningene vovede sig lidt sønden for Broen. Ved Aaen stod der en »Fisker«, nemlig en tysk Grænsegendarm, og han søgte at afskære dem Tilbagetoget. Der blev affyret flere Skud, baade med Revolver og Riffel, men de uforsigtige Flygtninge naaede dog lykkeligt tilbage.

Det er forbavsende, saa godt de allerfleste af disse Flygtninge er sluppet over, i alt Fald over Land. Fra Lillebælt og Østersøen foreligger der Flugtforsøg, som forløb meget ulykkeligt, og ude i Vesterhavet skal tre Personer, der dog vistnok var Smuglere, være omkomne. Af danske Flygtninge vides kun een at være bleven skudt, nemlig ved Københoved. Vagtposterne slæbte ham ind paa en Mark, hvor de satte en Vagt ved Liget. En Mand, som Begivenheden havde gjort et stærkt Indtryk paa, spurgte den tyske »Gefreiter«, om det nu ogsaa havde været nødvendigt at skyde. Gefreiteren, der forresten læste til katolsk Præsteeksamen, svarede ganske flegmatisk: »Aa, det var jo kun en »faneflygtig«.

En Dag først i April 1917 flygtede en Landstormsmænd over Grænsen lidt Øst for det Sted, hvor Fladsaa

og Gelsaa løber sammen og danner Nipsaa. Flygtningen blev bemærket af Grænsevagten, der skød efter ham og saarede ham, men Flygtningen reddede sig dog over paa dansk Side og kom sig snart paa Sygehuset i Ribe. At Nervøsiteten greb Flygtninge, som havde hørt Kuglerne pibe om sig, er begribeligt. Der var dem, som endnu flere Dage efter rystede saaledes paa Hænderne, at de ikke kunde holde en Kop.

De tyske Militærmyndigheder forsøgte paa alle Maader at forhindre den tiltagende Strøm af Flygtninge, der søgte op til Danmark. I Avgust 1916 blev der anbragt Pigtraad i Grøfterne i Nærheden af Grænsen for at forhindre, at Flygtningene benyttede disse Skjulesteder. Et Par Maaneder efter bekendtgjorde General von Roehl, at tyske Soldater og Civile, der greb Flygtninge, vilde blive belønnede med 20 Mark, men intet hjalp. I Jan. 1918 begyndte de tyske Vagtposter at aflyre Skræmmeskud langs hele Grænsen. Det lød paa Østkysten som hele Salver, der begyndte ved Bæltet og fortsattes mod Vest, og det var langt fra farefrit, thi mange af Projektilerne fo'r ind over den danske Grænse, hvor man kunde høre deres Piben. Det er aldeles utvivlsomt, at adskillige Kugler borede sig ind i Huse Nord for Grænsen, hvor de sidder endnu. Der var i de Dage adskillige Beboere, der var glade for, at deres Senge stod for en Murpille. Overfor Flygtningene hjalp dette blinde Skyderi sikkert ikke. Nu kunde de jo af Skydningen faa bedre Vejledning med Hensyn til Vagtposternes Opholdssted!

Blandt Flygtningene sydfra var mange forskellige Nationaliteter. Den 11. April 1915 ankom tre belgiske Flygtninge til Ribe. De var flygtede fra en Fangelejr ved Bergenhusen mellem Frederiksstad og Rendsborg

og i sin Tid tagne til Fange ved Antwerpens Overgivelse 9. Okt. Aaret i Forvejen. Grænsen havde de passeret ved Klaaby, og en Skovbetjent fandt dem i Tradsborg Plantage. — Den 17. Nov. 1915 ankom 4 Englændere, deraf en Officer og 2 Underofficerer, til Gredstedbro.

Adskillige Flygtninge blev grebne, før de naaede at komme over. Dette gælder saaledes ikke saa faa Tyskere. I April 1915 forsøgte to tyske Soldater at flygte over Grænsen ved Christiansfeld. De blev begge grebne. Den ene hængte sig om Natten i det gamle Sprøjtehus i Christiansfeld, som dengang var Arrest. Den anden blev ført sydpaa.

Værst var det for de stakkels Russere, der hverken kunde gøre sig forstaaelig for Folk eller havde lokalt Kendskab. Der er allerede foran fortalt om nogle af dem. Mange faldt for en Kugle fra en Vagtpost. At skyde en Russer, der vilde flygte, blev af Vagtposterne anset for en stor Bedrift. »Russe kaput«, hed det vidt og bredt. Det sagde de ogsaa til en i Nærheden boende Mand, der en Morgenstund stod udenfor sin Gaard. Nu kunde Manden ikke Tysk, eller ogsaa tænkte han sig ikke om, men spurgte: »Hvis Russere er det, er det . . .«, og han nævnte et Par Folk i Nabolaget, som havde de bekendte smaa russiske *Heste*. Saa blev han ført hen til Russeren, der laa stiv og kold paa Marken, og han forstod

I nogle meget opsigtsvækkende Avisartikler fortalte forannævnte Frøhandler Moos om den russiske Krigsfange, der paa sin Flugt ved Farris blev skudt og faldt inde paa dansk Omraade, hvorpaa et Par tyske Vagtposter sprang bagefter og trak ham over Hegnet, idet de truede Markens Ejer, Ølholm, og Moos tilbage med deres Geværer. Der blev afholdt Forhør i denne Sag,

og de tyske Myndigheder afgav en Undskyldning. De kunde ikke indrømme, at de tyske Vagtposter havde skudt Manden paa dansk Omraade, men de *var* løben ind for at hente ham tilbage, hvorfor de vilde blive draget til Ansvar. De tyske Myndigheder forsikrede, at hvis Russeren var forbleven i Live, havde de ikke taget i Betænkning at overlevere ham til de danske Avtoriteter.

Begivenheden skete 30. Okt. 1916, og interesserede kan læse Hans Moos' Artikler i Dagbladene.¹² Artiklerne blev læst op i Fangelejrene baade i Sibirien, Frankrig og England. Kort Tid efter lod den elskværdige Landraad i Haderslev en Broder af Moos vide, at Broderen i Farris var sat paa sort Liste, og der var udlovet et stort Beløb for at skaffe ham til Veje, hvorfor Hans Moos tog sig i Agt og efter den Tid ikke mere færdedes saa frit ved Grænsen.

I en Plantage ved Rejsby havde nogle russiske Flygtninge søgt Skjul i Træerne. En af dem blev skudt ligesom man skyder Spurve ned. — Det kom undertiden til Kamp mellem de flygtende Russere og Grænsevagterne, saaledes engang paa Vestkysten, hvor Russerne afvæbnede en tysk Grænsevagt, men under Kampen havde Tyskeren set Lejlighed til at bide en Finger af en Russer, der senere indlagdes paa Ribe Sygehus.

Der var ogsaa *meget* snilde Russere, der løb over:

En af de mærkeligste Flygtningehistorier er den *falske Peter Christiansens fra Jels*. Han var fra Riga, var Student og kunde derfor tale lidt Tysk. Som interneret i Tilsit var han sat til at sortere Fangernes Post. Lige ved Siden af var Bataillonskontoret, og her laa en Stabel »Urlaubsscheine«. Han udfyldte et saadant Orlovsbevis med Navnet Peter Christiansen fra

Jels. Navnet lød nordisk, det vidste han, og Stednavnet »Jels« havde han set paa et Kort. Saa rejste han rolig op til Nordslesvig den lange Vej fra Tilsit og »gik med Stien« ved Aller over til Danmark.

Ikke saa faa Desertører, navnlig Tyskere og Russere, flygtede paa den Maade over Grænsen, at de langt sydpaa gravede sig ned i Koksene i en Lokomotivtender, eller skjulte sig under Togene, indtil de var kommen over Grænsen. 11. April 1916 kom der paa den Maade tre Russere til Vamdrup. 21. Jan. og 19. Febr. 1917 kom der Flygtninge, der havde gemt sig paa lignende Maade. De var ofte yderst forkomne og maatte i Regelen under Lægebehandling.

Mange af de flygtende Russere fortsatte om Natten deres Flugt nordpaa endnu længe efter at de havde passeret den danske Grænse. Den 10. Avgust 1915 kom en russisk Flygtning dødtræt til Grindsted. Han troede stadig at være paa tysk Omraade. Pludselig tiltaltes han af en Landsmand, der sad oppe paa et Tag, som han var ved at udbedre. Flygtningen sprang højt i Luften af Glæde, da han hørte, at han var i Danmark. — I samme Maaned og Aar fandt man to russiske Flygtninge helt oppe i — Thistedegnen. Ogsaa de troede endnu at være sønden Grænsen.

De danske Myndigheder maatte af Hensyn til Faren for Sygdomme, f. Eks. Plettyfus, lade Russerne m. fl. indlægge nogle Dage paa Sygehuse, f. Eks. Brørup Sygehus, senere førtes de til de oprettede Interneringslejre. Paa Brørup Sygehus kunde Fangerne ofte opleve glædelige Gensyn med Venner: En russisk Polak, der arbejdede i Dover, flygtede og vadede gennem Kongeaen i Nærheden af Foldingbro. Lige paa den søndre Side laa et Hus, som han søgte ind i. Da Konen, intet anende,

kom ud i Entreen for at hente noget, fik hun en slem Forskrækkelse, da hun saa en pjusket og snavset Mand, der nærmest lignede en vild, staa i Entreen med Vandet drivende ned ad sig. Husets Mand, X, blev dog hurtigt klar over Situationen og kørte Flygtningen til Brørup Sygehus. Russeren var flygtet sammen med tre Landsmænd. De var kommen fra hverandre ved Kongeaaen. Gensynet paa Brørup Sygehus gjorde den førstnævnte saa glad, at han pludselig slog Armene om Foldingbromanden X og kysede ham.

Et saadant Internat oprettedes ved Frederikshøj, først i et Telt, der stod lidt for tæt op ad Grænsen, men senere blæste om, hvorefter det forlagdes til selve Frederikshøj Kro. Andre saadanne Lejre var ved Ribe, Gørding og flere Steder. Der opholdt sig en Tid ca. 500 russiske Flygtninge i disse Internater, og hist og her, navnlig ved Ribe, var man tilsidst ikke altfor glad ved disse store Børn, blandt hvilke der bredte sig nogen Bolschevisme. Bolschevikgesandten, Hr. Garine, aflagde sine flygtede Landsmænd et Besøg i September 1918, og efterhaanden slap Danmark af med Flygtningene. Efter Udbruddet af den tyske Revolution nægtede de danske Vagtposter at lade Russerne løbe over Grænsen.

Frederik VII.s Bro (Skodborghus).

Under Krigens Gang.

Saa tidligt som et Par Maaneder efter Krigens Udbrud blev der enkelte Steder i Nordslesvig anlagt nogle Hundrede Alen Skyttegrave, men det synes dog kun at have været Øvelser, det drejede sig om. Rygterne om saadanne Anlæg antog straks nordfor Kongeaaen ret betydelige Former, og samtidig talte tyske Kredse ofte om den formentlig stadig truende Fare for en engelsk, ja en Tid endog en russisk Landgang i Esbjerg. Men da de tyske Myndigheder hele Tiden havde deres Repræsentanter heroppe, kunde de sagtens konstatere, at der intet foruroligende var ved Esbjerg.

Der opholdt sig en Mængde tyske, civile Kriminalbetjente i Danmark. De kom til Landet paa fuldstændig lovlig Maade, forsynede med Pas, men vist aldrig under rigtigt Navn. Ingen kunde langs Grænsen vide

sig sikker mod at blive iagttaget eller hørt af tyske »Spioner«, naar Folk færdedes paa offentlige Steder, paa Jernbanerestaurationer, Hoteller eller paa Gaden. Nærmede saadanne Personer sig Steder, hvor de ikke burde være, blev de behandlede efter Fortjeneste.

Sønderjyder og andre, der opholdt sig nordfor Grænsen, følte sig ofte »skyggede« af saadanne Personer, der kontrollerede, hvad Folk foretog sig og hvor de færdedes, Dette fremgaar allerede af det foranstaaende. Mange Sønderjyder paa Rejse nordfor Grænsen gjorde sig saa vidt muligt ukendelige ved at bære Kasket i Stedet for Hat, eller omvendt, ved et Par Brillor el. l.; det skete flere Steder, at den, der søgte at gøre sig ukendelig, selv blev antaget for Spion! Jeg har saaledes modtaget Forespørgsler om Sønderjyder, som blev antaget for »mistænkelige«, netop fordi de færdedes med saa stor Forsigtighed. Men det er rigtigt nok, at tyske civile »Opdagere« i en foruroligende Grad fulgte Folk, som de interesserede sig for, og de havde Hjælpere, som det var endnu vanskeligere at tage sig i Agt for.

En ung Mand fra Aabenraa fortæller: »Jeg sad en Dag i Toget nordpaa og lagde Mærke til, at den tyske Kriminalbetjent Persson paa en af de nordligste Stationer i Sønderjylland talte med en svær Kone, som sad i samme Kupe som jeg. Efter at Toget var kørt, spurgte jeg hende lidt ud. Hun lod, som om hun ikke vidste, hvem Persson var, og angav at være en Beværterkone i Kolding. Jeg steg ud i denne By og gik fra Banegaarden op til Redaktør Thastum, som jeg havde en Samtale med. Derefter tog jeg til mit Hjem i Nærheden af Kolding. Jeg skulde senere sammen med en Broder til Klapjagt nede i Sønderjylland. Vi rejste derned og kom til Farris med Toget. Medens alle slap igennem,

min Broder ogsaa, blev jeg holdt tilbage til allersidst, og jeg fik først mit Pas i det Øjeblik, da Toget kørte. Meningens har vel sagtens været, at jeg skulde holdes tilbage, men jeg tog min Kuffert og gik til Fods til Øster Lindet, hvor Jagten skulde være. Paa den Maade maa jeg være bleven borte for Kontrollen, thi det viste sig senere under et Forhør, at indtil Farris vidste man nøje, hvor jeg havde været. Man vidste udmærket, at jeg fra Banegaarden i Kolding var gaaet til Redaktør Thastum (»Beværterkonen« har altsaa været Spion), men fra Farris var jeg bleven borte. Selve Forhøret kommer iøvrigt ikke denne Sag ved.

Vi følte denne Spionage allevegne. Engang fik jeg paa et Hotel i København min Kuffert rodet igennem, medens jeg var gaaet fra mit Værelse. Og det var tydeligt nok, at man havde søgt efter Papirer og ikke efter Værdisager, saa det var ikke en Tyv, der havde været paa Spil. Ogsaa i Aabenraa undersøgte man mine Sager.«

Man havde aabenbart vedkommende mistænkt for at være en Art Spion. Tilsidst kunde han heller ikke faa Pas. Efter 1920 har man opdaget Grunden. Ansøgningen om Pas er funden i Embedsarkivet. Den var anbefalet af Th. Ries i Aabenraa, men en Politisekretær har med Blyant noteret i Randen: Mistænkt for Spioneri. I samme Arkiv er fundet et Brev, som samme Mand har skrevet til sin Kæreste og hvori han havde skrevet nogle mindre ærbødige Ord om Landraaden i Aabenraa. Desværre er de fleste interessante Papirer i Arkiverne iøvrigt brændt af de tyske Myndigheder, før Arkiverne er afleverede.

— —

Som tidligere antydet rejste de sønderjyske Flygtninge i den første Tid for en stor Del videre til Sverrig eller Norge, fordi de frygtede for, at Danmark skulde blive tvunget til at udlevere dem, men efterhaanden blev der dog flere og flere i Egnene tæt op til Grænsen. De fik atter og atter Advarsler sydfra, at de helst skulde fjærne sig fra Grænsen. Deres Slægt og Venner var bange for, at tyske Troppemasser trods Neutraliteten skulde rykke op i Jylland, og enhver kan da tænke, hvorledes det vilde gaa de Flygtninge, som de greb. Det var saavist ikke uden Grund, at disse Advarsler blev givet, thi talrige Gange var denne Mulighed paa Tale blandt de tyske Troppeafdelinger i Sønderjylland og længere sønderpaa. Vi ved jo nu ogsaa, at den tyske Overkommando virkelig har tænkt sig en saadan Mulighed, at der tryktes Generalstabskort¹³ over Danmark Dag og Nat — de skulde være færdige 17. Okt. 1916 — og at den stærkt befæstede Linie tværs over Nordslesvig blev opført kort efter.

Danske Grænseboere kunde ikke undgaa at høre mere eller mindre om dette. Baade i Vest og Øst løb der tyske og polske Flygtninge over, der fortalte om denne Befæstningslinie og havde Kort med over større eller mindre Dele af den, se bl. a. foran Side 259. Vi kunde i Grænseegnene høre Kanontorden derfra og vidste, at det drejede sig om Indskydning. Ude i Vesterengen kunde en glubsk tysk Officer lade falde Ytringer som den, at Udkigsposten, der en Tid stod paa Ribe Domkirkes Taarn, skulde nok blive fjærnet, naar man *skød Taarnet ned!*

Vedkommende Tysker troede, at Udkigsposten var en engelsk Spion, medens det i Virkeligheden var en

dansk Observationspost, der selvfølgelig absolut ingen Forbindelse havde med England.

Tyske Troppedele kunde visse Nætter holdes klar til en vigtig Manøvre, og alle troede, at det skulde gaa løs mod vort lille, uskyldige Land, der intet højere Ønske nærede end at blive holdt udenfor den blodige Krig. En Nat blev der sønden Grænsen givet Ordre til, at Sabler og Bajonetter skulde slibes. Et Sted var der en elektrisk drevet Slibesten, der var i Gang en hel Nat med dette Arbejde!

Der taltes om, at Befolkningen oppe ved Grænsen skulde flyttes ned til Tyskland, og der nævntes endog, hvor den skulde flyttes hen!

Snakken Mand og Mand imellem i Sønderjylland blev tilsidst saa almindelig om disse Forhold, saa de tyske Blade maatte til at berolige Folketstemningen. De gjorde dette ved at oplyse, at det nye Grænsekorps var kommen alene af den Grund, at der maatte tages Hensyn til enhver Mulighed, — men om dette var nogen egentlig Beroligelse, er vel et Spørgsmaal. At Faren bestod for en saadan Mulighed, er ubestridelig. Der faldt sydfra endog Ytringer om, hvor fordelagtig Limfjorden kunde anvendes som Basis for en udvidet Undervandsbaadskrig, der begyndte i Februar 1917.

Taabelige Udæskninger fra dansk Side maatte for enhver Pris undgaas. Nogle Drengene rev en Nat det tyske Konsulatsskilt med Ørnen, der hang paa en Bygning i Søndergade i Kolding, ned. Lykkeligvis var det kun Drengestreger. Gerningsmændene fik hver en Bøde paa 50 Kr. og Ordre til at lade Skiltet reparere og sætte op igen.

Skønt der fra dansk Side gjordes alt for at forhindre, at Grænsen blev Udgangspunkt for Spioneri, fra hvil-

ken Side det end kom, var dette ikke let helt at forhindre. Agenter satte sig hist og her i Forbindelse, navnlig med Smuglere, der kom over Grænsen. Det vides nu, at i alt Fald paa et Sted har en engelsk Agent haft Sammenkomst med Folk sønderfra og formaaet dem — for en fyrstelig Betaling — til at rejse til Steder i Tyskland med Papirer og komme tilbage med Svar. Sligt kendes sikkert fra alle nevtrale Landes Grænses. En Dame i Sønderjylland skulde saaledes rejse til Køln med en Haandtaske, aflevere Tasken et bestemt Sted og atter tage Tasken med tilbage. Hun fik 1000 Kr. for denne Rejse. Da hun engang brækkede Tasken i Stykker for at se, hvad der var i den, fandt hun, godt indsyet i Bunden, et Kort over Fronten. Hun blev da bange, brændte Papiret tillige med Resterne af Tasken og viste sig ikke senere nordfor Grænsen. En Mand sønden Grænsen besørgede Breve til forskellige tyske Havne, Kiel, Wilhelmshafen osv. Han forlangte og fik Lov til at se Brevene. De saa meget uskyldige ud: Et Brev til en Broder el. l., men der var nogle mærkelige Kommaer i Brevet. Disse Breve blev afsendt med Posten, og der kom Breve igen, som han saa besørgede nordpaa. En saadan Brevbesørgelse kostede hver Gang 10 Kr. Men tilsidst holdt ogsaa han op. Enkelte Breve, hvori der laa trykte Lapper i fremmede Sprog, f. Eks. Russisk, omtales ogsaa nu bagefter. De var adresserede til bestemte Mænd i Nordslesvig. Det menes, at det var Opfordringer til de fremmede Krigsfanger til at flygte nordpaa. Nogle Nordslesvigere overgav saadanne Breve til Landraaden i Haderslev, da de ikke vilde af med deres Krigsfanger, som arbejdede hos dem.

Tyske Myndigheder anmeldte under Krigen — antagelig for dermed at aflede Opmærksomheden fra

egne Landsmænds Bedrifter — en »Spionvirksomhed« for fransk Regning, udført langs Grænsen. Det viste sig, at et Par sønderjyske Flygtninge, som under Kri- gen havde haft fredlyst Ophold i og ved Kolding, havde kvitteret derfor overfor den danske Stat ved at paatage sig en fransk »Efterretningstjeneste«. Sammen med flere andre stillede de for Assessor Thorup, der gav dem en alvorlig Formaning og derefter lod dem slippe for Straf. Under selve Sagen kom der ingen Op- lysninger derom til Offentlighedens Kundskab, men senere er Sagen ofte offentlig omtalt, og Hovedman- den, en Landmand fra Egnen ved Hoptrup, *Oluf Wolf*, har endog rost sig selv¹⁴ for denne »Tjeneste«. Hans Oplysninger menes væsentligst at have bestaaet i Af- høring af Flygtninge. Iøvrigt fik Historien et for ham selv alvorligt Eftersmæk, idet han for tidligt vovede sig tilbage til Sønderjylland, hvor han i Slutningen af April 1919 blev grebet af Tyskerne, ført i langvarigt Fængsel og stillet for Rigsretten i Leipzig, sigtet for Spioneri. Det lykkedes en indflydelsesrig dansk Mand, hvis Hjælp han paakaldte, at redde ham ud af Fængs- let. Fra Frankrigs Side blev Wolf belønnet med Æres- legionen!

Fra tysk Side var der foruden de allerede nævnte tyske Politimænd talrige mistænkelige Personer, som utvivlsomt var adskilligt mere farlige. En Tysker, der en Tid opholdt sig i Esbjerg og som sagde, at han var »Elsasser«, angaves at have den Bestilling at lokke Flygtninge ned til Grænsen for at faa dem over paa den tyske Side. De danske Myndigheder maa have haft ret gode Beviser paa Haanden mod ham, thi et halvt Aars Tid sad han i Ribe Arrest, og efter at han en Tid havde været under Behandling hos Assessor Thorup i Køben-

havn, blev han udvist. Uden dog her at komme ind paa den modbydelige Handelsspionage skal nævnes, at en Tysker, der en lang Tid opholdt sig ved Kolding og syntes at have Interesse for Lillebælt, flyttede herfra op til Skagen, hvor han tog Ophold i det gamle Fyrtaarn. Men *det* gik dog ikke. Myndighederne slog saa ned paa ham.

Der uddeltes hist og her i Danmark tysk Agitationslitteratur af tyskfødte Personer, og ligeledes blev der, pr. Post, særlig langs Grænsen og til navngivne Personer udsendt Agitationspjecer fra de Allierede. Kort Tid efter, at den bekendte Lichnovski-Pjece havde været offentliggjort i et Blad i Stockholm, blev denne Pjece udsendt langs Grænsen. Foruden Beretninger fra forskellige Fangelejre i de Allieredes Lande fremkom der ejendommelige Pjecer, som aabenbart var beregnet paa at læses i Tyskland. En af Pjecerne var »camoufleret« ganske morsomt. Pjecen var udstyret ganske som de bekendte Reclam-Bøger, med Vignet og det hele. Bogen hed: »Deutscher Zitatschatz«. Den saa meget uskyldig ud. Men aabnede man Bogen og læste den, var den en endog meget kraftig Forherligelse af Republikken som Statsform i Modsætning til Kejserdømmet. Grænseboerne, der sikkert læste den med Fornøjelse, fraraadede dog Folk sønderfra at tage saadanne Skrifter med over Grænsen. De kunde jo komme i Ulykke paa den Maade. Senere opdagede man, at den nævnte Bog var nedkastet flere Steder i Tyskland af engelske Flyvere.

— —

Heldigvis blev den gamle Grænse ikke berørt af de egentlige Krigsbegivenheder. Det nærmeste var vel nok den engelske Flyver, der efter sit Attentat mod Luftskibshallen ved Tønder søgte over Grænsen mod Dan-

mark. De to store forulykkede Zeppelinere, L III og L IV, der paa én og samme Dag, 17. Februar 1915, faldt ned henholdsvis paa Fanø og ved Børsmose og sattes i Brand af deres Førere, kan kun regnes til de tyske Uheld, som forefaldt i Nærheden af Grænsen, og Slaget i Nordsøen øjnedes jo ikke fra vore Kyster. Kun da de tyske Krigsskibe søgte tilbage til Kiel, kunde Danske fra Bredderne af Lillebælt se de haardt medtagne Skibsskrog, men det, Grænsebefolkningen fik at se af Krigen, var ganske tilstrækkeligt.

Paa flere Steder af Grænsen var Forholdet mellem Befolkningen og Grænsevagterne gennem lange Tidsrum ad Gangen ganske godt, og dette gjaldt baade Befolkningen sønden og norden Grænsen. Der var mange brave Folk blandt de tyske Soldater, og de mødte ogsaa ofte Venlighed fra Befolkningens Side. Man vidste, hvilket knugende Tryk Soldaterne var udsat for, og kendte deres Lidelser og Savn. Mangt et Stykke Mad blev uden Bihensigter stukket til de ulykkelige Vagtposter, og med megen Deltagelse kunde Grænsebefolkningen høre paa deres Sorger. Hilsenen »Gott strafe England« forsvandt længe før Revolutionen. Nu sagde man: »Guten Tag« eller »Mahlzeit«, det sidste paa alle Tider af Døgnet. »Det er jo lige meget«, sagde én, »egentlig var der jo mere Mening i, at vi sagde *Marmelade!*«

Ude ved Vester Vedsted kunde man ved en enkelt Lejlighed høre en ældre Mand blandt Vagtposterne, der græd og jamrede sig, thi han havde lige faaet Brev om, at hans eneste Søn var falden. Man kunde tydeligt høre ham raabe: »Oh, Jammer, Jammer!« Og Folk vilde inderligt gerne trøste ham, men hvorledes var Trøst mulig under saadanne Omstændigheder? — I

Modsætning dertil gjorde det et underligt Indtryk en Aftenstund at høre en Fløjtespiller. Det var en tysk Vagtpost, der spillede med dyb Følelse: Hvor Nilen vander Ægypternes Jord —. Noderne maa han have fundet i sit sønderjyske Kvarter, og Ordene dertil har han sagtens ikke kendt, men alle var enige om, at det lød smukt, og Tilhørerne har sikkert i Tankerne sluttet sig til Omkvædet: Jeg tror, der er skønnest i Danmark.

Henimod November 1918 gik der i Sønderjylland mærkelige Rygter. Man vilde i indviede Kredse vide, at nu var Krigen snart forbi. Den vilde standse paa en eller anden mystisk Maade, hvorledes fik man ikke Besked om, men en tysk Soldat, der en Tid sad som Kontrol paa en Telefonstation, sagde til en dansk Mand, som han var kommen i Venskab til: »Krigen varer ikke længe, jeg skal senere sige Dig, naar den holder op«. Et Par Dage før Meddelelsen kom om den tyske Revolution, telefonerede han til samme danske Mand: »Du husker nok, hvad jeg har sagt? Nu kommer det, jeg bebudede!«

Under den tyske Revolution rykkede de danske Soldater helt ned til Grænsen. Man kunde jo aldrig vide, hvad der vilde hænde. Allerede den 8. November blev det røde Flag hejst paa Haderslev Kaserne, og »Soldaterraadet« overtog Ledelsen. Nogle Dage senere, den 12. November, forsvandt den tyske Kokarde langs Grænsen, og Vagtposterne anbragte i Stedet Arbejder- og Soldaterraadets røde Mærke. Enkelte Steder forsvandt Geværerne. Efter Revolutionen gik Soldaterne oftest med Kolben *opad*, naar de bar Geværret paa Skulderen. Nu hed det »Kammerat« i Tiltale til Officerer. — Snart havde den tyske Vagt ved Skodborghus kun et eneste Gevær, som de forskellige skiftedes til at gaa med.

Andre Steder havde man mange Geværer, saaledes ved Hømlund Øst for Ribe, og her var der ogsaa saa rigeligt med Ammunition, at Vagterne kunde anstille Skydeøvelser for egen Fornøjelse. De skød til Maals efter det tyske Toldsteds Skorsten eller Grænseørnen, og Folk var helt bange for Skyderiet, der nærmest saa ud som Drengestreger. Inde i Vagtstuen skød man efter Kakkelovnen. Mon Kuglerne kunde gaa igennem den yderste »Pansring«? Man var ikke smaalig med Ammunitionen, men overlod noget deraf til de danske Soldater, der faktisk ogsaa gav sig til at knalde med den. Patronerne passede ikke ganske til de danske Geværer, men det gik an. En lille »Skrælling« af et Mandfolk, der havde været med under Revolutionen i Kiel og kunde male blodige Billeder for hvem der ønskede det, indgød i disse Dage megen Respekt paa Stedet. Det var en forvildet Tid. Nu lød der mange Forbandelser fra de tyske Soldater over Kejseren, der var flygtet til Holland, og over al den Humbug, som de følte, de havde været ude for, og den danske Befolkning i Sønderjylland aandede lettet op. Det var altsaa alligevel gaaet saadan som den brave, men hidsige danske Toldmand ved Knagmøllen fire Aar i Forvejen havde sagt til en Tysker, som havde drillet ham med de tyske Sejrsmeldinger: Der skal nok komme den Tid, da den tyske Kejser ikke har saa meget Jord, som han kan staa paa.

— — —

Jublende rejste Sønderjyderne til det store Folkemøde paa »Folkehjem« i Aabenraa den 17. November. Lidelser, Savn og Sorg var glemt. Man sang. Nu kom Friheden, efter 54 lange og trange Aar under Fremmedherredømmet øjnedes Genforeningen med Dan-

mark. Sangen og Glæden i den danske Befolkning var det centrale. Da gamle P. Schmidt (»Per Smej«) i København vendte tilbage fra Mødet i Aabenraa og sent om Aftenen sad og fortalte den syge I. N. H. Skrumsager om Mødet, vendte han stadig tilbage til det: »Du skulde have hørt, som vi sang!« Det var Lykkens Top i Per Smejs Liv som det var det i saa mange tusinde Hjerter. Selve Genforeningen oplevede han ikke, thi han døde 3 Maanders-Dagen efter Mødet i Aabenraa.

Fra den sidste Smuglertid.

Den lange Ventetid for Sønderjyderne indtil Genforeningen i 1920 var i Sandhed en mærkelig Tid. Man maa ikke tro, at alle Trængslerne var forbi. Det skete endnu ved Nytaarstid 1919, at Flygtninge løb over og der blev skudt efter dem, endog over paa dansk Side. Nogle Soldater, der laa i Altona og ventede paa at blive sendt hjem, havde hørt, at de skulde sendes til Berlin. De foretrak da at vende hjem til Nordslesvig og flygte over Grænsen.

De fleste Frontsoldater var forlængst, og undertiden paa eventyrlige Maader, kommen tilbage til Nordslesvig, hvor Forholdene var noget usikre.

Alle ventede efter, at den Tid skulde komme, da Kongeaagrænsen skulde blive slettet. Man forberedte sig ivrigt paa den eventyrlige Begivenhed. Hos Snedkere og Tømrere laa der Stabler af afbarkede Granstammer, der senere skulde blive til Flagstænger og

bære Dannebrog, men endnu hengik der Aar og Dag, før Eventyret blev virkeligt.

— —

Smugleriet var, som allerede nævnt, drevet under hele Krigen, og de tyske Toldere og Vagtposter havde gennemgaaet en hel Skole i Demoralisering. Mange Steder kunde Befolkningen gøre med Vagtmandskabet omtrent hvad den vilde. Smuglede Værten, saa fik Vagterne jo noget med. Visse Steder havde man ordnet det saaledes, at Vagterne kom om Aftenen, bankede paa Vinduet og sagde Besked: Den af dem stod her, hin der. Mange af Vagterne kunde om Dagen tjene 70—80 Kr. i Bestikkelse. I Skodborg var der en lille Vagtmester, som paa den Maade tjente mange Penge. Tilsidst opdagedes hans gode Indtægter, som jo ikke var helt lovlige, og han kom i Forhør, men saa kunde han paavise, at den og den gjorde det samme. Det blev en hel Myretue at rode op i, og selvfølgelig slap han.

Demoralisationens Skole kunde foregaa paa følgende Maade, som er valgt i Flæng: En tysk Løjtnant var gennem lang Tid indkvarteret et bestemt Sted ved Grænsen, og han og Værten kom meget godt ud af det med hinanden, ja var endog Du's. Løjtnanten var en lille hæderlig Fyr og tog ikke mod Bestikkelse. En Dag sagde Værten til ham: »Kan Du ikke lide danske Penge? Jeg hører, at Du har sagt Nej til 50 Kr.« Løjtnanten mente, at han ikke kunde være bekendt at tage imod Bestikkelse. Saa en Dag fik man ham drukket fuld. Der havde været et Soldatergilde i en nærliggende Kro, og Løjtnanten kom dinglende hjem, hvad Værten saa. Nu var Løjtnanten ellers en ædruelig og pæn Mand. Den følgende Dag skammede han

sig og viste sig ikke. Først tredie Dag saa Værten ham. Løjtnanten erklærede, at han skammede sig, men tilføjede: »Det er heller ikke det værste, men enten har jeg tabt 800 Mark eller ogsaa har man stjaalet dem fra mig«. »Dem kan Du jo snart tjene«, trøstede Værten, »Du kan jo hente et Læs Smør«. — Nej, det vilde han da ikke. »Aah hvad, Du véd jo godt, at smugle det gør de allesammen, og Du kan jo lige saa godt gøre det som alle de andre«.

Løjtnanten gik, men kom snart igen og spurgte Værten, om han ikke vilde være i Kompagni med ham om Smugleriet, og saa kunde de jo ogsaa dele Pengene. Og det gik Værten ind paa. Næste Morgen kørte Løjtnanten og Værtens Søn til Grænsen og hentede 1000 Pund Margarine. Om Formiddagen var de saa tilbage i Byen igen for at faa Varerne afsendt sydpaa. Da de havde spist til Middag, kom Løjtnanten igen, nu vilde han gerne prøve med et Læs til. Paa den Maade blev *hans* moralske Modstand brudt.

Hist og her var der ogsaa tyske Toldere, som lod sig bestikke. Heller ikke her bør Sted og Navne nævnes. Vi kan kalde Tolderen L. Han var let at komme af Sted med, naar det gjaldt om at faa noget over Grænsen. Kom der for Eksempel en Kone med en Kurv, gik hun op ad Toldstedets Trappe, forbi den aabentstaaende Kontordør og ind i Køkkenet. Hun lagde saa nogle Æg, et Stykke Flæsk eller Smør paa Køkkenbordet (Fru L. lod, som om hun ikke mærkede det), og saa blev der slet ikke lagt Mærke til, hvad hun førte over. L. var noget fordrukken. Ofte sagde han, naar han gik uden for Toldstedet: »Jeg gaar og søger efter en Velgører«. Han søgte altsaa efter en Mand, der vilde give ud paa ham i den nærliggende Kro, og der

kom næsten altid en »Velgører«. Naar L. saa var til en Side, var Farvandet jo frit, netop derfor saa mange Velgørere.

Det skete ogsaa, at Vagtposter paa den tyske Side kunde optræde paa en Maade, der gav dem Karakter af Smuglerskorte. Som Eksempel kan følgende Historie fra Østkysten 1918 finde sin Plads:

Det danske Politi havde faaet fat i den ene Ende af Traaden til en Smuglerhistorie. Der var et Sted bleven omsat alt for megen Chokolade, og Politiet fandt ud af, at den vandrede over Grænsen paa et ganske bestemt Punkt inde i Vejstrup Skov, hvor en kendt Smugler E. fra Tyrstrup, der stod i Forbindelse med Smuglercentralen, som er nævnt foran Side 254, modtog Varerne. Og man kom ligeledes under Vejr med, at en Hjelper nordfor Grænsen telegraferede til E. hver Gang han skulde møde ved det aftalte Sted. Det var ganske ligegyldigt, hvad Indholdet af Telegrammet lød paa, men der var altid nævnt et Klokkeslet deri. Dette Klokkeslet betød, at E. skulde være paa det aftalte Sted netop til det Klokkeslet. Naar der f. Eks. stod følgende i Telegrammet: »Bedstemoder døde i Aftes Kl. 12«, saa betød det, at Kl. 12 næste Dags Nat skulde E. møde ved det aftalte Sted i Vejstrup Skov. Da Politiet var kommen saa vidt, kunde det selvfølgelig let kalde Smugler E. til Stedet. Politiet telegraferede altsaa saadan noget som: »N. afrejste atter Kl. 1½ til København«. Fælden var dermed lagt.

Den følgende Dags Aften cyklede et Par Politimænd rolig ned til Vejstrup Skov og lagde sig paa Lur ved Stedet Kl. 1½. Til den fastsatte Tid hørte de fra den tyske Side et Fløjtesignal, som de besvarede. De hørte, at der var to Mænd paa den søndre Side, og de blev

klar over, at den ene var E. og den anden en tysk Vagtmand, hvis Vaaben klirrede. De danske Politimænd vovede saa at sige halvhøjt: »Er det E.?«

»Ja, kom kun herover«.

»Nej, Du maa hellere komme over til os, Du har jo en Vagtmand med!«

»Skidt med det, kom bare«, men da Politimændene trykkede sig, kom E. over paa dansk Side. Han blev øjeblikkelig grebet og belagt med Haandjern. Men den tyske Vagtmand forberedte sig aabenbart paa at skyde, og selv om Politimændene ogsaa havde Skydere med, var det jo slet ikke saa morsomt.

»Husk paa, at vi staar paa dansk Grund«, raabte Politimændene, og det hjalp. Tyskeren kunde jo da ialfald høre, at der var to Mænd mod ham. Slaget var tabt, og E. maatte med til Kolding. Han var netop den Dag særlig godt forsynet med Penge, som jo alle blev konfiskerede. Det var en god Fangst, og spændende havde den jo været.

Saaledes var Forholdene sydfor Grænsen henimod Krigens Slutning, og Afslappelsen ved Revolutionen gjorde ikke Moralen bedre. Tilsidst regnede Smuglerne slet ikke med den tyske Postkæde, men kun med den danske.

— —

Under Krigen havde det været yderst vanskeligt for danske Sønderjyder at faa Pas til Danmark. Grundene til, at Tyskerne nægtede dem Pas, kunde være saare forskellige. Var der flygtet en Mand, saa blev hele Mandens Slægt afvist fra Pas. Saa var det ofte, at Folk greb til det Middel at gaa »med Stien« eller som man ogsaa sagde, at bruge »Pølsepas« (bestikke med lidt Mad), men dette »Pas« gjaldt jo ikke paa dansk

Side. Der forefaldt pinlige Tilfælde med de danske Myndigheder, som f. Eks. afviste Syge, som nødvendigvis maatte herover paa danske Sanatorier. Der var ikke altid tilstrækkelig Konduite paa dansk Side, hvor tre forskellige Myndigheder, Politiet, Toldvæsenet og Militæret, skulde arbejde sammen. De danske Myndigheder kunde undertiden udvise ligefrem Malkonduite, f. Eks. skete dette anden Juledags Aften 1918, da den senere Landstingsmand H. Jepsen Christensen var gaaet over Grænsen ude ved Ribe. Der maatte skabes en bedre Ordning, navnlig nu efter at Sønderjyderne vidste, at de skulde knyttes til deres gamle Fædreland. Da H. P. Hanssen ved Aarsskiftet 1918—19 var i København for første Gang efter Krigen, blev ogsaa disse Forhold omtalt. Det blev da ordnet saaledes, at fra Midten af Jan. skulde den nordslesvigske Vælgerforenings ledende Mænd kunne udstede Passersedler. Det var H. P. Hanssen, der udstedte disse første Passersedler, men da han ikke kunde overkomme Arbejdet, overdroges dette til Vælgerforeningens Tillidsmænd. Det danske Statspoliti frabad sig dog, at 6 bestemte Personer i Sønderjylland, som havde drevet Spionage, fik Mulighed for at komme over paa den Maade.

De første »Passersedler«, som de hed, havde følgende Ordlyd:

»Det anbefales, at (Navn m. m.), der er mig personlig bekendt, mod Forevisning af (Legitimation eller Pas) faar Tilladelse til at indpassere i Danmark for et Ophold af højst 8 Dage.

(Dato og Underskrift).»

Saadanne Pas kunde forevises i Vamdrup og Vedsted samt ved Taps (Frederikshøj), Jels—Bastrup, Skodborghus, Foldingbro og Kalslund, hvor der var

danske Paskontrolstationer, men Folk kunde ogsaa bruge dem ved danske Poster.

Passersedlerne, der tilsidst fik en rød Farve og kaldtes »de røde Pas«, skiftede efterhaanden Form og Indhold. De gjaldt kun for »dansktalende Sønderjyder«. Til de »røde Pas« knyttedes Ret til at medtage til Sønderjylland Levnedsmiddelpakker. Først var det Pakker paa 3 kg, derefter skete der en betydelig Forandring fra 7. Maj 1919: Alle før 1. Maj udstedte Passersedler bortfaldt, der maatte kun udstedes Passersedel til 1 Person i hver Husstand, Passersedlen var kun gyldig for en Dagsrejse til Danmark, og der maatte ikke udstedes ny Passersedel til samme Husstand før efter 10 Dages Forløb. — Aarsagen til Forandringen var, at der var adskillige, der misbrugte Passene. Mange Personer forlod deres daglige Arbejde for at leve af Handel med Fødevarer.

Men samtidig med, at kun een Person for hver Husstand kunde faa »rødt Pas«, endda kun hver 10. Dag, blev Levnedsmiddelpakkerne større. De var nu paa 5 Kg. Af Kaffe, Chokolade, Kakao og The maatte der i Pakkerne dog ikke være mere end 1 Kg. tilsammen. Udover de 5 Kg. maatte der være $\frac{1}{2}$ Pund Tobak og 2 Stykker Sæbe, og efter 19. Aug. tillige mindre Kvantiteter Beklædningsgenstande og Fodtøj, naar det fremgik, at det var til eget eller Familiens Brug. Der var ogsaa »grønne Pas«, der var af en anden Art.

Nu kom der Folk i Togene og paa Landevejene, Tusinder strømmede nordpaa med deres røde Sedler. Paa Jernbanestationerne blev der en Trængsel som man ikke havde set nogensinde. Med Toget sydfra til Vedsted kunde der f. Eks. med et enkelt Tog komme 1900

Mennesker. Ret almindeligt var ca. 1000 Mennesker. I Vamdrup var Tilstrømningen noget lignende. Med Togene var Tilstrømningen jo stødvis, men ved Landevejene, Taps, Bastrup og Skodborghus fordeltes Travlheden mere jævnt. Men at der dog kunde danne sig en ordentlig »Polonæse« ved de danske og de tyske Toldsteder, fremgaar af Vignetbilledet til dette Afsnit.

Sønderjyderne kunde nu drage til Købstæderne for at gøre deres Indkøb, til Ribe eller Kolding eller hvor de ønskede. Den lille By Ribe haabede paa, at Byens Forretningsliv nu, da det i 1864 tabte Opland kom tilbage, vilde opleve en Renæssance. Men det blev i Grunden kun en kortvarig Guldaldertid. Flere hundrede Tusind Mark strømmede daglig til Byen, men det gik her som andre Steder: Marken blev lagt hen, for at der kunde skæres paa Kursen, men Kursen tog som bekendt en forkert Retning, saa Marken gik ned og hjem. Et Par lidt for smarte Ribeforretninger — der forresten senere gik samme Vej som Marken — benyttede det store Begær sydfra til at tage højere Priser af Sønderjyderne end af andre, og det hævnede sig paa hele Byen, idet en stor Del af Strømmen derefter gik uden om Ribe og videre nordpaa til Bramminge og Esbjerg. Saaledes gik det ikke paa Østkysten. Kolding beholdt vist næsten hele Strømmen, og Fredericia saa ikke meget til den.

Paa Vejen fra Grænsen ind til Byerne, baade fra Vedsted til Ribe og fra Vamdrup til Kolding, benyttede rejsende Skoledrenge Lejligheden til at optræde som Veksellerere for Sønderjyderne. De vekslede Mark i Kroner. At denne Forretning demoraliserede Skolebørnene, kan man let tænke sig. Det gav ikke gode

Eksaminer det Aar for disse Skolebørn, og det hjalp ikke, at Forældre eller Værger forbød dem at drive Forretning, de gjorde det alligevel.

Men hvorledes fik Folk overhovedet tyske Mark over til at faa Kroner for? De tyske Bestemmelser lød paa, at Folk sydfra kun maatte have 50 Mark i Papirspenge, men hvad kunde man faa for 50 Mark — en Mark var jo nemlig dengang kun nogleogtredive Øre. Det gjaldt altsaa om at narre Grænsekontrollen ved at skjule Pengene, for Eksempel i Pelskraver, i Foret paa Frakken, i Damernes Haar, i Herrernes Flipper og paa unævnelige Steder. Det var Penge baade i Sedler, Sølv og Guld. Efterhaanden opdagedes visse Tricks, men Folk fandt stadig paa ny. En ung Pige fra Grønnebæk havde sit særlige Fif. Hun gik nemlig over Grænsen med en Spaankurv og stak saa Papirspengene ind i Kurvens Bund. Men ogsaa det opdagedes, idet Kontrollen en Gang holdt Kurven op for Lyset. Det skete, at Sønderjyder — og Tyskere med — kom med Sølv i Sække, og det battede mere. En anden Vare, der næsten var lige saa god som Sølv, var *Æg*. Dem havde Tyskerne Udførselsforbud paa, og Maksimalprisen var alt for lav, hvorfor de vandrede nordpaa, hvor de var anderledes i Kurs. For en Snes *Æg* kunde der faas Fedt og Flæsk til en Families Forbrug i flere Dage.

Sønderjyderne behøvede forresten ikke at rejse langt over Grænsen: Der var bygget *Barakker* langs Grænsen, hvor de kunde forsyne sig med de Hovedartikler, de trængte til, Smør, Flæsk, Fedt, Kakao, Kaffe, The eller Sæbe. Store Skilte med disse Navne stod opslaaede baade hist og her, afvekslende med Skilte med Ordene: »Forhør Prisen!« Sproget var lidt ubehjælp-

somt, men Omsætningen stor. En ganske almindelig Hverdag kunde der ved Frederikshøj sælges 350 kg Smør og 2250 kg Margarine, og alene Toldafgiften blev 1800 Kr. Og det var endda ikke nogen Rekorddag. En meget stor Del af Sønderjyderne rejste dog til Købstæderne eller Stationsbyerne.

Barakker ved Bastrup.

I den mod Aften gik Strømmen atter sydpaa. Og saa blev der for Alvor travlt paa Told- og Kontrolstederne i Vamdrup og Vedsted. De tilbagevendende var alle forsynede med deres Pakker, som aldrig indeholdt mindre, men meget ofte *mere* end den tilladte Vægt. De danske Toldere var ikke altfor nøjeseende, men der kunde jo være *for* meget. Saa maatte der afleveres nogle Pund Kakao, nogle Stykker Sæbe o. s. v. Paa den Maade fik mange af Toldkontrollørerne i Løbet af nogle Dage samlet saa stort et Lager, at de til hvad Tid det skulde være godt kunde etablere en Kolonialforretning. Der var alt til en saadan Forretning hen-

hørende. Oplaget var en kraftig Illustration af, hvor omfattende Begrebet Fødevarerpakker blev hos det købende Publikum.

Som efter en stiltiende Aftale pressede Mængden paa for at forcere Passagen gennem Tolden. Jo hurtigere, des større Chancer var der for at slippe igennem med noget, der ikke gerne maatte ses for nøje efter. Men man tog sig ikke altid i Agt for, at man i en saadan Trængsel kunde blive udsat for et haardere Pres end ens Korpus kunde taale, særlig naar den var belagt med Peber-, Kakao- eller Smørpakker. Det hændte, at der pludselig begyndte at løbe Peber eller Kakao gennem Buksebenet ned paa Gulvet. Det gav Nysen, Munterhed og Luft i Geledderne, og den arme Synder var selvfølgelig leveret. Mindre morsomt var det, naar Smørret smeltede i Varmen og begyndte at glide i gule Striber ned ad Benene. Stod Folk tæt langs Toldskranken, kunde Smuglerne eller rettere Smuglersken — for det var i Reglen Kvinder, der smuglede paa den Maade — beholde den ubehagelige Fornemmelse for sig selv, uopdaget af Kontrollen. Men paa Vedsted Banegaard tog det Tid at komme gennem Skærsilden: Paskontrol og Told paa den danske Side og derefter Told og Paskontrol paa den tyske Side. En hel Time kunde der godt gaa med. Og det kunde da hælde, at en Dame, der i bogstaveligste Forstand havde for meget Fedt (eller Smør) paa Kroppen, da hun kom ind i den ene Ende af den lange Banegaard, mistede flere Pund Fedt, inden hun naaede til den anden Ende. Saaledes kunde en Times Passage blive en virkningsfuld Afmagringskur. Det berettes, at der engang kom en Kone til et af Toldstederne (hvilket har det været umuligt at fastslaa). Hun havde lagt sig saa meget ud

under en halv Dags Ophold paa Nordsiden af Grænsen, at Tolderne mente at burde se hende nøjere efter i Sømmene. Hun blev saa inviteret ind i Afklædningsværelset og anmodet om at tage Plads, saa skulde der straks komme en Dame og undersøge hende. Der var stærk Ild i Kakkelovnen, og Tolderne var ondsindede nok til at give sig god Tid. Varmen var stærkere, end Konen kunde taale. Da den undersøgende Dame efter en halv Times Forløb indfandt sig i Lokalet, fandt hun sit Offer badet i smeltet Smør. Afmagringskuren havde været over Forventning god. Der gik en meget korpulent Kone ind, men der kom en slank ud tre Kvarter efter. Historien, der minder lidt om Mikkelsens Eksperiment i Vamdrup, er meget troværdig, men det har ikke været muligt at faa den bekræftet.

I Regelen var det som nævnt Kvinder, der forsøgte at narre Toldvæsenet ved at skjule Varer paa deres Krop. Saaledes har det vist været alle Dage ved Kongeaen. Det lykkedes mange Gange saadanne Kvinder at slippe godt fra det, men det kunde ogsaa gaa galt. Navnlig var det almindeligt at benytte Permissionerne som »Bæreposer«. En Gang gik det galt for en Kone, der havde overlæst sine Benklæder med Skraatobak. Da hun paa Vedsted Banegaard sprang fra Togets Trinbrædt ned paa Perronen, brast Baandet, der holdt hendes »Skraatobakssæk« oppe, Benklæderne faldt ned om Benene paa hende, og Skraatobakspakkerne trillede ud paa Perronen til stor Morskab for de øvrige Rejsende. — Noget lignende gik det Stine Lind nede ved Taps Aa. Hun var i sin Befippelse kommen til at springe for kort og dumpe i Aaen. Under hendes rummelige Nederdel svømmede en Mængde Smaapakker, som alle kunde se, baade dem, der stod paa dansk

Side, og dem, der var paa tysk, men Stine var hjerteangst for de Skydere, nogle af Tilskuerne gik med, og raabte: »Ich bin Stine Lind, oh, schiesse nicht«, medens Tilskuerne var ved at trille om af Latter. Nede ved Hejlsminde kæntrede engang en Baad, og en Kone, der havde Benklæderne fyldt med malet Kaffe og Kakaopulver, lignede, da man trak hende op, en levende Kaffepose, saaledes strømmede det fra hende med brun Vædske. En Kone gjorde i denne Periode den Opfindelse at lave Benklæder med 3 »Ben«, det tredie var en Smuglerpose.

Fulgte man Toget sydpaa, var det ikke som i Krigens Tid, da der kun blev talt meget lidt i Togene, thi alle var bange for at sige noget. Nu var alle Munde aabenhjertede. Snakken gik livligt i de overfyldte Kupeer. Der var ingen Risiko at løbe mere, og var der nogen, der havde faaet mere eller andet med sig end det, han maatte, saa skjulte han det ikke for sine Omgivelser, men morede sig højt over sit Held.

Den Slags Smuglere, der kom med Togene, var nu de skikkeligeste. De Smuglere, der drev Forretningen i større Stil, benyttede saa at sige aldrig Togene, men tog Vejen eller rettere Markerne til Fods. Størsteparten af dem var unge Mænd og Kvinder. Om Dagen færdedes de omkring i Ribe, Esbjerg, Kolding eller Stationsbyerne nordfor Grænsen. De kunde være noget støjende og overmodige og var tilsyneladende ubekymrede og glade. Men naar Aftenen kom, samledes de i Smaaklynger i Kroer og Gæstgiverier, og en mere eller mindre nervøs Spænding greb dem alle. Øjnene flakkede mistænkeligt rundt i Lokalet. De listede omkring saa lydløst som muligt og vilde helst være i de mørkeste Kroge, hvor de kunde sidde og stikke Hove-

derne sammen, indvi hinanden i Hemmelighederne og Planerne. Der skulde megen Snedighed til at opdage en Smugler i Krostuerne. Fik Smuglerne den mindste Mistanke, var de som blæst bort.

De mørke Efteraars- og Vinternætter var de bedste for Smuglerfolket. Bælgmørke var ikke godt, men halvmørkt Regn- eller Snevejr storartet. I de første Timer efter Mørkets Indtræden forsvandt Smuglerne fra Krostuerne og tog Kurs sydpaa. Som Regel fulgtes de ad i smaa Klynger paa 2—3—4, indtil de var saa nær Grænsen, at der kunde være Fare for en dansk Vagtpatrulje. Saa fortsatte de Fremrykningen »i spredt Fægtning«, men fjernede sig ikke uden tvingende Grund længere fra hinanden, end at Forbindelsen kunde opretholdes.

Hvis det havde været muligt pludseligt at belyse hele Grænseomraadet i en saadan sen Aften- eller Nattetime, vilde man have kunnet opleve en Aktivitet og Trafik, som maaske var større end den, der saas om Dagen, blot med den Forskel, at Dagens Trafik var koncentreret ved Pas- og Toldstederne, medens den natlige Aktivitet særlig udfoldede sig *mellem* Toldstederne. I den første Tid af disse Aars Smuglerier nærmedes der omtrent lige stor Frygt for Vagten paa begge Sider af Grænsen, men efterhaanden som Tiden gik og Krigens Demoralisation sydfør Kongeaaen medførte Opløsning og stort moralsk Mandefald i den tyske Vagtkæde, regnede man blandt Smuglerne ikke stort mere med den. De Tyskere, der endnu havde Tjeneste ved Grænsen, var enten paavirkede af den ny Aand og Tone, der fulgte med Revolutionen, eller ogsaa af de »Speck«-Pakker, som blev stukket til dem, eller den klingende Mønt, som Smuglerne lod vandre

ned i deres Lommer. Det slog sjældent fejl med en god Ducør eller Pakke. Mange af de kvindelige Smuglere klarede det ofte med at vise sig fra deres yndige Side — for at vælge et smukt Udtryk om noget, der undertiden var meget hæsligt.

Til Gengæld var det meget vanskeligere at passere den danske Vagtkæde, som altsaa paa Tilbagevejen laa først for. Den var ikke blot talmæssigt stærkere, men ogsaa bekendt for ikke at ville lade sig bestikke. I hvert Fald endte det som Regel galt for den, der forsøgte Bestikkelse. Det er maaske for meget sagt, at der ikke ogsaa her enkelte Steder var braadne Kar — Befolkningen mumler noget derom — men der foreligger ikke noget Bevis. Grænsen var paa dansk Side meget vanskelig at komme nær.

Endnu stadig vadede man sydfra over Aaen for at gøre Erobringstogt ind i Jylland. Enkelte Steder var der ogsaa Baade. Et Sted i Kongeaaen var der en Baad, som bar det stolte Navn »Oscar II«. En Røgter skaffede sig her en god Skilling som Færgemand, og den var lettere tjent end for de Bærere, der halvnøgne, og ofte, naar Klimaet slet ikke egnede sig til det, bar Folk over, og undertiden blev saa kolde, at de var nær ved at forkomme og Damerne søgte at skaffe dem Varme ved at stoppe deres Pelskraver ned paa Brystet af dem.

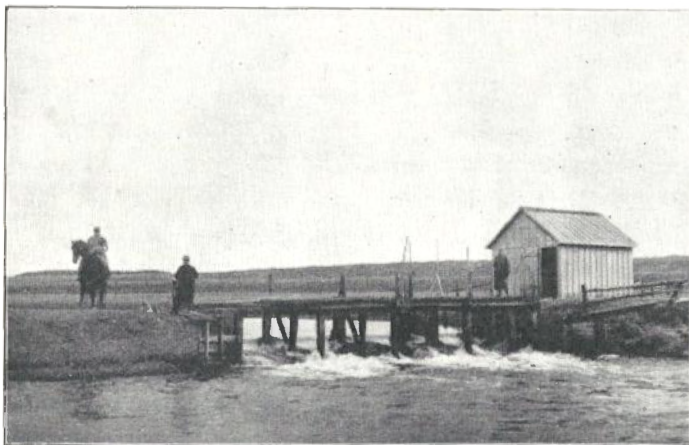
Hovedaarsagen til Smugleriet i 1919 var de forrykte Valutaforhold, den store Vareknaphed i Sønderjylland og de mange Ind- eller Udførselsforbud, som Krigen havde medført, først og fremmest i Tyskland, men ogsaa herhjemme. Desuden kneb det for mange af de hjemvendte Soldater at komme i Gang igen med Arbejdet efter den lange Krig, der havde medført en

stærk fysisk og moralsk Afslappelse, og smuglede de ikke, saa følte de dog Trang til alligevel at liste sig over Grænsen, om ikke for andet saa for at rette Ryggen. Selv Invalider maatte give efter for denne Trang. Et Sted i Nærheden af Foldingbro var der i et sønderjysk Sogn en Krigsinvalid, som var blind, og en anden, som kun havde et Ben. En Meddeler har fortalt mig — det er fra den Tid, da de røde Pas endnu ikke var kommen — at den blinde ofte vadede over Kongeaaen med den enbenede paa Ryggen. Sidstnævnte maatte saa se for dem begge to.

Det, der mest smugledes, var Krydderier, Peber, Vanille, Kardemomme, men selvfølgelig ogsaa, navnlig i den første Tid, Smør og Flæsk. Peberet var Hovedartiklen. Det var i den Tid, da man i Haderslev om Morgenen kunde høre Smaafolk raabe til hinanden over Gaden: »Hva' koster æ Peffer i Dau?« Det var nemlig Smaafolks Ekstrafortjeneste at smugle Peber, ikke blot i Poser, men endog i Sække. Folk, som tvivler om, at man overhovedet kan faa hele Sække af Peber, kan blot forhøre sig i Gram, hvor »Pebermændene« i lange Tider holdt til.

Paa et Pund Peber, købt i Danmark og smuglet over Grænsen, kunde der tjenes 70—80 Mark eller efter Dattidens Kurs ca. 25 Kroner i Hamborg. Paa Vanille var Gevinsten betydeligt højere. Gennemgaaende betalte Smugling af Krydderier sig bedst. Men Skraatobak, Cigaretter, Gummi, Kakao, Chokolade, Kaffe, Smør, Fedt og Flæsk var ogsaa en flere Hundrede Procents Forretning. Efterhaanden gik en Del af Fødevarerne dog ud af Kurs, eftersom Tyskland selv blev i Stand til at fremstille dem igen eller indførte dem, men Krydderierne, Skraatobakken og Gummien var stadig Hoved-

artiklerne i Smuglerforretningen, i den første Tid til-
dels ogsaa Sæbe. Et større Pebersmugleri opdagedes
ved »Frihed« 14. Marts 1919. (Et stort Pebersmugleri
opdagedes som nævnt af Mikkelsen i Vamdrup den
sidste Dag, han var i Funktion.)

Broen ved »Frihed« 1917, set nordfra.

Skraatobakken afgav et fordelagtigt Smugleri, men dette blev efterhaanden vanskeligt, fordi der ingen Skraatobak var blandt Folk, og de danske Fabrikker begyndte jo at rationere Skraatobakken. Men saa *stjal* Smuglerne Skraatobakken, det blev den jo ikke dyrere af — hvis Tyveriet da gik godt. 12. Sept. greb Politiet 3 Personer med tre Rejsekuffertter. I hver Kuffert var der 1000 Ruller Skraatobak, som de tilstod at have stjaalet paa Hasselbalchs Tobaksfabrik i Vejle. Om- trent samtidig tog man i Hejls 2 Smuglere med 800 Ruller Skraa, der var stjaalet paa S. W. Bruuns Fabrik i Kolding. Det var ogsaa Skraatobakken, der gjorde

»Bække-Peter« berømt. Hans Luksusbil, undersøgt i August 1919, havde dobbelt Bund og rummede 4—500 Pakker Skraatobak. Mens vi er ved disse Smuglerfif med dobbelt Bund, saa opdagede man ogsaa i Kolding en Jumbe, hvor der i Baglaagen var et fortrinligt Gemme til — Kaffeboerner.

Skønt Smørudførslen ikke længere var saa fremtrædende i Smugleriet, saa stjal man dog ogsaa Smørret for at smugle det ud; men det skete ogsaa tidligt paa Aaret, da Prisen var højere sønderroppe: Natten til 22. Febr. 1919 blev der stjålet 70—80 Pund Smør paa Bramdrupdam Mejeri. Smørret blev senere fundet hos Smuglere.

Smuglerbanderne Nord for Grænsen stod selvfølgelig i nøje Forbindelse med deres Kolleger sønden for Grænsen og arbejdede sammen med dem. De sønderjyske Smuglere var ofte kørt til deres Operationsfelt paa Cykler, som de staldede ind, hvor de fandt det belejligt. Paa de Grænsen nærmest liggende Ejendomme i Harreby, Fæsted og Hjortvad kunde Beboerne hyppigt finde deres Lader forsynede med Cykler, hvis Ejermænd de sjældent saa noget til. Cyklerne blev staldet op den ene Nat og forsvandt igen den næste. En Tid blev der paa den Maade nogle Gange opstaldet fire Cykler paa en Gaard i Kamptrup, hvor der paa samme Tid var indkvarteret en Mand, der gjorde Tjeneste ved Grænsebevogtningen paa tysk Side. Ejeren af Gaarden var ikke glad ved at huse disse Cykler, da han kunde risikere at blive mistænkt for at staa i Ledtog med Smuglerne, men det lykkedes ham aldrig at komme i Forbindelse med Cyklernes Ejere. Han opslog da en Seddel i Laden med Meddelelse om, at der var Militær indkvarteret hos ham. Saa kom

Cyklerne ikke mere. De flyttede hen til Naboens, og første Nat, Cyklerne henstilledes der, blev der opslaaet en Seddel fra Smuglerne, der meddelte, hvorfor Cyklerne var henstillet der, og at der paa et nærmere angivet Sted laa Penge til Pladsleje for Cyklerne.

En saadan Høflighed og Ærlighed var der dog ikke altid blandt Smuglerne. En Regnvejrsnat i Slutningen af 1918 kom en Smugler og bankede paa Vinduerne i en af de vestligste Gaarde i Fæsted. Han fik Husly, og der blev sørget for varme Tæpper til ham, og om Morgenens fik han en god Frokost. Han var fra Bolderslev, fortalte han, men var nu paa Vej til Hamborg med en Kuffert fuld af Skraatobak, som han havde smuglet over Grænsen og vilde sælge i Hamborg, hvor han ventede, den vilde indbringe ham 5000 Mark. Fæstedfolkene vidste, at Faren endnu ikke var overstaaet, idet der ogsaa var en Vagt i Fæsted By. Tyskerne havde paa den Tid dobbelt Afspærringslinie, ligesom Danskerne en Tid havde ved Ribe. Folkene hjalp ham forbi denne Vagt ved at køre ham et Stykke paa den anden Side. Det regnede stadig, og Manden havde ingen Frakke. Sønnen fra Gaarden tilbød saa at laane ham sin ny Regnfrakke paa Vejen til Rødding, og Smugleren forsikrede, at han nok skulde hænge Frakken ind paa Rødding Banegaard, hvor Ejeren saa kunde afhente den. Men Smugleren rejste til Hamborg baade med Skraatobakken og Frakken, og man saa aldrig Frakken mere i Fæsted. Formodentlig var det en Hamburger. Havde han, som han opgav, været Sønderjyde, vilde en saadan Streg næppe være passeret. Blandt de mange Sønderjyder, der smuglede, var der altid en vis Hæderlighed. Ja, de allerfleste af dem var af den Karakter, at man ikke kunde tænke

sig, at de vilde narre et andet Menneske for det aller- mindste, men Smugleri betragtedes jo ikke som noget urigtigt — og saadan har det vist altid været med Hensyn til Smugleri. Men dette Hæderlighedsbegreb deltes ikke af den Mængde Tyskere, der fandtes blandt Smuglerne. Her gjaldt det om at være paa Vagt. For Resten var der jo ogsaa Polakker blandt Smuglerne. Et af de mest haandgribelige Eksempler fra hine Tider er Polakken Schwartz, der opererede paa Ødisegnen, og som Politiet ogsaa mange Aar efter Krigen har haft store Vanskeligheder med, idet han senere er optraadt som Tyveknægt.

En Ting var fælles for Smuglerne, der gik uden om Toldstederne, nemlig, at der var ikke rigtig »noget ved det«, naar deres Smuglerier gik alt for glat. Jo vanskeligere og farefuldere, des mere spændende og interessant. Den, der i Timevis havde siddet eller ligget i Vand til Halsen, var bleven forfulgt og jaget, havde maattet begrave sig i Sne eller været oppe at slaas med en Vagtmand, og dog trods alt var sluppet over med sit Kram, han var Helten (eller hun var Heltinden) i det store Smuglerspil. De var som smaa Fyrster i de Smuglercentre, der dannedes tæt paa begge Sider af Grænsen, dog mest sydfor denne.

Blandt disse Smuglercentraler var der adskillige i Haderslev. Christiansfeld (Tyrstrup) er ogsaa tidligere nævnt. Tønder skal have været meget slem, og Løgumkloster var vidt bekendt, men ogsaa helt op mod Grænsen var der saadanne Smuglercentraler, saaledes i Roager, hvor Hovedmændene var — Byens Skolelærer og Banegaardsbestyreren. Ingen af dem smuglede selv i større Maalestok, men de havde en Stab af Medhjælpere. Banegaarden kom til at ligne en

Krambod. Der løb kun et Par Amtsbanetog daglig i den Tid, saa Banegaardsbestyreren havde god Tid til at handle. Forretningen antog i Løbet af 1919 meget omfattende Dimensioner. Skolelæreren havde i det Aar to Skoler at passe, men fik alligevel Tid til at drive sin indbringende »Købmandsforretning«. Han ekspederede daglig i Hundredevis af Pakker sydpaa, til Hamborg og andre Steder. Han kom kørende med hele Læs af Pakker til den stedlige Postekspedition, og til sidst oversteg det næsten Postekspeditionens Kræfter at ekspedere hans store Post. Ved Genforeningen rykkede Læreren sydpaa. Han virker nu som Lærer nede i Tyskland, men de 200,000 Mark, han tjente ved Smuglerforretningen, er sagtens gaaet samme Vej som alle andre Mark. Ogsaa Banegaardsbestyreren trak sydpaa med et lignende Beløb. Skolelæreren indskrænkede sig ikke blot til Handel med Kolonial- og Manufakturvarer. Han købte ogsaa Kreaturer, lod dem slagte og sendte Kødet sydpaa.

Selvfølgerlig havde ogsaa Rødding sin Smuglercentral. Den var paa Rødding Østerkro. Her holdt som Regel 6—8 Mand til, ofte fremmede Folk sydfra, der levede af at købe Smuglervarer til Aftagere nede i Tyskland, eller ogsaa ved selv at smugle. Her som paa andre Smuglercentraler var der rigtig »Gang i Handelen«, Liv og glade Dage. Men trods al Forsigtighed gik Smuglerne nu og da i Vandet. Det hændte, at civilklædte danske Betjente gjorde en lille Afstikker til Rødding for at orientere sig. Og ret naturligt søgte de til Byens Kroer og navnlig Østerkroen. Her meldte de sig som Købere af de og de Varer, der skulde smugles over, aftalte med de altid velvillige Smuglere, hvorledes og til hvad Tid det hele skulde foregaa. Og til

den aftalte Tid gik Smuglerne i Rævesaksen. Dette Fif kunde dog ikke bruges ret mange Gange. De saakaldte professionelle Smuglere blev efterhaanden saadrevne, at der skulde mere Snedighed til at fange dem.

I lang Tid blev der hver Aften fra Rødding udsendt et eller flere Hestekøretøjer mod Kongeaaen eller Grænsen mod Vest. Og naar Køretøjerne i en tidlig Morgentime vendte tilbage til Byen, var de altid tungt belæssede med Smuglergods. En ung Røddingenser havde et Enspænderkøretøj, som han hver Aften drog af Sted med, een Aften i Retning mod Vamdrup, en anden mod Bavngaard, en tredie mod Foldingbro, alts eftersom det i Forvejen var aftalt med Smuglerne. En Vinteraften drog han af Sted mod Jels-Troldkær for at møde 4—5 Mand, der Dagen før var gaaet nordpaa for at købe ind og havde telegraferet, at de vilde være at træffe der og der til den og den Tid. De kom ogsaa til den aftalte Tid, men i Stedet for 5 var der 15 Mand, alle tungt belæssede med Varer. Vognen blev helt overlæst, og de 15 Smuglere maatte gaa bagefter Køretøjet. I Udkanten af Skodborg By blev der læstet af, og med Undtagelse af de til Rødding bestemte Varer blev Smuglergodset skjult i en tom Lade tæt ved Skodborg for derfra eller fra »Centralhotellet«, hvor der ogsaa holdt Opkøbere og Smuglere til, at blive afsat og sendt videre sydpaa med Banen. Det blev en fin Forretning, den unge Rødding-Vognmand gjorde den Nat. Han fik 75 Mark af hver Smugler eller ialt godt 1000 Mark. Markens Kurs var paa den Tid omkring 30—40, saa det er forstaaeligt, at Pengene nok kunde være en Nats Strabadser og Spænding værd.

Saadanne Smuglerkøretøjer færdedes baade her og der om Natten i Grænseegne, ja de saas undertiden

endog om Dagen. En Vinterdag kom et Enspænderkøretøj gennem Kamptrup. Det kørte hen til et bestemt Sted og fik Læs, og straks efter kom 3 Smuglere, der havde ligget skjult paa et Høloft, frem og forsvandt sammen med Køretøjet uden saa meget som at gøre en Undskyldning eller sige den forbløffede Ejer af Gaarden, hvor de havde holdt til uden hans Vidende, Tak for Opholdet.

Det hændte, at disse Smuglerkøretøjer længe maatte køre frem og tilbage ved det aftalte Sted, idet Smuglerne langt fra altid kunde komme over paa Klokkeslet. De mest drevne af Kuskene medførte derfor to eller tre forskellige Frakker, lige saa mange forskellige Tobakspiber, Huer eller Hatte. Blev Ventetiden lang og de af den Grund flere Gange maatte køre frem og tilbage ad samme Vej, skiftede de Frakker, Hovedtøj eller Tobakspiber, for at de Vagtposter, de var udsat for at møde, skulde faa det Indtryk, at det var forskellige Køretøjer der kom.

De tyske Grænsevagter var jo ellers ikke slemme. men det skete dog, at der nu og da blev gjort en Fangst, og saa stod den paa en Flensborgtur, hvor en mindre Mark-Bøde som Regel kunde klare det. Ofte kunde en Flaske Brændevin ogsaa afgøre det paa Stedet. Nogle Smuglere tog en Gang fejl af en Pæl i Grænsskellet ved Bavngaard. Pælen var bleven belagt med et tykt Lag Sne, og var noget større end de andre. I Afstand tog den sig i Mørket ud som en Vagtpost i hvid Pels, og da Smuglerne oven i Købet syntes, at den bevægede sig lidt, laa de i nogle Timer i Sneen og lurede. De fandt det i høj Grad mærkeligt, at denne Vagtpost opholdt sig i saa lang Tid paa omtrent

samme Sted, og dristede sig omsider til at nærme sig Pælen, der blev skældt frygteligt ud, da de opdagede, at den ingen Vagtpost var. De havde her ligget og spildt et Par Timer i Sneen til ingen Nytte! Men idet en af dem løftede det ene Ben for at entre over Pigtraadshegnet, kom der et meget ubehageligt »Halt! Wer da?« Noget derfra dukkede en tysk Vagtpost frem i hvid Pels, men det var ikke ham, de havde ligget og kigget paa ude i Sneen. Manden, der havde faaet det ene Ben over, fik det hurtigt trukket tilbage igen. Vagten var saaledes kommen for tidligt af Sted med sin Overrumpling. Nu kunde Smuglerne staa rolige paa den danske Side af Pigtraaden og parlamentere. Tyskeren fik en Flaske Brændevin — og saa gav han fri Passage.

Det var ogsaa en Flaske Aalborg Akvavit, der gjorde sin Virkning en Nat, da en tysk Vagt greb et Smuglerkomplot paa 6 Mand ved Jels-Troldkær. De tre Mand undløb, men de andre tre maatte følge med Vagten over stærkt opblødt Pløjejord og bløde Græsmarker. Der var et godt Stykke til nærmeste Toldsted, og undervejs erklærede en af Smuglerne, at nu kunde han ikke længere, men maatte hvile lidt. Saa lagde baade Vagten og hans Fanger sig ned ved et Hegn for at hvile. En Flaske kom op af Smuglersækken og gik rundt. Tyskeren blev ogsaa inviteret, men holdt sig — de to første Rundgange; da Brændevinsflasken kom tredie Gang, kunde han ikke staa imod længere, men tog sig en ordentlig Slurk. Der kom en ny Flaske frem, og der begyndte at komme Humør i Geledet. Man tog fat paa at fortælle Historier, og bedst som Tiden gik blev den anden Flaske ogsaa tom. Tyskeren blev

fuld og faldt i Søvn, Smuglerne pakkede deres Kluns sammen igen og listede af og lod den sovende Vagt have det for sig selv.

— — —

Ligesom de fleste større og mindre Byer paa begge Sider af Grænsen havde deres Smuglerførere, hvoraf flere igen kunde smigre sig med en saa fornem Titel som Smuglerkonge, havde mange af Smuglerne »Kæle-navne«. Østpaa havde man »Vanillepeter«, »Kakao-duen« og »Chokolade-Kathrine«, vestpaa var »Store Marie«, »Tykke Maren«, »Gummijens« og »Skraa-tobaksdaasen« eller »Peberniels«. Titlerne hentydede enten til vedkommende Smuglers Specialitet, Uheld med Smuglingen eller, som for »Tykke Maren«s Vedkommende, til den Omstændighed, at Personens omfangsrige Korpus ved Passagen over Grænsen alene skyldtes Tilstedeværelsen af adskillige Kilo Smugler-gods, anbragt paa passende Steder paa Kroppen. I sidstnævnte Tilfælde, som mange andre end »Tykke Maren« var ude for, anvendtes ofte særlige, for Øjemedet syede Underdragter til at hænge over Skulderen. Det hændte ogsaa, at Smugleren gik i en dobbelt Skjorte og havde Varerne jævnt fordelt inden i den. Ogsaa saadanne Skjorter havde Politi og Toldere Kig paa, og det skete, at Smugleren blev klædt af for sin Skjorte.

En af de Storsmuglere, der gav Ribepolitiet en Del at bestille, var »Store Marie«, der var fra et Sogn paa Sønderjyllands Vestkyst. Hun var i denne Egn en af de første, der slog ind paa Storsmugleri og organiserede det. Det var utvivlsomt for en væsentlig Del Selvopholdelsesdriften, der førte hende ind paa den Bane. I Hjemmet var der fattige Forhold og en stor

Børneflokk, og Mandens Hang til Spiritus gjorde det nødvendigt for hende selv at være ude om at bjerge noget til Føden til de mange sultne Munde. Hun øjnede her en Chance for paa en forholdsvis nem Maade at tjene til Familiens Ophold, og kastede sig saa fuldstændigt ind i Smugleriets Farer og Spænding.

Som oftest listede hun sig over Grænsen i Nærheden af Vedsted Station. En Nat havde hun, da hun opdagede Gendarmen, skjult sig under en Bænk ved Landevejen i den lille Grænseplantage, der ved Vedsted gik helt ind til Grænsen. Uheldigvis satte nogle Grænsegendarmen, der havde Patruljetjeneste paa Vejen, sig umiddelbart efter ned paa den samme Bænk og blev siddende der i Timevis. Den arme Smuglerske maatte i al den Tid ligge musestille for ikke at røbe sin Nærværelse. Maaske har de to Gendarmen siddet og talt om, hvorledes de den Nat skulde fange »Store Marie«. I saa Fald har hun jo haft rig Lejlighed til at sætte sig ind i deres Planer. Havde de anet, hvor let de kunde have gjort en Fangst den Nat, skulde de snart have lettet sig fra Bænken. Fanget blev hun, men ikke saa længe hun laa under Bænken.

Bestod »Store Marie« Udholdenhedsprøven i Vedsted Plantage hin Nat, kunde hun ikke bestaa den overfor Ribe Ret, som hun fik rig Lejlighed til at stifte Bekendtskab med. Flere Gange sad hun i Ribe Arrest, en Gang i flere Uger »paa Bekendelse«. Hun holdt sig længe stiv og umeddelsom, men hendes Skæbne var givet, Indicierne var for stærke. Hun kunde ikke slippe for Fængselsstraf for sine Smuglerbedrifter. Medens hun sad spærret inde her, døde et af hendes Børn og blev jordet uden at hun kunde følge Barnet til dets sidste Hvilested. Nu, flere Aar efter, da Smugleriet ved

Grænsen længst er holdt op i disse Egne, er der næppe nogen, der bebrejder denne Kvinde hendes Smuglerbedrifter i 1919 eller ringeagter hende af den Grund. De var præget af baade Mod, Opfindsomhed og Dygtighed, og saa var Drivkraften som nævnt en sulten Børneflokk, der trængte baade til Mad og Klæder.

Blandt det Billedgalleri fra hin Tid, som dukker frem, kan ogsaa nævnes et Smuglerpar fra Røddingegnen, en Mand og en Kvinde. Manden var en Svensker og vistnok egentlig bosiddende i Haderslev, hvorimod Konen var gift med en Mand i Brendstrup. De var begge Storsmuglere og opererede over Grænsen mellem Gelsbro og Villebøl. Baade Politi og Grænsegendarmen var ofte paa Jagt efter dette Par uden at det lykkedes at fange dem. Men en Vinternat var det nær gaaet galt. Det var bleven oplyst, at Parret var taget af Sted til Ribe og kunde ventes at passere Grænsen paa den nævnte Strækning den og den Nat. I den Anledning forstærkedes Vagten. Nu var det den Nat stærkt Snefog. Efter at Smuglerne havde ligget i nogen Tid og orienteret sig, sneg de sig over i Nærheden af Obbekær. Der lød et »Holdt«, og lynsnart kastede Parret sig ned i Sneen. Heldigvis for dem føg Sneen saa stærkt, at de i Løbet af faa Minutter var sneet til i den Fordybning, de var kommen til at ligge i. De hørte en Gendarms: »Det var her, de kom over«, og de kunde mærke Lyset fra Gendarmens Lygte. En af Forfølgerne var endog saa tæt ved, at han var lige ved at træde paa dem. Et Par Timer maatte de ligge i denne Stilling. Saa var Faren for at blive opdaget overstaaet og de kunde fortsætte med deres Smuglergods. Den samme Smuglerkvinde har formodentlig bagefter forvundet Kulden ved en ordentlig Punch. Hun var

Mester i at drikke Punch. Der skulde en velvoksen og træneret Punchedrikker til at hamle op med hende.

Det var omtrent paa samme Sted, at en Kone fra Fæsted en Gang spillede en dansk Gendarm et Puds. Hun var bleven greben af Gendarmen under et Smuglingsforsøg og gik nu sammen med ham mod Obbekær langs med Grænsen. Gendarmen var en svær Mand, der ikke var særlig let til Bens. Bcdst som de gik og talte sammen og hun hørte, at hun skulde til Obbekær, gjorde hun resolut omkring og kom med nogle hurtige Skridt over Grænsen, idet hun høfligt bemærkede: »Skal jeg til Obbekær, maa De undskylde, for saa skal jeg først hjem at have en anden Kjole paa«. Og væk var hun.

Foruden disse erhvervsmæssige Smuglere var der selvfølgelig hele Skarer, der smuglede til eget Brug. Om dem kunde der fortælles i det uendelige, men kun af og til kommer der smaa Glimt af Interesse i deres Smuglerhistorier. Disse sidste Smuglere blev jo ofte undersøgt af de danske Toldere og frataget de Varer, som de ikke maatte tage med sydpaa. En Gang skete det ved Vamdrup, at de danske Toldere konfiskerede noget Rom. Mens Tolderne nu stod og pakkede Rommen ud af Kufferten, stod der en Kone ved Siden af, der resolut pakkede Rommen i sin Kuffert lige saa rask som han pakkede den ud af en andens, og hun slap ogsaa bort med Rommen. I saadanne Spørgsmaal var Eftersynet paa dansk Side undertiden alt for skrap. Der var ingen Grund til, at en Tjenestepige fra Kolding, der efter endt Tjeneste spadserede hjem til Jels og som havde været naiv nok til at skjule et Par nye Støvler paa sig tillige med en lille Pakke Chokolade og 4 Cigarer (til sin Far), skulde plyndres for hele

sin opsparede Lør, 90 Kr., samt et Guldur med Kæde. Hun fik oven i Købet Passerseddel til at komme videre sydpaa for at — hente flere Penge. Den unge Pige var dybt grebet af denne Medfart, men skjulte selvfølgelig, da hun kom til Jels, den frembrydende Graad for sine Forældre. Nu havde Pigen en Gang tidligere tjent hos den retsindige Dommer i Holsted og henvendte sig i sin Nød til ham. Han reddede Uret og Kæden og friede hende for yderligere Indbetalinger.

— — —

Toldvæsenet fik ved sine Konfiskationer, som allerede nævnt, hele Lagre i 1919—20, og det samme gjorde Politistationerne og Dommerkontorerne, baade i Kolding, Holsted og Ribe, hvortil Smuglervarerne blev indbragt. Disse Varer blev efterhaanden sat til Auktion, og Auktionerne fulgte Slag i Slag med faa Ugers Mellemrum. I Ribe indbragte hver Auktion fra 3000 til 12,000 Kr. Disse Smuglerauktioner gav et interessant Billede af, hvad det var, der smugledes. Der var næsten alt muligt, alle Slags Beklædningsgenstande og Fødevarer, men dog navnlig Kakao, Kaffe, Chokolade, Sæbe, Krydderier og Gummi. I den første Tid var det navnlig Sæbe og Fødevarer, derefter Beklædningsgenstande og Gummi, Skraatobak, Spiritus etc. Disse Smugleraar kunde let inddeles i Perioder, een Periode kunde man kalde Kakaotiden, en anden Sæbetiden, Pebertiden o. s. v. Der var Smuglerliv og Smuglerduft over disse Auktioner. Smuglerne var altid talrigt repræsenterede og villige til at købe. I Ribe mødte ganske unge Smuglerknægte paa 15—16 Aar og bød paa Kakao, Peber, Chokolade og lignende, saa det var en Lyst, og naar den joviale Auktionsholder kom med sit: »Kan I betale, Dreng«? halede Knægtene flot og over-

legent Hundredkronesedler op af Tegnebogen og lagde dem foran Protokolføreren. Der var ingen smalle Steder. Som et Kuriosum kan anføres, at der ved en saadan Auktion blev budt helt op til 6 Kr. for en enkelt Rulle Sytraad, et Udslag af Tidens abnorme Forhold. Naar en saadan Rulle Sytraad naaede saa højt op paa en Auktion, kom den vel op paa mindst 8 Kr., inden den kom Forbrugerne i Hænde.

Hyppigt kom de samme Auktionsvarer under Hammeren flere Gange. Det skete ikke sjældent, at Varer, der var frataget Smuglere og solgt til Smuglere eller deres Medhjælpere paa Auktion, samme Dag eller Dagen efter paany blev konfiskeret undervejs til Grænsen. Paa den Maade kunde den samme Vare komme 2 eller 3 Gange under Hammeren. Før Auktionen blev Varer som Kakao, Peber, Kaffe etc., som Smuglerne havde haft i hele Sække, udvejet i 5 Kilograms Poser, og visse af disse Poser havde man paa Dommer- og Byfogedkontorerne let ved at genkende, naar de kom tilbage med deres Indhold. Ved flere af disse Auktioner blev der for Resten solgt andet end Smuglergods. En Esbjerggrosserer lod saaledes en Gang i Ribe sælge et stort Parti af de saakaldte tyske »Flyverpelse« — gamle Skindpelse, der var brugt af de tyske Vagtposter. De var ingenlunde behagelige at gaa i, for i mange af dem var der noget rigeligt med Smaadyr, men Pelsene gik paa Auktionerne op i 70—80 Kr. Stykket. Senere, da Publikum havde stiftet nærmere Bekendtskab med »Besætningen« i Pelsene, kunde man daarligt komme af med dem, selv om Folk fik Lov til at hente dem uden Betaling. Konjunkturerne svingede jo stærkt i den Tid.

— — —

I det foregaaende er der ganske overvejende talt om Smuglerier nordfra til Sønderjylland, men der opstod i 1919 et meget betydeligt Smugleri den modsatte Vej, idet der smugledes Heste og Kreaturer fra Sønderjylland nordpaa. Dette Heste- og Kreatursmugleri foregik navnlig i meget stor Stil ved Hømlund, og Udsmuglingen var selvfølgelig ikke tilladt fra tysk Side, medens Indførsel til Danmark just ikke var forbudt, men farlig paa Grund af Smittefare sydfra. Statskommisæreren for Slesvig-Holsten, Köster, gjorde opmærksom paa Kvægsmugleriet og bad i September 1919 om stærkere Grænsespærring af Hensyn til Ernæringsplanen for Afstemningsomraadet. Der kunde dog faas Tilladelse til Indførsel mod, at danske Dyr læger underkastede Dyrene et grundigt Eftersyn.

En Mand ved Foldingbro, der ejede Ejendom paa begge Sider af Grænsen, havde efterhaanden solgt sin Besætning paa den danske Ejendom, men øget den paa Ejendommen sønden Grænsen. Han havde nu den største Lyst til at faa Besætningen sydfra eller i hvert Fald en stor Del af den ført over til Gaarden i Danmark. Det gjaldt om, at dette kunde ske uden at Ty skerne anede Uraad. Han talte med det tyske Vagtmandskab om at udføre Kreaturerne, og da han smurte godt, mente man nok, at det skulde gaa. Fra det danske Landbrugsministerium bevilgedes en Ansøgning om Indførsel til Danmark mod Veterinærkontrol, men selvfølgelig skulde Indførslen til Danmark ske indenfor dansk Toldtid, altsaa saa sent som efter Kl. 8 Morgen. Paa Slaget 8 var Kreaturerne paa den lange Grænsebro, og Dyr lægen var mødt paa Nord-siden. Alt gik som det skulde, men nogen Tid efter fik en tysk Politimand opsnuset Historien, og den blev meldt til Myndighederne, saa Importøren kunde jo

vente sig en Straf. De tyske underordnede Myndigheder, som han var Ven med, lovede at give ham et Vink, naar Sagen blev brændende. Det varede et Par Maaneder, saa fik han Vinket, at nu skulde han anholdes, og fra det Øjeblik gik han selvfølgelig ikke over Broen mere, men hans Svoger, der var Karl hos

Foldingbro.

ham, gik over hver Dag for at fodre Kreaturerne paa Gaarden sønden for Grænsen. Pludselig kom der en civil Kriminalbetjent, og da man ikke kunde faa fat i Ejeren af Kreaturerne, anholdt man Svogeren, der havde trukket Kreaturerne ned til Broen. Dette skete en tidlig Morgenstund. Svogeren skulde straks med til Flensborg. Han bad dog om at faa Lov til at sende Bud over Broen efter sit Søndagstøj. Han kunde jo ikke saa godt rejse til Flensborg i Røgtertøjet. Lidt efter kom Søsteren over Broen med Tøjet. Den anholdte havde ogsaa faaet Lov til at barbere sig. Barberspejlet hang paa Vinduesposten, men det var ikke for at se i Spejlet, at han nærmede sig Vinduet. Han

vidste, at et af Vinduerne manglede Hasper, og nu vilde han forvise sig om, hvilket af dem det var. Pludselig sprang han ud af Vinduet og løb i Trav over Broen til Danmark. Kriminalbetjenten tabte i Forfjamskelse Revolveren. Den flygtende slap godt over Broen og havde kun faaet et lille Saar ved at knuse en Rude. Dermed var den Arrestation falden bort.

De fleste Kreatursmuglerier foregik som Regel Øst for Ribe paa Strækningen mellem Gelsbro og Obbekær. Her mødte en Opkøber fra Ribe ved Midnatstid hver Nat og købte Kreaturer. Han betalte med danske Kroner, der i 1919—20 var meget velkomne blandt sønderjyske Landmænd. For Ribe-Handelsmanden var det en fin Forretning. Han tjente sig en hel lille Formue, siges der.

I Slutningen af Perioden smugledes der ogsaa en Del Biler ud af Tyskland. Smuglingen foregik endog paa Steder, hvor man mindst skulde vente det. Hvem skulde tro, at der kunde smugles Biler ud nede ved Hejlsminde, hvor der jo dengang ingen Bro var, men der var virkelig indrettet en hel lille »Anstalt« til at køre Biler ud paa. Adskillige af dem var endda ladede med Varer af alle Slags. Alligevel gik det galt en Dag. En Bil faldt over Bord og sank. Det gav et voldsomt Plask, og der kom en Tysker til, der tæede sig som gal. Selvfølgelig vidste han godt, hvad der foregik — det sagde Folk da — men han spillede bare kostbar. Bilen blev da ogsaa godt nok bjerget, og alt gik som det skulde.

Naar det kneb med Udførselstilladelse fra Tyskland, saa maatte den jo erhverves under Haanden, og her greb man selvfølgelig til Bestikkelse. Der var et Sted, hvor Udførselstilladelsen temmelig let kunde erhverves mod danske Kroner. Skulde en Snedker i en dansk

Stationsby for Eksempel have tre Limovne fra Tyskland, saa henvendte han sig i et Brev med en Bøn til den tyske Tolder G. og bilagde sin Anmodning med 3 Tikronesedler. Paa det aftalte Tidspunkt kom Limovnene saa ned til Grænsen. Det var et Par store Læs, men de standsede ikke. Lige forbi Toldstedet gik det. Tolderen og hans Personale stod bag et Dige, og man kunde kun se Tolderens Haand, der vinkede til Vognene, som om Tolderen dermed vilde sige: Kør bare.

Tolderen G., om hvis Bedrifter der gaar de forunderligste Historier, forlod i 1920 Landet for at rejse sydpaa. Han medtog en meget betydelig Formue i Mark, og da han egentlig var ganske godt lidt af Befolkningen, ønsker denne, at han maa have faaet lidt ud af sin Kapital.

En anden Historie om Udførsel:

En mørk Nat kom der en mærkelig Karavane ad Vejen fra Skodborg mod Skodborghus. Karavanan bestod af en Vogn med 30 Cykler og Symaskiner og, bundet bagefter, 3—4 Landbrugsmaskiner. Vognen med Læs og Paahæng skulde selvfølgelig til Danmark. Det var en Mand fra Røddingegnen, der førte Karavanan. Det hele var paa Forhaand ordnet med Vagtmandskabet sydfor Skodborghus, saa der regnedes ikke med Vanskeligheder, heller ikke med et eventuelt Besøg af overordnede tyske Grænsekontrollører. Nu vilde Uheldet, at der netop den Aften fandt en Overrevision Sted og netop paa det Tidspunkt, da den store Karavane kom. Det hele blev saa konfiskeret. Det havde en samlet Værdi af omtrent 20,000 Kr. Senere lykkedes det dog at faa Cyklerne frigivet igen.

I den sidste Tid, Grænsen bestod, var der selvfølgelig en Mængde Mennesker, der ved Indkøb af Varer sydfor Grænsen søgte at redde Værdier for Markkapi-

taler, som de var kommet til at eje. Ofte kom de langvejs fra. Der kendes et Eksempel paa, at en Forretningsmandovre fra *Møen* sammen med et Par Ledsagere er rejst til Vamdrup, har lejet en Bil, efter umaadelige Besværligheder er kommen til Haderslev, hvor han har anbragt sin Markkapital i gode Værdier, som han saa har faaet over Grænsen, hvorved han fik noget for sine Penge. Der var Tusinder, der paa den Maade søgte at dække sig, men der var Titusinder, som aldrig fik noget for deres Markkapitaler.

Skydevaaben og *Kikkerter* var en Overgang en meget eftertragtet Smuglerartikel. Hverken sydfor Grænsen eller i Tyskland overhovedet var der de første Aar efter Krigen Aftagere for saadanne Artikler, men nordfor Grænsen var der adskillige, der gerne vilde eje dem. Men *Revolvere* og *Bøsser* var det farligt at smugle over. I Foraaret 1920 kom en Røddingborger C. galt af Sted med en Revolver, som var smuglet over Grænsen. Smugleriet havde allerede fundet Sted det foregaaende Efteraar, men blev først opdaget i April 1920. Revolveren var afsat til en Mand i Brørup. Den 8. April 1920 mødte en dansk Statsbetjent sammen med 2 Mand fra det internationale Politihos C. i Rødding og erklærede ham for Arrestant. Smugleriet kostede 400 Kr. i Bøde og med Omkostninger 5—600 Kr. foruden en Dags Ophold i Holsted Arrest. Ogsaa *Sabler* blev smuglet over sydfra. Der var en Mand, der smuglede en Sabel igennem Tolden ved Foldingbro ved at stikke den ned i det ene Bukseben. Han blev af den Grund noget stivbenet, men der passerede jo saa mange Invalider med stive Ben, saa han slap udmærket over. I de første Maaneder efter Krigen blev der ved Grænsen handlet livligt med tyske *Jernkors*. Til at begynde med var de ægte nok, men da man i de

nordtyske Storbyer opdagede, at der her laa en Spekulation, blev der lavet Efterligninger af Jernkorset. Forretningen døde dog snart hen.

Efterhaanden løsnedes Grænsepærringen noget, men at Bilerne sydfra skulde standse, naar de kørte ind i Danmark, var den rimeligste Fordring, den danske Stat kunde stille, men ogsaa det var der Folk der vilde undgaa. Der kendes ganske vist kun et Tilfælde, hvor en Automobil søgte at undgaa dansk Toldundersøgelse ved at sætte forbi Toldstedet i fuld Fart. Det var en Esbjergbil, der i en sen Aftentime nærmede sig Foldingbro sydfra efter at Selskabet havde haft nogle glade Dage i Hamborg og Flensborg. Stemningen var paa det Tidspunkt temmelig god og Selskabet oplagt til et voveligt Eventyr. Med slukkede Lanterner passeredes glat det tyske Toldsted, og elegant og næsten lydløst svingede Bilen hen over den lange Træbro over Kongeaaen. Der blinkede et skarpt Lys midt paa Vejen, men det forsvandt til Side i sidste Øjeblik. Der lød ogsaa nogle kraftige: »Holdt« og et Skud, men det kunde man jo overheøre inde i Bilen, hvis man vendte det døve Øre til. Derimod var det ikke saa lige en Sag at forcere den Bjælke, som nogle Mænd, der fra Foldingbro var bleven alarmerede af den danske Grænsevagt, havde lagt tværs over Vejen ved Brørup. Esbjergenserne maatte indstille Farten og køre tilbage til Foldingbro. Naturligvis var der i Bilen Varer, som det var rart at slippe for at betale Told af, men det var dog vistnok mest Lysten til et Eventyr ved Grænsen, der havde faaet Selskabet ind paa den dristige Plan. Bilselskabet kom for Retten i Holsted, og Sagen blev behandlet i adskillige Møder efter at der var holdt Prøveture ved Foldingbro baade med og uden Lanterner. Resultatet var en større Pengebøde. Hovedman-

den appellerede til Landsretten i Viborg og blev — forunderligt nok — frikendt undtagen for en Bøde for at have kørt med slukkede Lygter, 50 Kr. Han triumferede i den Grad over Dommeren i Holsted, at han sendte et Telegram til Dommeren: »Kondolerer«. Det skulde han ikke have gjort, for snart maatte han betale en større Bøde for Fornærmelse mod Embedsmand i Funktion.

Overgang over Grænsen til Fods kunde allerede ved Sommertid 1919 foregaa ret frit, naar man blot havde *det danske Politipas*. Visum fra det tyske Konsulat var ikke strengt nødvendigt, naar man bar sig lidt snildt ad. I Kolding var der et »Konsulat«, som var det allernemteste: Man gik til Rudolphs Bil og talte med *Rudolph* om Sagen. I Regelen kunde han klare det hele. Man forsynede Rudolph med nogle Cigarer, lidt Smør, et Pund Konfekt el. lignende. Naar Rudolph anvendte disse Smaating ved Høkelbjerg, gik det i Regelen udmærket med at komme til Sønderjylland.

Ude ved Ribe kunde Folk spadserere til Grænsen — at tage med Toget var ikke saa godt — og faa deres Pas afstemplet hos den danske Statsbetjent, der, naar Passet ikke var forsynet med Visum, saa op paa Indehaveren og spurgte: »Tror De, De kommer over?« En saadan Pasindehaver gik ganske roligt videre til den tyske Paskontrol, de søgte at gøre ham begribeligt, at han skulde vende tilbage igen, men da Manden lod, som om han ikke begreb et Muk af det hele, og spadserede videre sydpaa, var der ingen, der sagde noget til det. Paa Tilbagevejen tog den samme Mand med Toget til Hvidding og gik fra Perronen ud paa Landevejen. Her stod ved Grænsen den tyske og den danske Gendarm fredeligt Side om Side. Den rejsende lod, som om han ikke saa Tyskeren, og gik hen til

den danske Gendarm, der smilede lidt og viste ham ind til Statsbetjenten. 3 Minutter efter gik han atter til Stationen, stod ind paa den danske Side og kørte videre nordpaa med det samme Tog, hvormed han var kommen.

— — —

Et meget alvorligt Kapitel i Kongeaagrænsens Historie fra 1919 er de dræbende Skud, som blev affyret ved Grænsen af danske Vagtposter. Den danske Vagts Stilling under den sidste store Smuglerperiode var yderst vanskelig. Hvis den ikke optraadte med en vis Myndighed, blev den slet ikke respekteret. Vagtposterne havde Ordre til, naar de saa formentlige Smuglere gaa uden om dem ned mod Grænsen, da først at raabe disse an. Standsede de ikke, skulde der afgives et Varselsskud, og hjalp det heller ikke, skulde der tages Sigte paa dem. Der var dengang ved Grænsen saare liden Respekt for Ordre eller Kommando, navnlig naar Folk havde Interesse i at komme udenom de danske Vagtposter. Flere Gange skete det, at Smuglere blev ramt af det dræbende Bly. Natten til 21. Marts 1919 fik en københavnsk Matros, der overskred Grænsen ved Bastrup og ikke respekterede Varselsskuddet, en Kugle i venstre Ben, som splintredes fra Knæet og nedefter. Han laa alt for længe i Sneen, før han kom under Lægebehandling. Han indlagdes paa Kolding Sygehus og døde af Koldbrand.

Nærmest et Vaadeskud skete 22. April samme Aar, ligeledes ved Bastrup, da en ung Mand paa en Snes Aar, Søn af Villads Petersen i Bastrup, blev dræbt ved selve Varselsskuddet, som affyredes af en dansk Gendarm, der saa vidt vides ikke havde Vagt og som skød med en tysk Revolver. Idet Gendarmen affyrede Varselsskuddet, snublede han i en Plovfure, og derved

ramte Skuddet den unge Mand i Underlivet. Han døde senere paa Sygehuset i Kolding. Der var ingen Smuglervarer paa ham, men det er rigtigt nok, som det hævdedes dengang, at han navnlig som Grænsebo burde vide, hvad han udsatte sig for ved ikke at standse paa Tilraab.

Natten til Pinsedag den 8. Juni samme Aar dræbtes, ligeledes ved Varselsskuddet, Smed Christiansen fra Drenderup. Dette foregik ved Ødis-Bramdrup. Manden havde tidligere været arresteret for Smugleri, men blev dengang løsladt. Gendarmen, der affyrede Varselsskuddet, havde kun gjort sin Pligt. At Varselsskuddet ramte Christiansen, skyldtes Mørket, der gjorde alle Omrids udflydende.

En frygtelig Begivenhed indtraf i Foraaret 1919 ude ved Vester Vedsted, En sønderjysk Kone fra Visbyegnen havde været i Ribe, hvor hun havde købt nogle Varer, og vilde nu vende tilbage til sit Hjem sammen med sin 10 Aar gamle Pige. Der var noget i Vejen med hendes røde Passerseddel. Den var forældet og gjaldt ikke mere. Da hun kom til Vedsted Station, gik hun vesten for Banegaarden og vilde her liste over Grænsen sammen med sin Datter, kun 100 Meter Vest for Landevejen, der ligger tæt op ad Stationen. Paa Vejen ved Toldstedet var der til Stadighed posteret en dansk Dragon. Hans Ordre var den sædvanlige, først at raabe Holdt, derefter at skyde et Varselsskud i Luften, hvis nogen forsøgte at gaa over uden om Pas- og Toldstedet, og endelig skulde han tage Sigte og skyde. Konen fra Visby hørte Varselsskuddet, men var da saa tæt paa Grænsen, at hun har troet at kunne smutte over, før næste Skud faldt. Kun et Par Skridt fra Grænsen rammes hun imidlertid af Dragonens andet Skud. Kuglen traf i Bækkenpartiet. Hun faldt straks

om, medens den lille Pige kastede sig grædende ned over Moderen. Paa en Baare blev hun ført ind til Vedsted Station og med første Tog sendt til Sygehuset i Ribe, hvor hun kort efter døde. Kærlige Mennesker tog sig af den lille Pige, indtil hun kunde komme til sit haardt ramte Hjem.

Stedlige Blade angreb den danske Grænsevagt for Malkonduite eller overilet Handling i dette Tilfælde, idet der bl. a. henvistes til, at denne Kone for det første forsøgte at smutte over Grænsen ved højlys Dag og tæt ved et med talrigt Mandskab besat Vagtsted, og for det andet medførte hun kun en lille Haandkuffert og gik i fuldt oprejst Stilling, saa alene af disse Grunde maatte det være indlysende, at der her ikke kunde være Tale om et større Smugleri eller en professionel Smuglerske. Og det kunde der unægtelig synes at være noget i. En Undersøgelse fastslog, at Dragonen havde handlet i Overensstemmelse med sin Ordre, men havde det været en ældre, erfaren Grænsegendarm, der havde staaet paa den Post, er det dog tvivlsomt, om der i et saadant Tilfælde var afgivet et dræbende Skud. Under alle Omstændigheder er denne skudte sønderjyske Kvinde et meget bedrøveligt Blad i den danske Grænsebevogtnings Historie.

I Ribeeegnen faldt der forøvrigt endnu et Skud, der ramte et Menneske, den saakaldte Ribe-Smuglerkonge. Men her drejede det sig ikke om et Smugleri, men om et skæbnesvangert Slagsmaal blandt Smuglere paa Landevejen sydfor Ribe.

Adskillige Gange var de danske Poster udsat for Angreb. Ved Aastrup Mark affyrede saaledes 2 Smuglere, formentlig Tyskere, en Morgenstund Revolverskud mod Gendarm Christensen. En Kugle ramte ham i venstre Underarm. Ved Klaabygaard (Ribeeegnen)

foretog en dansk Premierløjtnant Natten til 18. Januar 1919 en Inspektion af Vagten. Da han fik Øje paa 3 mistænkelige Personer og raabte dem an, for en af dem ind paa ham, slog ham i Hovedet, væltede ham om og satte Knæet paa hans Bryst samt gav ham et Knivstik. Heldigvis afbødede Tøjet Stikket, saa han slap med en Flænge. Den Slags Angreb forekom ikke helt sjældent.

Til Slut skal her omtales Jagten paa en Smugler 2. Paaskedags Aften 1919 ved Bastrup. Smugleren, der havde en Melsæk paa 200 Pund paa Nakken, forfulgtes af en bereden Sergent. Der blev affyret 18—19 Skud efter ham, men han manøvrerede saa behændigt rundt om nogle Vandhuller, at Forfølgerne ikke havde Held med sig hverken til at ramme ham eller fange ham. Melsækken fik han kastet ind i et Sovekammer, og lettet for sin Byrde, men udmattet til det yderste slap han endelig over Grænsen, hvor hans Moder havde hørt Skuddene og bekymret ventede paa ham. Hun tillod ham aldrig mere at smugle. Senere har Smugleren til Minde om Dagen og vel ogsaa om den beredne Mand anbragt en morsom Vejrføj paa sin samme Aar opførte Lade. Læserne vil kunne se og bedømme Vejrføjen her.

Ereport ved Skodborghus Afstemningsdagen.

De store Dage.

Venteliden blev lang for Sønderjyderne. Hele Aaret 1919 gik med Forhandlinger, og først i 1920 var Tiden for de store Dage inde.

Mandag den 19. Januar efter Middag forsvandt det tyske militære Gendarmeri fra Kongeaagrænsen, og om Aftenen dukkede det nye slesvigske Gendarmeri op. Paa en Maade var det de første danske Uniformer: Dansk Militærkappe med den internationale Kommissions Mærke, et Armbind og Sølvskjoldet med C. I. S., hertil en mørk Hue. Endnu i 8 Dage gjaldt det tyske Paskontors Visum paa Pas til Sønderjylland, derpaa ankom den internationale Kommission, og fra nu af var det Kommissionen, der styrede Afstemningsomraaderne.

Kommissionen var afrejst fra København den 25. Januar Kl. 11,55 Nat med Særtog og ankom Kl. 7,40

om Morgenen til Vamdrup, lidt før end ventet. Det var endnu mørkt paa den store gamle Banegaard, men selv om Byen ikke var vaagnet endnu, var der allerede truffet store Forberedelser til Modtagelsen. Et Musikkorps spillede paa den danske Perron. Det var Mar-seillaisens Toner, der smeldede ud over den lille Grænseby.

Efter et let Morgenmaaltid i Stationsbygningen kom Kommissionsmedlemmerne og deres Følge, 22 Personer ialt, frem paa Perronen, der snart vrimlede af glade Mennesker. Solen stod op, og Flaget paa Stationen blev hejst under stor Højtidelighed. Kommissionen opholdt sig i Vamdrup ialt et Par Timer. Sognepræsten, Pastor Matthiesen, udbragte et Leve for den internationale Kommission og for den populære Professor Verrier, som var med. Den internationale Kommissions Politidirektør, Daniel Bruun, og Vicepolitidirektøren, Hallgreen, samt to af Kommissionens Gendarmer var mødt i Automobil fra Flensborg og sluttede sig til. Mængden sang »Der er et yndigt Land« og »Kong Christian stod ved højen Mast«, da Toget ved 10-Tiden gik sydpaa. Efter den foregaaende Dags Regn var det nu det herligste Solskinsvejr, et Varsel om den Tid, der snart skulde komme.

Langs med Banelinien lige ned til Kongeaaen, som glider under en lille Bro paa Banen, var der en Flagallé. Togets Fart var ikke stor, men snart skiftede Telegraflinierne fra højre over paa venstre Side af Toget, og man hørte paa Rytmen af Hjulenes Rullen, at Grænsen til Sønderjylland var passeret. Sønderjyderne havde faaet Flaget op. Saa at sige ved hvert eneste Hus stod der en ny Flagstang, hvorfra Dannebrog hilste Toget. Alle Kommissionsmedlemmerne

stod ved Vinduerne. Farris og Sommersted passeredes, og Toget kørte forbi Vojens. Perronen her var fuld af Mennesker, deriblandt en Mængde Børn, alle med Dannebrog, men Toget maatte ikke holde. Det kørte ganske langsomt forbi, til stor Skuffelse for de ventende. Paa lignende Maade gik det ved Røde Kro, hvor der ogsaa var mange Mennesker og Flag. Efterhaanden blev Flagene sjældnere. Man mærkede, at Efterretningen om Kommissionens Ankomst ikke var naaet saa langt. Omtrent Kl. 12 gled Toget ind paa Flensborg Banegaard, og medens Alpejægerne dannede Spalier og hilste Kommissionens Ankomst med skingrende Hornsignaler fra deres blinkende Instrumenter, gik Kommissionen til sit Regeringssæde, »Flensburger Hof«. Genforeningstiden var indledet.

— — —

Tiden indtil Afstemningerne fløj hurtigt. De tyske Embedsmænd blev afløst og skulde efter Ordre fra den internationale Kommission rømme Afstemningsomraadet senest 28. Januar. De sidste Rester af Arbejder- og Soldaterraadene forsvandt samtidig, og endelig kom Afstemningen i 1. Zone. Den fandt Sted den 10. Februar, medens Afstemningen i 2. Zone fastsattes til 14. Marts.

Afstemningen den 10. Februar var for Nordslesvig en straalende Dag, som aldrig bør gaa af Minde. En hylende Storm fo'r hen over Landet, og dog staar Dagen fra Kongeaaen og til Skelbækken som den smukkeste i enhver Henseende, som Sønderjyderne har oplevet. De gamle Dannebrogflag, der havde ligget paa Kistebunden siden 1864, splittedes af Stormen, men nu var der nye Flag i Tusindvis, som holdt Stormen ud og afløste de gamle Flag. Medens store Dampere førte

Afstemningsdeltagere fra København til de sønderjyske Kystbyer, kom lange, overfyldte Tog forud for Afstemningen ned til Sønderjylland fra det gamle Land, ofte med Sønderjyder, som ikke havde set deres Hjemstavn, siden de for mange Aar tilbage havde forladt den.

Lad være, at Bestemmelsen om de udvandrede Deltagelse i Afstemningen ikke var klog, men den medførte, i alt Fald i 1. Zone, for Danskernes Vedkommende en gensidig Gensynets Glæde, som kun var af det gode.

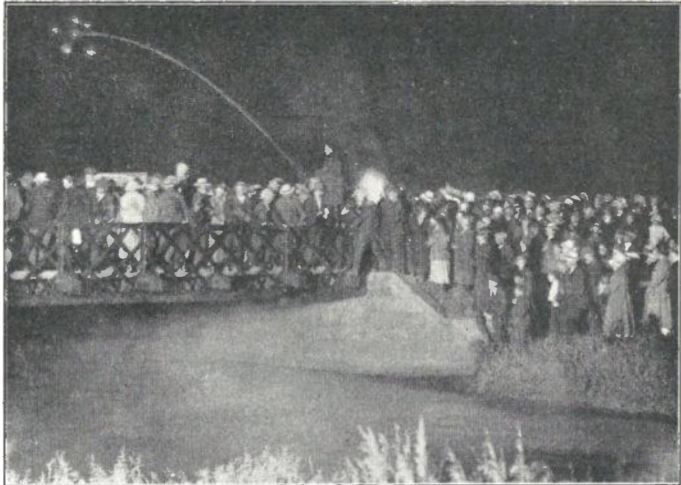
Langs den gamle Grænse, ved Stationsbyerne og ved Indgangen til Landsbyerne var der rejst Æreporte i Hundredevis. En af disse Æreporte, der var rejst ved Skodborghus, bar en Indskrift, som mindede om Indskriften paa Magnus den Godes Sten i Skibelund Krat. Paa Æreporten stod nemlig:

»Nordens Grænsepæl rykkes atter frem mod Syd.«

Afstemningen i 2. Zone, som foregik den 14. Marts, blev som bekendt en Skuffelse for mange, men 1. Zone var bjerget hjem til Danmark med Glans. Der hengik endnu nogle Maaneder, før Afstemningsresultaterne var godkendt, men den 15. Juni Kl. 3,35 om Eftermiddagen blev den nye Grænse notificeret af den danske og den tyske Repræsentant i Paris. Samtidig fik Danmark overleveret de Nord for den nye Grænse liggende Landsdele og Øer.

Da det Onsdag den 16. Juni ved 4-Tiden om Eftermiddagen var fastslaaet, at Kongeaagrænsen den følgende Nat Kl. 12 skulde hæves, besluttede Beboerne i Vejen i Hast at holde en lille Genforeningsfest ved Kongeaabroen ved Skodborghus. Hen mod Midnatstid var der sort af Mennesker omkring og paa den gamle

Bro. En Procession med Musik i Spidsen udgik nogle Minutter før Kl. 12 fra det danske Toldsted ned til Broen. Redaktør L. Rasmussen, Vejen, motiverede her et Leve for Konge og Fædreland, og den gamle Sønderjyde, Forstander Knud Petersen, Skibelund, holdt en gribende Tale:

Natlig Fest ved Kongeaa (Skodborghus).

»Naar saa mange er samlede her ved Skodborghus i en sen Nattetime, da tror jeg, at det er en stor Følelse, der fylder vort Sind, og en dyb Glæde ved Bevidstheden om, at den Stund, vi har ventet saa længe, er oprunden, da Nordens Grænsepæl atter rykkes frem mod Syd. Ja, i Aften springer Lykkens Ganger for det danske Folk, og jeg tror bestemt, at hendes Tøjler hænger i Herrens højre Haand. Derfor takker vi ham for den lykkelige Stund, vi nu oplver. Lad os takke for den Udholdenhed, som Sønderjyderne har vist, lad

os takke det danske Folk, fordi det er saadant, at det er den store Glæde værd, lad os takke de venligsindede Stormagter, der har ført vor Sag til Sejr. Et Leve for gamle Danmark.«

Saa gik man over Broen til den sønderjyske Side, hvor der ogsaa stod Tusinder, og hvor Sønderjydernes Ordførere takkede. Den lille improviserede Fest overværedes af omkring 5000 Mennesker, og under Festen affyredes der et Fyrværkeri, der endog gjorde Ende paa de tyske Vagtposters Græshytter.

— — —

Knap en Maaned efter afsluttedes Festernes Række ved Grænsen med Kongens Tog ind i det genvundne Land. Lørdag den 10. Juli 1920 Kl. 9,20 Formiddag red Kongen paa den hvide Hest over den gamle Grænse ved Frederikshøj, ombølget af Tusinders Jubel. Grænsepælen laa væltet mellem de gamle Kilometersten ved Landevejen, og Syd for, fra en lille Plads ved Vejkanten, holdt den konstituerede Landraad i Haderslev, J. P. Refshauge, Velkomsttalen til Kongen. Kongen besvarede Talen med at byde Sønderjyderne Velkommen hjem. Mange Øjne duggedes den Dag og Dagen efter under Festen paa Dybbøl.

Baade ved Taps, hvor Kongen steg til Hest, og ved Grænsen, hvor han modtoges af Sønderjyderne, er der senere rejst Mindesten, hegnede af gamle Grænsepæle.

Paa Kongens Rejse i de følgende Dage passeredes Grænsen paa talrige Steder, ved Gelsbro, Kalslund, Foldingbro og Skodborghus, og under Opholdet paa Skibelund afslørede ved Forstander Knud Petersen en Genforeningssten, hvorpaa staar de smukke Linier:

Mænd fra Vesterhavets Kyster
 Til det stille Ocean
 Har kæmpet for, at Ret bør være Magt,
 Vi mindes disse Helte,
 I vor Saga skal det staa:
 De frelste hjem til Danmark
 Vore Brødre søndena.

Helt og ganske var Kongeaagrænsen dog endnu ikke ophævet, idet der lige til den 8. November bevarede en Kontrol ved Kongeaen for Varer fra de sønderjyske Landsdele til det øvrige Land. Adskillige Steder i Sønderjylland var der nemlig samlet en Del Lagre sydfra, som ved Grænseflytningen søgte at undgaa Told. Spekulationslagrene bestod af allehaande Sager, lige fra Blikplader og Strygejern til Automobile. Med disse sidste havde Toldvæsenet en Del Besvær, idet det viste sig, at ivrige Forretningsfolk rejste til Sønderjylland med deres Automobilskilte og satte dem paa de uregistrerede tyske Automobile, hvorpaa disse kørtes nordpaa. Toldvæsenet satte en Stopper for denne usmagelige Trafik, men det er et Spørgsmaal, om det lykkedes at finde alle Lagrene. Endelig, fra og med den 9. November, forsvandt de sidste Virkninger af den ulykkelige Grænse ved Kongeaa.

Grænsestenene fjernedes efterhaanden og blev fordelt paa passende Steder som Minde om en svunden Tid. De henstilledes paa Steder, hvor Befolkningen samledes ved Fester og Møder, for her at mane Folk til Eftertanke. Enkelte Grænsepæle kom efter Ansøgning i Privateje og staar nu hist og her i Haver, der ligger tæt op ad Grænsen. Paa Stavnsbjerg i Hejls Sogn staar saaledes en Grænsepæl, der paa en Messingplade bærer følgende Indskrift:

Kongen rider over Grænsen ved Frederikshøj.

Her stod jeg over halvhundrede Aar
 som Skel mellem Danske i Syd og Nord,
 nu trygt i Danmarks Jord jeg staar
 mellem Skamlingsbanken og Flensborg Fjord.

Hermed tager Forfatteren Afsked med denne Bogs Læsere. Maatte det være lykkedes ham i disse Skildringer fra den gamle Grænse ved Kongeaa at give et lille Supplement til vor almindelige Historie.

Det er kun sjældent, at der bydes et lille Land Lejlighed til at bøde Fortidens Fejl. Des taknemligere maa vi være for, at de Allierede gav os denne Lejlighed, og for, at vi har faaet Lov til at opleve, at den skønne Drøm endelig gik i Opfyldelse. Og det er ikke en Taknemlighed, der blot bør give sig Udtryk ved nogle Fester og ved Rejsningen af Genforeningssten, men den maa vise sig i vort *Arbejde for Fremtiden*, dybt forpligtede som vi er overfor Forfædrene og Efterslægten som overfor Kernen i os selv.

Kildesteder og Henvisninger.

- ¹ Toldassistent *S. Birch* i *Dansk Maanedsskrift* 1865, I. 331.
- ² *Vejle Amts Aarb.* 1923—24, 169.
- ³ *Hist. Tidsskrift* III, 5. Bind 617, og »*Fra Ribe Amt*« 1904, 37—112.
- ⁴ *Ny kgl. Saml.* 4. 2360.
- ⁵ *Dansk Maanedsskr.* 1865 I. 335,
- ⁶ Se *Forhørene i Andst-Slaugs Herreds Tingbog* 1865 og *Kold. Av.* 1865, Nr. 191 og 196.
- ⁷ *P. Skau: Minder fra mit Liv og min Tid*, 122. *Vejle Amts Aarb.* 1917, 89, og min »*Kolding*« 475.
- ⁸ *Hans Kau: Fra Kampen mellem Dansk og Tysk*, Odense 1908, S. 130 f.
- ⁹ Se *Grundtvigs Tale i Beretningen om Sønderjydernes Udflugt* 1865.
- ¹⁰ *Mine Forældres Bryllup* 1871. Da jeg selv 1874 skulde døbes, skete dette ligeledes i Danmark (Vejen).
- ¹¹ Se *Ordlyden* i *H. P. Hanssens »Fra Krigstiden«*, Bind I, 126.
- ¹² *Kolding Folkeblad* 1916 Nr. 255 og samme Blad fra 7. Nov. s. A.
- ¹³ Se *H. P. Hanssen: Fra Krigstiden I*, 225.
- ¹⁴ *Sagen* omtales bl. a. i *Bladet »København«* for 28. Maj 1918. Senere har der været en hel Polemik om *Th. Kyllings* og *Olaf Wolfs Spioneriaffære*, og der henvises til *Bladene »Vestkysten«* ^{0/10} 1921, »*Fyns Venstreblad*« ^{13/10} s. A. Endelig til »*Kolding Avis*« for ^{14/5} 1926, hvor *Wolf* med *Stolthed* nævner sig og *Kylling* som *Hovedmænd* for »*Spioneriet*« eller *Efterretningstjenesten*.